

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ОДКОР

ГОДИНА IV СВЕСКА 1

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1935

САДРЖАЈ

	страна
1. А. Белић: Дубровник и његово место у духовном развиту нашег народа	1
2. Д. Б. Тодоровић: Прилог питању о називима кукуруза	8
3. S. Živković: О етимолошком (tradicionalnom) i фонетичком правопису 11	
4. Тугомил Ујчић: Матерњи језик у говору и раду наставника . . 20	
5. Новак Новаковић: Родбински и својбински називи	24
6. Језички пабирци	27
7. Наша пошта	32

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Ђорђић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. IV

СВ. I

ДУБРОВНИК И ЊЕГОВО МЕСТО У ДУХОВНОМ РАЗВИТКУ НАШЕГ НАРОДА

Седам се градова некада отимало о славу који ће се назвати местом рођења Омирова, као да Омир, ма у коме месту био рођен, није припадао целој Јелади. Тако су се оба дела нашег народа отимала о част који ће својим назвати песника „Османа“ и малу републику дубровачку, која својом прошлошћу и својим културним делима светли свему нашем народу. Када се читају стара дубровачка писма која је писао на пр. Руско Христофоровић, писар дубровачки друге половине XIV в., или Никола Звијездић, који је почетком XV века дошао иза Руска или којег другог — човек се мора дивити државничкој и политичкој мудрости овога града, који је умео да сачува своју слободу и међу суревњивим и често врло темпераментним владоцима околних наших земаља и своју аутономију за време Турака. Тек када су Млечи пали под снажним ударцима Наполеоновим, дошао је на ред и Дубровник...

Он је заиста око почетка XVII века, прошавши раније кроз многе тешке прилике, био у пуној снази својој, и културној и духовној. Али иако је још и у XVIII веку могао да покаже људе сјајних способности као што је био Ђорђић и Руђер Бошковић, он се наводио ипак тада већ у опадању, не само због катастрофалне „трешње“ од 1667 године, него, по моме мишљењу, највише зато што је у то време, под утицајем различних прилика и на Балкану и у целом свету, престајао онај прилив у Дубровник сталне свеже крви који је раније одржавао републику у сталном успону. Тако се у то време и дефинитивно формирао и национални и етнички састав дубровачкога становништва које је било осуђено — као становништво свих градова без сталног већег придоласка људи са села — на постепено самоограничавање. Ово се лепо

види по најдуховнијој страни културног развитка и овога града, по његову језику.

Од XVI века дубровачки књижевни језик, а тако исто и народни дијалекат који му је у основици, добива свој дефинитивни карактер, који и јесте у извесном издвајању, омеђивању дубровачког језика од осталих наших говора. Ја не велим да се он тада сасвим од њих одвојио; али већ није био онако присно везан са њима као што је био дотада.

Дубровачки народни језик до тога времена готово је огледало развитка херцеговачког говора. А тада он добива донекле архаистички карактер, не иде више за развитком језика херцеговачких брђана као дотле.

Тако на пр. у XVI веку почиње се у херцеговачком дијалекту губити *x*, што се доцније све више шири; међутим дубровачки дијалекат и данас чува *x*. У XVII веку почињу се у херцеговачком дијалекту слогови *ѡје* и *дје* у речима као *ѡјерѡѡи*, *дјевојка*, *дјеца*, *видјеѡѡи* и сл. (тј. тамо где је било кратко *ѡ* иза *ѡ* и *д*) изговарати као *ћерѡѡи*, *ћевојка*, *ћеца*, *вићеѡѡи* и сл., а Дубровчани остају и даље и при своме старом изговору (*ѡјерѡѡи*, *дјевојка*, *дјеца*, *видјеѡѡи* и сл.). Тако су и у другим правцима Дубровчани понешто на свој начин развили, задржавајући у томе увек више старине неголи околни говори. Они су на пр. у дат. мн. могли говорити и *женѡѡа*, и *женѡѡи* и *женѡѡ*, док је у осталим говорима преовладало новије *женѡѡа* и сл. Тако се оно дефинитивно формирање дубровачког становништва огледало и у извесном специфичном, завршном развитку гласовне и обличке системе његова говора.

Али не би било ни тачно ни правично када бисмо ми само оволико прочитали из развитка дубровачког језика о историји овога града и његова становништва. Напротив, и он нам даје изванредно лепу и пластичну слику оних односа узајамности и изукрштаности коју видимо и свугде другде на целом простору пружања нашега језика.

Без обзира на то како су сами Дубровчани називали свој језик, словинским или хрватским или српским, унутрашњи развитак и њихова говорног и књижевног језика открива праву његову вредност.

Дубровник је, као и сви већи приморски градови, страног порекла, углавном, романског. Када се романско становништво, под словенским притиском, удаљило, по традицији, из старог Епидавра, данашњег Цавтата, и населило на данашњем месту Дубровника, добивши назив *Ragusium* или *Ragusa*, његова непосредна околина, његово предграђе, које се звало Дубровником, имало је српскохрватско становништво. Власт је и даље остајала у рукама становништва Рагузе, али је несумњиво већ врло рано српскохрватско или, да речемо како су они говорили, словинско становништво продирало из Дубровника и у Рагузу, док се нису Дубровник и Рагуза, пред крај XIII века, сјединили у једну административну целину.

Иако се Дубровник налази под горама Травуније (Требиња) и Хума (Херцеговине), несумњиво је већ и у прво време међу становништвом предграђа Рагузе било људи са острвља који су говорили друкчијим говором неголи брђани који су силазили са околних гора. Иако је несумњиво данас да је карактер дубровачког говорног језика од почетка био хумски или херцеговачки, што је сасвим и природно, ипак је тако исто и несумњиво и природно да је део Дубровника према мору морао бити насељен рибарима и поморцима и из чакавских далматинских крајева. Само тако можемо објаснити неке старе чакавске црте дубровачког говорног језика од најстаријих времена. Тако се већ од најстаријих времена сусрећу у Дубровнику два основна дијалекта наша, чакавски, за који знамо да је хрватски, и штокавски, за који знамо да је српскохрватски, чинећи тако општенародну основицу културног и духовног развитка његова. Тај развитак иде ускоро после тога времена, углавном, у правцу херцеговачког говора, показујући често особинама својих споменика тачне датуме развитка и херцеговачких дијалеката и готово предњачећи им у мењању језичких особина.

У току XIV и XV в. словински или херцеговачки карактер у Дубровнику постаје општи, тако да се већ и у кући, а не само на улици и при свршавању послова, говори херцеговачким говором. То је истина коју је несумњиво утврдио проф. Милан Решетар. Али је несумњиво и у томе херцеговачком говору Дубровника било реминисценција и у изговору,

и у ритму и у тананој акцентуацији и из говора некадашњих рибара и помораца предграђа.

Кад је у XV веку отпочињао и на нашем језику књижевни рад у малој републици, која је била и католичка и у традицијама романских господара, који су се постепено претварали у словенски културни живаљ, са сликовитим херцеговачким наречјем, — није чудо што су се поред глагољцом или латиницом писаних црквених књига находили на дубровачкој територији и ћирилски зборници који су преписивани још и почетком XVI века и доцније.

Из те узајамности ћирилске и глагољске књижевности српскохрватске поникла је и „словинска“ књижевност Дубровника друге половине или краја XV века. И баш зато што је у Дубровнику разговорни језик био херцеговачки, дубровачки песници су прво почели писати домаћим језиком измешаним са чакавским дијалектом, не зато што су их чакавски елементи боље везивали за католичку религију и не само зато што је чакавски књижевни језик био у то време једини наш књижевни језик који је био добро израђен на народној основици, већ баш зато што су те елементе осећали као нешто узвишеније и апстрактније, пошто су се одликовали од језика њихове свакидашњице. То је за њих био језик књишки, онај средњи узвишени стил који тако лепо одговара циљевима поезије. Али је несумњиво и нешто друго ту морало бити од значаја. То је осећање да им је тај језик сасвим близак и свој. Још је у ушима њиховим звучала његова мелодија из уста некадашњих рибара и помораца.

Тако у целом XVI веку Дубровчани се служе, истина у неједнаком степену, и речима тога дијалекта као и свога рођеног од Џора Држића све до Доминка Златарића, који је у својим лирским стиховима, пуним осећаја и неке тужне сетe, певао крајем XVI века Цвијету Зузорић.

Колико је то значајно за духовну историју нашег народа да дијалекат приморских чакаваца северозападне Далмације потстакне књижевни развитак херцеговачког дијалекта Дубровника и послужи му у знатној мери за његово властито књижевно формирање! И требало је да дођу књижевници Гундулићеве вредности, требало је да тај књижевни језик има

своју традицију дужу од сто година, па да се он врати своје непосредном народном врелу.

И у том целокупном развитку, сплетеном од старих чакавских и штокавских елемената, огледа се још једном како су у ткиво наше духовне културе и у најудаљенијим центрима уткане нити и хрватских и српских дијалеката, да се не види готово где престаје једно а отпочиње се друго.

Када је у Дубровнику створена књижевност на основици народног домаћег говора, а под многоструким утицајима осталих и књижевних језика и говора наших, са делима изванредне вредности — када се узме на ум тадашње стање и наше књижевности и културе, — било је природно да њени утицаји зраче на све стране. И Ханибал Луцић, патриције на о. Хвару, и књижевници Далмације и Босне, и претставници књижевности наше у цивилној Хрватској и у Славонији, — све се то налази под извесним утицајима и књижевности Дубровника и његова језика.

Када се почетком XIX века почела будити национална свест нашег народа по западним крајевима, и када је Људевит Гај својим покретом хтео да да оном унутрашњем јединству нашег народа које је он заједно са осталима осећао и спољашње обележје, он је сматрао, заједно са својим сарадницима, да ће га најбоље показати једним књижевним језиком који би обухватао и целу прошлост нашу, тако симболички оличену у дубровачком књижевном језику, и тадашњу савременост која се огледала у Караџићеву језику и нашим блиставим народним песмама. Није чудо што је дубровачка књижевност ту имала нарочито место. Не само да се штампају дубровачки писци и популаришу дела њихова, него се узима из њих и језичка грађа за савремени књижевни језик. Истина, не занемарују се ни босански, ни славонски писци, али том целом покрету дубровачки књижевни језик даје нарочито обележје. Узалуд је Фран Курелац са нешто својих присталица покушавао, нешто доцније, да изведе широку организацију нашег књижевног језика на другој основици, узимајући све елементе нашег језика од Триглава до Дрине и Тимока, и стварајући тако од сва три говора наша: кајкавског (словеначког), чакавског (приморског) и штокавског

једну чудновату целину, у којој се све мешало и све преливало. Та књишка творевина, коју је Курелац покушавао узалуд да оживи својим сочним и живописним стилем, није се могла одржати, јер није било услова за њен живот. Његов књижевни језик морао би бити вештачким путем крпљен из речника као какав есперантно или волапик. Међутим илирски, а затим југословенски покрет ишао је за оним што је сам живот створио узајамношћу главних елемената и нашег народа и нашег језика, а што је добило тако карактеристично обележје и у дубровачком херцеговачком књижевном наречју. Тај отпечатак примао је све више и књижевни језик Гајева покрета, потискујући енергично све друге комбинације које су се редом јављале.

Али и то још није последња улога коју је имао овај део културе Дубровника у стварању и савременог књижевног језика нашег, пре него што ће он протегнути своју благотворну моћ преко целе земље српскохрватске.

Ко зна да ли се дубровачки утицаји нису на какав начин, којега и сам реформатор нашег књижевног језика није био довољно свестан, пренели и на Вука Караџића када је он већ у почетку свога рада остајао упорно при свом херцеговачком наречју, које је толико узбуђивало и дизало против њега поуздане у своју моћ претставнике тадашње војвођанске културе. Зар није и Гундулић писао херцеговачки, могао је Вук у себи помишљати, и зар није боље да се мој књижевни језик јави као логичко продужење сјајне дубровачке књижевности, неголи да ја напустим и свој матерњи језик и те традиције? Истина, Вук није радо говорио о томе да се његов књижевни језик наставља на нешто што је било раније, и он се и сам, у својој полемици са граматичаром илирског покрета Вјекославом Бабукићем, бунио против тога што се из дубровачког језика узима и оно што савремено поколење не разуме и што мора осетити као погрешку, али је ипак морао сматрати за врло повољну околност што се језик, како је он говорио, наше браће римскога закона, посредством дубровачког, макар и нешто архаичнијег херцеговачког наречја, приближавао његовом херцеговачком књижевном језику. У томе је он могао гледати могућност ширења свога књижевног језика и код Хрвата. Само је требало наћи златан мост који ће

га одвести к њима. И тај златни мост саградио је опет Дубровник, али сада не прошлошћу својом, већ цртама савременог Вуку свога говорног или разговорног језика.

Вуков књижевни језик делили су и од дубровачког језика и од илирског књижевног језика — дубровачки архаизми, нарочито међу гласовима, о којима сам већ говорио. И Вуку није ништа друго остајало до или да натера Илирце да се окане тих архаизама или и сам да их прими, ма се то, донекле, и противило његовом основном принципу „пиши као што говориш.“ Прво он није могао учинити, јер то није било у његовој моћи; он је учинио оно друго. Он је просто примио дубровачке архаизме, који су живели и у тадашњем дубровачком народном или говорном језику и који су се находили још понегде у нашем народу. Тако је Караџић од 1839 год. прокламовао начело да треба писати у нашем књижевном језику *x* свугде где му је по етимологији место, иако га он до 1836 није писао, и да у јужном књижевном наречју не треба писати онако као што је Караџић дотле чинио (тј. *ћераши*, *ђевојка*, *ђеца*, *виђеши* и сл.), већ онако како се у то време у Дубровнику говорило (тј. *шјераши*, *дјевојка*, *дјеца*, *видјеши* и сл.) и како се некада говорило у целом херцеговачком дијалекту нашем.

Златни мост, саграђен дубровачким посредништвом, одлично је послужио. У току даљег књижевног развитка нашег и западни је део нашег народа у потпуности примио овако архаизирани некадашњи Вуков књижевни језик. Он више није био Вуков матерњи језик у потпуности, али зато нико више није имао право да тражи да пише само својим матерњим језиком...

То су последње стране културних или духовних утицаја дубровачких у историји изградње наше савремене духовне културе. Ако је мали Дубровник некада примао у се елементе нашег културног живота са различних страна, сједињујући у себи његову целокупност, он је, прерађујући их у себи, и предајући их другима, свој зајам стоструко враћао. Иако је био принуђен да у прошлости тражи око себе протекторате страних држава (Млетака, Угарске, Турске и др.), да би своју административну аутономију могао сачувати, Дубровник је, у

ствари, и овако издвојен, вршио велику националну мисију у прошлости. Он је стално учествовао, различним начинима, у духовној култури нашој, сједињујући и уједначајући у себи све њене елементе; тако је он стално сарађивао на стварању нашег духовног јединства. Своје политичко подвајање, које је потицало од природног инстинкта самоодбране и самоодржања, он нам је стотруко надокнађавао овом духовном мисијом својом, вођеном такође дубоко скривеним, али здравим националним инстинктом.

А. Белић

ПРИЛОГ ПИТАЊУ О НАЗИВИМА КУКУРУЗА

У бр. 9—10 *Нашег језика* изишао је занимљив чланак г. Гл. Елезовића о пореклу неколиких назива кукуруза. Нека ми је допуштено да овим својим прилогом допуним интересантна излагања г. Елезовића са једног другог гледишта.

У поменутом своме чланку г. Елезовић се највише забавио називом „кукуруз“, што је, с обзиром на раширеност употребе овога назива, сасвим разумљиво. При томе је узео у детаљније проучавање неколика тврђења о пореклу те речи, подвргао их савесној критици и, на крају, оспорио њихову вредност. Питање је према томе и даље остало отворено. Наравно, никако некаквом кривицом г. Елезовића.

Истим овим питањем забавио се и пољопривредни стручњак г. *Миша Ђ. Николић*. Своја гледишта о томе објавио је г. Николић у *Agronomskom glasniku* од год. 1930 и 1931. Само, за разлику од г. Елезовића, г. Николић је уверења да је реч кукуруз турског порекла. Ево шта на пр. он каже у том свом чланку:

„Према нашем разматрању и проучавању саме речи дошли смо до закључка, да она мора бити турског порекла, и да је састављена из две речи. Разлог је, што се и данас чује кукуруз, мумуруз, куруз, моруз и кокуруз. Очигледно је, да је основица речи руз или уруз, и да јој је прилепљена реч коку, мум итд. Истраживањем у турском и арапском језику нашли смо, да коку и мум значе прво смрад, воњ, а мум восак, а уруз или

урузун значи арапски пиринач. Према томе реч кукуруз или кокуруз или мумуруз је постала сажимањем из коку-уруз или мум-уруз и мум-урузун. Ово значи смрдљиви пиринач, или пиринач мање вредности или пиринач којим се раја храни, али и жути пиринач, према томе, да ли је употребљена реч кокуруз или мумуруз.“

Ко је овде у праву, г. Елезовић или г. Николић, питање је које овде не долази у обзир, а још мање у област мога рада. Али је потребно истаћи да су оба писца за стварање својих гледишта применили једино лексикографски начин рада, што у овом случају можда није довољно. Треба, по мом мишљењу, узети у обзир још неке моменте и тако створити нешто ширу основу за рад.

Ствар се тиче једне доста познате појаве, да се именом једног усева назива и неки други, да се, другим речима, врши позајмљивање имена. Тако се на пр. назив „зоб“ данас употребљава и као назив за овас, ма да је у својој ранијој употреби означавао сваку врсту коњске хране. Под општим именом „жито“ врло често треба разумети само једну једину врсту житног усева, и то како где. У Војводини то је пшеница, у Поморављу и Јасеници кукуруз. У Старом Влаху пасуљ називају речју грах, ма да су то два различна усева. Сличну појаву имамо у југозападној Шумадији и ужичком округу, где се кукуруз назива и пројом, тј. именом позајмљеним од проса.

Трагајући тако за оваквим појавама пало ми је јако у очи да J. Becker-Dillingen, говорећи у свом обимном делу *Handbuch des Getreidebaues* (Berlin, 1927) о просу, наводи на 563 стр. да су старонемачки називи за овај усев *gerguers* (Albertus Magnus) и *gegrues* (Konrad v. Megenburg, 1309—1374). Саме по себи не значе ове речи ништа особито, и са те стране не свраћају на себе ни иоле већу пажњу. Друкчије је, међутим, кад се оне гласније изговоре и, нарочито, ако се још при томе подражава немачки начин изговарања гласа g, које се тада чује као k. Особито важи ово за реч *gegrues*. Човека обузме тада нехотично изненађење, да изговарајући поменуту реч у ствари изговара неку другу, која у том моменту по изговореним гласовима много потсећа на реч кукуруз. Стога

није чудновато, што се после тога насилно и неодољиво намеће питање, да ли није можда у тој речи и стварно извор речи кукуруз!

Не долази у област мога рада да ову мисао проверавам са лингвистичког гледишта. Али има чињеница друге природе које говоре да та претпоставка није тако невероватна. Те чињенице потичу из извесних, лако уочљивих сличности између проса и кукуруза, сличности које нису могле измаћи оку ниједног народа, па макар како кратко време дотични народи имали посла са овим усевима. Укратко, те су сличности у овоме:

Просо (*Panicum miliaceum*) спада у најстарија и некад, особито до увођења кукуруза, најраспрострањенија хлебна жита. У Европи је тада оно било хлеб широких народних слојева. Међутим просо и по спољњем изгледу своје биљке, а и по особинама свога хлеба знатно се разликује од осталих, *йравих* хлебних жита, стрнина. Спољни изглед биљке проса је много друкчији, а хлеб од њега је био најчешће у облику каше, али ипак, ако је печен, није поткисељаван. Ово се стање задржало и данас у крајевима где се просо још гаји. Кукуруз (*Zea mais*), по својим морфолошким особинама далеко је сличнији просу неголи осталим хлебним житима. Али још много већу сличност са просом показује кукуруз кад се упореде одлике хлеба једног и другог. Јер и кукурузни хлеб или има облик каше (качамак, мамаљуга, полента) или се, ако је печен, не поткисељава. Та тако велика сличност је и довела до тога да се кукурузни хлеб у нашем народу назива прохом и пројом, као да би био од проса. У другом погледу то је имало за последицу да се ни кукуруз, исто као ни просо, не убраја у *йрава* хлебна жита.

Ове сличности између проса и кукуруза уочене су у нашем народу у великој мери. Како је међутим увођењем гајења кукуруза релативно брзо потискивано гајење проса, то су, што је појмљиво због поменутих сличности, и називи просо, проха, проја, као старији, позајмљивани и за ознаку кукуруза. Просо је, уколико се још гајило, одједном постало „ситна проја“, које се име и данас гдегде чује. Али, као што је напред речено, нису ове сличности могле измаћи ни запажању других народа. Није стога искључено да су и Немци у доба доно-

шења кукуруза у Европу, ако ни због чега другог а оно због потпуне сличности хлеба, кукуруз такође почели називати просом, тј. именима *gerguers* и *gegrues*. Можда би за то било и стварних доказа, да су нешто крајеви у којима живе Немци били подобнији за гајење кукуруза. Међутим ствари су тамо узеле сасвим други ток. Не само да се није могло увести гајење кукуруза, већ је убрзо потиснуто и гајење самог проса, па тиме и употреба његова хлеба, тако да се заједно с тим морао изгубити и сваки траг евентуалног позајмљивања имена проса за кукуруз. Тако би се, уосталом, некако могла објаснити и чињеница шта чак ни сами Немци никако не долазе на мисао — да би основу за реч кукуруз можда требало тражити у њиховим старим речима *gerguers* и *gegrues*. А ова се вероватноћа још повећава, ако би се показало да су обе речи осим код Немаца тада биле у употреби и код севернијих германских народа, код оних, дакле, који су још од самог почетка веома живо саобраћали са Америком, постојбином кукуруза. Сви су они као поморски трговци, вероватно, продавали кукуруз под именом *gerguers* и *gegrues*.

Али, довољно је да само укажемо на тај правац и да даљи рад оставимо нашим филолозима, ако би се показало да нешто вреди.

Д. Б. Тодоровић

О ЕТИМОЛОШКОМ (TRADICIONALNOM) И ФОНЕТИЧКОМ ПРАВОПИСУ

Ортографија иде ка томе циљу да писана реч буде што вернија слика изговорене речи, да се пише како се говори, а чита како пише. Али томе захтеву је још мање удовољено у европским ортографичким него упрошћеној графичкој. Једино је наш правопис фиксирало промену у изговору гласова потпуно верно (са малим изузетцима), али само у zasebnim речима, биле оне једноставне или сложене, само кад се пишу посебно. Промене што их претрпе у изговору речи у реченици изговорене једна за другом — не означају ни наш, фонетичком идеалу најближи правопис. Остали европски правописи не означају промену, бар у принципу, не, ни гласовне промене у самосталним, посебним речима. Истичемо: у

principu, jer sporadično nalazimo fonetički pisanu po koju reč (na pr. nem. Himbeere od Hindbeere; franc. neuf-neuve; engl. wife-wives i dr.); u jednom jeziku više, u drugom manje. U principu pak oni pišu tako da se vide slova onih glasova kojih u izgovoru nema, ali bi po poreklu reči trebalo da budu. Na pr., prema muškom rodu *sladak*, trebalo bi da je i u ženskom i srednjem rodu *sladka*, *sladko* (kako Slovenci i pišu), ali izgovor je stvarno: *slatka*, *slaťko* (kako mi pišemo); u nem. je prema ostalim padežima pisano i u nominativu *Hund*, premda je izgovor stvarno *Hunt*; piše se *haben*, i izgovara *habn* (*habən*); engl. se piše *station* (prema francuskom), a izgovara *stešn* itd. Naročito su konzervativni u pisanju vlastitih imena; Nemci pišu *Goethe*, iako inače pišu *ö m. oe*, a *th* više ne pišu. Da krivo pisanje utiče na izgovor, pokazuje de Saussure na ovom primeru: *sept femmes* izgovaraju Parižani *set fam*, a da može uticati i na krivo gramatičko tumačenje, vidimo iz ovog primera: franc. jezik u izgovoru nema u jd. prezenta nikakvih nastavaka, a ipak se još uvek govori tu o nastavcima; tako na pr. *j'aime*, tu *aimes*, il *aime* razlikuju se samo po ličnim zamenicama pred glagolom, ali ne po nastavcima, jer tih u govoru nema. Kod tih pravopisa pišu se reči tako da se vidi njihovo poreklo, dakle: oni su etimološki. Etimološki princip je protivan fonetičkom principu, po kome se reči pišu kao što se izgovaraju. Da li su oni pravopisi zaista etimološki? Kad bi bili etimološki, mogli bismo za svaku reč znati (bar iz pisma, po izgovoru već davno ne) poreklo njeno. Ali ni to ne možemo, jer taj pravopis ne daje *prvobitan* oblik reči, nego tek oblik kakav je bio u vremenu kad se pravopis ustalio, kad je stvoren jedinstveni književni jezik. Za Renesansa rado se etimologisalo, ali krivo, pa se to vidi i na pisanju; tako se otada piše na pr. *poids* kao da je od lat. *pondus*, a to je međutim od lat. *pensum*. Tuđim rečima dat je oblik (samo u pismu) kakav je imala reč u vremenu kad je pozajmljena, a ni to nije prvobitan oblik. Zato je bolji naziv *istoriski* ili *tradicionalni*, što zaista i jeste. U nekim jezicima većinom su se reči tako i izgovarale kako su pisane, ali je izgovor kasnije promenjen, a pravopis je ostao isti. Karakteristično je da se toga pravopisa drže narodi koji su imali već književne tradicije, pa su je ljubomorno čuvali u primljenom obliku; oni su uzeli jezik i pravopis političkih i kulturnih centara (Londona, Pariza, saske kancelarije) onako kako je on

već duže vremena postojao. Stvaranje tih književnih jezika i pravopisa zbivalo se krajem srednjega veka i početkom novoga veka, dakle u doba *feudalizma*, za koji je karakteristično bilo čuvanje tradicije i vanjskog oblika (običaja, nošnje). Karakteristično je da su se kod tih naroda sačuvale i druge, ne samo pravopisne, tradicije iz toga doba (na pr. kod Engleza nošnja i perike kod instaliranja predsednika opština, u parlamentu, sudu, itd.). Od toga su vremena do danas neki narodi menjali pravopis malo, drugi skoro ništa. Kod onih naroda pak koji su stvarali svoj književni jezik i pravopis u novije doba, u 19 i 20 veku, dakle u doba *demokracije*, pravopis je fonetičan, grafika uprošćena, jezik — narodni govor. Srbi uzimaju početkom 19 v., za Vuka, narodni govor za književni, pravopis fonetički, azbuku uprošćenu (narodna književnost je tradicionalna, nepisana). Dakle u tom pravcu su bez tradicije, jer odbacuju dotadašnji slavenosrpski jezik i pismo. Hrvati uvode početkom 19 v., za Gaja, štokavsko narečje mesto kajkavskog i čakavskog za zajednički književni jezik, centralni (ijekavski) govor mesto zapadnog (ikavskog) i ekavskog odnosno mešanoga, pa tako donekle kidaju s tradicijom; uprošćavaju u izvesnoj meri abecedu, a pravopis je još tradicionalan (etimološki); od kraja 19 v. je i on fonetičan. U 20 v. Turci uvode latinicu, dakle, — bez tradicije su u tom pogledu, a uvode i narodne reči mesto tuđih, persiskih. I neariski narodi Sovjetske Unije su bez književne tradicije, jer nisu uopšte imali pisane književnosti.

Ukoliko je etimološki (tradicionalni) princip opravdan? S gledišta fonetike nikako; nije ni s gledišta lingvistike. Nefonetsko pisanje izaziva poteškoće i zbrku. Ono otežčava čitanje starih spisa; na pr. germanska reč za „3“ pisala se *thrt*, *dhrt*, *dr̄*. Kako se zapravo čitao taj početni glas? Piše se na pr. *h* kad se čita (u germ. rečima: la *hache*-haš) i kad se ne čita (u lat. rečima: l' *homme*-om). A kako da se čita *gageur*? Prema pravilu moglo bi se čitati *gažör* (upor. *heure*); ali etimološki je to *gažür*, jer je *gageure* postalo od *gager*, kao *tournure* od *tourner*. Takvo pisanje dovelo je i do pisanja dva, tri slova za jedan glas i jednog slova za dva, tri glasa (vidi Naš jezik III 269—273). Takvo pisanje, najzad, protivi se osnovnom zadatku pisma: da bude verna slika govora. Ono je, s fonetičkog gledišta, fikcija, nerealnost. „Očit rezultat svega toga jeste taj, da pismo zastire pogled na jezik: ono nije odeća, nego travestija“ (F. de Saussure). Ni sa

socijalnog gledišta nije opravdan etimološki pravopis, jer je teži i zamršeniji; ni s ekonomskog, jer iziskuje više vremena i zbog suvišnih slova više štampe i papira. On nije zadovoljavao uvek ni sve gramatičare¹ ni filologe, a pogotovo ne zadovoljava savremene lingviste, pa su tražili i traže reformu grafike i ortografije baš u jezicima s istoriskim pravopisom. Od novijih lingvista nijedan gotovo nije zadovoljan neuprošćenom abecedom i istoriskim pravopisom, samo su za promenu njihovu evolutivnim putem. Navešćemo samo dvojicu-trojicu od mnogih. *Ferd. de Saussure* (*Cours de linguistique générale*, str. 48—58) navodi mnoge nedostatke tradicionalnog pravopisa. Određuje ispravno zadatak fonetičkom pisanju: da ono „prikaže svaki elemenat govornog niza (lanca) jednim znakom“. A ipak je on lično za to, da „fonološko pisanje treba da ostane u upotrebi samo lingvista. Ponajpre, kako da usvoje uniformiran (jednak) sistem Englezi, Nemci, Francuzi itd.! Zatim, alfabet primenjen na sve jezike [radi se ovde o zajedničkom svim jezicima alfabetu koji su izradili neki fonetičari, ali se misli mogu primeniti uopšte na fonetički pravopis] morao bi da bude pretrpan dijakritičkim znakovima, pa bi stvarao zbrku. — Izvan nauke, fonetička tačnost nije mnogo poželjna“. I dalje nactavlja: „Čitamo na dva načina: novu i nepoznatu reč sričemo slovo po slovo; ali uobičajenu i familijarnu obuhvatamo jednim pogledom, nezavisno od slova koja je sastavljaju; slika te reči dobiva za nas ideografsku vrednost. Tu tradicionalna ortografija može da polaže svoja prava: ona je korisna za razlikovanje *tant* i *temps*, *-et, est* i *ait* itd.“ (str. 57).

U tim se izjavama jasno izdvaja ova misao: teoretski, naučno opravdan je fonetički pravopis — i u nauci treba da se upotrebljava; praktički, u dnevnoj upotrebi — neka ostane istoriski pravopis. Prvi deo te misli potvrđuje opravdanost dosadašnjeg našeg izlaganja. Za drugi deo, koji je subjektivne prirode, naći će se principijelan odgovor u našem daljem izlaganju. No razlozima za istoriski pravopis mogu se, naravno samo teoretski, staviti protivrazlozi. Pisac je neke sam naveo, druge ćemo mi. Zašto ne bi mogli Englezi, Nemci i Francuzi usvojiti jednak sistem slova,

¹ „Kvintilijan kaže, da su slova samo zato izmišljena, da se njima zapisuju riječi onako kao što se izgovaraju“. (Vuk, Srpski rječnik, Predovor str. XXXI beleška 3).

kad su usvojili jednako, njihovim glasovima tuđe pismo? Dijakritički znakovi u alfabetu ne bi stvorili veću zbrku nego što ga stvara francuska grafika sama, akamoli sve tri grafike zajedno. Što se tiče „korisnosti“ istoriskog pravopisa za razlikovanje *tant* i *temps*, na to se da postaviti ovo pitanje: kako takve reči razlikujemo u govoru? Zar poredak i celokupni smisao rečenice ne daje u govoru smisao i pojedinim rečima? To je isto i u pismu. A akcenat i intonacija? I oni se mogu, a donekle se zaista i označuju i u pismu. Onako isto kao što se u govoru razlikuje kad je „*set fam*“ = „7 žena“, a kad isto znači „ove žene“ — tako možemo razlikovati to i u pismu. Ili zar se svaki put u govoru kaže: to je znate *s-e-p-t*? Uostalom, zar u svakom jeziku nema ne samo reči glasovno jednakih a tonski (akcentom i kvantitetom) različitih, nego, i reči i glasovno i tonski jednakih, — pa kako ih razlikujemo u fonetičkim pravopisima (kakav je bio stari grčki i kakav je naš)? Zar, najzad, nema i u francuskom svaka reč više značenja; pa kako se razlikuju ta značenja baš u pismu, kad se jednako piše reč? Ipak, priznati se mora, najjači je razlog u odbranu istoriskog pravopisa onaj psihološki, tj. da mi obuhvatamo jednim pogledom čitavu reč, a ne sričemo slovo po slovo. Ako tako čitamo, ne pišemo tako; a pismo je i za pisanje; a ne samo za čitanje. Ako se i možemo *naučiti* tako pisati, zašto mučiti decu i trošiti energije i vremena za to, ako se može jednostavnije i lakše? Zašto baš u praktičnom životu, u dnevnoj upotrebi stvarati poteškoće i kompliciranosti? Zar baš socijalni razlozi ne zahtevaju jednostavnost i lakoću? A onda, pisac i sam dodaje: „slika takve reči dobiva za nas ideografsku vrednost“. Dakle, *glasovno* pismo vraća se *ideografskom* pismu (da slika prikazuje ideju). Hoće li sadašnji način pisanja uzeti taj pravac — ne zna se; to je van našeg pozitivnog znanja i tu prestaje raspravljanje. Vratimo se početku! Pisac priznaje da je fonetičko pisanje u glasovnom pismu naučno opravdano i preporučuje ga za naučnu upotrebu. Što ga u praktičnoj upotrebi ne preporučuje, za to nisu odlučni samo logički razlozi, — oni govore baš za fonetski pravopis; promeni istoriskog pisanja u fonetičko smetaju drugi razlozi; o njima ćemo kasnije govoriti. Ipak on i u istoriskom pravopisu traži, iako skromno, promene: „Poželimo samo da vidimo uobičajeno pismo *oslobodeno od najgrubljih apsurdnosti*“ (str. 57). A. Dauzat, u svome delu „*Philosophie du langage*“ (Paris 1927), zastupa mišljenje da

pravopis treba da je što prikladniji izgovoru da svako slovo označuje jedan glas, da je pravopis što jednostavniji. „Ortografija treba da prati evoluciju jezika a naročito izgovor, kojega je ona samo transkripcija“ (str. 60). Stoga upozoruje da će francusku ortografiju, koja je i onako već vrlo udaljena od izgovora, biti sve teže reformirati, što se duže čeka, kad bi već i sada pravopisna reforma „dublje modificirala aspekt reči“. Iako drži da je potpuno fonetična ortografija jednog jezika „šimera“, ipak veli da se ne može ni govoriti o valjanosti „prevelikog neslaganja između govornog jezika i pisanoga jezika, pogotovo ako se tome doda, kao sadašnjoj francuskoj ortografiji, mnoštvo neopravdanih nepravilnosti: gubitak vremena za decu, koja, zloupotrebom diktata, nauče ortografiju bolje nego jezik; smetnja ekspanziji jezika, čije su poteškoće, zbog toga, naročito uvećane“ (str. 60—61). „Pitanje ortografske reforme, koje je podizano već u starini, postavlja se u sadašnjem času, s više ili manje oštine, u većini narodâ. Nemačka je izvršila reformu, ima četvrt veka, i, nedavno, Norveška i Brazilija. Holandski parlamenat je zauzet pitanjem koje je bilo pokrenuto i u Engleskoj i još više u Sjedinjenim Državama: g. Roosevelt je branio projekt reforme koji nije došao do cilja. U Francuskoj, ortografsko pojednostavljenje izazvalo je žive polemike za ovih poslednjih godina. Da se što manje povrede navike, da se svaki put donese malo promena i da se ne ruši tradicija, ortografska reforma treba da se izvršava periodično, u više ili manje udaljenim intervalima, prema brzini evolucije koju pokazuje jezik. — To je princip kojim je inspirisana Francuska akademija, donoseći vrlo važne ortografske promene u svakoj ediciji svoga Dictionnaire-a, a od 1878, odobravajući princip projekta Gréard-a i prihvativši izvestan broj modifikacija 1906. To je pitanje stepena i mere“ (str. 61—62).

Nemačka je grafika bliža uprošćenoj grafici nego kod drugih zapadnoevropskih naroda. Uzrok je u tome što su Nemci već u 18 v. i kasnije, u 19 v., popravljali svoju grafiku i ortografiju, ali još nemaju uprošćenu abecedu ni fonetički pravopis. Johann Christoph Gottsched (1700—1766) u svom udžbeniku „Grundlegung einer deutschen Sprachkunst“ (1748) zahteva: „Neka se piše svaki slog onakvim slovima koje jasno čujemo u dobrom izgovoru.“ Friedrich Gottlieb Klopstock (1724—1803) u spisu „Deutsche Gelehrtenrepublik“ (1774) veli: „Pojam drugog

pravopisa ne može drugi biti, nego da stavljamo (pišemo) *samo ono što se čuje, ali i sve što se čuje.*“ To je već fonetički princip. Johann Cristoph Adelung (1732—1806) prvi je najjasnije formulisao fonetički princip i opravdao ga prirodom i svrhom glasovnog pisma. U „Umständliches Lehrgebäude der Deutschen Sprache“ (2 sv. 1782) piše: „Kad bi trebalo uvesti pismo prema tek stvorenom (obrazovanom) jeziku, i kad bi to imali da urade iskusni i uviđavni ljudi, moralo bi se bez sumnje uzeti kao prvi i najzgodniji zakon da svaki jednostavni glas ima svoj jednostavni znak, ali ne bi smeo imati više nego jedan“ (sv. 1, str. 131). U svom pravopisu „Vollständige Anweisung zur Deutschen Orthographie“ (1788) opravdava fonetički princip ovako: „*Piši kao što govoriš* jest najviši i najbolji i — jedini osnovni zakon pisma u svim jezicima. Drukčije ne može ni biti, jer proizlazi iz bitne svrhe jezika. U usmenom se govoru ono sastoji u tome da se misli saopšte nekom prisutnome; zato osnovni zakon glasi: *govori kao što misliš.* Zadatak pisma je u tome da izgovorene misli pretstave oku nekoga koji nije prisutan, da bi ih on mogao čuti, ako ne uhom, a ono razumom, i na taj način proizvesti kod čitaoca iste misli koje je imao pisac. Njihov osnovni zakon ne može, dakle, biti ni jedan drugi nego: *piši kao što govoriš,* te se može bez straha od zablude primiti da je taj zakon osnov pisma u svim jezicima, jer on proizlazi neposredno iz tamne svesti o zadatku i ulozi pisma“ (str. 28).¹ Premda ove tačne misli nisu prodrle u nemački pravopis, imale su ipak i praktično dejstvo na grafiku nemačku i uticale su na ljude 19 v. koji traže „strogo fonetički“ pravopis; tako Mihaelis u spisu „Vereinfachung der deutschen Rechtschreibung“ (1854) i Fr. W. Fricke—Wiesbaden u „Orthographie nach den im Bau der deutschen Sprache liegenden Gesetzen“ (1877). Ovaj poslednji je osnovao i društvo „Allgemeiner Verein für vereinfachte *deutſche rehtſreibung.*“ Ti fonetičari traže da za svaki glas bude samo jedan znak, i to samo jedan. Napredovanjem germanistike, a naročito fonetike, ponovo je oživela borba za fonetički pravopis u Nemačkoj krajem 19 i početkom 20 v., i još sada traje. L. Sütterlin u „Werden und Wesen der Sprache“ (Leipzig 1913) osvrće se u glavi „Pismo i

¹ K. Georgijević, Načelo „*piši kao što govoriš*“ (Glasnik prof. društva XV, 5, januar 1935).

glasovi“ i na nemački pravopis. Polazeći od gledišta da pismo ne odaje vernu sliku izgovora, nego samo markantne artikulacije, da se izgovor menja, a pismo ostaje dok izgovor ne postane vidljivo drukčiji, on je odlučno za pojednostavljenje grafike, kad traži da se izbace iz nemačke grafike kao nepotrebna slova: *v* (kad se čita kao *f*), *ph* (= *f*) i *th* (= *t*). „Ako iduće uređenje najuri *ph*, *th* i *v*, učiniće dobro, ali i nužno i savremeno delo. Čitaoci dosadašnjih izlaganja neće verovatno podmetati nogu toj promeni ni jadikovati sa starim ljudima svih staleža i svih tabora koji misle da će svet propasti ili bar da je nemačka kultura u opasnosti, ako se jednom odbace neki suvišni pismeni znakovi“ (str. 106-7). „Jer da je potrebna promena i popravak, to je zbilja jedino u čemu se slažu različiti borci protiv današnjih prilika“ (str. 107). Dva su, veli, tabora: jedan za „istoriski“, drugi za „glasovni“ pravopis. „Istoriski je pravac stariji i posledica sve većeg znanja staronemačkoga. Borcima za istorisko gledište otvorilo je oči poređenje usprkos svih nedostataka jednostavnijeg i izgovoru vernijeg pisanja starijeg, naročito najstarijeg vremena sa stanjem današnjega, na koje je sve moguće delovalo: dijalektička strujanja, čudljive pomisli školnikâ koji hoće da izgledaju učeni i važni, obziri na starinu ili na novije inostranstvo, raspisanost (Schreibseligkeit) gladnih pisara i prepisivača, plaćenih po retku, s njihovim ortografskim nakaradama kao „*unndt*“, „*Kriegkh*“ i sličnim; oni, ti branioci istoriskog pisanja, preporučuju stoga, među njima J. Grimm, povratak ka toj ranijoj upotrebi“ (str. 107). Treba, međutim, znati da je pravopis srednjeg nemačkog i starog nemačkoga jezika bio fonetičniji nego pravopis novog nemačkoga, i da ovde istoriski pravopis znači fonetski. Protivno tome, drugi tabor tvrdi da taj postupak ne samo da nepotrebno tereti pamćenje, nego dovodi i do novih, običnom pisaru dosadnih protivu-rečnosti... Oni se klanjaju principu „piši kao što govoriš“. Lako je reći, teško učiniti!“ (str. 108). Sad Sütterlin navodi poteškoće toga principa, koje smo i mi već naveli: stvaran izgovor, utvrđen objektivnom metodom, poznat je samo nekolicini stručnjaka; on je u različnim dijalektima različan; izgovor glasova se menja kod reči u rečenici. Mi smo rekli da poslednji razlog otpada, jer promene reči u rečenici ne fiksira (bar dosada) ni jedan fonetički pravopis; drugi razlog takođe otpada, jer se kod pisanja uzima u obzir samo izgovor književni (kako su ga Nemci faktično i odre-

dili, t. zv. Bühnenaussprache); prvi razlog isto nije održiv, jer pisac sam veli da pismo daje samo glavnu, markantnu artikulaciju glasova. Međutim, ako se s fonetičkim pravopisom i ne postiže ideal, ne može se zato poći u pisanju protivnim pravcem i pasti u apsurd. Najopravdaniji razlog protiv naglog prelaza s istoriskog na fonetički pravopis jest ovaj od pisca navedeni: ekonomske i psihološke prirode. Naime, kod nagle promene zastarele bi sve knjige štampane dotadašnjim pravopisom, od čega bi trpele štetu štamparije i knjižare; osim toga bi starije generacije krivo gledale novi pravopis, a nove generacije bi prezrele stari pravopis, i među njima bi nastao razdor. Zato pisac veli: „Ostavimo mi to, dakle, radije po starome i primimo umereni napredak koji će svakih 10—20 godina počistiti samo malu rpicu otpadaka (Schutt)“ (str. 109). Pisac je, dakle, ipak za reformu, i ta reforma ide u pravcu pojednostavljanja pisma, samo je za miran i postepen način reforme. Za nj (kao i za Dauzat-a) to je „pitanje stepena i mere“. Svoju pomirljivost opravdava Sütterlin ovim: „Baš sada smo naročito upućeni na oprez. Lebdi borba za primeran izgovor (Musteraussprache) i tu borbu ne treba pitanjem pisma iznova potpirivati, nego ublažiti. Dosadašnje pisanje ima veliku prednost što sretno pokriva dijalekatske razlike, pošto svako može da tumači ovo ili ono slovo (pismenu sliku) po svome izgovoru.“ (str. 108-9).

Na tome se stadiju nalazila naša latinica za Gaja. On je pojednostavnio donekle grafiku (č, ć, š, ž), ali je ostavio *tj* pored *ć, ě* gde je bio *ћ* neka svako čita po svome. Pravopis je ostavio etimološki (istoriski). I kako tačno veli g. Belić: „Možda je to bio dobar način da bar jedno (*tj*, uprošćena abeceda) odmah u početku prođe.“ (v. Pravopis srpskohrvatski u Nar. enciklop. sv. III, lat., str. 654). Još kroz čitav 19 v. trajala je borba za uprošćenu abecedu i fonetički pravopis. Daničić je uveo slova *đ, ğ* (= *υ*), *ǰ, ñ* u izdanja Jugoslav. akademije, ali je u škole uvedeno samo prvo slovo (*đ*), a ostala tri su ostala i danas samo u Akademijinim izdanjima. Fonetički pravopis pobedio je kod Hrvata potpuno tek posle pojave Maretićeve knjige „Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima“ (Jugoslav. akademija u Zagrebu, 1889), kad je g. Maretić u „Predgovoru“ dokazao da je po nauci jedino opravdan fonetički pravopis i izneo njegove prednosti za naš jezik. „Pismo nije drugo do živa ljudska riječ uhvaćena i

postavljena na писаћи материјал s namjerom, da javi oku čitate-ljevu upravo ono, što živa riječ izriče uhu slušačevu. Jedina je zadaća pisma, da sasvijem odgovara živoj besjedi, druge zadaće pismo niti ima niti može imati. Pismo i besjeda imaju sasvijem jedno s drugim da se pokriva; između jednoga i drugoga ne smije biti nikakvoga suviška ni manjka“ (str. V). Zatim postavlja 7 zahteva da abeceda bude savršena. Onima koji cene etimološko pisanje kao finije, otmnije, odgovara (str. VII): „Nemaju dakle pravo oni naučnjaci, koji više cijene etimologičko pisanje od fonetičkoga držeći, da je u onom prvom više noblese negoli u drugome, jer etimolog pazi na psihički dio jezika, tj. na postanje riječi, dok fonetik slijedi samo mehanički izgovor. Koji tako govore, oni zaboravljaju, da ni živoj besjedi nije zadaća pokazivati postanje riječi, i osim filologa veoma rijetko misli tko na korijen riječi, koju izgovara, nego svi govore za to, da se razumiju; za što dakle da se pisanoj besjedi, tj. pismu podmeće zadaća, koja joj je tuđa?“ Dok Francuzi i Englezi, veli Maretić, imaju opravdanje za svoj pravopis donekle u vekovnoj tradiciji, Hrvati nemaju ni to, jer je njihov pravopis tek od Gaja u upotrebi. „Za to bi dobro bilo, da svi prihvate fonetički pravopis, koji se pored svega drugoga još i tijekom može podičiti, da je nekoliko godina stariji od svojega takmaca, jer je Vuk Karadžić već u drugom deceniju XIX vijeka počeo konsekvantno pisati fonetički, dakle u vrijeme, dok se u Zagrebu još nije ni mislilo na regulaciju pravopisa“ (str. IX-X). Tim je pravopisom Maretić pisao svoju veliku „Gramatiku“ i svoje školske gramatike, a Broz ga uneo u svoj „Pravopis“ od 1892 i u kasnija izdanja. Tako je kod Hrvata pobedio fonetički pravopis.

S. Živković

Језик у школи

МАТЕРЊИ ЈЕЗИК У ГОВОРУ И РАДУ НАСТАВНИКА

Програм за српскохрватски језик у нашој средњој школи, говорећи о циљу и општим начелима, одмах у почетку истиче да „целокупна настава у средњој школи мора настојати да

ученик савршено научи и овлада матерњим језиком.“ Даље каже: „Није доста да сви наставници свих предмета говоре и пишу правилним глатким језиком, него они морају сви, без изузетка, то исто захтевати и од ученика.“ — То значи да се при доношењу програма за српскохрватски језик имала у виду целокупна настава и сви наставници, без изузетка. Осетило се одмах да би труд који би уложили наставници матерњег језика у свој рад био узалудан, кад се не би и наставници осталих струка трудили да правилно и лепо говоре и пишу, и да то исто траже од својих ученика.

Без знања матерњег језика нема напретка ни у једној струци. Он — наш језик — срж је свих наука и предмета у нашој школи. Он је наша душа, наш израз, наше знање. Он не сме да буде везан само за наставнике српскохрватског језика. Њиме морају да се баве сви наставници и да га знају, ако желе да и деца у школи науче и заволе свој језик. Па ипак, — ма колико да наставници српскохрватског језика настоје да ураде што више могу за унапређење матерњег језика —, правог успеха не може бити у школи док не буде јединствена схватања и сложна рада међу наставницима свих струка.

Пре свега од сваког се наставника тражи: да буде добар предавач; да уме јасно, разумљиво и занимљиво да изнесе оно о чему има да говори; да снагом и лепотом своје речи и реченице пробуди у деци љубав према предмету. Нама је јасно да то не може да испуни наставник чије је знање речи врло скромно, који реченицу са тешком муком склапа, без правилног акцента и изразитог тона у говору и који чак не познаје основна правила наше граматике. Да има тога, доказ је овај занимљиви случај.

Једна наставница, чија је струка страни језик, посетила је као разредни старешина час српскохрватског језика на коме је наставник говорио о употреби заменице свој. Кад се та наставница доцније вратила у канцеларију, радосно је узвикнула: „Хвала Богу, сад сам бар научила како се и где се у нашем језику употребљава заменица свој!“ Лепа је била та њена искреност, али је исто толико мучно одјекнула у ушима свих оних који су свесни онога што треба и мора да зна сваки наставник језика у средњој школи.

Предавања таквих наставника каткада су сувопарна, безизразна и слаба. Од њих деца немају много користи. Али није довољно што наставници те врсте не обрађују са успехом свој предмет, они поврх свега својим некњижевним говором утичу неповољно на децу. Док се на часу српскохрватског језика замењују туђе речи нашим, поправљају погрешни акценти, облици и изрази, — дотле се на неком другом часу трпе мирне душе све неправилности у говору ученикову, које наставник не поправља, пошто и сам, без осећања одговорности, греши у језику. Ако томе додамо улицу, родитељску кућу, филм, — видимо да је дете за правилно учење свог језика упућено на врло мало прилика које ће му давати добар језик. Сами су наставници свих струка дужни да се труде да буду својим ученицима жив пример како треба лепо, правилно и логично говорити и писати.

Узећу као пример наше средње школе у Шумадији, Срему, Банату и Бачкој. Свима је нама добро познато да се у говорима ових крајева доследно употребљава прилог *гди (ди)*, са *и*, иако су то екавски говори. Знамо и то да је *гди (ди)* икавски облик тог прилога и да га не смемо употребљавати у књижевном језику. Међутим, већина наставника у школама поменутих крајева на својим часовима и у разговору са ученицима говоре *ди (гди)*, а не *где (гдје)*.

Има још једно што показује како се мало трудимо да поправимо оно што не ваља. Поред некњижевног *ди (гди)* ухватио је маха и германизам при одређивању времена. Чини се као да нема те силе која би могла искоренити ружну навику да у правој немачкој конструкцији исказујемо време, као што је на пр.: пола три, фртаљ на осам, три фртаља (или четврт) седам итд. Тако говоре ученици, тако и многи наставници који ни себе ни њих не поправљају. Напори наставника српскохрватског језика да истребе ову нагрду од израза међу децом и колегама наилази на велике тешкоће и неразумевања.

Ова два примера, поред много других, лепо показују како и сами наставници сnose одговорност за недовољно чување чистоте нашег књижевног језика.

Није довољно књижевним језиком само правилно говорити; тим језиком треба и правилно писати. Од наставника

свих струка — а нарочито од наставника језика — тражи се правилно писање, јер су у сталном додиру са ученицима. Па ипак још увек има много наставника који се држе старог правописа у својим административним и другим пословима. Они често пишући на табли због свог незнања износе пред дечије очи правописне неправилности које иначе стручни наставници стално поправљају на часовима матерњег језика. На тај начин нема једнообразности у раду, а она је у школи неопходно потребна. Сваки је наставник дужан да познаје добро правопис књижевног језика, јер ће само тада бити доследности у правилном писању.

Да поменем један пример који ће нам показати колико колебања има међу онима који су први позвани да ствар воде. Реч је о писању назива за бановине у сведочанствима, актима, молбама итд. Једни су писали обе речи у називу великим почетним словом; други су само прву реч писали великим почетним словом, а трећи су писали цео назив малим словима. Настала су према томе три тумачења: или се узимао назив бановине као географски назив једне покрајине; или као назив једне административно-управне јединице (као срез, округ и друго), или као назив установе, надлештва. Разуме се да су сва та нагађања настајала због тога што се правопис, прописан од Министарства просвете, није добро проучио.¹ Дешава се, дакле, да деца у истом разреду од неколико наставника виде неколико начина у писању назива. Имамо у том правцу још горих случајева: сама сведочанства исте школе писана су неједнаким правописом. А кад се мало зађе међу стране многих школских годишњих извештаја, осећа се колико је лутања и недоследности у правилном писању и интерпункцији.

Стога ако се жели да наш подмладак и шири слојеви народа посвете пуну пажњу чистоти и унапређењу нашег књижевног језика, у првом су реду позвани наставници свих школа да својим примером и својим радом покажу пут којим треба ићи.

Тугомил Ујчић

---

¹ Исп. објашњења о овом питању у *Наш. језику* II, 205—208.

РОДБИНСКИ И СВОЈБИНСКИ НАЗИВИ

Ваљада ниједан досад познати језик на свијету нема толико имена за род и својту колико наш. Танано разликовање појединих ступњева крвног рода и својте настало је још у старом славенском задружном животу. У великом броју чланова задружне породице свакоме се члану знало његово право и стално мјесто. Како се у словенским народима губила за друга, тако се и оно танано разликовање међу сродницима и својтом помало губило. У нашем народу је оно увијек јако, а, дабоме, најјаче у оним крајевима у којима чељад живе у чвршћој заједници и гдје се и иначе сачувало више старог патријархалног живота.

Мислим да неће бити на одмет да наведем ступњеве рода и својте и поређам у двије скупине наше народне називе.

I. Прави сродници по оцу или мајци јесу *род ђо крви, родбйна*. Ако је род по оцевима, вели се да је род по *мушкој или дебелој крви, мушкој лози или мушком кољену*; по матерама је по *женској или шанкој крви, женској лози или женском кољену*. Род по танкој крви зову и родом *ђо млијеку*.

Лоза може бити *уђравна* и *ђобочна*. Ово су ступњеве и називи управне лозе:

узлазна лоза	{	<i>ђрашукундјед, ђрашукумбаба (ђрачукундјед, ђрачукумбаба)</i>
		<i>шукундјед, шукумбаба (чукундјед, чукумбаба)</i>
		<i>ђрађрадјед, ђрађрабаба</i>
		<i>ђрадјед, ђрабаба</i>
		<i>дјед, баба</i>
		<i>ошцац, мајка</i>
сглазна лоза	{	<i>синови, кћери</i>
		<i>унуци, унуке</i>
		<i>ђраунуци, ђраунуке</i>
		<i>ђрађраунуци, ђрађраунуке (или бијеле ђчеле).</i>

Ступњеве и називе *ђобочне лозе* навешћу у примјерима ради јаснијег разабарања.

Твој отац има брата. Он је вама, синовима и кћерима *сђрици*, а ви сте мушка дјеца њему *синдвци*, женска дјеца *си-*

нóвице или *синовкиње*. *Прасѝриц* вам је стриц вашег оца или ваше мајке, а ви сте његови *ѝрасиновци* и *ѝрасиновице* (*ѝрасиновкиње*).

Твоја мати има брата. Он је вама синовима и кћерима, *ујак* (*ујац*). Ви сте мушка дјеца њему *нећаци*, женска дјеца *нећаке* (*нећакиње*). Ујак вашег оца или ваше мајке вама је *ѝраујак*, а ви њему *ѝранећаци* и *ѝранећаке*.

Твој отац има сестру. Она је вама *ѝсѝка*, а ви мушка дјеца њој сте *брѝићи*, *браѝанци*, *брѝанићи*, женска дјеца *брѝичне*, *брѝичине*, *брѝанице*.

Твоја мајка има сестру. Она вам је *ѝеѝка*, а ви мушка дјеца њој сте *сѝѝрићи* или *сѝѝричићи*, женска дјеца *сѝѝричне* (*сѝѝричине*).

Тетка вашег оца или ваше мајке вама је *ѝраѝеѝка*, ви сте мушка дјеца њој *ѝрабраѝићи* - *ѝрасесѝрићи*, женска дјеца *ѝрабраѝичне* - *ѝрасесѝричне*.

Син твојега стрица је теби, твојој браћи и сестрама *брѝѝучед* или *сѝричевић* (*браѝ од сѝрица*), а његова кћи вам је *брѝѝучеда* (*сестра од сѝрица*). То сте исто и ви њима. Како род може да буде у првом, другом, трећем кољену (или пасу), то су дјеца од два брата једни другима *ѝрви браѝѝучеди* или *ѝрвобрѝѝучеди*, *ѝрве браѝѝучеде* или *ѝрвобрѝѝучеде*; дјеца првобратучеда јесу једни другима *други браѝѝучеди* или *дрѝгобрѝѝучеди*, *друге браѝѝучеде* или *дрѝгобрѝѝучеде* итд.

Син вашег ујака вама је дјецѝ *ујчевић* или *рѝђак*, а његова кћи *рѝђака*, *рођакиња* (*родица*). Ви сте њима *рођаци* или *ѝеѝкићи* (*ѝечићи*), *рођаке*, *рођакиње* (*родице*, *ѝеѝишне*). То су исто, разумије се, вама дјеца ваше тетке по оцу или по матери. Као што могу бити први и други братучеди (братучеде), тако могу бити и *ѝрви* и *други рођаци*, *ѝрве* и *друге рођаке*.

II. Осим назива за ближе и даље крвне сроднике наш народ има велик број имена за најтање разлике *својѝе*. *Својѝа* или *својбина* (*својад*, *своји*) јесу они који су се опријатељили женидбом или удадбом.

У својту иде *сѝрина* (жена стричева) и *ѝрасѝрина* (жена

прастричева), *ујна* (жена ујакова) и *праујна* (жена праујакова), *шећак* (муж теткин) и *прашећак* (муж пратеткин).

Отац твоје жене теби је *шдсѣ*, *јунац* (или *сѣарац*). Мати твоје жене теби је *шдшѣ* или *јуница*. Ти си им *зеѣ*. (*Сузеѣица* или *ѣолузеѣ* је онај за којим је чија рођака, а не кћи).

Твој отац је твојој жени *свѣкар*, твоја мати јој је *свѣкрва*, а твоја жена је њима *снаха* или *невјестѣ*.

Твојом женидбом су се твоји родитељи и родитељи твоје жене *оѣријаѣељили*, постали *ѣријаѣељи*. Кад одлазе једни другима у походе, они иду у *ѣријаѣеље*. Кад ти идеш тасту у походе, отишао си у *ѣазѣину*.

Ти си жени својега брата *дјевер* (тако и он твојој). Твоја жена њему је *снаха* или *невјестѣ* (као и његова теби). Твоја и твога брата жена једна другој су *јѣѣрве*. Сестра твоје снахе ти је *свѣћа*, а какав твој рођак је твојој жени *брајо*. Твоја дјеца јесу жени твојега брата *дјевѣричићи* и *дјевѣричне*.

Ти си сестри своје жене *свдѣак* или *свѣк*, а она теби *свдѣѣика* или *свдсѣ*. Ти и муж твоје свастике један другом сте *ѣашѣнци* или *ѣашѣнози*. *Својѣкаѣи* или *својѣчиѣи* кога значи звати га својаком, а *свастѣкаѣи* се звати свастиком.

Дјеца твоје свасте теби су *свастѣчићи* и *свастѣчне*.

Ти си мужу своје сестре *шѣра*, *шѣрѣк*, *шѣрѣк*, а твоја жена њему је *шѣрѣкиња*, *шѣрнаја*, *шѣрњаја*. Он је теби и твојим родитељима *зеѣ*. Твоја жена је твојој сестри (као и твојим родитељима и твојем брату) *снаха*, а твоја сестра твојој жени *зѣова*. Твоја су дјеца мужу твоје сестре *шѣричићи* и *шѣричне*.

Када бисмо тим називима додали још и све оне доминутиве и именице од мила, имали бисмо пред собом читаво благо ријечи. Толико назива нема, како прије рекох, ниједан други народ, а ни славенски. Па зар није управо смијешно када наша интелигенција хоће пошто пото да употребљава ријечи *кузен* и *кузина* и још не знам какве друге називе? Као да пуста оскудица у ријечима гони наш образовани свијет да испросјачи покоји назив у народѣ који немају ни половину онога нашега блага.¹

Новак Новаковић

¹ О овоме су писали опширно и: Ј. Иванишевић у *Školskom vjesniku* за 1906 год. и Љ. Стојановић у *Nastavnom vjesniku* за 1925 г.

ЈЕЗИЧКИ ПАБИРЦИ

У овој ће рубрици Уредништво доносити белешке појединих писаца о речима и изразима које се тичу нашег језика, а о којима није досад било речи у нашем часопису. Ми то чинимо и због тога, што нам многи читаоци траже одговоре о тачности или нетачности извесних речи и израза као и друга објашњења о њима, — о чему је негде већ раније говорено, — па да то не бисмо понављали, сматрамо да је корисно изнети и језичке напомене из појединих списа који нашим читаоцима нису увек приступачни.

Прво ћемо изнети такве напомене које је изнео Љуб. Стојановић у *Насшавном вјеснику* за 1925 г. (стр. 124—140 и 209—230) поводом познате Маретићеве књиге „Језични савјетник“, а затим ћемо доносити сличне белешке и других писаца. Ми ћемо доносити и оне белешке с којима се не слажемо увек, али ћемо, наравно, увек показати у чему се са њима не слажемо.

Љ. Стојановић о Маретићеву „Језичном савјетнику“

1.

Љ. Стојановић говорећи о Маретићеву „Језичном савјетнику“ вели да „књижевници употребљавају понекад неке речи у значењу или које немају, или које им потпуно не одговара.“ Узећемо их редом у горњем смислу.

1. „*Берићет* (тур.) није *корист*, па и *берићетан* не значи *користан*,” вели Стојановић. — *Берићет* (у ствари од арап. *beget*) значи „благослов Божји, срећа, напредак, обиље“ (како у којој реченици), а *берићетан* је што носи берићет, па отуда може значити и *користан* (иако не увек), на пр.: „Од берићетне и неберићетне молитве...“, тј.: Од *корисне* и *некорисне* молитве, и сл.

2. „*Брашић* је братов син, али само сестри, а брату је синовац.“ (в. НЈ IV, 24—26).

3. „*Белойуш* не значи *blond* [како Маретић вели], јер и црномањасто чељаде може бити белопуто,“ а значи онога, како даље вели и г. Маретић „који је бијеле пути (тијела)“.

4. „*Час* данас у нар. језику управо значи тренутак, *sekunde*, а не минут; у значењу двадесет четврти део дана (и

ноћи) јамачно је сад узето из рус., али се може задржати, јер је то значење било и у старом језику“.

5. „*Чистица*“ Вук вели да се у Боци говори у значењу: бјежи! нокат у ледину! а *ins Reine bringen, auf Reine kommen* код нас би се рекло: извести *начистио, на чистиину*“ [а не дакле, као што наводи Маретић: извести *на чистица*].

6. „*Данас, јутрос*“ значи време онога дана, јутра кад се говори, а радња се може догодити и пре и после говора, и то не показују ови адверби већ глаголски облик; *данас, јутрос је дошао*; *данас, јутрос ће доћи*. То исто значи *вечерас* (вечерас је дошао, вечерас ће доћи). Кад се говори пре вечери (дању) онда *вечерас* значи прво вече које ће наступити и долази футур: *вечерас ће доћи*. *Летос, јесенас, ноћас, зимус*, имају исто значење као и *данас, јутрос* ако се говори тога лета, те јесени, зиме, ноћи. Ако се говори пре лета (у пролеће), јесени (лета), зиме (јесени), ноћи (дању), онда значи прво лето итд. које ће наступити и долази фитур: *летос ће доћи*; а ако се говори после лета (јесени), после јесени (зиме), после ноћи — значе прошло лето итд. и долази претерит: *летос је дошао* итд. *Пролетос* значи само прошлог пролећа.“

7. „*Доскочица*“ није „чин којим тко коме доскочи“, већ кад у разговору неко одговором другог тако поклопи да овај нема шта да му одговори, на пр. кад неко рече: Бога ти! а овај му одговори: Богати коња јаше, а ја пешке идем итд. Тако у Вуковим народним припов. (стр. 169 и 259) разговор између богатог човека и чобанина и после између чобанина и краља, и разговор између попа и хоће води се у самим доскочицама.“

8. „*Дрикайти*“ каже се само за пса, а човека само *подбадайти*; *шушкайти* може се рећи и за пса и човека.“

9. „*Двери*“ су само средња врата на олтару, а не свака црквена врата.“

10. *Довинути се*. „Нема глагола *довинути се*, већ само *довити се*“, а значи у добром народном језику, кар што Маретић вели, „исто што и домислити се“. Значи такође и умети наћи излаз из каквог тешког положаја.

11. „Гласина је само аугм. од глас („бије га гласина“) и не може се употребити „кад се мисле многи, и то понајвише криви гласови“, већ се вели и онда само глас.

12. „Исказати се може значити само што и *изрећи се*, sich verdrfen, одати се говором, или, за невољу, рећи своје мишљење о нечему, а никако sich anweisen, legitimiren, и према томе не ваља ни *исказница* Legitimation.“

13. „Испитивати и истраживати не значи исто, на природни се појави не истражују (они су већ ту), а рачуни се истражују ако нису поднесени, а испитују ако су поднесени да ли су тачни (в. НЈ III, 217). *Питати* у значењу *истражити* провинцијализам је; *претраживати* значи тражећи завршити свуда.“

14. „Истуй, *истујити* у значењу Auftreten, ако се где и говори, провинц. је; право је значење гл. austreten — повући се, изићи из реда, друштва. Auftreten има разна значења, па се разно може и казати: стати, ступити, појавити се, изићи (пред некога), устати (против некога) итд. Зато није добро рећи: *истујимо* сви сложено на обрану наших права, већ: *устанимо*... Не може се рећи ни: глумац, певач *истуја* пред публику, јер се не мисли на његово иступање иза кулиса на позорницу, већ његово појављивање пред публиком. *Истуй* у нашој правничкој терминологији значи Excess, а *престуй* — Crimen; прво кажњава полиција а друго суд“.

15. „Избићи, *избивати* сад се више не говори, ако је некад и било у језику, вероватно је значило оно што и у ст. словенском: *ослободићи*, *преостати*. Данас се само говори у одречном облику *не избивати* у значењу непрестано се налазити на једном месту (*не избива* као куга из Сарајева; *не избива* му из куће). Од тога негативног значења могло би (за невољу) бити позитивно само у значењу: чешће одлазити из неког места и враћати се, на пр. дуго сам (времена) избивао из Загреба (као што: бивао сам у Загребу значи: долазио сам у Загреб неколико пута, чешће), а не може значити: дуго ме није било у Загребу, јер је избивати итеративан глагол“.

16. „Изигравати значи претсваљати се оним што није у ствари: изиграва великог господина, ученог човека (као што

се у позоришту претставља оно што није у ствари). А како је *изиграџи* и *изиграваџи се* (sich) diskreditiren, и акт. некога, дошло још и у значењу надмудрити, управо; учинити да (неко) не успе у нечему, — не знам ни ја“, вели Стојановић. Међутим *изиграџи* (акт.) значи у ствари: играјући се добити нешто из (код) игре, на пр.: „Није ово он *изиграо* ни испевао... ово му није дошло од беса него од неке велике невоље“ (М. Ђ. Милићевић, Лет. веч. 280) и др. Из таквог значења *добити нешто код игре* лако се развило и значење *добити нешто уопште* и *добити* некога, затим: *надмудрити превариџи* и сл.

17. *Извитоперити*. „Мислим да се може рећи: он је моје речи (тј. смисао мојих речи) извитоперио“. Извитоперити се, тј. искривити се може дрво, даска, па се, наравно у фигури, може рећи то и за речи.

18. „*Кикоџаџи се* има мало и презриво значење: кикоће се као луд“.

19. „*Људсџво* значи сви људи (или уопште или једнога места). Што је код Вука објашњено die Menge Menschen, биће да је Копитару рекао (или он тако разумео) *много људи* место *сви људи*, а што се у том значењу налази код старих књижевника и у старим речницима, не мора бити да је народно већ књижевничко“. Стојановић овде нема потпуно право, јер *људсџво* може заиста у народном говору значити *много људи* (управо: *много народа*). У Херцеговини се у народу може чути на пр.: Велико се бјеше *људсџво* на сабору (покајању и сл.) скупило и сл.

20. „*Мало час* су две речи (то показују два акцента) и не значи *за час*, већ значи да се нешто догодило или ће се догодити у кратком размаку према времену кад се говори: *мало час* сам дошао; *мало час* ће доћи“. *Малочас* по савременом правопису пише се као једна реч (исп. правописе Белића и Боранића). Иако ово значење речи *малочас* које наводи Стојановић налазимо код Вука, на пр.: Кад малочас ето ти змаја; Мало час и ја ћу доћи и сл. (исп. Броз-Ивековићев речник), ипак данас она обично значи што и *мало пре*. Вероватно је да се то значење отуда добило, што се та реч употребљавала

највише уз претеритална времена: малочас дођоше, мало час је дошао и сл.

21. *Масло*. За ову реч Маретић вели: „Из неколико и старијих и новијих писаца има у ARj за „Butter“ ријеч: масло, али та је ријеч незгодна, јер она обично значи нем. Schmalz, па кад би се масло употребљавало за обје њем. ријечи (тј. за Butter и за Schmalz) ето готове збрке!...“ Међутим Стојановић с правом вели: „*Масло* је Butter (а Schmalz је *масџ*). Оно може бити свеже и претопљено (и усољено?) да се дуже одржи. И од покварена кајмака кад се претопи и процеди добија се *масло*.“

22. „*Младенац* не значи младожења; та се реч и не употребљава у једнини већ само у множини и значи junge Eheleute“.

23. „*Млађешина* је силом направљена реч да би личила на *старешина*: он ти је и старешина и млађешина, тј. нема поред њега нико који би му био или старији или млађи. Узети ту реч за свакога који је млађи, који има над собом старијега, било би као кад би се *старожена* (како се у шали рече за човека који се у годинама ожени) озбиљно говорило за све људе који се у годинама жене.“

24. „*Мушица, мушице, Laune*. Каже се: дошле му мушице у главу, али место *мушичав, мушичаст* мислим да је боље рећи *ћудљив*.“

25. „*Назирајти* (нема речи *назријевати*) није erblicken (спазити), већ не видети добро, јасно (Видиш ли баба, кулу? — Не видим. — А видиш ли старца? — Назирем).“

26. „*Небрига* значи човека који се ни за шта не брине, а Sorglosigkeit је *безбрижност*.“

27. „*Носилац* не може се рећи за онога коме је ношење терета занимање, већ *носач* или *бременоша*.“

НАША ПОШТА

Уредништву Нашег језика,

Ценећи лепоту и правилност нашег језика, примећивао сам неке нелогичности, па сам слободан, иако не најпозванији, да напишем ово неколико речи:

Загребачки новинари, а већ и неки београдски, врло често употребљавају по немачком „*unterstrichen*“: *пошциршао*, или *подвукао*, у извештају кад је неки говорник хтео нешто у своје говору да *истакне* или *нагласи*.

Али реч *подвукао-пошциршао* апсолутно *не може и не сме* да се употреби, ако који извештај вели да је *говорник у своје говору* нарочито хтео нешто да *истакне* или *нагласи*. Био би и несмисао да *говорник у ваздуху подвлачи своје мисли*.

Зато налазим, да је боља, логичнија и народскија реч *нагласио* или у своје говору *истакао* него буквалан превод с немачког *пошциршао* или *подвукао*.

Цео се свет меша у наше лекарске послове, па се ето и ја, као лекар, усудих да се плетем у ваше стручне ствари са једином жељом да чистимо наш лепо језик од разних уродица и новотарија.

Београд
21-VII-1935

С пријатељским поздравом
Д-р В. Кујунџић

НЗ. Дописник је потпуно у праву. Напомињемо само да је о томе говорио и Маретић у „Језичном савјетнику“; в. под *подвући, пошциршаи*. — Ур.

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Белић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“ Ускочка 4, Тел. 21-352, — Влад. М. Анђелковића, Грачаничка 12.

ОД УРЕДНИШТВА

Министарство војске и морнарице актом својим од 29 јануара 1935 год. Ђ. Бр. 1568 одобрило је да се „Наш језик“ може растурати и продавати у војсци и морнарици.

Готове су платнене корице са златним натписом и за III годину Нашег језика. Ко жели да му се корице пошаљу нека уз претплату пошље и 6 дин. за корице.

Цела I, II и III година у платненом повезу стају по 40 дин.

Молимо читаоце да обнове претплату, а оне који је још нису послали — да то учине. Онима који не пошаљу дужну претплату неће се часопис даље слати.

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар соба бр. 3 или књижевима: Геци Кону, С. Б. Цвијановићу и Ф. Баху у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижевница Геце Кона у Београду.

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижевница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић:* Акцентатски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружичић:* Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића . . . . . 50.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

Д. К. С. Р.

ГОДИНА IV СВЕСКА 2

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1935

СА Д Р Ж А Ј

	страна
1. А. Белић: У добри час!	33
2. S. Živković: Borba oko novog i starog pravopisa	35
3. М. Московљевић: Из медицинске терминологије	38
4. Петар Рађеновић: Како треба писати имена светаца	44
5. М. Јанјанин: О ženskim prezimenima	47
6. Д. Вушовић: О пореклу и значењу именице <i>роб</i>	50
7. М. С. Лалевић: Једна напомена поводом акузатива	53
8. Ситни прилози (Ђорђе Прерадовић: О изразима: „Он је лисица“, „Он је лис“ и сл., М. С. Л.: О промени именице Беране)	55
9. Језички пабирци	58
10. Језичке поуке	60
11. Наша пошта	63

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Ђорђић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. IV

СВ. 2

У ДОБРИ ЧАС!

Врло нам је мило што је г-ђа Исидора Секулић написала неколико страна о нашем народном језику и што је искрено зажалила: што је тако мало филолога који би се њиме бавили и што је тако мало правих народних елемената у нашем књижевном језику (в. њен чланак „Народни језик наш — понос наш“ у Зборнику у славу Филипа Вишњића и народне песме, Београд, 1935). Њу је запљуснуо и засенио језик наше народне песме својим сјајем, својом сажетошћу и својом изразитошћу и она, са пригушеним дахом, у своме одушевљењу и усхићењу нема довољно речи да искаже све што о њему мисли. Ми бисмо желели да ова мала исповест њена обележи мирење књижевника наших са филолозима и народним језиком и послужи као доказ да су књижевници, макар и у малом броју, дошли до сазнања: шта може значити народна песма и народни језик и за њихов језички развитак и за даљи развитак нашег књижевног језика уопште. А кад они у већем броју дођу до тога уверења, они се неће више жалити да је наш језик убог и неће тражити начина како да га вештачким извитоперавањем и насилним кварењем оспособе за своје нове мисли и нове изразе.

Народни језик наш није само почетак и основица књижевног језика нашег. Он је стални пратилац његов. Онако као што се други књижевни језици богате језиком старије књижевности као француски или талијански, наш се књижевни језик богати народним језиком, тим вечитим и непресушним извором његове свежине и његове лепоте. То је једно од основних Караџићевих начела које је ушло у срж костију и у крв целога организма нашег књижевног језика. То и књижевници не треба никад да забораве; зато нека поменути чланак г-ђе Исидоре Секулић не буде само појединачни знак да се и они тога још сећају, него и позив на узбуну!

Народни је језик увек лапидаран, јер је средство за непосредно задовољавање духовних потреба свакога народа, а не уметнички израз за духовне производе којима треба неко да се забави или поучи. Али народна песма — то је народно уметничко дело. И језик је у томе делу глачан и усавршаван онако како то народ уме. Протекли су векови докле он није дошао до оног израза који је у песми овековечен. Зато је његова вредност са уметничке стране велика. И онај књижевник који је умео да усвоји тај језик као Његош и могао је постати онај велики књижевник у којем је наша народна поезија не само круну добила, већ у којем је наш народ оличен као у своме заједничком лику, и по форми и по садржини. Таквог књижевника наша књижевност после Његоша — још нема. Она чека онога човека који ће у своме делу дати и синтезу уметничког књижевног језика савремености и душе савременог човека, као што је некад Његош дао и једно и друго. Руси имају свога Пушкина који је у себи оличио свој народ, Пољаци имају — Мицкјевича, Малоруси — Шевченка, а наша савремена уметничка књижевност има многе даровите људе који откривају многе особине и нашега човека и нашег језика, али она нема оног једног књижевника који би био синтетичан израз и једног и другог.

Такав књижевник мора бити прави потомак Његошев, и по духу и по снази; не његов следбеник по форми или по садржини, његов епигон, већ самосвојни уметник кроз којег су прошле све духовне струје наше данашњице и који је способан да им да прави и дубоки народни израз.

Ми смо уверени да ће такав књижевник доћи. Да његов пут води кроз народни језик и кроз језик наше народне песме, ми у то не сумњамо. Али да он не може и не сме занемарити и онај књижевни језик који се развио од Вука и Његоша до данас, — то је тако исто поуздано. Зато ми поздрављамо ово враћање наших књижевника језику народних песама и желимо им да се што дубље и што чешће њиме напајају. Нека би народне умотворине биле стално на њихову столу и нека би их тиме стално опомињале да имају увек још нечему да се поуче! После четири књиге Вукове које је Државна штампарија пре кратког

времена наштампала, ево још нових двеју књига (V и VI) о којима ових дана објављује Држ. штампарија да су завршене. Ускоро ће свакако изаћи и последње три књиге и тако ће свако моћи лако до њих доћи. У добри час!

А. Б.

BORBA OKO NOVOG I STAROG PRAVOPISA

Iako su uprošćena grafika i fonetički pravopis jedino opravdani po prirodi glasovnog slovčanog pisma, i zato od nauke kao ispravni odobreni, ipak borba za njih nije ni laka ni kratka. Kod Srba je trebalo 50 godina da Vukovo načelo potpuno pobedi; toliko, i više još, kod Hrvata. Svugde se u borbama za to načelo prolevalo more crnila, ukrštavala su se pera boraca „za“ i „protiv“, nadmetali su se u duhovitosti i jetkosti, osporavalo se znanje i karakter pojedincima, a i vredalo se. I sama državna vlast mešala se u tu borbu i odlučivala. U parlamentarnim državama — videli smo — iznose to pitanje pred parlamenat. U autoritativnim državama odlučuje se diktatorski o tom pitanju. Svugde se o tome raspravlja ne samo stručno, sa mirnom razboritošću i dokumentiranim dokazima, nego se unose nacionalni, kulturni, čak i partiski momenti. Toliko je pravopis socijalno pitanje! Kod Srba su bila dva tabora u toj borbi: Vukovi „govedari“ i „kulturni Slavenoserblji“; kod Hrvata: ilirci i Horvati, obzoraši i pravaši. I sada se još uvek pojedine stranke i pokreti razilaze u tom pitanju: Radić je pisao i posle ujedinjenja etimološkim pravopisom; i danas još nije najnovija reforma ujednačenog pravopisa svugde u javnom životu uvedena: stranke s naglašenim plemenskim težnjama smatraju ga „jugoslovenskim“. Ruski emigranti ne prihvataju od boljševika reformiranu grafiku. Itd., itd. Ima tu, kao i u svim idejnim pokretima, i „centrumaša“ pored „levice“ i „desnice“; jedni su za radikalne metode, drugi su odlučno protivni, treći su za umerene i postepene reforme: njima je „to pitanje stepena i mere“. Ima, dakle, to pitanje sve osobine idejnih i političko-stranačkih pitanja.

Odakle tom pitanju taj emocionalni elemenat, otkuda idealoški stav prema pravopisnoj reformi? Jezik je socijalna pojava. Razvoj se njegov upravlja po psihologiji masa, a ne po logici

biranih pojedinaca. Pojedinaц je nemoćan da zaustavi njegov razvoj i pravac razvoja. Kao sredstvo sporazumevanja, jezik je dobro narodne mase. Zato nema pitanja jezičkog o kome svako ko istim jezikom govori ne drži da bi mogao izreći svoj sud, za koje niko ne drži da bi bio nenadležan, kao i u drugim društvenim pitanjima. Pismo je takođe društvena pojava. Razlika je u tome što jezikom govori svaki normalni čovek od malena; pismo se tek kasnije uvodi, a ima jezika i bez pisma; pojedinac ga kasnije nauči, a mnogi i ne znaju pisati. Govor je više „prirodan“, pismo je „konvencionalno“. Ali i pismo što se više širi, prestaje da bude veština samo pojedinaca odabranika i postaje društvenim dobrom i opštom svojinom. Prenosi se onda, kao i govor, s generacije na generaciju. Svaki pojedinac asocira pisani jezik sa izvesnom grafikom, i za njega postaje ta grafika nerazdeljivom od glasovnog sadržaja i, čak, idejnog (tj. značenja). Za nju je on uložio mnogo ličnog truda dok ju je naučio; za nju je našao ili bar tražio i logično opravdanje. Zato napuštanje takvog pisanja postaje za nj pitanje ličnog ugleda, i odatle i lični otpor protiv menjanja grafike i pravopisa. Društvo pak vezuje uz izvesno pismo i pravopis sav književni, kulturni i nacionalni značaj koji je u pisanom jeziku, u književnosti toga naroda ili društva. Pismo i pravopis dobivaju sav onaj mistični nimbus koji imaju i druge društvene pojave. I što je koja književnost starija i značajnija, pismena i pravopisna tradicija je jača. Kad se nizom generacija s izvesnim pismom i pravopisom u svesti asocira idejni sadržaj tako pisane književnosti (u širem značenju), onda se tako i nerado razrešuje ta asocijacija. Kako se mase — po Le Bonu — ne upravljaju intelektualnom logikom, nego emocionalnom i mističnom, tako se pravopis i pismo, postavši opštim narodnim dobrom, ne upravljaju samo po logici naučnika. Zato oni, protivno nauci, tako i zastranjuju, a reforma njihova je tako teška i borba oko reforme tako uporna. Ipak u vremenu rušenja drugih tradicija i preobraćaja ranijih vrednosti, a to je vreme političkog i kulturnog previranja, najuspešnije se menja pismo i pravopis. Grafičke i ortografske promene događaju se posle revolucija i velikih pokreta koji su od veće važnosti po narodni život, koji nastoje da i najširim slojevima olakšaju učenje pisanja i čitanja, a to nastoje postići uproščavanjem azbuke i fonetičkom ortografijom. Tako su Vukove reforme izvršene posle borbe za

oslobođenje; Gajeve za ilirskog pokreta; ruske za vreme revolucije; turske i drugih neariskih naroda iza ruske revolucije. Najnovije izjednačenje pravopisa srpskog (beogradskog) i hrvatskog (zagrebačkog) izvršeno je posle ujedinjenja. Povezanost toga pitanja s ostalim društvenim pitanjima vidi se i u načinu provođenja pravopisnih reformama: kad se ostala društvena pitanja rešavaju evolutivnim putem, onda se obično i pitanje pisma i pravopisa tako rešava; a kad se, opet, druga društvena pitanja rešavaju revolucionarnim putem, onda je i za ove reforme taj put upotrebljavan.

Istoriski razvoj grafike i ortografije je ovakav. U prvom početku pisanja pravopis je fonetičan, grafika uprošćena. Posle se glasovi menjaju: jednih nestaje, drugi nastaju, ali grafika ostaje. Tako nastaje disharmonija između izgovora i pisanja. To vidimo kod glagoljice i ćirilice, dok se nije uvođenjem osobina narodnog jezika glasovni sadržaj jače izmenio. Tako isto i kod naše latinske. „Kod starijih pisaca ima obično više fonetičkog pravopisa (na pr. kod Marulića i dr.), nego kod kasnijih, isto onako kao što, na pr., i u ćirilskim spomenicima, u najstarijim (na pr. u Mirosavljevu jevanđelju) ima najveći broj odstupanja u korist narodnog izgovora“ (A. Belić, Prapovis srphrv. u Nar. enciklop. sv. III, lat., str. 651). Onda je sve gore, dok nisu izvršene reforme u 19 v. U Nemaca je takođe bila ortografija fonetičnija u starovisokom i srednjevisokom nemačkom nego u novovisokom nemačkom. Francusko pisanje bilo je bliže izgovoru ranije, ukoliko su se pisana slova i izgovarala, nego kasnije. Svugde gde je bilo pravopisnih reformama, i gde su one temeljitije, pisanje je fonetičnije, i obrnuto. Ali ni najfonetičniji pravopis, ako se ubuduće ne bude prilagodio promenama izgovora, neće to više biti, jer za večna vremena se ništa ne može urediti u jeziku, koji se neprestano menja.

Treba biti svestan činjenice da ni jedan princip pravopisni, ni fonetički ni istoriski, nije nigde i neće nikad biti potpuno, bez izuzetka proveden. Ima, i biće uvek, odstupanja od principa u pojedinostima, nekozekventnosti. Zato ima svakome pravopisu ponešto i da se prigovori, kao i svakom ljudskom delu. Pošto svako, kako smo spomenuli, smatra sebe nadležnim da o jezičkim stvarima sudi, prirodno je da ima uvek prigovora i pobijanja, kao i kod svakog socijalnog uređenja. Dabome, sud

stručnjaka fonetičara vredeće više nego sud ma kojeg laika. A sud stručnjaka je po ovom pitanju svakako na strani fonetičkog pravopisa i uprošćenje azbuke, i samo su prigovori otstupanjima od tih principa opravdani.

S. Živković

ИЗ МЕДИЦИНСКЕ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ

Знатан део језичког блага чини научна терминологија, али је она, на жалост, још неизграђена, а уколико је израђена, врло је неуједначена, непотпуна, често и ненародна. Изгледа да у том погледу најгоре стоји медицинска терминологија, јер медицинске факултете имамо отскора, а медицинска терминологија највећу примену налази у научној литератури и уџбеницима, који су или на туђим језицима или већином преводи и прераде туђих уџбеника, где је сваки писац по своме знању и умењу стварао замене туђим терминама. Медицински стручњаци који имају осећања за језик муку муче због немања утврђене терминологије, због чега се из њихових редова све чешће чују гласови да се једном створи југословенска медицинска терминологија. Ранији рад Шулека, Батута, Немичића, Арамбашина и других у последње су време наставили проф. А. Костић и лекари Ч. Ђурђевић и М. Зелић, а загребачки лекар д-р Владимир Базала више пута се бавио овим питањем и у 1 бр. *Лечењичког вјесника*“ за 1934 г. написао је велики чланак — читаву студију, под насловом „Наша научна терминологија. Рефлексије на стварање и стваратеље наше научне, напосе медицинске терминологије и принципи за њезину изградњу.“

Г. Базала износи прво читав историјат прикупљања и стварања медицинских термина код нас, почев од Вука Караџића, затим даје своје мишљење: 1) о томе ко треба да води посао око израде медицинске терминологије, 2) за које време треба да се сврши и 3) о начелима по којима ће се тај посао проводити.

Он сматра да тај посао треба да води Југословенско лекарско друштво споразумно с Министарством просвете, и да поред лекара, ветеринара и апотекара главну реч треба

да имају филолози. Због све веће потребе у добрим уџбеницима и књигама, овај посао треба што пре свршити.

Што се тиче начела по којима треба да се организује рад на медицинској терминологији, г. Б. износи своје погледе на њих, желећи изазвати корисну дебату. „Наш језик“ радо улази у ту дебату, па ћемо се задржати критички на неким од тих погледа и рећи своје мишљење о њима.

1. „Од више једнако ваљаних наших ријечи боља је она која је звучнија, националном карактеру ближа или славенскога корјена.“

У вези са овим начелом г. Б. сматра да су боље кованице *водик*, *кисик*, *џрокуи* него *водоник*, *кисеоник*, *џроугао*. Он не наводи разлоге за то, једино што том приликом истиче да Хрвати имају чистији језик него Срби и словенске кованице.

На жалост, хрватске кованице *водик* и *кисик* исто су тако рђаве као и *водоник* и *кисеоник*, као и многе кованице за научне термине, јер су их ковали људи који нису имали језичког осећања, већ су се слепо поводили за склопом тих речи у туђем језику. Хрвати су називе за ове састојке воде начинили помоћу наставка *-ик*, по угледу на многе друге речи са истиим наставком, а нису водили рачуна ни о значењима која он даје тако начињеним речима ни о томе на какву се основу он додаје. Овај наставак најчешће се додаје именици, која обично означаје неку биљку, и тако начињена нова реч значи место где та биљка у великом броју расте, на пр.: *грабик*, *шљивик*, *брезик*, *лиџик* и др. Ређе се додаје придеву, на пр.: *јарик*, *сланик*, *шљивовик* и др. *Водик* је, истина, начињено од именице *вода*, али, према осталим речима на *-ик*, није срећно начињена, јер се употребљава за означавање појма који је сасвим друге категорије. А *кисик* није начињено ни од именице ни од придева, па је због тога такође рђава кованица.

Исто су тако рђаво начињене речи *кисеоник* и *водоник*. Оне имају наставак *-ник*, који је уствари састављен од придевског завршетка *-(а)н* (с непостајаним *а*) и наст. *-ик*. И овде, је дакле, основна реч придев, али не ма какав, већ који се завршује на *(а)н*. Међутим *кисеоник* је начињено од придева *кисео* наст. *ник*, иако нема ниједног другог придева за такво

грађење именица. А већ реч *водоник* је сасвим накарадна, јер нити има придева *водон* (да је бар *воденик*), нити је основа речи вода: *водо-*, ако је овде било угледања на неке новије речи на *-ник*, које су начињене од именица, као што су: *већник, часник, чешњик*; код свих њих је наст. *-ник* додат на именичку основу, која се завршује на сугласник, а не на *о*.

Нисмо правили статистику кованица, да видимо ко их је боље правио, Хрвати или Срби, иако би било природније да су Срби, као штокавци, вештији мајстори у томе него Хрвати, који се поводе за особинама кајкавског дијалекта и немачког језика, под чијим су утицајем били много више него Срби. Понављамо да за ковање речи треба имати јако језичко осећање и добро познавати склоп језика, онако као Вук Караџић, који је, при преводу Новог завета био принуђен да начини многе кованице, али тако да су оне убрзо постале својина целог народа, те се и не разликују од народних речи. Ко би данас рекао да су кованице: *викач, мењач, шрубач, шайшац, сејач, виноградар, извршење, понижење, граблив* и многе друге.¹ Биће међу њима и таквих које су се у народу говориле, само их Вук није био чуо, али их је начинио баш онако како се у народу говоре.

Што се тиче речи *шроугао* и *шрокуш*, они означавају различите појмове, први је планиметријска слика, Winkel, angle, „ћошак“, а други стереометријско тело, Еске, coin, али пошто Немци кажу Dreieck, то је „трокут“, свакако, дослован превод те речи.

Уз ове горње кованице г. Б. помиње и речи „ljekarnica“ и „ljekarnik“, сматрајући да су боље него „ljekarna“ и „ljekarnar“. О овим је речима већ било раније говора², али ћемо се и овом приликом задржати на њима.

Видели смо да је реч *лекар* у значењу medicus врло стара, а да је *лечник* новија кованица, јер се јавља тек од 16 века. Данас морамо унеколико исправити раније своје објашњење ове друге речи. Теориски се *лечник* могло добити од *лекњик*, али кад знамо — мало пре смо видели — да су именице с наст. *-ник* (њник) постале од придева, онда је *лечник* рђава кованица; истина

¹ В. Предговор Новог завета. Ск. грам. и полем. списи III, стр. 267.

² Наш језик I, стр. 172.

има изведеница на *-ник* и од именица, али су оне све скорашњег датума, па је овај наставак непосредно додан на именичку основу, јер више нема полугласника *ь* (*ьник*), те би се према томе добило *лекник*, а не *лечник*, где имамо глаголску основу *леч* (од *лечити*), а речи са овим наставком никад не постају од глагола. Није *лечник* могло постати ни од придева „лечни“, јер таквог придева и нема.

Иако би реч *лекар*, према речима *дрвар*, *злашар* и сл. значила управо човека који прави и продаје лекове, ипак она значи и човека који *лечи*, тј. смишља, прописује и даје болесницима лекове, јер и он ради с лековима. Првобитно је лекар и правио лекове, па се та реч задржала код већине нашег народа и кад је лекар престао правити лекове. Ма да је доцније у Далмацији погрешно начињена реч *лечник* у значењу *medicus*, а реч *лекар* задржана у значењу *ајошекар*, ипак је очевидно да треба употребљавати само реч *лекар*, јер сви разлози говоре за њу, и историски, и етимолошки, и географски.

А ако *лекар* исправно значи *medicus*, онда реч *лекарница* (боље него *лекарна*) није добро употребљавати у значењу *ајошека*, јер по своме склопу она би значила лекарски кабинет, ординацију. А већ *лекарнар* је права накарада, док је *лекарник* бесмислица, јер ако *лекарна* треба да значи радионицу човека који прави лекове, тј. *лекара* (апотекара), онда нашто правити нову реч за ознаку тога појма, кад она у себи већ садржи назив за аптекара!

Не требају нам, дакле, рђаво начињене кованице, које уносе збрку у појмове, већ је боље оставити *ајошека* и *ајошекар*.

2. Г. Б. сматра „да су *йрактично-терминолошки* боље неке у говору *удомаћене*¹ *сложенице*, неголи *састављене рјечи* из којих су изведене и *йосиале*“.

Не сме се тако аподиктички рећи да су увек *сложенице* боље него *сложени* изрази. Ма да је, разуме се, лепше и

¹ Није добро рећи *удомаћен*, већ треба *одомаћен*; глаг. гласи *одомаћити* (*се*), а не *удомаћити* (*се*). Није он постао од *у* и *дом* (као да би нешто „ушло у дом“), већ од *о* и *домаћи*, са значењем „постати домаћи“, овако исто као што су постали глаголи *осирошити*, *обогаћити се*, *оседети*, *ожалостити се* (постати сирота, богат, сед, жалостан).

згодније, ако се један појам може исказати само једном речју, ипак их немамо увек, и у том случају је боље употребити сложен израз него рђаву кованицу, јер је сложен израз увек правилнији и јаснији. Доиста, боље је рећи *кичма* (кичмењача) него *кичмени сџуб* (краљешница је провинцијализам), *бедрењача* него *бедрена кост*, као што се једном речју каже *цеваница*, *голеница* и др., али се не може друкчије рећи него *грудни кош*, *језична кост*, *жучни мехур*, *крвни судови* и др.

Тако и *порођајни болови* много тачније обележавају појам него „трудови“, јер кад се каже: „Имала је велике порођајне болове“, свакоме је јасно на шта се мисли, а „имала је велике трудове“ пре значи „много се трудила у неком послу“.

Пољлућница је можда боље него *пљућна марамица*, али већ *пошрбушница* не може заменити *шрбушну ојну*, јер она није *по шрбуху*, не омотава га, већ је у њему.

Дванаесник не може заменити *дванаестойалачно црево*, јер именице које постају наст.-ник увек значе лице, радника, а не ствар; треба наћи бољи израз.

Ако *прејоњача* означаје дијафрагму, онда је она сувишна код речи *прејона*, јер и народ каже *прејоне*. Место ње се не може рећи *прејрека* или *зајрека*, јер ове речи значе *смешња*, дакле више нешто апстрактно, а *прејона* на првом месту има конкретан смисао (нешто препето, као и *ојона*, *сиона*, *зајонци*, *ојуша*), а тек на другом апстрактан.

Кукача значи „велики кука“, па се не може употребити за *os soxae*, већ би се могло рећи „кукова кост“, као што се каже „куково лето“, јер се присв. придеви на *ов* могу правити и од именица које значе ствар, као на пр.: *дренов*, *грабов* и сл.

Крсна кост је боље него *крсџача*, јер ово значи дрвени крст над гробом.

Карлица је боље него „здјелица“, јер је склоп костију који се тим речима означава сличнији и по величини приближнији карлици него здјелици.

3. „*Од уобичајених ријечи свака треба ди означаје свој појам*“. Боље рећи, свака треба што верније да означаје свој појам, тако да не може бити двоумљења и бркања појмова.

Доиста, не треба бар у науци мешати *гушу* и *грло*. Иако се у народу често гуша употребљава у значењу грла, па чак и врата, ипак *грло* свуда значи *servix* и *gorge*, а *гуша* већином значи *strupa*, па је треба употребљавати у овом распрострањенијем значењу.

Туђу реч *стомак* треба избацити, јер имамо своју и словенску реч *желудац*. Пре 40 година по селима у Србији нико није говорио „стомак“, већ „желудац“, а сад се ова реч скоро сасвим изгубила.

Дојенче или *одојче*? Г. Б. је за *дојенче*, јер му *одојче* значи што и *одојак*, тј. прасе, док се неки његов рецензент, свакако Србијанац, тврдоглаво држи речи *одојче* (дете), јер је *одојак* прасе. Од ове три спорне речи две имају тачно одређено значење, везано само за један појам: *одојак* се односи само на прасе, а *дојенче* само на дете, па иако је кованица, зато што је добра, треба је задржати, јер се и *сисанче* односи и на прасе и на дете.

Не може реч *сјој* заменити реч *једињење*, јер прва значи механичко сљубљивање, што значи и гл. *сјојити*, а друга означаје последицу хемиског процеса, јер је постала од гл. *јединити*, који значи „од двога правити једно“; кад се два хемиска елемента једине, они дају нешто треће, а кад се на пр. споје две жице, оне не дају ништа ново.

4. И туђа властита имена треба писати латиницом онако како се изговарају у језику коме припадају, а не само заједничке именице, јер је наш правопис фонетички. Дакле *Šekspir*, а не *Shakespeare*, *Ruso*, а не *Rousseau*, јер, пошто су у школи научили правило „читај као што пише“, простији људи ће горње речи прочитати: *Схакеспеаре* и *Роусеау*. Због таког писања у Загребу сам чуо да *rendez-vous* зову „рендец“! А да би се знало како се та имена пишу у језику из којег су узете, могу се тако написати у загради, ако је то потребно.

По г. Б. *приправљање јела* је боље него *сјрављање јела*, јер вели да *приправљати* значи „zubereiten“, а *справљати* „aufheben“. Међутим, према своме саставу и према раширеној употреби *приправљати* значи „vorgereiten“, исто што и *припремати*, ма да многи употребљавају и *сјрављати* и *приправљати* у значењу „zubereiten“. А народ за јело употребљава глагол *гошовити*, па је зато најбоље рећи *гошовљење јела*.

Чланак г. Б. има још доста занимљивих примера и тачних опажања, али се овом приликом не можемо више задржавати на њима. Овим редовима је намена да истакну његов похвалан труд на пречишћавању медецинске терминологије који је знатан прилог одбрани и усавршавању нашег књижевног језика.

М. Московљевић

КАКО ТРЕБА ПИСАТИ ИМЕНА СВЕТАЦА

По новом правопису уведено је да се атрибут *свeтѝи* када стоји пред именима светаца било у пуном или скраћеном облику пише малим словом: *свeтѝи Сава*, *св. Пеѝар* итд.

У нашој црквеној штампи ово се готово нимало не уважава. Реч *свeтѝи* пишу црквени писци готово стално и редовно великим словом. Овако се поступа углавном из тежње да се таквим писањем искаже поштовање свецу.

Али нама се чини да је овакако писање сасвим у складу и с начелима правописа. Штавише, држимо, да више одговара духу тих начела овакво писање како је уобичајено у црквеним круговима него да се тај атрибут *свeтѝи* пише малим словом.

Правописна начела, уколико се тичу великих слова, иду за тим да се употребом тих слова направи разлика између посебних и општих имена, па да се посебна пишу великим словом а општа малим. Међу посебним именима најмногобројнија су и прво место заузимају имена лица. Обичан начин означавања лица код нас је у томе да се каже или напише име и презиме тога лица. Узима се да је то толико довољно за разликовање тога лица од свију других лица. Али може се лице каткада сасвим одређено обележити и друкчије, а не само употребом његовог имена и презимена. То видимо и из примера наведених одмах у почетку: *свeтѝи Сава*, *св. Пеѝар*. Овде су означена лица само својим именом, без презимена. Али уместо презимена дошла је ознака *свeтѝи*, која потпуно замењује презиме. Оваквим обликом свога имена ова су лица сасвим јасно и одређено индивидуалисана, те их можемо знати ко су и разликовати их од других лица исто тако као

и кад би им имена била написана обичним начином: *Сава Немањић, Пејтар Јонин*. Реч *свeйши* служи ту као замена презимена, дакле, друге половине имена. Ради тога треба да важи за ову реч исти правописни пропис као и за свако друго лично презиме.

Упоредимо ли степен одређености лица означених овако направљеним именима и оних с обичним именима, налазимо да прва не изостају у том погледу нимало иза других, чак их и надмашују. Када се напишу имена: *свeйши Сава и св. Пејтар*, не може се нико други под тим именом замишљати неголи *Сава Немањић, Пејтар Јонин*. А кад се прочитају на пр. имена: *Милан Јовановић и Радослав Пејтровић*, много ће читалаца познавати по једно или по више лица таквих имена, а неће знати да ли се ту мисли на које од тих њему познатих лица или можда на лица истог имена негде у неком другом месту.

После свега реченог види се јасно да је у склопу речи *свeйши Сава и св. Пејтар* реч *свeйши* саставни део личног имена, а не атрибут, као што ни једно презиме није атрибут. А ако би ко хтео до крајности упорно заступати мишљење да је реч *свeйши* и овде атрибут, морао би да призна бар толико да је то такав атрибут који замењује другу половину имена. То се схватаће већ много приближује становишту по коме би се и презиме узимало за атрибут.

Да је овакво схватање у духу правописних начела о личним именима, не треба нам ништа друго до пажљиво промотрити главно правило о писању личних имена. Код Белића (Прав. т. 8) стоји: „Почетним великим словом пишу се лична имена и презимена... *или изрази по употреби са њима једнаки*“ (наш курзив). После правила наведени су и ови примери: *Александар Велики, Душан Силни, Црни Ђорђе, Високи Стеван, Пејтар Први*. Не опажамо никакве разлике између сада побројаних примера и оних наших још отпре: *свeйши Сава, св. Пејтар*. И тамо и овде употребљена су само имена, а презимена су замењена придевима који се врло често употребљују уз имена тих историских личности, те су због честе употребе добили обележје друге половине њихова имена. Па кад придев *свeйши* уз име свеца врши исту службу коју и они други придеви уз

имена историских личности, зашто да се ти придеви не пишу увек једнако, него једанпут великим, други пут малим словом?

И правило под т. 20 Правописа, држимо иде у прилог нашем становишту. Ту се одређује: „*Кад се по занимању наводи једно лице, шако да му заједничка именица замењује име, онда се ша заједничка именица мора писати великим словом: Према решењу г. Министра просвете, по одлуци г. Начелника.*“ Ето, и израз који никако није ни први ни други део личног имена, него само замењује име, пише се великим почетним словом. А у примеру *свѣти Сава* реч *свѣти* допуњује име служећи као његова друга половина. Улази, дакле, у сам састав имена.

Као реч *свѣти* тако би требало писати великим словом и све друге речи које се на сличан начин употребљују уз имена светаца, на пр.: Преподобна Параскева, Блажени Максим, Јован Златоусти, Пророк Исаије, Великомученик Георгије, Апостол Јаков.

Поред напред реченог држимо да на свеце треба протегнути и одредбе о титулама из т. 20 Правописа, те да се и светачке титуле пишу великим словима. После примера: Његово Величанство Краљ, Његова Светост Патријарх, Свети Отац Папа могу, сасвим лепо и без икаква страха да ће се дух и смер постављеног правила изметнути, доћи и ови примери: Свети Отац Никола, Свети Првомученик и Архиђакон Стеван. Сви разлози који су били одлучни за усвајање правила да се великим словима пишу титуле живих људи траже с истом, ако не и с већом оправданошћу, да се и титуле светаца пишу великим словима.

Ако се реч *свѣти* употребљава уз име свеца само као атрибут, а не као део имена, онда се дакако, пише малим словом: *свѣти Ђорђе Крашовац*, *свѣти Стеван Шилановић*. Али ако се и реч *свѣти* схвата као део светачке титуле, онда се опет пише великим словом. Тако у предњим примерима: *Свѣти Ошац Никола и др.* Овде долази већ до израза лично схватање пишево: да ли реч *свѣти* узима као атрибут или као део титуле.

Петар Рађеновић

O ŽENSKIM PREZIMENIMA

Gosp. Dragutin Kostić napisao je dosta dug članak o ženskim prezimenima u „Našem jeziku“ (u svesci 7 i 8 III god.). U prvoj polovini članka (u 7 sv.) on predlaže da se i za žene, ako već ima uz prezime „ženska“ oznaka (krsno ime ili reč „gospođa“ ili „gospođica“ ili dr.), upotrebljava muški oblik prezimena, na pr. Sofija Petrović, ne Sofija Petrovička, gđa Pavlović, ne g-đa Pavlovička, g-đica Jovanović, ne g-đica Jovanovićeve. Samo, ako nema drugih ženskih oznaka, onda neka se upotrebe ženska prezimena na -ka (za žene) i na -eva (za devojke). On to predlaže zato, jer se tako danas govori u našim kulturnim centrima, na prvom mestu u Beogradu, jer se tako naše književnice većinom odavno potpisuju i jer to odgovara današnjem položaju žene u društvu i nastojanju feminizma.

U drugoj polovici članka (u 8 sv.) nastoji svoj predlog opravdati i potkrepiti primerima iz naše starije i novije književnosti: On traži potpise književnicâ po starim književnim časopisima i pokazuje na njih kao potvrde svojega mišljenja ili ih, ako ne potvrđuju, nastoji nekako protumačiti. Ima primerâ koji idu njemu u prilog, a ima i protivnih.

Na kraju članka kaže g. D. Kostić da je ovo samo „u glavnim potezima dat pregled. „Pregled“?! Čega? Ta on je htio dokazati da je bolje za ženska prezimena upotrebljavati muški oblik. Da uvida da on to pitanje nije potpuno rešio, vidi se i iz kasnijih njegovih reči: „Pitanje samo zaslužuje osobenu, sistematsku i iscrpnu studiju, kojoj bi ovaj pregled, kakav je takav je, mogao poslužiti, ako ne kao za uput a on bar kao povod.“

Ja sam odlučno protivan ovom predlogu i mišljenju. Ono što je g. Maretić o tom napisao u Jezičnom savjetniku na str. 197-198 dobro je. Tako naš narod govori. Čuđim se da se ovakav predlog mogao izneti. Zar ćemo mi napustiti duh našeg narodnog jezika i svesno udahnjivati u nj duh tuđeg jezika?! Zar će biti za naš jezik odlučno beogradsko, zagrebačko ili novosadsko društvo, natrunjeno uticajima tuđih jezika?! Ili ćemo gledati kako govori naš seljak i seljanka, učitelj, sveštenik, seoski trgovac i zanatlija u Šumadiji, Crnoj Gori, Hercegovini, Bosni, Lici?! Bi li odobrio onaj trgovac u Korenici u Lici ili sveštenik iz Bos. Petrovca ili učitelj iz Stoca u Hercegovini ili onaj hodža iz Maglaja ili seljak

iz Nikšića u Crnoj Gori ili seljak iz Kragujevca u Šumadiji, kad bi neko rekao: „Gospođa Petrović mi je rekla“? Ti bi nam ljudi rekli da se to srpskohrvatski kaže: „Gospođa Petrovička mi je rekla“. Zašto bismo mi morali govoriti kao Švabe?!

Građani i građanke vole primati tuđe običaje, osobito običaje kulturnijih narodâ, u hrani, nošnji i ophođenju. Uticaj tuđih jezika opaža se i u govoru građana, osobito se rado primaju tuđi slikoviti izrazi (frazе) i reči doslovno prevedene iz tuđeg jezika. Mi te reči i izraze izbacujemo iz književnog jezika, a unosimo u jezik naše čiste narodne reči ili prema duhu našeg jezika skovane reči i naše narodne fraze. Naš je jezik lep, pa čuvajmo njegovu čistoću! To je dužnost filologâ i književnikâ. Nama je uzor jezik pastirâ i ratarâ koji žive u planinama, daleko od železnica i fabričkog dimnjaka. Od njih neka građani uče čisti narodni govor.

Kako rekoh, mi izbacujemo iz našeg jezik svaku reč doslovno prevedenu, akamoli nećemo osuditi ovako grubu povredu našeg jezika, upotrebljavanje muškog oblika za ženski rod. Mi kažemo: „Naša dobra gospođa Petrovička došla je k nama“. Nemaц bi to rekao: „Unsere gute Frau Petrović ist zu uns gekommen.“ U našoj srpskohrvatskoj rečenici sve se priljubilo (asimiliralo) k subjektu ženskoga roda „gospođa“, svi atributi (i prezime) i predikat, u njemačkoj rečenici priljubili su se k subjektu ženskog roda „Frau“ svi atributi osim prezimena, a ni predikat nema ženskog oblika. Mi kažemo: „Muž je dobar, žena je dobra, dete je dobro“. Nemaц to kaže: „Der Mann ist brav, die Frau ist brav, das Kind ist brav“. Kod nas se imenski predikat slaže sa subjektom u rodu, u nemačkom je za sva tri roda jedan oblik. U našem jeziku se muški i ženski rod svuda strogo razlikuje, pa tako i u prezimenima: čoveк je Petrović, žena je Petrovička, kći je Petrovičeva. Pa zašto da mi u to diramo?!

Što kaže g. Kostić da su naše književnice većinom potpisivale svoje prezime u muškom obliku, tim ne dokazuje svoje teze, već da su se naše žene književnice povodile za tuđim običajem. Ženske su često sujetne, vole nešto novo, moderno, metnuti na se.

Treći razlog: da to odgovara današnjem položaju žene u ljudskom društvu, da odgovara nastojanju feminizma, da je tako

„vidnu oznaku dobila ta samostalnost i željena ravnopravnost u ravnopravnoj upotrebi „muškog“ prezimena, bez onih starinskih oznaka pripadnosti i potčinjenosti čoveku“ slab je. Kao da ženske ne mogu terati svoj feminizam i sa ženskim prezime-
nom! Ako su se počele šišati i pantalone nositi, zar onda moraju i govoriti o sebi u muškom rodul Onda bi, znači, svuda trebalo ženski rod, kad se govori o ljudima, a ne o životinjama, biljkama i stvarima, zameniti muškim rodod. Trebalo bi govoriti: „Moj žena je došao“. Ženske feminiskinje mogle bi baš protivno gledište zastupati: mi hoćemo da se za žene upotrebljavaju ženski oblici prezimena i da ti ženski oblici budu potpuno ravnopravni s muškim oblicima. Dalje: i ostali slovenski narodi za žene upotrebljavaju ženske oblike prezimena, pa kud ćemo mi od njih bežati u Nemce i Francuze?! Nisu zato Ruskinje i Čehinje manje feminiskinje od Jugoslovenki.

Istini za volju moram dodati da se u adresama i popisima kakvim radi kratkoće i za ženske pišu muški oblici prezimena, ali ne možemo reći da je to pravilno, to se radi samo zato, jer je to kraće i lakše.

Zgodno bi bilo kad bi se za ženski oblik prezimena između nastavaka -ka, -eva, -ovka, -evka i dr. i muškog oblika prezimena uvek, ako je moguće, stavljala crtica, na pr. Smilja Petrović-ka, Eva Kon-ovka, Julka Levi-jevka, Mara Ilić-eva itd. Ovo dodavanje ženskog nastavka potrebno je, jer se katkada po samom krsnom imenu ne bi znalo je li to čeljade muško ili žensko. Ako bi se ženskim nastavkom prezime sasvim iskrenulo, pa se ne bi znao pravi oblik prezimena, mogao bi se uz ženski oblik dodati i muški oblik u zagradi, na pr. gđa Ana Sremčevka (Sremac).

Napišemo katkada i rećemo ovako: razgovarao sam s Aleksandrom Kon, ili: rekao sam Bernardu Šlezinger i sl. mesto „s Aleksandrom Konom“ i „Bernardu Šlezingeru“. Onako sam rekao ili napisao radi kratkoće, radi brzine, ali ne mogu reći da je pravilno izostavljanje padežnih nastavaka. Tako isto nije pravilno ni izostavljanje kod ženskih prezimena nastavka -ka i -eva.

Još manje je opravdano pisati i govoriti za žene: profesor, suplent, pripravnik, advokat, pilot itd. U srpskohrvatskom jeziku moraju se za žene upotrebljavati ženski oblici ovih reći: profesorica, suplentkinja, pripravnica, advokatica, pilotkinja itd.

Ko to ne čini, čini nasilje našem narodnom govoru. (Vidi moj članak o ovakvim rečima u „Našem jeziku“, god. II sv. 7).

Usavršavanje našeg književnog jezika postiže se stvaranjem u duhu narodnog govora novih reči potrebnih kulturnom narodu i izbacivanjem varvarizama i tuđih reči, oblika i fraza, a ne unošenjem u književni jezik reči i oblikâ nastalih pod uticajem tuđih jezikâ. To kaŕem na reči g. D. Kostića (sv. 7. str. 206): „ipak kada se stvar bolje razmotri, videće se da... su to sami uslovi savremenog ŕivota koji na jeziku ostavljaju svoj otpečatak“.

Karlovac

M. Janjanin

О ПОРЕКЛУ И ЗНАЧЕЊУ ИМЕНИЦЕ РОБ

Именица *роб*, сем њеног обичног значења *Sklave, servus bello captus*, може имати код нас у неким крајевима (Ц. Гора, Херцеговина) и значење: домаћег чељадета, члана породице. Многима је, наравно, чудно како то да се домаћа чељад тамо називају робљем, па би хтели да знају откуда такво значење долази. Тако је Уредништву НЈ поводом тог питања писао и г. Р. Н. из Скопља и молио да му се разјасни како је дошло до таквог значења поменуће речи. Он мисли да је то значење, „вероватно, новијег датума и да нема везе са основним значењем речи роб“. Вероватно да је г-на Н. на овакво мишљење навела напомена Вукова у речнику која стоји уз именицу *роб*. Вук тамо вели: „Турци су досад кад су с киме ратовали водили у ропство дјецу и жене гдје су год које могли ухватити, а и људе које нијесу сјекли. Гдје-који су ове робове држали те су их служили, а највише их је продавано и препродавано: зато је свагда уз војску ишло људи не само из Цариграда него и испреко мора (из Азије и из Африке) који су робље куповали и у своје земље водили...“

Ја, наравно, мислим да значење именице *роб*, *робље* (чељаде, чељад) није „новијег датума“, већ да је оно старо и врло блиско основном значењу те речи. Али да би наш одговор г-ну Н. био што јаснији, морамо нешто рећи о пореклу и о значењу те речи и у другим језицима. Именица

роб (или друге речи од истог корена) постоји и у другим словенским језицима. Тако имамо у рус. *робъ* (робиња) и *робъ* (роб), у чеш. *rab* (и *rob*), *roba* (служавка, у морав. *roba* — жена уопште), у буг. *робъ*, *робъ*. Од истог су корена, као што ћемо доцније видети, и речи као наше *рабоџа*, рус. *рабоџа* и *робя*, *робяџко* (исп. *ребѣнокъ* = дете), пољ. и чеш. *robota*, чеш. *robiti*, пољ. *robić* и сл., као и све речи изведене од њих (*рабоџник* и сл.). Јасно је, дакле, да је имен. *роб* постојала у прасловенском језику. Али се питање намеће: шта је било основно значење те речи. Ако испоредимо значења речи са истим кореном и у другим индоевропским језицима, онда ћемо доћи до закључка да је реч *роб* означавала онога што је *слаб*, *мали*, *незашџићен* и сл. томе. Тако на пр. инд. *arbha-*, што се своди на исти корен као и наше *роб* (праслов. *orb-*), значи *мали*, *слаб*. Исто тако лат. *orbis* и грч. *ορφανος* (*орфанос*) значи *сироџу*, сироче, (дакле, оно што је слабо), јерм. *arbanek*-слуга, *orb* = сироче¹ и сл.

Нема сумње да је у вези с тим значењем и руско *робџий* у зн. *бојажљив*, *сџрашљив*, *слаб*, па и реч *робяџко-деџе* (тј. оно што је младо, нејако). Ја мислим да се на основу свега што сам рекао да објаснити и то што се негде код нас имен. *роб*, *робље* узима у значењу: домаће чељаде (чељад), члан породице. Код Вука у речнику код им. *робље* под 2) налазимо објашњење: жене и дјеца². Ми знамо да су баш жене и деца којима је требала заштита јачега, јер су они слабији, нејаки (нејач) па зато и Његош вели: „Муж је бранич жене и џетета“. Да наведемо овде неколико примера где имен. *робље* значи домаћу чељад: „Како бисте како преминусте, а како ли *робље* остависте! *Робље* ваше све турско подножје, намастири турске потпрдице“ (Нар. пј. 3, 56); „И ондје да се доведе свакоме своје *робље* (жене и дјеца) па даље куда их одреде“ (Вук, Ист. етн. списи II, 170); „Хоте (Турци) нама село изгорјети и све наше *робље* поробити (Његош, Мање пес., 20) итд.

¹ С овим значењем доводи се у везу и гот. *arbi* = наследник и нем. *Erbe* = наследник; јер онај што је остао без родитеља (тј. сироче) у исто је време и наследник онога што су родитељи оставили.

² *Робље* је, дакле раније означавало у кући само жене и децу, али је доцније добило значење члана породице уопште; није, дакле, само означавало жене и децу него и одраслије мушкарце. Развитак значења те речи отишао је и даље, тако да се она данас често чује и у значењу именице *народ*, на пр.: Гледај шта се тамо скупило *робља* (тј. народа) и сл.

Навели смо примере где је за поменуто значење узета само колективна именица *робље*. Иако морамо признати да се наведено значење (чељад) те имен. у већини случајева везало за збирни њен облик, ипак треба нагласити да нису ретки ни случајеви где се и облици јд. или мн. (роб, робља...) узимају у истом значењу. Онај пример што Вук наводи у свом речнику (а према њему и Ивековић и Броз): „Ваља *роба* (на пр. крава)“ погрешно је схваћен: као да ту *роб* значи *Sklave, servus bello captus*, — међутим он ту значи члана породице, чељаде: дакле, хоће да се каже да је крава корисна за кућу и да ваља чељадета. Такви се и слични примери у Црној Гори и Херцеговини могу чешће чути. Да наведем и за то неки пример: „Са седам *роба*¹ (чељади) оћу до умрем од глади“ (М. Павићевић, Црногор. III, 148); „Тако кад сељак каже да у кући има 101 „*роба*“, то значи има их много“ (И. Јелић, Крв. освета, 91); „Док онај *роб* (новорођенче, а и матер) халас (прост) буде онда ћете пустити“ (Босн. и Херц., Зб. н. ж. I, 277). Карактеристичан је овај последњи пример да се робом назива дете (новорођенче), исто као и у рус. *робятко* (исп. раније). Јасно је, дакле, да та дијалекатска црта имен. *роб, робље* у зн. *чељаде, чељад* није новијег датума, већ је у тесној вези са првобитним основним значењем поменуте речи.

Из основног значења имен. *роб*: *незаштићен, слаб, лако се да објаснији и данашње, обично значење речи роб (Sklave, servus bello captus)*. Познато је већ да је код старих народа и у средњем веку (а негде и данас) велики део народа био без икаквих стварних права и без икакве заштите. Ето отуда су ти *слаби, незаштићени* названи *робовима*. Како се временом речи вежу само за извесне појмове са ограниченим садржајем, то се и првобитно шире значење речи *роб* везало код нас само за поменуто класу људи. Поменуо сам већ раније да и речи као *работша, работшати* и сл. имају исту основу као и реч *роб*. Није ни ово тешко разумети кад се узме у обзир да је *рад* некад био везан само за робове. (*раб*: *работати, роб*: *robiti, robić* и сл.). Напоменимо овде да су с

¹ У Ц. Г. само у зн. *роб* = чељаде узима се краћи обл. *генитива* мн. (*робља*), иначе када се узме дужи обл. (*робова*) има увек оно друго значење: *Sklave, servus bello captus*.

тим у вези и немачке речи *Arbeit, arbeiten* (рад, радити) и сл. и имају исти корен с нашом речи *роб* (orb-). Ето на који су се све начин могла развити значења речи *роб* и значења речи изведених од исте основе.

Д. Вушовић

ЈЕДНА НАПОМЕНА ПОВОДОМ АКУЗАТИВА

Познато је правило у нашем језику по коме је акузатив једнине именица мушког рода једнак час генитиву, час опет номинативу. То се у граматика одавно истиче као важна особина и утврђује се правило да именице које казују име нечега жива, имају акузатив једнак генитиву, а ако казују име нечега нежива, имају акузатив једнак номинативу (ном. *коњ*, ген. *коња*, акуз. *коња*; ном. *зид*, акуз. *зид* и сл.). Дабоме, од овога се изузимају случајеви који су добили пренесено значење као: *Чишам „Орла“* (лист), *Прелиставам „Змаја“*, *Купио сам „Ошпаног језа“* и сл., па онда и именице *покојник* и *мртвац*, чији је акузатив једнак генитиву, чему је лако дати објашњење (сећање на лице које је доскора било живо протеже се и сад на покојника и мртваца).

Ја ћу овде да истакнем један други, свакако много ређи случај. То је један *акузатив* који се, на први поглед, не слаже с досадашњим одредбама граматичким. Познато је, наиме, да се атрибут слаже с именом уз које стоји у роду, броју и падежу. Тако имамо: *Донео сам црн шешир*, *Купио сам црна коња* и сл. То је сасвим исправно и разумљиво. Ту је придев примио облик имена уз које стоји.

Али ако изоставимо име на које се односи атрибут, и атрибут остане сам, без имена, али које се подразумева, јер је већ речено у претходној реченици онда се дешава нешто мало неочекивано и, рекло би се, неправилно.

Узмимо неколико примера на основу којих ћемо по анализи извести тумачење и правило.

1. Видеше *изврнути што*, па га онако *изврнућа* и оставише.
2. Видевши *празан кошач*, оставише га онако *празна*.
3. Нађоше *оборен храст*, па га онако *оборена* исекоше.

Из истакнутих речи лако запажамо то потпуно неслагање. Свуда у првом делу тих реченица имамо објекат у акузативу (сто, котао, храст) а уза њ је атрибут који му потпуно одговара, стоји у истом роду, броју и падежу (изврнут, празан, оборен). Али и другом делу истих реченица наилазимо на нешто што се не слаже с досадашњим навођењем, јер бисмо очекивали да и ту буде проведено једначење, па да имамо акузатив: изврнут (сто), празан (котао), оборен (храст). Очекивали бисмо, дакле, да буде: Видеше *изврнуи* сто, па га онако *изврнуи* оставише, Видевши *празан* котао, оставише га онако *празан*, Нађоше *оборен* храст. па га онако *оборен* исекоше. Али одмах осећамо да нешто није у реду, јер се језичко осећање буни против такве конструкције.

То ипак није тешко протумачити. Облик који нас у први мах буни у ствари и није настао на *неправилан начин* иако је као такав, *као облик*, нешто неправилан. Ти облици су ипак у акузативу. Само, како је дошло до таквог акузатива, који, иначе, тако никад не гласи кад стоји као атрибут уз имена нечега нежива?!

Запажамо да у свим таквим реченицама, баш у делу реченице где се налази и тај мало необични акузатив, мора да буде и *лична заменица 3 лица мушког рода* у одговарајућем акузативу, природно и исправно, према акузативу из првог дела. Према акузативима *изврнуи сто*, *празан кошао*, *оборен храст*, стоји сасвим правилно лична заменица 3 л. мушког рода у акузативу — *га*. Како пак ова заменица (уосталом то је случај готово са свим личним заменицама), не прави разлику између генитива и акузатива, тј. постоји исти облик за оба падежа — *га*, то је овде по самој природи и смислу морао да стоји баш акузатив. Отуда долази да у оваквим реченицама стоји увек заменица *га* за оба падежа (II и IV); она је деловала и на онај атрибут који на свом месту губи везу с правим објектом који је казан у првом делу реченице и на који се односи, па је логички пришао уза замену његову, уза заменицу *га* и добио аналогијом облик какав има нови објекат, тј. замена његова *га*; а то је облик једнак генитиву. Тако је, дакле овде изједначен акузатив с генитивом (изврнута, празна, обо-

рена) као што је случај код заменице *он* (испор.: према ген. и акуз. *га* стоји ген. и акуз. изврнута, празна, оборена и сл.).

Стога се мора узимати да је ово *акузатив, не генитив*, а да је начињен тако необичан облик природним и логичким путем слажући се у падежу с најближим објектом, овде заменицом чији је акузатив једнак генитиву. Иако, дакле, овде постоји граматичко неслагање, логички је сасвим правилно поступљено, па је стога ово правилна конструкција.

М. С. Лалевућ

СИТНИ ПРИЛОЗИ

1. О изразима: „Он је лисица“, „Он је лис“ и сл.

Именице *лисица*, *лис* и друге речи од њих изведене радо се придају људима да би се тиме истакле њихове извесне рђаве особине. Тако ће у Срему за човека рећи да је *лисица*, *лис*, *лисац*, *лисџв*, *лисичина*. Како се те речи придају људима према различитим њиховим особинама то ћу и покушати овде да одредим бар унеколико значења таквих израза.

„То је лисица“ рећи ће се за човека који је доста наиван и безазлен, али ипак овда онда и „врдне“. Ето на пр. (онда се наводе извесни примери, где је и он врдуо). Такав је човек уопште непоуздан; није додуше опасан, али тек му не треба сувише веровати и поуздавати се у њега.

Кад се каже за човека да је *лис* то је већ озбиљнија ствар. Човек коме се придаје надимак *лис* — опасан је. Кукавица је, али је опасан интригант, завадиће, што се каже, два ока у глави. Сплеткарош је од кога се чувају сви честити људи као од шуге, клоне га се и беже од њега, као ђаво од крста. Према моћнима је подла улизица а према слабима је тиранин. Уопште је слаб карактер; али, за чудо, — у животу добро пролази. Све се те особине крију под овом речи *лис*.

Лисац је човек мање опасан и мање гадан од *лиса*. Лис не крије много своје лисичење, док се лисац труди, да то по могућности прикрије. За њега се мора нагласити: „Велики је то лисац“. Тај ће ти се додворити сваком моћнијем човеку. Њега ћеш наћи свуда при свакој „муктешевини“. Он је у главном велики прождрљивко, више ради за своје благоутро-

бије, а мање ће да шкоди коме без своје личне ма и тренутне користи. Док је лис са свим нешто друго, много је опаснији.

Лисџв је опет посебан карактер. Под тим се надимком крије и лис али и псето, које хоће, а и кадро је да уједе¹. Он је сладак у говору, смешка се у препирци, али сви знају, који имају с њиме посла, да ће и ударити као из пушке, или што је још чешће, кадар је и да се брзо свлада, али никад неће заборавити увреду, и подло ће се осветити кад било. У опште није кукавица, али није ни јунак. Одржаће увек своје, али ће то извести онда и онако, како му његова мудрост буде налагала, и како му прилике буду дозвољавале. Дакле и лис је и кер.

Лисичина се каже за човека, који је већ остарео. Каже се за старога „лиса“ или „лисова“: Види га молим те, већ је оматорио као *вашка* (псето), и опет, само може ли, ујешће те и натруниће ти и тамо, где га се и тиче и нетиче. Већ се сав олињао од обешењаклука, а боме и од батина. Тукли су га и бољи и гори од њега, као ма́чка, или вола у купусу, а опет кѣру (псето) не можеш ућуткати и умирити, мора он ланути и угристи те, ма са овим крезубим зубима. То му се обично све скреше у лице, јер га се нико више не боју. До-трајала је лисичина, на кога се већ више нико не осврће.

Додајмо овде и глагол *лисичиши*. „Он лисичи“ каже се за човека који лукаво ради као лисица, тј. који би био рад и да нешто каже, а и да прикрије. Кукавица је, не сме отворено да удари, а ђаво га гони да сплеткари, па петља и увија се као змија. Онда му се обично каже: „Не вреди ти лисичити, говори отворено истину, ти подмукли обешењаче!“

Земун

Ђорђе Прерадовић

2. О промени именице Беране

У једном београдском листу донесена је ова белешка:
„Беране има доста државних надлештава. Та надлештва нису начисто с тим како треба, по званичном правопису, мењати именицу Беране.

¹ *Лисџв* у ствари и јест име *лисасту псу*. Код Вука стоји: „лисаст пас, ein hund mit einer blässe, canis maculosus“. Ето отуда излазе и наведене особине које се у датом случају придају човеку. Ур.

Јер, једна надлештва на својим печатима наводе да се налазе у Беранима, друга у Беранама, трећа у Берану, а четврта у Беране.“

Ван сваке је сумње да писац ове белешке има потпуно право што напада овакво неслагање и непознавање. Али му се мора уписати у грех што није показао како је најбоље. И још више, писац је сам запао у неразумевање и направио не једну и не малу грешку. А како је врло много оних који у овоме греше, треба да се рашчисти ова ствар. Врло често чујемо од школованих људи, па и у званичним документима, у актима свих врста, находимо у великој већини случајева потпуно погрешну употребу именице о којој пишемо. На жалост, и много лица која од свог рођења знају употребу и промену ове именице под утицајем оних који не знају и сами попуштају, одвикавају се од правилног облика. Али за човека који зна ствар, одиста је непријатност кад чују како се наопако поступа.

Тако је и писац белешке оставио ствар без одговора, напао је, али није казао како би требало да буде. Из његова се написа чак може закључити да је облик *Беране* једнина, што никако не стоји. Именица је Беране из групе именица које имају само множину (*plurage tantum*). Према томе није исправно што пише „*Беране има...*“, него треба „*Беране имају...*“. Дакле Беране је, сем тога, женског а не средњег рода, па имамо у народном говору: Беране су лијепе и сл., а не „Беране је лијепо“ или како друкчије. Према напису у поменутом листу рекло би се: „У Берану је здрав ваздух“, што не ваља, него „У Беранама итд.“ Та се именица мења исто као на пр. именица маказе, па имамо: I, IV и V п. множине *Беране*, II п. Берана, III, VI и VII п. Беранама.

Писац је још једну ствар помео. Он окривљује надлештва у Беранама да „нису начисто с тим како треба, по званичном правопису, мењати именицу Беране“. Да ни он сам не зна, то смо већ видели. Али он опет показује да му није чист појам о томе шта је правопис. Треба знати да правопис никад и нигде не прописује како се мења која именица. Правопис учи како се *пише*, како се „право пише“, дакле прописује да ли ће бити ово или оно слово, да ли ће бити

сложеница или ће се речи самостално писати да ли ће бити овај или онај знак и сл.

Дакле промена именице Беране нема нити може имати везе ни с каквим па ни са званичним правописом, а у одређивању који је *облик* правилнији показаће нам козари и говедари из околине Берана који опет немају појма о некакву правопису.

М. С. Л.

ЈЕЗИЧКИ ПАБИРЦИ

Љ. Стојановић о Маретићеву „Језичном савјетнику“

(2)

28. „Обелиџи“ (*забелиџи*) каже се за дрво кад му се огули кора око дебла да се осуши, а за јабаку, кромпир каже се *ољушџиџи*“.

29. „Областџи у значењу Macht постала је стајаћа реч, истиснута сад речју *властџи*; [област] у значењу Provinz наша је стара реч иако је у новије време узета из руског, и треба је задржати, јер (реч) *џокрајина* [коју предлаже Маретић место област] значи граничну област, а *џодручје* [које по Маретићу може опет заменити реч област] је нечија област на коју се простире његова власт, а не област уопште. Мислим да се може употребити у пренесеном значењу: област природних наука, обласне речи (провинцијализми).“

30. „Обрџи не значи [бар у источном делу нашег народа] Gewerbe, већ сума новаца која годишње прође кроз руке у трговању: његов је годишњи обрт милион динара. Тако и *обрџини кайџџал* је сума новаца коју неко има за тровање; *обрџини џорез*, порез који се одређује према величини годишњег обрта.“

31. „Одгојџиџи у нас значи aufziehen, gross ziehen [дакле више материјално значење, као отхранити], а *одгајџиџи* erziehen [као васпитати].“

32. „Окомиџио значи *наниже*, *низбрдиџио* [bergab] и према томе не може значити senkrecht [вертикално]. Ударити некога *окомице* коцем, пушком значи: не дужином него врхом; бацити штап *окомице* значи: онако као што се баци копље,

цилит. *Окомиши се на кога* говори се у народу. Нешто се окомило на мене, тј. напада ме, гони ме, па мислим да се може рећи и *на шио*: окомио се на моје песме.“

33. „*Омаловажши, жавашти* не значи: мало (слабо) ценити, већ (у)чинити да не вреди (готово) ништа“. Стојановић овде није у праву.

34. *Омануши*. „Ми имамо реч *омануши* у значењу *преварити*: година је добро понела ако не омане; оману као гладна година, рече се кад ко слаже, превари. Вук има *омахнуши* у значењу 1) махнути око себе при рвању, и 2) преварити, само ја не могу никако да доведем у везу та два значења. Да не буду то два глагола: *омахнуши*, махнути око себе и *о(б)мануши* (као *о(б)мотати*) — преварити. Ако је тако онда *обмана* није из руског *обман*. Тако и *самообмана*.“

35. „*Овда, онда* значи *кашкад*, dann und wann, и према томе се каже *ондашњи* damalig, а *јетзиг* би требало да се рече *овдашњи*, међутим то значи hiesig, што би требало да се рече *овдешњи* (према *овде, онде, hie und da*), а то се не говори као што се не говори ни *ондешњи*, већ *онамошњи, шамошњи*.“

36. „*Освећити* weihen каже се: водицу, славски колач, кућу, цркву итд., а *посвећити се* (само са *се*) каже се кад ко постане светац: *посвећити се*“. *Освећити* још значи и учинити неку освету, *одмаздити* (осветио је брата и сл.), а *посвећити се* (науци и сл.) стално се нечим бавити.

37. „*Почешљати* значи очешљати више лица једно за другим (као поапсити, побити итд.); *почешљати се* значи мало се очешљати; а *очешљати (се)* значи свршити чешљање“. Према томе не ваља узимати глаг. *почешљати (се)* у значењу глаг. *очешљати (се)*.

38. *Починити*. Слично горњем случају „тако и *починити* и *покорити* значи више њих једно за другим; и *погубити* [значи изгубити] више ствари једну за другом [а *погубити је* = и убити]; *погинути* каже се и за једно и за више њих одједанпут, а и једно за другим. Тако има разно значење и код других глагола, али треба осећати та значења.“

39. „Подне прво су биле две речи: *по дне* и значило је пола дана (као *по године*) па је постала сложена реч *подне* са значењем средина дана, Mittag, и никако се не мења ни са предлозима ни без предлога. Не може се, дакле, рећи: сећаш ли се оног *поднева*, јер поднева су две речи: *по днева*, *по дана*, *по дне*, а не ген. од *подне*, већ [се може рећи]: сећаш ли се оног *подне*; нити се може рећи: кад се време приближавало *подневу*, већ: кад се приближавало подне, јер само подне означава време, а подневу не означава ништа. Кад би хтели ту реч мењати по падежима, онда би од ном. *подне* био ген. *поднеша*, дат. *поднешу*. За Vormittag и Nachmittag немамо једну реч већ две: *пре подне* и *по подне* и значе прву или другу половину дана (*по подне* су дакле две речи, а *прешиподне*, *дойодне* исто тако: *пред подне*, *по подне* и не значе Vormittag, већ време мало испред подне). Како су то две речи, разуме се да се још мање могу мењати него *подне*. Од *по дне*, *пре подне*, *по подне* могу постати сложене речи: *подневан* рад (рад пола дана, а не цео дан), *преподневан*, *поподневан* рад (рад прве или друге половине дана).“

40. „*Подметнуџи*, *подметашџи*, *подметаше* има значење: место праве ствари дати лажну: подметнуо му жутељак под дукат, подметнули му чавче под голуба, или: старо под ново, каже се кад ко кога превари. Зато мислим да је добро рећи: подмеће му *да је пошкуйљив*, *да има злу намеру* (а не: поткупљивост, злу намеру). Никако се не може заменити са *подвалиџи*, *подвала*, јер то значи исто што и *превариџи*, *превара*, само је мало вулгарно.“

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

1. „*Такви догађаји у историји човештва се нису догађали.*“

Иако су раније облици *човештво* *човечанство* значили исто, humanitas (в. код Вука), данас међу тим облицима у значењу има разлике: *човечанство* значи: људи целог света, Menschheit, а *човештво* значи humanitas. Отуда је и у горњој реченици требало рећи: ...у историји *човечанства*... (а не „у историји *човештва*“).

2. „Ušao je duboko u nutrinu Abisinije“.

Реч *нутрина* не постоји ни у једном нашем познатијем речнику. Реч је несумњиво образована према прилогу *нутри* (унутра) који је такође „слабо потврђен“ код наших писаца. Отуда место речи *нутрина* треба рећи *унутрашњосћ*: Ушао је дубоко у *унутрашњосћ* Абисиније.

3. „Alkibljad imaše toliko zavedljivosti da ga...“

Реч „заведљивост“ не ваља, треба *завидљивосћ*, јер се каже и *завидан* (а не *заведан*), *завидећи* и сл. Дакле: Алкибијад имаше толико *завидљивосћи*...

4. „Neobične reči stavio je u zaporkе“.

Место речи „запорка“ треба употребљавати реч „заграда“ (мн. „заграде“). Тако прописује и наша нова граматичка терминологија. Према томе и у горњој реченици место: „...stavio je u *zaporkе*“ требало је рећи: ставио је у *заграде*.

5. „Онај мах било је врло тешко посизаћи за већи обим...“

Глаголи „сизати (се)“ и „посизати“ не иду у књижевни језик, правилно је *сезаћи* (се), *посезаћи*. Отуда је у горњој реченици место: „...било је врло тешко *посизаћи*...“ требало рећи: ...било је врло тешко *посезаћи*...

6. „Непресіано је пазио да му се грана под ногама не сломије.“

Од глагола *сломићи* (се) облици сад. времена правилно гласе: *сломим* (се), *сломиш* (се)... *сломимо* (се)...; облици *сломијем* (се), *сломије* (се)... су неправилни (исп. НЈ II, 159). Према томе и у наведеној реченици место: „...да му се грана под ногама *не сломије*“ требало је рећи: ...да му се грана под ногама *не сломи*.

7. „Sačekaćemo ishod glasovanja pa ćemo vidjeti...“

„Исход“ је превод нем. Ausgang, боље је (иако је страна реч, али већ довољно позната) *резултат*. *Гласовање* је покрајинско, треба *гласање* (в. НЈ II, 222). Отуда је боље било рећи: *Сачекаћемо резултат гласања*...

8. „Protjerani bunom utekoše se velikaši u Spartu.“

Глагола *ућећи се* у књижевном језику нема, већ само *ућећи*. Отуда је погрешно рећи: „...*utekoše se velikaši*“, треба: ...*ућекоше великаши*.

9. „Ušao je u baštu i napunio je pune žerove oraħa.“

„Жеп“ је покрајинско, књижевно је само *цел*. Зато је и у горњој реченици место: „*напунио је пуне жерове ораħа*“ требало рећи: ...напунио је пуне *целове* ораħа.

10. „Ubojstva i građanski ratovi koji su trajali oko četerest godina...“

Реч „убојство“ је данас већ архаизам; боље је употребљавати *убијство*. „Четерест“ је покрајински облик, књиживно је *четрдесет*. Отуда би горња реченица исправно гласила: *Убијства* и грађански ратови који су трајали око *четрдесет* година.

11. „Sparta ih prisili da ustupe Makedoncu сва mјesta koja im бјеше ustupio и stisci.“

„Стиска“ је покрајинска реч, књижевно је *невоља*. Дакле треба: ...мјеста која им бјеше уступио у *невољи* (тј. док је био у *невољи*).

12. „Lukaв човјек tražiće slave и pogibelji, tražiće је posvuda.“

„Погибељ“ је данас већ архаична реч, боље је место ње употребљавати *опасност*; реч „*посвуда*“ такође не ваља — провинцијализам је; треба *свуда*. Зато је требало рећи место: „...*тражиће slave и pogibelji, tražiće је posvuda*“. — ...тражиће славе у *опасности*, тражиће је *свуда*.

13. „Tako osiromaši и sam činovnički stališ.“

„Сталиш“ је покрајинска реч, књижевно је *сџалез*. Зато је требало и у горњој реченици рећи: Тако осиромаше и сам чиновнички *сџалез*.

14. „Musiħafa је послао окружнице народу и позвао га...“

Реч *окружница* није рђава кованица, али је сасвим непотребна код већ познатије речи *распис*.

15. „Он је хтео да се само влада на народом изабраном парламенћу.“

Оваква реченична конструкција није добра. Не може се рећи „народом изабран“ (то је русизам, исп. НЈ I, 221), већ: *од народа изабран*. Зато је требало да горња реченица правилно гласи: Он је хтео да се само влада помоћу парламента *од народа изабраног* (или: *који је народ изабрао*).

16. „I odmah je podnio ravnateljstvu žalbu...“

Речи *равнашељ*, *равнашељство* и сл. нису добре, треба *ујравишељ*, *ујрава* (исп. НЈ III, 127). Реч *жаоба*, иако изгледа да је формално сасвим исправна (јер у *жал-ба л* на крају слога требало би да пређе у *о* као у *сел-ски=сеоски*), ипак тако није, јер је ово новија реч где се та промена не врши (као на пр. ни у речи *молба*) па се зато тако и не говори, или се бар ретко говори, те је отуда у књижевном језику исправан само облик *жалба*. Зато је требало горња реченица да исправно гласи: И одмах је поднио *ујрави жалбу*...

НАША ПОШТА

Т. С. Љубљана

1) *Изгледаши*, на пр.: *изгледа* да је дошао и сл. је према нем. *aussehen, ausschauen*; нашим би се језиком то рекло: *чини* (ми...) *се*; али је то толико ушло и у народни говор да би га узалудно било гонити.

2) И одређена тела при некој установи пишу се почетним великим словом. Отуда ће се писати и *...Рачуноводство* Дирекције држ. железница;... *Архив* Окружног суда и сл. В. о томе опширније у НЈезику II, 205.

3) Неправилно је нашим језиком рећи „Злочинца се није могло ухапсити“, већ треба: Злочинац се није могао ухапсити. О томе в. у НЈ II, 94; III, 27.

Д. В.

Господине уреднице,

Са задовољством читам „Наш језик“ јер, иако мислим да, уопште узевши, правилно пишем нашим језиком, ипак налазим у „Нашем језику“ поуке које су ми корисне и које ми језик поправљају. Нарочито је нама, нефилолозима, од користи рубрика „Језичке поуке“, из којих видимо како се, вулгарно изражено, мрцвари наш српскохрватски језик. Из примера, наведених у седмом броју III год. (као и из ранијих бројева), види се да та кварења долазе већином из штампе

и литературе изван Београда (ма да, наравно, много греше против језика и београдски писци). Тако на пр. и ови последњи све чешће употребљавају израз „штета да тако заслужан испитивач историје језика...“ Ове изразе налазим редовно у штампи и литератури изван Србије (у 7 броју III год. „Нашер језики“ тако пише и г. Фр. Илешић, критикујући словеначке писце), али већ и неки Шумадинци тако говоре и тако пишу, ма да се моје српско ухо буни против тога, налазећи да треба писати и говорити „штета *што* тако заслужан...“

Не смем да критикујем јавно оно што један ауторитет у језичким питањима, уважени Маретић, пише, али сам и у његовом чланку, у 7 броју III год., нашао изразе који ми се чине необични, а за које бих волео да ми и други стручњаци потврде да су добри. Тако г. Маретић пише: „...да је плод угледања у њемачки а можда и у француски језик...“ Ја бих написао „угледање *на* немачки...“ Даље налазим „непромјенито,“ а ја бих казао „непроменљиво“, затим „...што их ми у томе *хоћемо да наследујемо*“..., место, по моме мишљењу, „што ми у томе *хоћемо да следимо*.“

Не знам да ли сте читали да се власници загребачких биоскопа буне против језичке филмске цензуре. Они траже да се она укине, а да се остави власницима да они сами нађу способне преводиоце филмских текстова. Међутим ја мислим да *филмску цензуру језика* треба не укинути него *појачајти* тако да службени цензори језика буду *одиста стручни људи*, јер је језик филмских текстова страشان и вређа ухо, а, наравно, рђаво утиче на млађе људе кварећи им матерњи језик.

Кад видим из новина и из примера који се у Вашој рубрици „Језичке поуке“ наводе, како се страшно пише и језик квари, онда се питам: има ли могућности да се покрене једна ефикаснија акција против кварења нашега језика?

Ваш поштовалац
Д-р Д. Аранђеловић

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Белић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“ Ускочка 4. Тел. 21-352, — Влад. М. Анђелковића, Грачаничка 12.

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар соба бр. 3 или књижевима: Геци Кону, С. Б. Цвијановићу и Ф. Баху у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижевница Геце Кона у Београду.

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижевница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић:* Акценатски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружичић:* Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића . . . . . 50.—
5. *Михаило С. Сивановић:* Источноцрногорски дијалекат . . . . . 60.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

Поштарина плаћена у готову

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ОДКОР

ГОДИНА IV СВЕСКА 3

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1935

САДРЖАЈ

	стрaнa
1. Пријатељ средње школе: Граматика у школи	65
2. Д. Костић: Кварење песама	68
3. S. Živković: O savremenom srpskohrvatskom pravopisu	73
4. П. Ђорђић: Два вида нашег књижевног језика према другим словенским језицима	78
5. В. М. Мићовић: О хемиским називима: водоник-водик, кисеоник-кисик	82
6. Д. Вушовић: Значење завршних стихова у народној песми „Бановић Страхиња“	85
7. Ж. Алексић: Речи и изрази	89
8. Језички пабирци	90
10. Језичке поуке	92
11. Наша пошта	95

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Ђорђић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи — секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. IV

СВ. 3

ГРАМАТИКА У ШКОЛИ

Ко не зна какво је страшило у средњој школи била грамати­ка? Има сигурно и данас у нашој земљи школа у којима се гра­матика предаје онако како се пре педесет и више го­дина предавала. Узалуд се за то време извршила цела рево­луција и у општој граматици и у познавању развитка индо­европских језика. То се мало дотакло средње школе и предавања матерњег језика у њој! Али, наравно, то не значи још да ће се томе злу помоћи на тај начин, ако се гра­матика из средње школе избаци уопште. По целом, врло површном и врло ди­летантском поступању са гра­матиком у нашој средњој школи, — томе се иде, ако се томе можда и не тежи. Јер је брига око предавања матерњег језика сведена тако на минимални степен у нашој средњој школи, да би се непристрасном по­сматрачу могло учинити да се овај важни, можда и централни предмет ђачке обуке у средњој школи, доводи свесно, доводи намерно до апсурдности. Ми нисмо могли да забележимо последњих година готово ниједан предузети корак који томе не води са сигурношћу, готово са неизбежношћу. Узалуд нас уверавају у добронамерност тих корака, узалуд нам износе идеалне циљеве њихових покретача, — ми по фактима, на жалост, не видимо ни једно ни друго. Напротив се по свему чини да неки невидљиви црв, невидљив и за саме те добро­намерне и идеалне покретаче новина у нашој средњој школи, систематски и стално нагрiza и подгрiza све што се у њој у овоме правцу предузима. Тај страшни ометач сваког посла у нашој средњој настави пре свега је *недовољно знање или непознавање онога што се врши*. Како може лекар лечити болесника, ако не зна од чега он болује? Како се може по­правити стање наставе матерњег језика у средњој школи, ако се не зна у чему су недостаци те наставе и који је њен прави циљ.

Граматика није зато у средњој школи да се из ње на-павет набубају правила и да својим многобројним поједино-стима — које стално треба памтити и умети се њима слу-жити кад наставник запита — претставља мучење за децу. Граматика треба да уведе дете у познавање језика којим го-вори, да му да књижевну и језичку културу која одговара једном образованом грађанину наше земље и да му покаже како ће разумевати особине оних других језика које у гимна-зији учи према своме језику. Она га учи да посматра, да мисли и да готово сам, аналитичким путем, долази до осо-бина свога језика које треба да стави у прави однос према особинама других језика које учи. Када наставник не-мачког или француског језика буде добро знао природу свога српскохрв. језика, он ће лако објаснити деци и немачки кон-јуктив и франц. сибжонктив и све њихове специфичне црте — конструкцијама нашег језика. Он ће умети тада да изнесе додирне тачка нашег на пр. глаголског вида са не-мачким глаголским видом и начин како би се наш глаголски вид могао претставити француски или, обрнуто, зашто се неки пут француски глаголи који немају граматичког вида преводе час једним видом нашег глагола, час другим. Тако и у стотинама других случајева.

Али да би од познавања и учења матерњег језика на-чинио централно место у средњошколској настави, зар на-ставник сме и може бити *нестручњак*? Зар се сме догађати да још *нейресшано* људи којима матерњи језик није био један од главних предмета у универзитетској обуци могу преда-вати тај предмет у средњој школи? Али се дешава још нешто горе.

Има случајева — и наша редакција има о томе поу-зданих обавештења да су у појединим средњим школама пре-давали, и то са успехом предавали, стручни наставници. Међутим — са разлога који немају никакве везе са наставом матерњег је-зика у школи — ти су људи уклањани, премештани у друге школе, а на њихова места постављани су нестручњаци у чијим ру-кама има настава језика да се запарложи и додија и деци и школи. Да ли ко помишља да је то злочин према школи? Или мисле они који за то одговарају да је главно да се формални прописи закона задовоље без обзира како ће се

то одазвати на настави. Као да интереси наставе нису највиши закон школе. Ако су какви законски прописи против наставе, они се морају мењати или ограничити тако да јој бар не сметају.

То би се јасно видело када би се донела статистика: колико стручних наставника у средњој школи предаје матерњи језик. Слика би била несумњиво страшна.

Али није то још све зло. И они што се називају стручњацима, — нису увек то у правом смислу речи. Одавно се увидело у многим земљама, а нарочито неколико година после светског рата, да је потребно да, нарочито старији, наставници освеже своја стручна знања која су — узгред буди речено — одмах после великог рата у недовољним размерама добијали због своје недовољне претходне спреме. Стварани су нарочити курсови на којима се то вршило — у сажетом облику, — тако да су се наставници могли оспособити и за новија схватања и савременију науку. Обнављани много пута ти су курсови давали одличне резултате. Када наставници налазе начине да се састају и већају о својим потребама, зар не би просветна управа могла наћи начина да их искупи на понеко време ради њихова усавршавања?

Ја не велим да је и универзитет учинио апсолутно све да његови ученици ступе увек потпуно спремни у гимназију. Већ много година универзитет тражи подизање педагошког института који би ученике спремио и са педагошке и методолошке стране за посао који треба доцније да врше. Али се до остварења те установе још никако не долази. Међутим њу подједнако са универзитетом треба да жели и тражи и наша просветна управа. Наша средња школа, управо, вапије за њом.

И тако, када све те установе, заједно са самом средњом школом и онима који стоје на њену челу, њеним директорима, буду прожете осећањем да је матерњи језик душа средње школе, исто онако као што је језик једна од главних духовних функција човекових уопште, — брзо ће нестати оног стања које је у њој.

Пријатељ средње школе

КВАРЕЊЕ ПЕСАМА

Радиостаница Београд показује сву добру вољу за пропаганду народне песме и музике наше. Она ту пропаганду врши на учесталим „вечерима (и „поднима“) народне песме“. То је за похвалу несумњиво.

Само, појам народне песме и музике наше узет је ту у најширем могућном, и немогућном, обиму. Добро је што у тај појам улазе поред правих народних, сељачких, и градске и уметничке, састави наших знаних и незнаних песника и композитора, у последње време све више и старинске из репертоара наших прабаба. Добро је што се поред наших чују и туђинске, прерађене, препеване: поред покрајинских, јужно-србијанских и шопских, и праве бугарске, дате у заједничком „балканском“ маниру. Да не спомињемо предавно и неизбежно примљене и понашене оријенталске, турске, које управо и чине главну основу нашим севдалинкама уопште. Па добро је још и неминовно прихватање суседних, влашких и маџарских песама и мелодија, чијем се утицају нису, сасвим природно, могли отргнути ни предратни наши пресађивачи суседних песама и мелодија.

Али, између некадашњег и садашњег пресађивања маџарских песама и мелодија, има једна осетна разлика. Пре свега, ово данашње је независно од ранијег, сасвим „модерно“ и у духу и нашега „интернационалисања“.

У ранијем је на пр. она Петефијева(?) песма о *крчми крај села* у препеву једнога Змаја, при певању прилагођавана основној „мелодији“ нашега језика. Изразита оштрина маџарског нагласка и његово пласирање на крајње и преткрајње самогласе у речима, ублажавана је отезањем, умекшавањем, уобљавањем гласа и преношењем нагласка на вокал коме припада и ван песме, у обичном говору. Тиме је оригинална мелодија „кварена“, али је туђа песма и мелодија изгледала бар као *наша*. Тај је поступак одговарао исто таквом поступку маџарских прерађивача туђих мелодија, које су увек „маџаризирали“ па то чине и данас. Нашим данашњим пресађивачима маџарских песама и мелодија, напротив, стало је пре свега да маџарску мелодију одрже у потпуности,

„некварену“, потчињујући и самосталне дOMETКЕ своје мацарским песмама.

Некад се поменута песма о крчми накрај села певала отприлике овако (с бележењем кратких нагласака ` а дугих ` уз музички „квантитет“ -):

Накрај селà чађавà мехàна:
Штр́чи тр̀ска — гла̀ва нечеш̀љàнà,
Поср̀нула од тешк̀ога п̀ића,
То је к̀ућа с̀еоских го̀лића.

Данас, са чувањем оригиналне мелодије:

Накрај селà чађавà мехàна,
Из њè вири гла̀ва нечеш̀љàна,
Поср̀нула од тешк̀ога п̀ића,
То је кућа сеоских го̀лића.

Или даље у тексту:

...Нека куца, ко мари за сàтè,
Сàти бију тек да прозàнàтè...

А данас:

...Нека куца, ко мари за сàте,
Сàти бију тек да прозàнàте.

Па је наравно и самостално додани текст, кога нема у мацарској песми, прилагођен оригиналној мелодији:

Из кафàне пијàн ја излàзим,
Нигдè стàна могà не налàзим;
Лèво, деснò, нигдè могà стàна,
О улице, и ти сè пијàна!

Ни најпријатнији глас наших певача не може спасти осећања неке нелагодности нас, који се још сећамо старијега понашенога певања те песме; нелагодности толико веће колико се певач више труди да се прикаже „темпераментнијим“. Те нелагодности и не осећамо толико код песама сасвим нових, на пр. код оне: „Циганскò сам детè, што је лепò то ја љубим...“ иако осећамо да би се и она дала колико толико понашити и мелодијом. Па нас најзад не буни сувише ни кад

чујемо да се такве песме тако певају у Београду, заиста већ доста и интернационалисаном; али, кад чујемо ону о крчми крај села на исти „оригиналан“ начин певану и у Мостару (недавно је радио Београд преносио концертно вече отуда), па чујемо и одушевљени пљесак одобравања, онда можемо само да се насмејемо тужно нашој националној музичкој пропаганди.

Овим смо управо хтели да скренемо пажњу стручним музичким критичарима нашим на ову појаву коју, налазимо, треба сузбити. Друго је кварење песама у питању, које и *Наш језик* треба да сузбија, кварење текста, песме саме.

Како се види на наведеној новој редакцији препева Змајева о крчми крај села, нарочито по „нашем“ дметку, она је изгубила основни смисао, ону песничку поенту сентименталне идиле, којом се за сеоске голиће баш истиче да, иако су можда економски пропали, нису ни најмање морално, јер на молбу сирочета коме је мати болна одједном престаје пијанка и певанка голићка. У данашњем препеву који, види се, уопште и не зна за оригиналан *Шексти* него само за мелодију, те поенте нема, него је новим дметком песма потпуно окренута на пијаначку, лумпачку. Колико нови препевалац и допевалац те песме уопште разуме песничке фигуре, види се одмах у првој строфи. Док се у опису *крчме*, покривене *шрском* која растурена од ветра штрчи као коса нечешљана, а још се крчма и накривила те изгледа као да је посрнула од тешкога пића, попијенога у њој — дотле у новој и сувише реалистичкој преради, из крчме *вири* нечешљана глава неког пијанца који је посрнуо од пића итд. Ипак, и ова нова „песма“, иако је постала врло популарна (чак и с покушајем да се поотмени заменом голића „младићима“ а у мостарској верзији и боље локализује заменом сеоских „босанским“); не може се сматрати још за народну, и није то никако. Туђинска мелодија с текстом прерађиваним у стилу превода петпарачких романа.

Више нас се тиче кварења текста наших правих народних песама, и оних што су, иако чешће туђинског порекла и по тексту, одавно већ постале нашим, и по прилагођењу основној мелодији нашега језика. Таква је на пр. она, пореклом несумњиво не сељачка него градска, чаршилиска, о хаџиној Фати.

Лепота и „финоћа“ њена управо и јесте у томе што Фату, кћер једног хаџије, девојку из најотменије куће (као Софка у Нечистој крви), која је одрасла „у кафезу“, њен тајни обожаваца моли да само изиђе на врата, да се појави само, да би само *видео* — и ништа више — разне лепоте њене, о којима је дотле тек слушао само у чаршији, јер Фата није „обична“ девојка па да „стоји“ с удварачима на капији. А она чак ни то неће, него му с потсмехом и зачикивањем (Шта би бољи био, кад би их *видео*?) даје само поређења за своје лепоте с предметима и њему доступним (У чаршији морбришим јеси л' *видео*? Е такве су косе моје, море, ђидијо!).

А шта раде нови модерни певачи старих немодерних песама наших? Да би се показали што темпераментнији, они ту хаџину Фату сву изљубе, изгризу, испију, рашчупаве као да је циганка или сељанка — Мирјана. Уосталом, која би се девојка, и да није „хаџиска“, дала на капији и пољубити само? На то модерни темпераментни „лафови“ и не помишљају.

Друга једна дубоко осећајна а давно понашена, пореклом оријенталска, турска, која се и данас још пева с турским припевима, певала се и пре рата већ с „поправкама“ које су је квариле. Мислим на „Мој дилбере, зар већ крећеш?“ Њој је потребно и мало коментара. Песма је врло стара, из времена Устанка, и раније ко зна колико. Речи њене казује чочек, ђувендија, привремена љубавница неког крџалије, турског коњаника, ратника најамника, „бећара“, који се са себи једнакима удружио у чету кога чувеног делије, турског „витеза луталице“, управо скитнице. Крџалија заволео ђувендију и, што је главно, она је заволела њега, и то не због богатства његова, због *двора* (он нема ни обичне кућице ни сталног пребивалишта), него због његове младости, лепоте, јунаштва. Воли га дубоко и одано иако зна да ће је он, чим само крене у рат, оставити просто на сокаку, с кога ју је и узео себи. И тај је час дошао: дилбер ђувендијин креће, сам, без ње. Хтела би да га опреми на пут боље него икоја друга, да и њега и Дору ата његова окити најлепше, да јој драган буде прави „делија“. Новаца нема. Једина „вредност“ којом располаже јесте она сама, младост, лепота, уметност њена. Нуди му себе да је као *робињу* прода лицитацијом на тргу,

трговцима. Они знају вредност њену. Неко ће је од њих купити за себе и одвести кући својој у чаршији. Одатле ће она, кроз ршме на пенџеру моћи да ужива гледајући бар дилбера свога кад на растанку, протера кроз ту чаршију сав окићен свога Дору ата, такође окићена бисерним и златним жицама по гриви и рахту, накитом купљеним за ону литру злата што је плаћена за њу, робињу. То је смисао и садржај те песме, која је и у основном препеву нашем с турског свакако гласила:

Мој дилбере, зар већ крећеш?
 Зар и мене повест нећеш?
 (али, кад већ не можеш, а оно:)
 Поведи ме у чаршију
 Па ме продај базрђанли:
 Узми за ме литру злата
 Па позлати *Дору айша*.
 Протерај га низ чаршију:
 Да те видим ко делију!

Несумњиво је погрешно онај што је променио шести стих, који је, ближе данашњем, можда гласио и: Па позлати *Дори врайша*, „поправљајући“ га у: Па позлати *двору врайша!* Уосталом, куда би и кретао тај што има свој двор, и зашто би му позлаћивао врата кад одлази из њега; или, зар би *шо* позлаћивање било баш толико преко потребно, да се њега ради драга продаје?

Мотив овај продавања себе за роба да би се неком драгом лицу помогло, или чак учинила милостиња, врло је стар, управо толико стар колико средњи век и трговина робљем. И у нашој књижевности је одавно познат. Налазимо га на пр. још у 13 веку, у Доментијанову Житију св. Саве, на стр. 280. Ту се прича за Саву како је једном, у Солуну, кад је делећи милостињу сиротињи остао без новаца, рекао једном слуги: „Води ме на трг и продај ме за злато!“ па то злато подели осталој сиротињи.

Још нешто нашим пропагаторима народне песме, певачима наше радиостанице Београд. Немојте, господо и госпође, кад већ тако пазите на оригиналност мелодије, немојте мењати, „поправљати“ ни текст. Научите га и чувајте га у

старој, старинској, првобитној, ако и мање „темпераментној“ форми, да не бисте достигли онога што је песму „Кад сам био млађан ловац ја“ окренуо у „Кад сам био Младеновац ја!“ или ону „Зулфе, мори, Зулфе, сум те заволео“ на ...зуб ме заболо!“ и др.

Д. Косић

О SAVREMENOM SRPSKOHRVATSKOM PRAVOPIŠU

Da pravilno ocenimo sadašnji naš (školski) pravopis, potrebno je da uvažimo ove činjenice. On je načinjen u sasvim opravdanom cilju: „u interesu ujednačenja nastave“, kako piše u Pravopisnom uputstvu Ministarstva prosvete, koje je i dalo poticaj za nj. On je *ujednačenje* uglavnom dvaju, na istom (fonetičkom) principu osnovanih, dakle, istovrsnih pravopisa: beogradskog i zagrebačkog, srpskog i hrvatskog, pa je donekle delo sporazuma. Ta su se dva pravopisa razlikovala samo u pojedinostima: manje u beleženju glasovnih promena, rastavljanju reči na slogove, pisanju velikih slova; više u transkripciji stranih reči; najviše u interpunkciji. Ovde nas u prvom redu interesuju grafički i fonetički elementi današnjeg pravopisa. Razmotrićemo koliko se kod toga ujednačenja u pojedinim slučajevima približilo fonetičkom principu, već od Vuka pravilno postavljenom, ili od njega udaljilo. Odmah se može sa zadovoljstvom istaknuti, da se ujednačeni pravopis, u vernosti fonetičkom principu, nije spustio ispod mere koju je bio postigao do ujednačenja, nego ju je za koji stepen i prešao, što je s naučnog gledišta dobro.

U latinici nisu ni sada još uvedeni Daničićevi jednostavni znakovi za glasove џ, љ, њ, nego su ostala dvostruka slova za te glasove: *dž* (Daničić *ǵ*), *lj* (*ǰ*), *nj* (*ń*). Na žalost, zbog toga opet nije naša latinica do kraja uprošćena. Trebali su se ti znakovi uvesti u škole, kada ih već decenijama pišu naši najučeniji ljudi u najvišoj kulturnoj instituciji — Jugoslavenskoj akademiji. Ako su ti znakovi dostojni edicija Akademije, bili bi dostojni i školskih udžbenika i vežbanki. S praktičnog gledišta su lakši i jednostavniji nego ovako dva slova za jedan glas. Ne bi to bila ni naročita novotarija, kad već postoje slova sa dijakri-

tičkim znakovima, a pogotovo kad se već upotrebljava *đ* prema *dj* u pismu van škole.

Rastavljanje reči na slogove postavljeno je na fonetički tačno određenu podelu reči na slogove (v. A. Belić, O granici sloga). Pri tome se ispravno istakla netačnost ranijeg pravila: da od grupe suglasnika i u sredini reči dolaze u drugi slog oni kojima može početi koja zasebna reč. Međutim, dok izvesne „grupe suglasničke u početku reči *po neaphodnosti* vrede kao prosti suglasnici“, u sredini reči one se razdvajaju; na pr. pti-ca, ali: lop-ta; gde-ko-ji, ali: nig-de, itd. (A. Belić, Pravopis, 3 izd. t. 29). Ni u pogledu pamćenja pravila nije tim tačnijim rastavljanjem ništa izgubljeno, jer je i ranije pravilo zahtevalo traženje reči koje počinju s grupom konzonanata koje smo hteli preneti u drugi slog, a probe sa pravilom: „rastavljaj u pisanju kao i u govoru“ dovodila nas je u nepriliku, jer smo se kolebali kako da se u govoru rastavi „ma-čka“ ili „mač-ka“. Tako to nije bio lakši posao duševni, nego što je pamćenje konzonanata koji pokrivaju drugi slog i onih koji moraju biti pokriveni. U rastavljanju na slogove složenih reči ostavljeno je pojedincu da se rukovodi jezičkim osećanjem značenja pojedinih delova. To je s gledišta izgovora opravdano utoliko što se deo složenice koji se zaista oseća kao zasebna reč, stvarno i odvaja u govoru od drugog dela složenice. Ali se pamćenje pravila time komplicira. Ostavljeno je slobodno polje za etimologiziranje, koje može biti i pogrešno; kad je i tačno u sastavne delove razdvojeno, prvi deo može da menja svoj prvobitni oblik glasovnom promenom (u: is-plesti, ras-terati i sl., *is* i *ras* ništa ne znače); složenica može biti od dve i tri reči sastavljena, pa se mora toliko puta i paziti kod rastavljanja na slogove; tako se rastavlja i ono što jeste zasebna reč (na pr. *um* u ra-zum; tu se prvobitni oblik reči *raz* ne odvaja, a u spomenutim primerima promenjeni oblik *ras* se odvaja). Svakako nije jednostavnije nego da su i ti primeri podvrgnuti opštem pravilu, kad se ono i onako često poklapa s etimološkim razdvajanjem u složenim rečima. Mislim da je to pravilo komplicirano, jer je rastegljivo baš zbog subjektivnosti jezičkog osećanja i ukoliko se shvati da se traži od pojedinca etimološko raščlanjivanje složenice. Ono se ima shvatiti više kao koncesija onome ko jasno oseća delove složenice da ih rastavljanjem ne mora eventualno kvariti.

O sastavljenom pisanju reči pošlo se, ispravno, dalje nego što je bilo ranije, pa se sada dve ili tri reči pišu zajedno uvek kad „u vezi dobiju sasvim drugo značenje nego što ga imaju kao zasebne reči“. Pogotovo „kada se deo složene reči ne upotrebljava samostalno“. Ne samo da je to semantički opravdano, nego se to slaže i s izgovorom (bolje akcentom) takvih reči. I sasvim pravilno se uvažavaju promene glasovne koje pri tom sastavljanju nastaju. Tako se i enklitika *ću, ćeš* u budućem vremenu, kad je iza *okrnjenog* infinitiva, piše zajedno i uvažuju se sve glasovne promene koje otuda nastaju (*pašću, plešćeš*, itd.). Ranije se u zapadnim krajevima pisalo odvojeno, jer su smatrane kao dve reči zasebne, pa je otpadalo i pisanje svih glasovnih promena. Zato je za njih zajedno pisanje tih oblika „izuzetak“ od pravila. Da vidimo da li je to shvatanje opravdano, kad se pođe sa gledišta fonetičkog pravopisa. Izgovor je u tim slučajevima bez *ikakve* sumnje: *plešču, pašćeš, grišćemo* itd. Za svakog štokavca (koji taj oblik govori po čuvenju, a nije ga naučio samo iz knjige), to je jedna jedinstvena reč, i po zvuku, i po značenju. Za jezičku svest onoga koji govori, to je jedinstven oblik, a *ću, ćeš...* su nastavci kao i *-em, eš...* Što se *ću, ćeš* nalaze i ispred glagola, dakle kao samostalne reči, nema važnosti za *svest* o jedinstvenom obliku, jer oni kao enklitika stoje neposredno iza glagola i to u okrnjenom obliku, s njime se u izgovoru stapaju, zajedno s njime tek daju jedinstven oblik i jedinstveno značenje budućnosti. Naposletku, i drugi su nastavci bili verovatno samostalne reči. (Baš u istom obliku francuskom imamo za nastavke prezente od *avoir*: *-ai, -as, -a*, pa se pišu zajedno, premda francuski pravopis nije fonetičan). Za jezičku svest postoji u tom obliku osećanje manje složenosti negoli na pr. u *mogbudem, htedbudem* i sl., ili čak u *otsada* i sl., gde su različite i nepromenljive reči, a *plešču* je jedinstven oblik. Oni koji taj oblik uče prema pisanju *plest ću*, prisiljeni su da, pošto ga tako ne mogu izgovarati, menjaju oblik, pa krivo ne samo govore nego čak i pišu: *plesti ću, biti ćeš* itd. To je eklatantan primer za ono što smo gore rekli: da se izgovor nateže na pisanje mesto da je obrnuto. Ovo navlačenje izgovora na neopravdano pisanje dovelo je pisca (bolje: njegove jezičke savetnike) jedne inače dobre knjige¹ do apsurdna, da od

¹ J. Freudenreich, *Gluma*. Zagreb 1934, str. 106.

glumca traži *izgovor*: *plest ću*, a zabranjuje mu *izgovor* „*plešču*“. Siromah glumac koji bude morao tako *izgovarati*, a teško ušima koje ga budu slušale! Nije to da se apsolutno ne može *izgovoriti* grupa *stć* (ima u postojećim jezicima svakojakih grupa), ali za naš jezik, za naš glasovni sistem je to neobično, tuđe, teško. Takav *izgovor* može zahtevati samo onaj ko ne poznaje štokavski (književni) *izgovor*, ili bar ko ne zna zašto je *plest ću* tako pisano (ali samo pisano!). Takvom pisanju nema razloga u fonetičkom pravopisu, kad je to jedinstvena reč po *izgovoru* i po značenju. Osim toga te je oblike i Vuk pisao zajedno i tako se otada većinom i pišu. Stvarno bi se pismom morale fiksirati i promene glasovne, nastale između samostalnih reči, a ne protiviti se još tome da se zajedno pišu spomenuti oblici.

S pretvaranjem *d* u *t* ispred *s* pošlo se opravdano bliže *izgovoru*, ali se nije došlo do kraja. Zaista su *pretsednik*, *pretstava* i sl. verniji *izgovoru* negoli *predsednik*, *predstava* i sl. Dosledno fonetskom principu moralo bi se pisati *c* mesto *ts*, kad je *izgovor* *ts* stvarno sliveno *c*. Pogotovo je nedosledno pisanje *ds* (gradski, gospodstvo), jer je i u takvim slučajevima *izgovor* *c*. Osvrćući se na Vukovo pisanje takvih reči sa *ts*, *ds* (bratski, odsjeći), pokušao je g. Maretić (u „Istoriji hrv. pravopisa latin. slova“, str. VII) da opravda takvo pisanje ovako: „Finijem taktom svojijem dobro je osjetio Vuk da treba u pravopisu paziti i na *jasnoću*, da se riječi nemaju fonetičkim pisanjem tako promijeniti, da ih je mučno raspoznati. Za to je uveo pisanje *bratski*, jer *bracki* nekako je odviše udaljeno od *brat* i od *-ski*; isto je tako odabrao i pisanje *odsjeći*, a ne nejasno *ocjeći* itd. Poznato mi je do duše da je Vuk branio odabrano pisanje tijekom, što je rekao, da se gdješto govori u takvijem riječima *t* i *d* ispred *s* (predgovor riječniku 1818, str. XXX.). Na to bih ja odvratio, ako se kašto doista govori *bratski*, *odsjeći*, da je to zacijelo veoma rijetko i narod se u takvom slučaju sili *izgovarati* te i slične riječi onako, kako će i njemu biti jasnije, ali strogo provedeno načelo jedinstva, svakako se više slaže s pisanjem *bracki*, *ocjeći*, jer se tako mnogo češće govori. Vuk je po mome mišljenju za cijelo odabrao u navedenijem riječima etimologičko pisanje poradi veće jasnoće, ali nije toga hotio izreći, jer se imao hojati prigovora svojijeh protivnika“ (tj. da baš zbog toga i treba pisati etimološki sve). G. Maretić je sa-

svim tačno pokazao da se pisanje *bracki, oceći* više slaže sa „strogo provedenim načelom“ fonetičkoga pisanja (ovde: „jedinstva“). Ono je jedino opravdano s fonetičkog gledišta, a pisanje *bratski, odsjeći* je pogrešno. To priznaje i Maretić idućom rečenicom: „tijem nije učinio veće *pogrješke* (dakle ipak: pogreške) nego li je sam jezik kašto čini“ (str. VIII). Narod, naime, radi jasnoće govori: *oblučca*, iako ne voli grupu *čc* (upor. *lišce* m. *lišce*); *lašce* (vok. od *lažac*), iako ne voli grupu *šč* (upor. *ište* m. *išce*); *odšetati* m. *očetati*; *oženba* pored *himba* i dr. Ima istina nekonzekventnosti u izgovoru radi jasnoće, pa je prirodno mora biti i u fonetičkom pravopisu. No ovde je baš *izgovor: bracki, oceći*, pa ih onda treba tako i pisati. Da nisu u govoru takve reči jasne u tom glasovnom sadržaju, ne bi se tako ni izgovarale; ako su jasne u govoru biće jasne i pismu. Što se tiče velike promene u vizuelnoj pretstavi takvih reči, njihova glasovnog lica (aspekta), koje deluje psihološki da se čovek opire reformi pisanja, ne može ni ono biti tu odlučno za nepisanje „bracki“, „oceći“, kad mi, baš u našem pravopisu, imamo toliko primera pismenog „unakazivanja“ reči. Uporedimo mašču (od mast), plešnju (od plesan), pošćah (od postiti), peći, pečem (od pek-), žeci, žežem (od žeg-) i dr. Ili u stvaranju reči: zadužbina (od za dušu), junački (od junak-ьski=junački), društvo (od drug-ьstvo=društvo=društvo) itd. Ko ne oseća vezu između izvedene reči i osnovne? Svako kome je naš jezik maternji oseća je dobro; a neće je osetiti, ili će je bar teško osetiti onaj ko govori drugim dijalektom i — stranac. U govoru sigurno svaki oseća tu vezu, jer se inače ne bi govorilo. A i u pismu, jer kao što će „i u fonetičkom pravopisu znalac jezika dobro znati, da riječi *slatka, oca* stoje u vezi sa *sladak, otac*, a ne sa *slatak, oc*, jer takvijeh reči nema“ (nav. delo, str. IX) — tako će znati svako da su *bracki, oceći* u vezi sa *brat-ski, od-seći*, jer nema reči *brac* ni *o-ceći*. Još više, jer zna (bolje reći oseća) da je *c* zapravo *ts*, a *ts* da može postati samo od *ds*; onako kako oseća da je *ć* od *tj*, *č* od *k+j*, e, i, itd. Učenjem maternjega jezika stiće se osećanje veze sadržaja (značenja) i zvuka (glasovnog sadržaja) reči; navika, prenašanje s generacije na generaciju jezika dovodi do toga osećanja. Ono dovodi i do osećanja glasovnih veza u svim promenama. Pa što je jezik drugo, u fonetičkom pogledu, nego sistem glasova, povezan uskom vezom,

u kojem se jedna promena ne zbiva zasebno? A što i znači osećati jedan jezik nego osećati te sadržajne i glasovne veze? Da u našim primerima postoji osećanje te veze, dokazuje sam izgovor. Da i završimo rečima g. Maretića: „Osim filologa veoma rijetko misli tko na korijen riječi, koju izgovara, nego svi govore zato, da se razumiju; zašto dakle da se pisanoj besedi tj. pismu podmeće zadaća, koja joj je tuđa?“ (str. VII). Nije, dakle, opravdano pisanje „bratski“, „odseći“ ni s fonetičkog gledišta ni radi jasnoće. I Vuk se zaista „imao bojati svojih protivnika“ u tom slučaju. Ali koji god bio razlog da je Vuk pisao *dski*, danas je jasno da bi trebalo pisati *cki*; pojedinci su već, bar neko vreme, tako i pisali, pa ga je trebalo uvesti i u pravopis. Pravopisno uputstvo Ministarstva prosvete otvorenije priznaje neslaganje pisanja *dski* sa izgovorom (t. 78): „Prema stvarnom izgovoru u većem delu našega naroda valjalo bi u ovim rečima pisati *cki*; ali kako je od Vuka do danas bilo u isključivoj upotrebi pisanje *dski*, tako da je u tom postignuta ujednačenost, dopušta se to pisanje i dalje, iako se ono protivi pravilu o jednačenju suglasnika u suglasničkim grupama“. Tu je jasno da su kod zadržavanja pisanja *tshi*, *dski* odlučni bili nefonetički momenti: tradicija („kako je od Vuka do danas bilo u isključivoj upotrebi pisanje *dski*“) i cilj komisije za ujednačenje: ujednačenje („tako da je u tome postignuta ujednačenost“). To potvrđuje da se reformisanju, ma i ovako malom, ukorenjenog pisma i pravopisa protive i drugi, ne fonetički, momenti, kao što smo i ranije spomenuli.

S. Živković

ДВА ВИДА НАШЕГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА ПРЕМА ДРУГИМ СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА

Нема још ни пуних сто година како је наш књижевни језик добио свој основни и одређени облик. Прво столеће живота нашег књижевног језика навршиће се 1939 године, управо оне године када се има одржати у Београду и нашој земљи Трећи међународни конгрес словенских филолога. Свакако ће у тој јубиларној години учени слависти, и наши и страни, посветити неки свој рад оснивачу нашег књижевног

језика Вуку Караџићу. У одговору на Хаџићеве Ситнице јези-
кословне, 1839 године, Вук је коначно утврдио језичке основе
на којима се српскохрватски књижевни језик даље развијао,
задржавши до дана данашњега двојаку замену старог јата,
док трећа, икавска замена, није могла продрети. Нешто до-
цније, 1845, Вук је тражио да се прими једино његов, јекавски
изговор. Али је језички развитак ишао у оном правцу који
је Вук означио 1839 године, која зато и има за нас већи
значај. У познатом бечком књижевном договору 1850 г. нај-
боље је изражена мисао да се са кајкавским Хрватима, нај-
знатнијим делом хрватског народа, који је већ 1836 г. прихватио
штокавско књижевно наречје, створи заједнички и једин-
ствен књижевни језик. То јединство било је постигнуто утолико
што се могла написати и прописати једна општа граматика
српског или хрватског језика. Отада па до данас израђен је
велики број таквих граматака, било на српској, било на хр-
ватској страни, а које су биле намењене махом једном или
другом делу нашег народа. Али је било случајева, иако ретких,
када је један исти граматичар дао уџбеник и за једну и за
другу народну половину. Тако је Маретићева школска гра-
матика изашла 1928 г. и у Београду и то екавски ћирилицом.
Иначе се то београдско издање у свему другом слаже са за-
гребачким. Значи, дакле, да српскохрватски књижевни језик
има једну заједничку основицу. Што се, међутим, у том језику
разликују две варијанте, углавном у речничкој грађи, то није
од битног значаја да би се озбиљно могло говорити о два
засебна језика. То се не може тврдити ни за хрватско кај-
кавско наречје, које има не само друкчији речник него и свој
граматички склоп.

Цепане нашег књижевног језика на два засебна језика,
српски и хрватски, нашло је ипак места и то у Великој со-
вјетској енциклопедији. Иако се А. Добровољски, писац
чланка о хрватском језику, позива искључиво на податке
проф. А. Белића у Народној енциклопедији СХС, где је обра-
ђена и историја нашег савременог књижевног језика, он је
ипак поводећи се за политиком Сов. Русије прогласио хр-
ватски језик „безусловно“ нарочитим језиком. За наш зва-
нични правопис совјетски је писац, опет са истом политичком
тенденцијом, нашао, да је то пример угњетавања Хр-

вата и у области језика. Интересантно је за научне прилике у Совјетском савезу да се у Малој совјетској енциклопедији говори само о једном књижевном језику, заједничком и Хрватима и Србима. Само тај чланак је писао знаменити славист Н. Дурново од којег су у оваким стварима далеке овакве тенденције. Такво једино правилно гледиште заступа данас цео научни свет.

Сасвим је друкчије на пример код Чехословака. Могло би се казати да се Чехословаци баш тамо разилазе где се Срби и Хрвати слажу, и обрнуто. Тако је модерна терминологија словачка узета као готова из чешког језика. Толико је пута истицано и понављано указивање на српскохрватску подвојеност у примерима *позориште* и *казалиште* или *сценица* и *колодвор*. Словаци су просто узели из чешког *divadlo*, а чешко *nádraží* прекројили су у своје *nádražie*. Та сличност чешког и словачког језика је толика, да званично постоји само чехословачки језик са своја два вида или изговора: чешки и словачки. Само и поред свега тога словачки језик има свој посебни граматички склоп и зато се не може створити ни јединствени језик чехословачки, иако је у том правцу било у Чехословачкој, после ослобођења, занимљивих предлога.

Аналогија има и код других Словена. Узмимо прво Источне Словене. У руском књижевном језику не влада заправо јединствен књижевни изговор и потпуно једни облици. Проф. Р. Кошутин у својој Граматици руског језика (I гласови) дао је савршен опис руског књижевног изговора који је проучавао код образованих Московљана. Међутим руски научник Обнорски у критици на Кошутиневу граматику (II облици) сматра да је једино петроградски говор меродаван. Јасно је да је то двојство у књижевном језику, углавном, у разговорном језику руске интелигенције, потекло одатле што је језик имао два културна средишта — Москву и Петроград.

Други велики источни словенски језик — украјински или малоруски, како су га некад звали, пружа још лепши пример подвојености. Украјинци пишу својим новим књижевним језиком већ више од сто година, али су и они имали два важна центра — Лавов и Кијев. Последица је тога била

да је и књижевни језик добио два, прилично оштро изражена вида, можда у већој мери него код Срба и Хрвата. Познати украјински филолог А. Кримски у својој књизи „Украјински језик“ (Кијев 1924) назива лавовски или галициски књижевни говор просто жаргоном, иако је најпре баш у Галицији украјински језик добио своју широку примену и развитак.

Један мали део малоруског народа живи и у Чехословачкој републици. То су т. зв. Карпаторуси. Они се служе поред украјинског још и руским језиком. Како су они по вери подељени, то се помало ствара и језичко одвајање, тако да гркокатолици усвајају све више украјински књижевни језик, док се православни чврсто држе руског језика.

Још је поучнији пример белоруски. Белоруси живе већим делом у Совјетском савезу, а има их више од милиона и у Пољској. Међу овима има и православних и римокатолика. Католици се служе врло често и латиницом, а православни ћирилицом.

Међу Западним Словенима једини Пољаци имају непрекинуту књижевну и језичку традицију. Али се код њих и данас допуштају два књижевна изговора, двају великих културних центара — Кракова и Варшаве.

И код нас Јужних Словена није друкчије. Једног заједничког књижевног изговора нема ни код Словенаца, нити га у свему има код Бугара.

Уопште узевши, разговорни књижевни језик увек се, мање или више, разликује од писаног, књишког језика. Али се код појединих словенских народа вештачки ствара и одржава ма на који начин нека језичка искључивост. Врло често је то подвајање у вези с политичким уверењем. Руски емигранти у већини чувају љубоморно стари правопис, свакако не зато што је тај правопис савршенији и згоднији од новог, који је заправо предложила још Царска академија наука, али тек совјетска власт га озваничила.

Код Словака се јасно опажа степен удаљавања од чешког језика уколико је сам словачки писац даље од чехословачког народног јединства. Исто то налазимо и код нас.

Загребачки *Obzor* има много више „кroatизама“ него *Novosti*. Проф. Ф. Илешић је лепо показао у једном од

прошлих бројева нашег часописа (НЈезик III, 212—215) како неки словеначки писци у тежњи за језичком аутаркијом граде и уводе свакојакe нове речи и који, уместо да зближавају, намерно отуђују словеначки језик од српскохрватског.

Сви ти односи који су данас карактеристични за словенске књижевне језике показују да питање уједначавања нашег књижевног језика није само наша невоља. Један од главних задатака нашег часописа и јесте у томе да и у теорији и у пракси брани и остварује јединство нашег књижевног језика и тиме учвршћује и народно јединство наше.

П. Ђорђић

О ХЕМИСКИМ НАЗИВИМА: ВОДОНИК-ВОДИК, КИСЕОНИК - КИСИК

У 2. свесци „Нашег Језика“ од ове године г. М. Московљевић је говорио о неким медицинским терминима поводом расправе д-ра Владимира Базале: „Наша научна терминологија“. Том приликом дотакао се и назива: водоник-водик, кисеоник-кисик. Из онога што је г. М. Московљевић о томе рекао, види се да му је непознат постакак тих речи, стога ћемо овде изнети како је уопште дато име тим елементима, откуда су потекли називи водик и кисик, а откуда опет водоник и кисеоник. Најзад, за само питање од споредног је значаја, што поменути називи не спадају у медицинску, већ у хемиску номенклатуру.

Отац модерне хемије Лавоазје у исто време је и творац хемиске номенклатуре. Тако је он пре више од сто педесет година о томе написао ове значајне речи: Немогућно је издвојити номенклатуру од саме науке, јер се свака физичка наука састоји од три ствари: 1) низа факата који чине науку, 2) идеје које потсећају на ова факта, 3) речи које изражавају ове идеје. Реч треба да изазове идеју, идеја треба да да слику факта: то су три отиска истог печата. И како речи чувају и преносе идеје, то одатле излази, да се језик не може усавршавати без усавршавања науке, ни наука без усавршавања језика и да, ма како била сигурна факта, ма како биле тачне идеје које су постале на основу тих факата, ипак ће

та факта дати само погрешне утиске, ако немамо егзактних израза за то.

Држећи се овога схватања, Лавоазје је елементе о којима је реч назвао *oxugène* (оксиген) и *hydrogène* (хидроген), а доцније им је дато латинско име *oxugenium* и *hydrogenium*.

Оксиген је изведен од грчких речи: $\delta \xi \acute{o} \varsigma$, кисео и $\gamma \epsilon \nu \acute{\alpha} \nu$ родити, производити, створити. Овим именом хтело се дакле означити, да елементи јединећи се са оксигеном (кисеоником) дају киселе производе — киселине, јер се тада сматрало да свака киселина садржи кисеоника.

Хидроген (водоник) добио је име од грчких речи: $\delta \delta \omega \rho$, вода; $\gamma \epsilon \nu \acute{\alpha} \nu$ рађати, производити, створити. Још одмах се пребацило Лавоазје у да ова реч значи: син воде, а не: рађам воду, на шта је он с правом одговорио да је тај назив тачан у оба смисла, јер се при разлагању воде добива, хидроген, као што при његову сједињавању с кисеоником постаје вода, Може се дакле рећи да вода „рађа“ хидроген, као и да хидроген даје („рађа“) воду.

Енглези, Шпанци и Талијани задржали су ове називе дотерујући их једино према својим ортографијама. Немци су их називали *Sauerstoff* и *Wasserstoff* (буквално их преводе: *Säurebildner* и *Wasserbildner*). Словенски народи су се такође држали Лавоазје-ова принципа, па су при стварању назива водили рачуна о оба саставна дела од којих је начињено име тих елемената. Тако су их Руси називали: *кислородъ* и *водородъ*, Пољаци: *kwasoród* (*kwasoczyn*, *kwatwór*) и *wodoród* (*wodoczyn*, *wodotwór*) и Бугари: *кислородъ* и *водородъ*. Чеси су једино отступили од тога принципа, па су те елементе називали: *kyslík* и *vodík*. Морамо овде напоменути, да су Чеси у превођењу имена како елемената тако и неких других хемиских назива ишли даље него ма који други народ. Тако су, на пр. за интернационалну реч *оксид*, коју је створио Лавоазје, направили своју „*kysličník*“.

Шулек, који је створио хемиску номенклатуру код Хрвата, узео је назив за елементе из чешког: *водик*, душик, угљик, кремик (чешки: *vodík*, *dusík*, *uhlík*, *křemík*). Место чешке речи *kysličník* (оксид), он је направио реч *кис* (од кисити), па је одатле створио *кисик*. Та имена је бранио наводећи, да и у нашем језику постоје речи с тим наставком не

обзирући се шта код нас речи с таквим наставцима значе. Назив *кис* напуштен је и од Хрвата и избачен и код њих из употребе, јер је заиста незгодно говорити о кису, па одмах употребити реч: оксидовати! Дакле, *водик* је чешка реч, а *кисик* је направљења реч према називима који су позајмљени из чешког за поменуте елементе. Словенци су такође узели оба ова назива.

При стварању речи *водоник* и *кисеоник* на српској страни водило се рачуна о Лавоазје-овим именима, па се пазило на то, да направљене речи садрже обе саставнице као код свих осталих народа. Тако су код нас ови називи направљени од по две речи: вода и ницати, кисео и ницати.

Реч *водоник* направљена је дакле сасвим у духу нашег језика: водо-ник (ср. самоник, првоник тј. зуб који први никне) слично осталим сложеницама од речи вода (водопој, водоток и водоточина, вододерина, водопија, водоплаван... и новије: водовод, водоскок, водопад итд.).

Кисеоник, који је направљен од поменуте две речи по аналогiji с водоником, није коретно начињена реч.

За ова два елемента постоји предлог да се назову: *киселик* и *воденик*. Дакле за кисеоник (кисеоник, кисик) усвојио би се чешки назив, а за хидроген (водоник, водик) створена би била реч, која досад није била позната у српскохрватском језику. Од речи вода постоје два адјектива: водан, водна, водно (изведене речи: подводан, на, но; водњика, водница...) и воден, -ена, -ено (изведене рећи: воденица, водењак, водењаја...). Као што се види, речи изведене од ових придева имају потпуно различна значења (упореди: водњика-водњик, водница-воденица), па је тешко рећи шта би код нашег народа значила овако направљена реч (воденик). Међутим, ова реч постоји код Словенаца и она, према Плетершниковом речнику, значи: 1) водоношу, 2) биљку *cirseum otearceum* и 3) водену жицу. Додајмо најзад да би адјектив од воденика имао исти облик као од речи воденица: воденички кош, воденички камен, воденично коло; воденични молекул, воденички пламен, воденично једињење итд.

Лавоазје-ова имена кисеоник (кисеоник) и хидроген (водоник), критички посматрана, такође нису коректна, јер има пуно супстанца које су киселе (киселине), и не садрже кисеоника.

С друге стране кисеоник је такође саставни део воде и постаје при њеном разлагању, па би се он с истим правом могао назвати водороден. Међутим, никоме не пада на памет, ни код оних народа који су усвојили ова имена, ни код оних који су према њима направили своје називе, да их замењују другима. Стога се нама чини, да би требало оставити и наше називе (кисеоник, водоник), који су начињени према Лавоазјеовим без обзира на граматичку коректност, тим пре што та имена немају и не могу имати никакво друго значење, већ су једино везана за ове хемиске елементе.

О хемиској номенклатури и терминологији писано је прилично код нас. Већина тих писаца врло добро је познавала наш језик и његов дух, а нужна отступања при томе чињена су зато, што је хемија као интернационална наука, у свом снажном развоју, стварала свој посебни језик, који се ни код једног народа не слаже потпуно с етимолошким извођењем и граматичким прављењем речи.

В. М. Мићосић

ЗНАЧЕЊЕ ЗАВРШНИХ СТИХОВА У НАРОДНОЈ ПЕСМИ „БАНОВИЋ СТРАХИЊА“

Свакоме је добро позната наша народна песма „Бановић Страхиња“ (Вук II, 262). Познат је такође и завршетак те песме, где се Страхињи Бан, пошто је погубио на Косову силна Влах-Алију, враћа у Крушевац рањен по лицу од своје жене, где Југовићи, Банови шураци, хоће да расеку своју сестру а Банову неверну жену и где их Бан спречава у томе говорећи им :

„Кад сте, браћо, ви такви јунаци,
Камо ножи, камо ваше сабље,
Те не бисте са мном на Косову,
Да чините с Турцима јунаштво,
Десите се мене у невољи?
Не дам вашу сестру похарчити,
Без вас бих је могао стопити,
Ал' ћу сшодити сву шазбину моју,
Немам с киме ладно пшши вино;
Но сам љуби мојој шоклонио.“

У својој књизи „Наша народна књижевност“ на стр. 213 г. Ј. Продановић дајући објашњење ових последњих стихова вели: „Да је последњи стих дошао на треће место, могли би се ови стихови тумачити овако: Не дам вам посећи сестру. Ја бих је могао убити, али сам је поклонио живот. Али ћу се одрећи тазбине, јер немам с киме више пити хладно вино. Али кад су стихови у оваком реду, какав је у песми, они значе: Не допуштам Југовићима да убију сестру. Ја бих је могао „стопити“ (уништити), али бих тиме стопио тазбину те не бих имао с ким пити вино. Због тога сам опростио љуби живот.“ Г. Продановић овакво своје тумачење поткрепљује и стиховима из друге једне песме („Бановић Страхиња у тазбини“), где Бан бранећи своју жену од Југовића вели:

„Немојте је, моје миле шуре,
Лако бих се с другом оженио,
Али не бих тазбине добио
Као што је племе Југовића“.

Поред свега тога ја ипак мислим да није тачно Продановићево тумачење горњих стихова.

Прво: Нема језичке могућности за такво њихово тумачење. Ако се боље унесемо у склоп горњих стихова и размотримо везу реченица у том склопу и значење глаголских облика у тим реченицама, видећемо да је врло тешко усвојити такво тумачење. У наведеним стиховима:

„Ал' ћу *сѣоѣиѣи* сву тазбину моју,
Немам с киме хладно пити вино“ — глагоски облици: *сѣоѣиѣу* (...ћу стопит) и *немам* не могу имати значење потенцијала, нити пак горње реченице могу имати уопште какво кондиционално значење, тј. не могу горњи стихови никако значити: али *бих* (тима) *сѣоѣио* сву тазбину моју, те *не бих имао* с ким пити вино. Они могу само значити: *али ћу (заѣо) сѣоѣиѣи своју тазбину, јер немам с ким (од њих) хладно вино пиѣи* (пошто су били страшљивци и нису смели отићи на Косово да помогну своме зету и избаве из ропства своју сестру).

Ми смо већ раније видели да и г. Продановић допушта овакво тумачење наведених стихова само да је последњи стих („Но сам љуби мојој поклонио“) дошао мало раније (иза

стиха: „Без вас бих је могао стопити“). Истина је да овај стих, на месту где је, мало стрчи, али ниуколико не видим да даје нешто више разлога за онакво Продановићево тумачење. Нема сумње да је логичније било да тај стих раније дође, где му је свакако и било место, — па се зато и није могао директно везати за претходни стих („Немам с киме...“) као што мисли г. Продановић („Због тога сам опростио љуби живот“). Да поменути стих стоји као издвојен (певач му случајно није дао право место), то нам показује и Вукова интерпункција у тим стиховима. Вук је осетио да речени стих није у директној вези с претходним стихом па га је зато и одвојио ; (тачком и запетом), док га је г. Продановић ради онаквог свог тумачења одвојио само , (запетом).

Друго. Ни већ наведени стихови:

Кад сте, браћо, ви такви јунаци,
Камо ножи, камо ваше сабље

Те не бисте са мном на Косову“ итд. — не иду у прилог Продановићеву тумачењу. Наведени стихови јасно показују да је Бан много љут на шураке и прекорева их за њихово нејунаштво: лако се показати јунак над слабом женом, али где сте на Косову кад сте такви јунаци? Да ли је онда могуће схватити да Бан у стиховима који долазе непосредно за тим вели да није убио своју неверну жену и да је одбранио од њене браће зато да не би изгубио тазбину и да би имао с ким пити вино? Зашто Бан опрашта жени — у то овде нећемо улазити, али да јој опрашта зато, да не би изгубио своју тазбину, то је тешко веровати. Сетимо се овде и оног места где Југ Богдан наговара Страхинића Бана да не иде на Косово и вели му:

„Бољом ћу те оженити љубом,
С тобом хоћу ладно вино пићи,

Пријатељи бићи до вијека“. — Ако је, дакле, до пријатељства и пијења вина с тазбином Страхинић Бан није ни морао ићи на Косово нити се бити са Влаха-Алијом.

Треће. Раније већ наведени стихови из песме „Бановић Страхинића у тазбини“, — која у ствари претставља само слабу (и новијег порекла) варијанту Вукове песме „Бановић Страхинића“ — и навели су, вероватно, г. Продановића на онако

тумачење речених стихова. Нема сумње да је ово најјачи доказ Продановићева тумачења. Али овде можемо поставити питање: да ли се у оваквим случајевима смемо потпуно осло- нити само на такве паралеле? Јер ми знамо да у народним песмама један мотив у једној песми може бити изнесен на један начин а у другој на други. Или ако је у некој (основ- ној) песми нешто нејасније изнесено, онда ћемо се свакако надати од певача да у доцнијим варијантама на свој начин износе та места — онако како су их они разумели. Помен- имо овде да постоји (код Лубурића) и варијанта песме „Ба- новић Страхиња“ (свакако опет новијег порекла) где се на- води — не да Бан опрашта жени својој због тазбине, већ да напушта Крушевац и тазбину, јер нису достојни да с њим заједно пију вино. У тој песми Страхињи Бан вели Југ-Богдану:

„Да ми није од Бога грехота,
А од људи зазор и срамота,
Бољом би се оженио Бане

И шаквога с'шеко пријатеља“. Кад се на то Југ Богдан наљутио, и отишао „на бијелу кулу“, Страхињи Бан не иде с њим заједно, већ је отишао и „мермер-авлију“:

„Па сигурна закрочи ћогата,
Анђелију сједе на кобилу,

Па отиште уз Крушевац равни.“ — Јасно је, дакле, да је Лубурићев певач песму (основну) о „Бановић Страхињи“ боље разумео и тачније је и парафразирао њене завршне стихове.

Из свега овога излази да се поменути стихови не могу схватити као да Бан опрашта својој жени живот и брани је од браће њене да не би изгубио тазбину,¹ већ их треба ра- зумети, што је и много логичније и што је у складу с целом песмом и карактером Страхињића Бана, да се у њима износи Баново огорчење и љутња на целу тазбину, што су га сама

¹ Напоменимо овде да је и г. Геземан схватио ове стихове исто као и г. Продановић (можда се и повео за тумачењем г. Продановић) те је на једном скорашњем предавању о „Бановић Страхињи“ и извео погрешан за- кључак: да је Бан опростио својој жени живот само зато да не би раскинуо пријатељство са својом тазбином, Југовићима.

пустили да иде на Косово. Зато он за такву тазбину, за шураке, неће ни да зна, напустиће их („стопиће“ их), јер нису достојни да заједно с њим пију вино.²

Д. Вушовић

СИТНИ ПРИЛОЗИ

Речи и изрази

Забележио сам неколико речи и израза у бачком и сремском подунављу и у Футогу где сам био учитељ, који се у народу говоре а којих нема у нашим речницима, или ако их имају друго значење. Ево неколико таквих речи:

Авољийи. *Авољи* — каже се за неког кад дуго жваће или ваља залогат у устима, а никако га не гута.

Бадњица. *Бадњицом* или *возионицом*, зове се нарочита бачва, којом се за време бербе превози грожђе.

Вѣсак. „Нема вѣска“, „изгубио вѣсак“, вели се за чељаде, које је на самрти, те не може да проговори. Код Вука је *вѣсак* (и *вѣсак*), глас, особито који се чује из далека, тако „да се не може разабрати шта је и ода шта је“.

Вешар-повешар, — вели се када ветар дува и не престаје више дана.

Двѡшачки прилог; дограбити, прихватити нешто двошачки значи двома шакама (рукама).

Деканчина — вели се за јако, али лено чељаде (мушко).

Довийико — довитљив човек.

Заничийи се. *Заничио се*, — замислио се, па се готово занео у мислима.

Колáјиѣи — придржавати кола трага да се не претуре.

Мунйшва — превара, лукавство.

Ни мйлаѣо, *ни грлаѣо* — вели се за немилу и дурљиву чељаде.

Наклйнчийи се. *Наклинчили се*, — на пр. око саоница, стојећи на саоницама возити се.

Одјáриѣи — сувише и (за невремена) отворити врата, тј. пустити да изађе *јáра* (врућина).

² Док је овај чланак био у штампи видео сам да је у „Прилозима проучавању нар. поез.“, год. II. св. 2, који су изашли ових дана, изашао и чланак од г. Бр. Крстића под истим насловом.

Опшијашийи — нешто опшито или извести унаоколо на одећи.

Порейи се. Порейи се — вели се за неког, кад се опружи у невреме, или у присуству страног чељадета.

Рукайка — чаша са дршком.

Својко — себичњак.

Срдњноса — болест у носу.

Сушшайица — омања палица.

Сшйчик — рашљаст (ракљаст) ножић за плевљење пшенице.

Тажайи. Таже — каже се кад буре, или корито пропушта течност полако.

Часлњваши, часлњваши — бацати малтер на цигле при зидању, малтерисати.

Ж. Алексић

ЈЕЗИЧКИ ПАБИРЦИ

Љ. Стојановић о Маретићеву „Језичном савјетнику“

(3)

41. „*Подријешло* (у ист. изговору *ѡорекло*) значи презиме кад се употреби као друго име: Марко *Куч*, а као треће [име] значи *Abstammung, Ursprung*: Марко *Миљанов* (презиме) *Куч* (пореклом *Куч*).“

42. „*Подучийи* и *ѡоучийи* значи као мало показати, упутити, па он сам даље да се учи, а *обучийи* значи: потпуно научити некога“.

43. „*Погибао, ѡгоибель (ѡгоибельан), ѡгоибија*, све то сад значи *Untergang* а не *Gefahr*.“

44. „*Погинуийи* значи умрети насилном смрћу, на пр. од пушке, ножа, топа, коца, па и од пада, али не и од ране (умро од ране); од вешања, дављења, топљења каже се *обешен (обесио се)* итд.“

45. „*Поглавар* је *Oberhaupt* (земље, области, војске, цркве итд.) и *ѡоглаваршво* може само значити *власт, уѡрава Oberhaupttum*, а не *Behörde*. Ми за то немамо једне речи (*надлешшво*, старије надлежатељство), већ кажемо: полиција (главна

полиција, кварт, срез, начелство, општина), суд, команда, митрополија итд.“

46. „*Полукугла* „може поднијети“ (као полусестра, полубрат, полукруг), а *прокола* код нас значи кришка од главице купуса: исећи купус на проколе“.

47. „*Посебан* се код нас говори адвербно: *посебно* (или посебице), на пр. живе, раде, једу итд., а *засебан* адјективно, на пр. засебан стан, улаз, засебна кућа, авлија итд.“

48. „*Посуда*, узети у *посуду*, *посудићи* провинцијално је и значи: узети у наруч, на послугу, у зајам неку ствар; а у рус. посуда значи Gefäß; ми кажемо *суд*, *судови*, *посуђе*“.

49. „*Премац* није *der Ebenbürtige* већ *der Gleiche*; нема му премца значи: нема никога који би био с њим једнак.“

50. *Прекрићи*. „Биће разлике између *прекрићи* и *превући* (= покрити). Оно што је нечим превучено не може се свући, а да се не поквари, а што је прекривено, навучено — може. Зато је боље рећи: очи су јој превучене кожицом, него прекривене.“

51. *Превлака* Überzug. „Каже се на пр. златна, емаљска *превлака*, а на јастуку, столици *навлака*. *Прекривало* је исто што и *покривач*“. Дакле, те три именице (превлака, навлака, прекривало) не треба у употреби мешати.

52. *Присћуићи*. „Народ каже *присћуићи* к послу па се може рећи: Скупштина ће приступити уређивању економских потреба.“

53. „*Прогонство* и *прогнанство* значи исто: *Verbannung*, а *Verfolgung* је *гоњење*“.

54. *Промећуран*. „Код Вука има *промећуран* у значењу *geschäftig* („који се промеће“), али се то код нас нити говори нити пише, већ има *промећуран* у сасвим другом значењу: који се свуда уме наћи, свему се досетити.“ Говори се и *промућуран*, али то је покрајинска реч.

55. „*Просек* *Durchschunnt* (у прен. знач.) не говори се већ само адјект. и адверб: *просечна* (средња) памет, цена, вред-

ност; троши *просечно* (тј. с једно на друго) на дан толико и толико. Друго је *осећи*, *осек*, *осеком*. *Осећи* значи (у пренес. смислу) *уценивши*: осекли га хајдуци 100 дуката; *осек* — *уцена*: платио *осек*; *осеком* значи глобално, а не просечно; Србија је плаћала Турцима данак *осеком*, а не за ово оволико, а за оно онолико него укупно узевши све, глобално. *Ошсечан*, *ошсечно* значи *kategorisch*.“

56. „*Провидети се* pass. је, *durchsichtig sein*, на пр.: провиде се звезде (кроз ретке облаке), провиди се тело (кроз ретко танко платно, кроз подеране хаљине); према томе је и *провидан* *durchsichtig*. *Прозирајти* је act.: *прозирем* његове намере, па би се могло рећи *прозиран* (на пр. човек који унапред види, прозире) и *прозирносћ*.“ Зато се не може ни рећи да је *провидан* и *прозиран* потпуно истог значења. „*Прозрачан* је из рус., али с промењеним значењем: *прозрачно* је мутно стакло, које пропушта светлост, али се кроз њега не види, није *провидно*.“ Дакле разлика је у значењу између речи: *провидан*, *прозиран* и *прозрачан*.

57. „*Равнајти* значи *richten*, да буде свуда подједнако: било по линији, било по површини, било по висини, а *dirigieren* је управљати; према томе треба рећи и *ујравнишељ*, *ујрава*, а не *равнајшељ*, *равнајшељство*.“ В. о томе у НЈ III, 127.

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

17. „А други је висео о шљиви *пред* кућом Вилића.“

Иако је у старословенскоме *висѣти*, ипак у већини народа преовлађује инфинитив *висити*, и тако ваља и писати; дакле: „А други је *висио*...“

18. „Турци се нису задовољили смрћу *поменуше* *четворице*“.

Четворица је провинцијализам; књижевно је *четворо*, *четворица*. Исто тако налазимо у истом дѣлу: „Од шестеро деце до 1813 године већ је четверо био изгубио“ — треба: *шесторо* и *четворо*.

19. „Од влаге су испрулиле и пропале“.

Треба да стоји *испрулеле*, а не *испрулиле*.

20. „Вишњићеве су јесме сушта истиништа историја Карађорђевог ратног доба“.

Или је било непотребно *сушта* или *истиништа*; овако је двапут исто речено.

21. „Јер није овде реч о неком... ваљаном извађачу“.

Извађаши, *извађач* је застарело и покрајинско, треба: *изводиши*, *изводилац*.

22. „...овде неизнешени шок догађаја“.

Требало је рећи *неизнесени*; у облику *неизнешени* огледа се утицај *неизношени*.

23. „Индивидуализам, узимајући за врховно мерило појединца и његову корисност“.

Није јасно зашто је употребљена реч *корисност* место речи *корисћ*; јер, у ствари, нема потребе за стварање речи *корисност* (оно што је корисно за неког) поред речи *корисћ* (оно што некоме користи).

24. „Ti se računì moraju preispitati“.

Глагол „преиспитати“ у значењу *наново испитати*, *überprüfen*, не ваља. У нашем језику *преиспитати* би могло значити само: и сувише много испитати и сл. Зато је у горњој реченици место: „Ti se računì moraju preispitati“ требало рећи: Ти се рачуни морају *наново* испитати.

25. „Glasovi koji poliježu iz Rajterove agencije su posvema lažni“.

Глагол *полегаши* (полијегати)-*полежем* (полијежем) значи: *један за другим лећи до последњег*, а никако не може значити: долазити, потицати, *herführen*. Прилог „посвема“ је провинцијализам, треба *сасвим*, *посве* (исп. НЈ III, 95). Према томе горња реченица би правилно гласила: Гласови који *долазе* (*пошћу*) од Рајтерове агенције *сасвим* су лажни.

26. „Poslednji đavao još se nije pojavio, ali su se štenad njegova izlegla“.

Реч *ђавао-ђавла* је покрајинска реч, књижевно је само

ђаво-ђавола Отуда је и горе место: „Poslednji *đavao*...“ требало рећи: Последњи *ђаво*.

27. „*O njegovu životu još nije ništa sustavno napisano*“.

Речи *суставни*, *суставно* и сл. узете су из чешког језика (*soustavný, soustavně*). Место њих је боље употребљавати познатију страну реч *системајски*. Према томе било је боље и у горњој реченици рећи место: „...*nije ništa sustavno napisano*“ — није ништа *системајски* написано.

28. „*Освануо је дан кога сам ипак жељно очекивао*“.

Облик одн. заменице „кога“ овде је погрешно употребљен; требало је „који“. Облик „кога“ у таквим случајевима се употребљава кад се односи на именицу (замен.) којом се означава нешто живо, а „који“ на именицу (замен.) којом се означава мртва ствар. Отуда је, дакле, место: „Освануо је дан *кога* сам...“ требало рећи: Освануо је дан *који* сам...

29. „*Osjetio sam dužnost i potrebu da se latim ovoga posla spojena velikim pogiblima*“.

Ми смо већ неколико пута у НЈезику наводили примере са погрешном употребом инструментала без предлога *с* (*са*), исп. НЈ III, 147. Такву погрешку имамо опет и у горњој реченици где је употребљен: „...*spojena velikim pogiblima*“ место правилног: *спојена с* великим погиблима.

30. „*On je bio predmet neizmjerne zavisti i neutažive mržnje*“.

„Неутажив“ је покрајинска реч, боље је: *незасићљив*, *неублажив*, *незајазив* и сл. Дакле: Он је био предмет неизмерне зависти и *незајазиве* мржње.

31. „*Tako su kod Indijanaca žene sudjelovale kod nabožnoga pjesništva*“.

Набожан је према рус. *набожный* или чеш. *nábožný*; непотребно је код наше речи *џобожан* (исп. НЈ II, 187). Отуда је и у наведеној реченици требало рећи: „*судјеловале при џобожном* пјевању“ или „у *побожним* пјесмама“.

НАША ПОШТА

Господину Др. Драгољубу Аранђеловићу,
професору универзитета

Београд

Уважени Господине Професоре,

У „Нашем језику“, година IV, свеска 2, отштампано је Ваше писмо у коме, поред осталих филолошких напомена, тврдите на крају како је језик филмских текстова *страшан и вређа ухо*. Та тврдња, очигледно, има помало и карактер јавне оптужбе. Она је тешка из више разлога, али и Ваша одговорност такође, јер је појам *страшног* прецизиран и јер претпостављам да Вам је тај појам довољно јасан. Када се зна да филм продире у најшире народне слојеве, да писана реч у филму, допуњена илустрацијом, дејствује живље и сугестивније, није свеједно какав је језик у филмским натписима и шта ће се рећи о њему. Према Вашем тврђењу, дакле, филмске реченице кипте крупним граматичким и ортографским грешкама, филмски текстови су зборници језичких ругоба, расадници најгрђе неписмености. То је страхан језик. А да ли је могућно замислити *такав* језик у филмовима које прегледа комисија од дванаест чланова, међу њима четири претставника Министарства просвете? Да ли је могућно поверовати да бар та четири човека мање знају од Вас шта су то правилност и лепота језика? Нико Вам неће замерити што и филологија постаје терен Ваше опште културне забринутости и Ваше разноврсне публицистичке делатности. Али ми се чини да и значај ствари о којој је реч, и озбиљност часописа у коме сте објавили писмо, и углед Ваше личности захтевају да своје тврђење *докажете конкретним примерима*. Нека се *документовано* види шта Ви називате страшним језиком у филмским текстовима. Јер питање тога језика није тако просто и лако. Не сме се заборавити да филмове гледа цела земља, а не само један део, да се натписи не мењају према крајевима у којима се филмови приказују, већ да остају свугде исти, да је употреба источног и јужног наречја, нарочито појединих речи, компликованија у филму него у књизи и новинама, да извесне диференцираности у говору и

правопису Срба и Хрвата нису дефинитивно рашчистили ни г. Белић ни г. Маретић. Није све лоше и страшно што вређа Ваше ухо. Често много штошта зависи од навике. Има хрватизама који нам, у први мах, неугодно звуче, као што ни многи србизми не пролазе боље на другој страни. Међутим они су потпуно исправни. Свакако је *огромна разлика* између језика какав је данас у филмским текстовима и какав је био пре годину и више дана. Та разлика, насупрот Вашем тврђењу, јасно показује да су филмски текстови данас исписани *добрим књижевним језиком*. То се не може порећи напамет, голим тврђењима, без доказа и без познавања разних односа, обзира и, каткада, локалне осетљивости.

Изволите примити уверење о моме поштовању

Милан Димовић,

виши саветник Министарства просвете,
члан Комисије за преглед филмова

ИСПРАВКЕ

У 2 бр. (књ. IV) на стр. 40	треба	кованица	м.	ковница
" " 44	"	медицинске	м.	медецинске
" " 48	"	нашег језика	м.	наш језик
" " 54	"	видевши	м.	видевши
" " 56	"	не боје	м.	не боју
" " 57	"	кад чује	м.	кад чују
" " "	"	plurale	м.	plurale
" " 58	"	јабуку	м.	јабаку
" " 60	"	ирешћодне	м.	ирешћодне
" " 61	"	Alkibijad	м.	Alkibljad

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Белић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“ Усочна 4, Тел. 21-352, — Влад. М. Анђеликовића, Грачаничка 12

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XIII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар, соба бр. 3 или књижарима: Геци Кону а. д. и С. Б. Цвијановићу у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона а. д. у Београду.

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић:* Акценатски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружичић:* Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића . . . . . 50.—
5. *Михаило С. Стевановић:* Источноцрногорски дијалекат . . . . . 60.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

Поштарина плаћена у готову

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ГОДИНА IV СВЕСКА 4

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1936

САДРЖАЈ

	страна
1. А. Белић: Стална потреба	97
2. П. Ђорђић: Из историје нашег књижевног језика (Именице типа <i>бденије</i>)	100
3. М. С. Московљевић: Још о употреби свезице „да“ с презентом место инфинитива	107
4. Д. Костић: Значење завршних стихова у народној песми „Бано-вић Страхиња“	113
5. Тугомил Ујчић: Важност српскохрватских писмених задатака у средњој школи	119
6. Ситни прилози (К.: И намакну гојне воле; О. К.: О суперлативу)	122
7. Језички пабирци	123
8. Језичке поуке	126

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Ђорђић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи — секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. IV

СВ. 4

СТАЛНА ПОТРЕБА

Три су главна пута која воде истом циљу: познавању књижевног језика, његових лепота и његових особина уопште; то је на првом месту: познавање грађења речи једног језика, познавање његове синтаксе и његове стилистике. Та три одељка језичког испитивања претстављају оно што је данас најважније и најосновније да би и наш књижевни језик извршио *мисију* која га очекује. Јер је задатак и нашег књижевног језика као и свих књижевних језика на свету — да постане опште добро целог народа, његов једини или јединствени израз. Као што је некада књижевни језик грчки постао „κοινῆ“, заједничким језиком свих Јелина, тако томе тежи сваки књижевни језик. Према томе, култура нашег народа треба толико да се развије да његови претставници почну говорити сви, без разлике, тим једним језиком и уносити у њ све своје дијалекатске изразне могућности, уколико се оне одупру нивелизаторским утицајима јединственог књижевног језика. Тај процес, за који ће бити потребно много година, свакако и које столеће да се докраја изврши, ако не буде ометан на какав вештачки начин, — и данас се већ врши у маломе. Све је већи број грађанских породица по варошима којих је једини и говорни и књижевни језик — наш заједнички књижевни језик. Како се у свима тим центрима ствара напоредо са тим „матерњим“ књижевним језиком и улични начин говора, у који се убацују најразличнији елементи из најразличнијих извора, — и поменути књижевни језик, који је постао матерњим језиком извесних друштвених кругова, изложен је утицајима уличнога „жаргона“, који тако почиње, до извесног степена, да заузима према језику образованијих друштвених кругова положај дијалекта. Зато је и због тога потребно добро познавање особина књижевног језика: да би се очувала чистота његова у појединим крајевима; али је то још више потребно, да би се

стално откривало богатство књижевног језика, које се може практичном употребом сузити и да би се творачке снаге књижевног језика одржавале стално у будном стању, јер погрешне аналогije које се често свесно уносе у књижевни језик, каткада и у великим размерима, — могу повести језичко стварање и стрампутицом.

Зато треба књижевни језик стално испитивати, нарочито у поменутих правцима. Истина, целокупно поље проучавања нашег језика знатно је шире; али за правилан развитак и погледа на књижевни језик и за добро практично познавање његово на првом је месту потребно оно троје. Ето зашто поменуте три дисциплине морају бити у средишту и школске обуке. Оне морају чинити основицу њену; међутим ти су делови познавања књижевног језика у школи највише занемарени.

*

Они имају и својих тешкоћа, јер се и проучавање грађења речи, и синтаксе и стилистике мора вршити врло пажљиво, са пуним познавањем тих страна развитака језика уопште и са утврђивањем правих метода тих проучавања код нас.

Највише тешкоћа претставља баш грађење речи, јер иако наш језик познаје много начина за грађење речи, многи од тих начина постоје само теориски, а стварно не постоје. У многим случајевима наставци су тако ушли у склоп извесних речи да се толико мало осећају као нарочити наставци да се помоћу њих не могу градити нове речи. Отуда је дошло да многи наставци у нашем језику — на десетине — стоје данас у неколико речи, без икаква нарочита значења. Какве везе има данас међу речима *вишао*, *дешао*, *кушао* *пешао*? Зашто се наставак *шао* не може више употребити за грађење нових речи, иако је очигледно да он у *вишао* *пешао* стоји у вези са глаголима *вићи* и *пећи* (певати)? Зашто други наставци имају по десетак, други само по неколико образовања, а други опет можда и неколико десетина различних образовања, па ипак се не могу употребити да се њима граде нове речи. Зато има несумњиво унутрашњих разлога које треба пронаћи. Међутим може бити и само једне речи у народном језику нашем, па се према њој могу градити много-

бројне нове речи. Иако постоји у народном језику само *коњокрадица*, Вук је с правом начинио и *људокрадица* (в. његов Нови завјет, 1847 г., VII). Ту не пресуђује ни број примера нити однос наставка према основи, већ сасвим нешто друго. То треба умети пронаћи самим фактима језичким и тада ће то бити јасно целом свету. Али зато треба многострукој и зналачкој анализи подвргнути све категорије стварања речи редом, а не задовољити се само исцрпним навођењем грађе. То је замашан посао и тражи много рада и много времена. Међутим животне потребе стварају све нове појмове које би ваљало означити новим речима, крстити их. А њихови творци стоје пред морем сирове грађе наших речника и стручних књига...

Тако исто и синтакса наша тражи удубљивање у смисао ствари, у тајну основних покретача различних језичких појава, а не само анализу спољашњег облика извесних израза. Када се рече *ја му помажем* и *ја га помажем*, онда је јасно да глагол *помагати* има више значења, и да од тога које нам значење лебди у свести и зависи какву ћемо конструкцију употребити. У првом се случају има на уму *намена* помоћи (*ја му дајем, ја му пружам, упућујем помоћ или сл.*), а у другом се сматра да је дотично лице предмет моје помоћи (*ја га храним, чувам, подижем, новцем, средствима или чиме другим одржавам или сл.*). Када се рече да глагол *помагати* тражи датив (трећи падеж) или акузатив (четврти падеж), онда би се могло помислити да је то исто, што у ствари — никако није. Још је чешћи случај да иста реч у различних претставника једног језика има различна значења и зато мора имати и синтаксички различну конструкцију. У једном делу нашег народа рећи ће се искључиво *он се о шоме бави, он се бави о сликарсџву, о науци* и сл.; у другом — *он се бави сликарсџвом, наукам* и сл. У првом случају као да је у основици глагола *бавити се* значење *живети, стварати се, бринути се*, као да је речено *он живи о хлебу, он се о шоме ствара* и сл.; у другом — *зарађивати посушни хлеб чиме, испуњавају своје време чиме* или слично. Несумњиво да је по среди разлика у појмовима. Али је најчешћи случај да се значење речи промени у току времена, ма да извесно време остаје стара конструкција. Ту настаје сукоб између једног и другог и онај ко

не прати развој значења, не може разумети ни тај сукоб ни његове могуће последице.

Тако исто и испитивање стила појединих писаца — тражи улажење у најскривеније стране књижевног стварања. Ту је прво питање: да ли сви испитивачи осећају подједнако дубоко и јасно све што им писци својим стилем казују; јесу ли способни, по своме образовању и своме духу, то да осете? Ако јесу, како да дођу до тога сазнања? То ће постићи — само сталним испитивањем, често микроскопски ситним, књижевничких дела. Јер и ту све зависи од добро упућене анализе. И када се она изврши на целој реду писаца, појавиће се сами собом главни елементи стила нашег језика и наше епохе. Јер се не треба варати: исто онако као што је јасно да је онолико стилова колико је књижевника, тако је исто поуздано да је и онолико стилских система колико је књижевних језика и епоха у којима се они испитују.

Ја сам се на овим странама испитивања језичког задржао овог пута само зато што видим да се оваква испитивања доста занемарују, а нарочито у средњој школи; а када се врше — не врше се са потребном дубином и познавањем ствари. На неколико примера које ћу у другим чланцима приказати, ја ћу се постарати да ове своје напомене осветлим и са других страна.

А. Б.

ИЗ ИСТОРИЈЕ НАШЕГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

Именице типа бденије

Познато је да се у језику сачуваних старословенских споменика X и XI века поред утврђених основних граматичких особина, по којима се тај језик и одређује као изумрли јужнословенски дијалект солунске околине, наводи неколико нарочитих особина које су у те споменике доспеле у току 100—150 година колико је било прошло од појаве првих оригиналних и несачуваних текстова. Те су нове особине ушле у језик црквених књига већ и по томе што је старословенски језик са ширењем словенског богослужења захватио и сам велику територију која се и по језичким особинама мање или

више разликовала од његове првобитне постојбине. Једна од најзначајнијих гласовних особина старословенских споменика јесте употреба т.зв. редуциранога и испред *ј*оте или *ј*отаваних самогласника. Најчешћи је случај код именичког суфикса *-иѣ* који се јавља и као *-ѣѣ*: *оучиниѣ-оучинѣѣ*. Завршетак *-иѣ* могао је у почетку бити само графичка особина утолико што се стари меки полуглас у споменутом положају приближио самогласнику *и*. У споменицима влада у том погледу неуједначено писање, али претеже употреба *-иѣ*. Нема никакве сумње да је из правописа тај изговор брзо прешао у читање и појање за које је уосталом била и благозвучнија гласовна група са *-ије* него са *-је* са једним или више сугласника испред себе после губљења гласовне вредности јерова у т.зв. слабом положају. Изговор са *-ије* могао је да завлада тим пре што је постао веома изразита особина само црквеног језика а не кога живог, народног говора, јер је основни старословенски дијалекат изашао рано из живе употребе.

Проф. Јозеф Вајс, који је ове године издао нормализовани текст старословенског Маркова јеванђеља, одлучио се за облик *-ѣѣ*. Такав завршетак мора се и иначе узети за све словенске језике. Зато је врло вероватно да га је имао и старословенски језик. Изговор са *-ије* био би дакле, ако не дијалекатска, оно пре књижевна тј. функционална особина. Та стара одлика словенског богослужбеног језика чува се до дана данашњега, и код Словена источног обреда у рускословенском језику и код наших глагољаша у хрваткословенском језику.

Та старословенска језичка црта није се ограничила само на богослужбени језик. Она је продрла и у језик оних Словена који су неговали уопште своју писменост на црквеном језику. Такав случај имамо пре свега код Руса. Савремени руски књижевни језик, који се органски развио из црквеног језика, примио је из тога језика готово као живу граматичку категорију именице са суфиксом *-иѣ*, помоћу којег су се градиле нарочито апстрактне именице. Поред тога црквеног облика постоји и прави руски облик са *-ѣѣ* тј. *-'је*. Тако су се наша у руском језику два завршетка која су првобитно, у старословенском језику, вршила исту службу. Међутим у руском књижевном језику ти двојаки завршеци добили су и

своју засебну употребу, тако да црквенословенски облици каткад имају више апстрактно и преносно значење, на пр. *бышше* и *бышье*: прво у високом стилу и у филозофском језику у значењу 'живот', а друго у народном обрту *жишье-бышье* (живовање). Исп. о томе код Р. Кошутића, Граматика рус. језика II, 182-183. Црквенословенски завршетак уопштио се нарочито код глаголских именица када су начињене од свршених глагола, задржавши при томе и остале гласовне особине црквеног језика, као: *освященіе* место *освяченье* или *освобожденіе* место *освобожденье*.

Из руског књижевног језика ушао је веома велики број готових именица са споменутим завршетком и у бугарски књижевни језик. Глаголске именице, које се као и у нашем језику слободно граде само од трајних глагола, имају завршетак *-не*, испред којег глаголи на *-и(ѣи)* не мењају основни сугласник: *мѣсене, мислене, свѣѣне*; али код именица од свршених глагола има: *смѣшеніе, размишленіе, ѣросвѣщеніе*. Ту разлику запазио је већ наш Вук Караџић када је у познатим Особитим огледима бугарског језика, 1822 г., у јеванђељском тексту Оченаша ставио *искушение* поред правилних облика које наводи у Граматици *игране, оране, ловене* и сл.

Бугарски књижевни језик баш по тој својој особини коју је са многим другим језичким елементима позајмио из руског књижевног језика разликује се од нашег језика и од малоруског или украјинског књижевног језика. Стварање та два књижевна језика значило је у исто време одвајање од дотадашњих књижевних језика, код Срба славеносрпског, код Украјинаца руског књижевног језика. Јасно је да се тако упадљива одлика црквеног односно руског језика као што је завршетак *-ије* лако осећала као ненародна и зато није ушла ни у нови српски ни украјински језик. Што су је Бугари ипак усвојили, то би се могло тумачити и тиме што Бугари нису имали онакве језичке борбе какве су се водиле код нас пре сто година. Сем тога руски утицај огледа се у бугарском књижевном језику управо у оним граматичким категоријама које је сам руски књижевни језик примио из црквенословенског. То значи да њихово порекло иде у доба Ћирила и Методија. А бугарски народни и књижевни препород и вршио се под утицајем велике ћирилометодске

традиције коју су, већ избледелу, опет у народу уздигли и искористили његови будитељи.

Код нас Срба утицај црквеног и књижевног или тачније књишког језика зауставио се углавном онде где се затекао у необрађеном простонародном језику. Да би се сигурно и у нашем књижевном језику одржао и ширио онај број именица средњег рода са завршетком *-ије*, као што је то у бугарском књижевном језику, показује језик типичног претставника умереног правца у књижевном језику Јована Стејића. Он је 1849 г. у Језикословним примједбама на Вуков превод Новог завјета изнео и основе на којима се имао развијати наш књижевни језик — а да не кида везу са својим претходним развитком. Тако је Стејић бранио и употребу именица на *-ије*. При томе се он позивао и на народни језик у којему је истицао облике *сјасеније, благовјешћеније, ваведеније, срећеније*. Вук је, међутим, у своме преводу НЗавјета црквенословенске облике на *-ије* окренуо у народне на *-је* (-ње, -ље, -ће итд.). Тако је од глаголских именица искључио начинио *искушење, ѿкровеніе-ошкривење, созиданіе-сазидане* итд., или иначе од именица са завршетком *-іе*: *изобиліе-изобилје, сребролюбіе-среброљубље, лицемјрїе-лицемјерје* итд. Од 47 посрбљених речи има их 20 са завршетком *-іе*.

Али и поред толиког посрбљавања Вук је оставио у своме преводу речи као *сјасеније* Лука I 69 или *васкрсеније* Јован V 29. Такви облици ушли су у народ из црквеног језика и добили су своје засебно значење и употребу. Облици на *-није*, иако су то по пореклу глаголске именице, они више то не значе, него су задржали конкретније значење; обично су то називи празника, *богојављеније, ваведеније, васкрсеније, обрећеније, осјеченије-усјекованије, ѿображеније, срећеније*, тако је и *цвјетноносије*. Или је значење тих облика уопште у некој вези са црквеним језиком (*бденије, моленије, ѿученије, сјасеније, чајшаније*, тако и *јеванђелије*; тај наставак имају и именице *виђеније* и *ѿриказаније*. Све те речи унео је Вук у свој Рјечник и засебно их наводи у расправи Главна свршивања суштествителни и прилагателни имена 1823 г.; једино реч *ваздијаније* није унео и у Рјечник.

Као што се види, материјал који пружа народни језик веома је ограничен. Сем тога већина тих именица може имати

и у народном језику завршетак *-ње* са истим значењем, као: *богојављење* и *богојављеније* и сл. Диференцијацију значења, као што смо је видели у руском језику, налазимо само код облика *мољеније* и *мољење*, тј. глаголска именица од *молиши* (*се*) и *сјасеније* и *сјасење* које значи уопште „salus“. Према томе, Вук се при употреби именица на *-ије*, као и увек, држао народног језика и није могао проширити њихов број онако како је то желео и чинио Јован Стејић и његови савременици и присталице старе школе.

Интересантно је и поучно пратити Вука у развоју његова језика од самог почетка његова књижевног рада. Тако је Вук у предговору Писменици 1814 г. готово доследно спровео уједначавање књижевних речи давши им једноставно простонародни завршетак као: *благосјојање*, *високојочшење*(!), *намјерење*, *дерзновење*(!), *расуђење*, *правописање*, *воображење*(!), *прејсловље*, *заглавље*, поред обичних народних речи и израза: *писање*, по *чувењу*, или понародњених: *печањање*, *склањање* и *сјрезање*. У томе кратком предговору и посвети „пречестњејшему господину“ Мелентију Никшићу Вук је сав у стилу нашег тадашњег језика, којег је одлика и била што је често употребљавао глаголске именице. У изнетом посрбљавању Вук је учинио изузетак у традиционалним граматичким називима. Тако *мјесцоименије* није хтео мењати у *мјесцоимење*. Зато је задржао и *причасије*, и *междуметије* и *нарјечије*.

Тај начин којег се држао у својој првој граматици нашао је Вук, како сам каже на једном месту (Главне разлике између данашњег слав. и срп. јез. 1826), већ код Јована Рајића који је у својем Собранију поучениј (1794) доследно употребљавао облике на *-ње*. Вук је то чинио донекле и 1815 г. у рецензији Видаковићева Усамљеног јуноше. У тој рецензији, штампаној старим правописом, Вук радо употребљава глаголске именице као: *садржаније*, *чувствованије*, *призреније*, *намјереније*, *сјање* и *положеније*, *сачиненије*, *размишљење*, *управљеније* итд. Писање са *-ије*, тј. *-и*, могло је потицати и од уредника Новина сербских Димитрија Давидовића. У Другој рецензији српској Видаковићева Љубомира, 1817 г., Вук се већ умереније служи онаквим именицама, али исте године у Малом одвраћу Видаковићу има још: *објављеније*, *презреније*,

примјечаније, *искушеније*. У Втором објављенију о Српском словару, 1818 г., налазе се речи *шолкованије*, *описаније*, *примјечаније*, књижевна фраза: с *радосћију* и *увеселенијем* поред народних речи: *значење*, *ушошребљавање* и позајмљеница: *богојављеније*. Тако је и у одговору господину -ц-: *мњеније*, *расјјатије*, и *нарјечије* и *причасћије* поред: *значење*, *говорење*, *свршивање*, *произвођење* које су, као што се види, начињене од трајних глагола. У томе одговору Вук је својим језиком и стилем показао могућу границу употребе облика на *-ије*. Он ју је још више сузио у Предговору I изд. Рјечника, писаноме новом, реформисаном ортографијом. Вук је ту од књижевних речи оставио: *склоненије*, *објављеније* и *нарјечије*. У потоњим граматичким списима Вуковим срећу се облици *изданије* (1819, писмо Димитрију Фрушићу), *поњатије* (1842, из писма једном члану Мат. српске), *нарјечије* 1845 (Писма о срп. јез. и правопису).

Вук није само својим примером показивао границе употребе именица на *-ије*, него је морао неколико пута устајати против тих облика. Већ 1815, у Рецензији Видаковићева Јуноше он је његово *колебаније* исправио у *колебање*. 1821, у чланку Неколико ријечи мојим овогодишњим рецензентима Вук се оборио на Куцкала због облика *велелейије*, које по Вуку треба да гласи *велелейље*. 1826, у спису Главне разлике између данашњег слав. и срп. језика Вук просто каже: „У Српском језику нема суштествителни имена да се свршују на *ије* (по Славенски *-іѣ*) осим само неколико које су из црквених књига узете“. 1842, у Одговору на задатак српском филологу, Вук је штавише сматрао да се и назив *причасћије* може заменити нашим обликом *причешће*. Иако је Вук при томе истакао да ништа не смета што *причешће* значи и „сочинио“, ипак та реч у значењу „партицип“ није могла ући у нашу граматичку терминологију, него је задржала само своје старо и обично значење, те смо тако за *партицип* остали ми једини међу свим осталим Словенима који нисмо начинили свој назив за тај граматички појам. И 1843 и 1846 Вук мора да брани облике *окружје*, *оружје*, *подушје*, место *окружије* и сл. (Одговор на лажи и опадања, Критика о језику). Треба истаћи да је Вук именице на *-ије* увек мењао у дат., инстр. и лок. множине по женској промени. Тако већ 1815 у спо-

менутој рецензији има: *двома намјеренијама у сачиненијама*. Место Видаковићева: са *свешћским ѿйеченми - ѿйеченијама*. Вук на то и нарочито указује 1843 у одговору на лажи и оп., где каже да би онако требало мењати и саме српске облике као: *обиљежје - обиљежјама*. Облик *обележјима*, какав је данас у књижевном језику, Вуку је изгледао гласовно необичан и незгодан, и зато је и волео облик на *-ама*, иначе би тешко било веровати да је ту Вук учинио концесију језику својих противника.

Као што се у нашем савременом књижевном језику није одржала промена таквих именица коју је Вук захтевао, јер се противила морфолошкој системи, тако се из језика изгубила и већина именица на *-ије*. Данас се у добру књижевном језику не употребљава више ни *васкрсеније*, ни *виђеније*, ни *ѿреображеније*, ни *сјасеније* итд. Превладали су паралелни облици на *-ње* или се уопште не употребљавају као: *ѿоучење* и *ѿоученије*, *ѿриказање* и *ѿриказаније*, *чајшање* и *чајшаније*, иако их је Вук нашао у народном језику свога времена. Али је до данас остало *бденије* које је дошло из црквеног језика и значи само нарочиту црквену службу, док је од *бдеши* глаг. именица *бдење*; истога је порекла на пр. и реч *брашија* која такође не значи исто што и *браћа*.

У српскохрв. немачком речнику Ристића и Кангрге налазе се и именице на *-ије* које Вук није имао у своме Рјечнику. То су: *наравоученије*, које је дошло из Доситејева језика, *житије*, *наштије*, *ѿрејодобије*. Остављајући на страну стручни богословски језик, има у обичном говору поред наведених још и оваквих речи: *молействије*, *ѿушешествије*, *социњеније*, *сјраданије*. Сви ти изрази имају синонимне замене као: мољење или богослужење, пут или путовање, састав или спис, страдање, али зато што су се и по свом облику одвојиле од наше језичке системе, то је тим именицама и значење специјализовано, често са нијансом ироније и веселости. То се лепо види и у речи *благоушробије* коју је употребио у НЈезику о. г. с. 55-56 г. Ђорђе Прерадовић. Објашњавајући реч *лисац* г. Прерадовић вели да је то и „у главном велики прождрвљивко, више ради за своје благоутробије“. Иако та реч значи у црквенословенском језику једну хришћанску врлину — милосрђе, добила је код нас кроз прозаично значење, свакако

и тиме што се народном етимологијом везала за нашу реч *ушроба*.

Из датог прегледа употребе и ширења и ограничавања облика на *-ије* јасно је, прво, колико и како је Вук активно учествовао у стварању и стабилизовању савременог језика нашег и како се још опажа онај правац у његову развиту од пре сто година, од доба језичког изграђивања.

Друго, завршетак *-ије* код именица средњег рода, иако се налази у малом броју примера, ипак је то чита веза која наш језик везује са оним словенским језицима који се пишу ћирилицом и који су заједно са ћирилским писмом наследили из нашег заједничког књижевног језика и тако специјалну црту старословенског језика као што су именице типа *бденије*.

Треће, наш књижевни језик, који заправо није навршио ни пуно столеће свога основног формирања, пружа могућност да се већ пише његова историја.

П. Ђорђевић

ЈОШ О УПОТРЕБИ СВЕЗИЦЕ „ДА“ С ПРЕЗЕНТОМ МЕСТО ИНФИНИТИВА

Ово питање из наше синтаксе заслужује да му се поклони пажња, и г. М. Стевановић је врло добро учинио што се на странама нашег листа позабавио њим.¹ Иако га је он врло марљиво и зналачки проучио и обрадио, ипак ћу и ја о њему рећи још неколико речи, јер га треба осветлити и с друге стране.

Г. Стевановић је сасвим исправно истакао да се, према нашим досадашњим граматикама, место инфинитива *увек* може употребити свезица *да* с презентом. Насупрот томе раширеном мишљењу, он сматра да се не може „ни замислити редовна употреба реченице са *да* и презентом као јединог начина допуњавања свих израза с непотпуним значењем, исто онако као што би било нескладно у тој служби употребљавати само

¹ Наш језик III, 282—288.

инфинитив“. Г. С. сматра да овака или онака конструкција зависи од стила, од пишчева стилског осећања, а кашто и од нијансе у значењу. За доказ таквог свога мишљења навео је примере из неколико писаца, па је према њима нашао не подједнаку употребу обе ове конструкције, већ ове три могућности: 1) у негативном футуру инфинитив се не може заменити презентом са *да*; 2) кад гл. *хитиџи* значи *желетиџи*, *намераваџи*, њему као допуна не може служити инфинитив, већ презент са *да* и 3) уз остале непотпуне глаголе и изразе употреба допуне је слободна, само се због стилске лепоте врши варијација, ако има више инфинитива један за другим.

Према моме посматрању и језичком осећању, рекао бих да се поједини глаголи неједнако понашају и да употреба једне или друге конструкције није увек иста у свима временима. У томе правцу требало би проучити језик народних умотворина и бољих писаца, да би се проверила моја опажања на своме језику.

За нашу оријентацију у просуђивању овога питања полазна тачка је глагол *хитиџи*, и прве две ограде у употреби конструкц. са *да* или инфинитива, како их износи Г. С., тичу се баш тога глагола. Јер он има двојаки употребу: као глагол са значењем *желетиџи* и као помоћни глагол за прављење будућег времена, у оба случаја с допуном, али у различном облику. Ова разлика је после пренесена и на друге непотпуне глаголе.

Глаголи: *сметиџи*, *моћи*, *шребаџи*, *мораџи*, *имаџи*, *умеџи*, *желетиџи*, *хитиџи*, изрази: *сџрах је*, *грехоџа је*, *вредно је*, *шешко је*, *леџо је*, *време је* и сл. траже уза се глагол као допуноу. Тај глагол је у ствари субјекат или објекат, па је разумљиво што је првобитно стајао у инфинитиву, јер је инфинитив глаголска именица. *Забрањено је џушиџи* значи исто што и *џушење је забрањено*; *грехоџа је красџи* исто је што и *крађа је грех*; овде су инфинитиви *џушиџи* и *красџи* субјекти. У реченици *желџм иџи* инфинитив *иџи* служи као објекат уз глагол желети.

Ове непотпуне глаголе морамо поделити на две групе: 1) на оне који се употребљавају само са глаголском допуном која има исти субјекат: *моћи*, *сметиџи*, *мораџи*, *умеџи* и 2) на глаголе чији допунски глагол казује њихову намеру и не мора

имати исти субјекат с њима. Код првих глагола је допуна првобитно стајала у инфинитиву, а данас се може заменити и презентом са свезицом *да: не могу доћи и не могу да дођем*; код других допуна у инфинитиву може стајати само кад је исти субјекат и основног и допунског глагола: *желим њушовајши* = *желим да (ја) њушујем*, а ако су различна лица, онда се мора употребити намерна реченица са *да* и личним глаголским обликом, *да би се видело на које се лице односи дојунски глагол*: ако намеру има да испуни друго лице, онда се не може рећи *желим њушовајши*, зато што је инфинитив безлични облик, већ се мора рећи *желим да њушујем*. Тако се употреба глаголске допуне у инфинитиву везала за случајеве кад та допуна има исти субјекат, дакле, прво код глаголи као што су *моћи*, *смешти*, *морати*, *умети*, код којих никад не може ни бити допуне у друкчијем лицу него што је имају они, а затим и код глагола кретања и других чија допуна казује намеру, али само кад је исти субјекат.

Дакле, ови последњи глаголи *морали су* имати двојаку конструкцију глаголске допуне, и тај процес диференцирања се извршио у нашем језику пре него што су наши југоисточни говори подлегли романском утицају, па почели губити инфинитив и замењивети га конструкцијом са *да*. Од ових глагола најважнији је глагол *хитети*, који је био пресудан за употребу двојаке допунске глаголске конструкције. Као што је познато, гл. *хитети* се употребљава или у значењу *намеравајши*, *желејши* или као помоћни глагол за грађење инфинитива. Кад значи *намеравајши*, као и код других сличних глагола, преовладала је употреба његове допунске конструкције са *да*, а у будућем времену се морао сачувати инфинитив, јер је то саставни део једног времена, па оба глагола стоје у истом лицу, у ком случају, као што смо горе видели, стоји инфинитив. *Хоћеш ли доћи* је будуће време (у упитној реченици мора доћи пун облик глаг. *хитети*), а у *хоћеш ли да дођеш*, *хоћеш ли да дођу* имамо намерне реченице са субјектом различним од субјекта гл. *хитети*. Али под утицајем оваквих намерних реченица као допунâ гл. *хитети*, конструкција са *да* је почела замењивати и инфинитив у будућем времену, па се место *хоћеш ли доћи* каже и *хоћеш ли да дођеш*. Једино се инфинитив сачувао, као што је констатовао г. С., у нега-

тивном футуру, ради разликовања значења; јер одречно *xīteīti* увек гласи само *нећу*, а пошто се скраћен облик *ћу*, *ћеш* употребљава само за грађење футура, без употребе инфинитива не би се знало кад је футур.

Сад је процес ишао даље. Под утицајем замене инфинитива конструкцијом са *да* код глаг. с финалном реченицом као допуном, нарочито под утицајем гл. *xīteīti*, који се од њих најчешће употребљава, и други глаголи су се повели за њима. Али то не значи да се код њих у сваком случају може употребити једна конструкција као и друга. Не. Има ту неког система, и ја ћу покушати да га изнесем.

Позната је ствар да нам је употреба конструкције са *да* место инфинитива дошла с југоистока и да је распрострањенија до Мораве него преко ње, чешћа источно од Дрине него западно од ње, а да је најмање распрострањена у северозападним крајевима. Последица тога је да не само људи из југоисточних крајева употребљавају свуда конструкцију са *да*, већ и они из северозападних, трудећи се да се прилагоде тој србијанској чешћој употреби свезице *да*, замењујући њом инфинитив и тамо где се не би смело замењивати. Треба само узети неке законе и уредбе које су састављали Хрвати или Словенци, па ће се видети колико је то тачно. А ти примери ће најбоље показати да није свеједно да ли ће се употребити инфинитив или *да* с презентом. Ево их неколико, узетих из Закона о радњама.

Службодавац *може да... раскине* уговор. Службени однос *може* свака страна *раскинући*. Службодавци *не смеју да-ваћи...* робу на кредит. Службодавци *не смеју да* свом помоћном особљу *дају* акохолна пића. Општина *може најлаћиваћи* таксе. Овлашћени инжињер *може да изводи* високе грађевине. Задруге *морају да испуне* све услове. Ималац радње *не може своју радњу да обавља* преко закупника. Трговачки агенти *не смеју носићи* собом робу. Службеници су *дужни да исплаћују...*

Из ових примера видимо да се обе конструкције доиста подједнако употребљавају, али то не значи и да су употребљене правилно. Узмимо од наведених примера, рецимо, овај; *Трговачки агенти не смеју носићи собом робу*. Ако се у њој инфинитив заменио презентом са *да*, она ће гласити: *Трго-*

вачки агентџи не смеју да носе са собом робу, али ће тада добити друкчији смисао. Првом реченицом се казује да је агентима уопште забрањено носиџи робу, а другом да се они сад, у једној одређеној йрилици не усуђују да носе робу. Да бисмо схватили како се дошло до те разлике у значењу, вратићемо се опет на гл. *хџеџи*.

Узећемо примере: *Суџра неђу иђи у школу* и *Суџра неђу да идем у школу*. Иако неки место прве реченице могу рећи другу, ипак ова друга нешто друго значи, тј. она не казује чисто будућу радњу, као што несумњиво казује прва реченица. У њој је глагол у садашњем времену, а везан је за будућност зато што је везан за временски тренутак *суџра*, који је у будућности, али ту гл. *неђу* значи *не желим*. У другој, дакле, реченици извршење глагола са да зависи од воље субјекта глагола *неђу*, док се првом реченицом само казује будућа радња, а не води се рачуна о томе од чије воље зависи извршење или неизвршење радње. Јер реченица: *Суџра неђу иђи у школу* може значити да неђу бити у школи било зато што то не желим, било због неких разлога независних од моје воље. Ту је главно да се исказе будућност.

Реченица: *„Не могу да идем“* значи: „Ја сам неспособан да ходам“, тј. зато што ме боле ноге, или немам једне ноге или сл.; а реченица: *„Не могу иђи“* значи: „Ја сам спречен да идем“ и то више неким спољним узроком.

Овако исто се понашају и глаголи *мођи*, *мораџи*, *смеџи*. Рећи ћу: *„Данас (суџра) не могу да идем у школу“* кад немам снаге да идем и кад мислим на одлазак у једно одређено време, на пр.: данас, сутра; а ако кажем; *„Данас (суџра) не могу иђи у школу“*, то значи да неђу иђи због неке сметње *уоџиџе*, која је ван мене, ма да може бити и у мени. Инфинитив ћу употребити и кад радња није везана за одређени тренутак: *„Не могу иђи у школу целе зиме“*.

„*Морамо се селиџи*“ значи да нас неко или нешто приморава да се селимо, а: *„Морамо да се селимо“* више значи да се и због неких унутрашњих побуда селимо. Рећи ћемо: *„Еџо, морам одмах да се селим“*, јер је извршење селидбе везано за одређен случај у садашњости, а у неколико зависи и од моје воље, а: *„Сви који нису йлаџили закуџ морају се селиџи“* значи сеобу у будућности, или уопште кад наступи случај

условљен главном реченицом и туђом вољом, јер се по својој вољи не би селили. Према: „*Трговац мора да затвори радњу*“ (јер га зову кући), рећи ћемо: „*Радње се морају затворити тачно у 7 сати*“; у првом случају је допунски глаг. *затвориши* везан за један одређени случај и зависи од воље трговачеве, а у другом затварање бива због законских прописа и није везано за један одређени случај.

„*Трговци не смеју недељом држати радње отворене*“ значи да је то забрањено, да не зависи од воље трговачеве, и вреди уопште, за све прилике; а: „*Трговац не сме да отвори радњу*“ (јер је у њој чуо неки шум) значи да отварање радње зависи од трговца, који нема храбрости да уђе, и везано је за један одређени случај.

Овако двојако значење допунске конструкције имамо и код других непотпуних глагола и израза, ма да у мањој мери. Тако код глагола кретања и других чија допуна значи намеру не долази у обзир да ли је потстрек за извршење допунске радње у субјекту главног глагола или ван њега.

Према свему досад реченом, мислим да могу дати овакав резиме, као допуну закључку г. Стевановића.

1) Сви други непотпуни глаголи сем *хтеши*, могу се поделити на две групе: а) на оне чија допуна има исти субјекат с њима, као *моћи*, *смећи*, *морати*, *имати* и б) на оне чија допуна нема увек исти субјекат с њима, као: *желећи*, *намераваши*, *мислиши* и др.

2) Први глаголи имају допуну:

а) у презенту са *да*, кад извршење допунске радње зависи од субјекта главног глагола, тј. кад се граматички и логички субјекат поклапају: *Не могу да идем*, (јер ме боли нога), или кад се врши у садашњости или у једном одређеном тренутку, па ма субјекти и не били исти: *Не смеш да ми погледаш у очи*;

б) у инфинитиву кад заједнички граматички субјекат није и логички, тј. кад прави потстрек за извршење допунске радње долази ван субјекта: „*Овде не смем пушићи*“ = „*Овде ми је забрањено пушење*“. То се још јасније види из реченице

„Овде се не сме њушиџи“, која је без подмета, па се никад не може заменити реченицом: „Овде се не сме да пуши“.

3) Друга група непотпуних глагола, с финалном допуном, употребљава ту допуну већином у презенту са свезицом *да*, из разлога који су у почетку поменути, а ако их употребе у инфинитиву, онда допунска радња није везана за садашњост или за неки одређени тренутак, већ се мисли на свако време: *Желим да џе данас, (суџра, у недељу) видим* и *Желим џи увек њомоћи у невољи*. Али се ова разлика не чува увек.

Овако диференцирање допунске конструкције почива на логици, смислу, и оно се не може мењати из стилских разлога, који долазе у други ред, тек кад су нагомилане конструкције исте врсте.

Сад би требало видети да ли се ова дифренцијација глаголске допуне на овај начин врши подједнако у свима временима. Али то би било сувише за овај чланак, па нек остане за други пут. Чак би добро било да то питање проучи неко други.

М. С. Московљевић

ЗНАЧЕЊЕ ЗАВРШНИХ СТИХОВА У НАРОДНОЈ ПЕСМИ „БАНОВИЋ СТРАХИЊА“

Г. Геземан ће се, с правом, зачудити кад види како му се замера, с једне стране зато што је завршне стихове Страхињића Бана „схватио исто као и г. Продановић“ (НЈ IV, стр. 88, у чланку г. Д. Вушовића), а с друге опет што није те спорне стихове из Милијине песме схватио потпуно као г. Продановић („Наша народна књижевност, стр. 213), те на основу тога тумачења истакао три фазе место две у формирању народних песама о Страхињићу (СКГласник, св. од 1 јануара о. г., у реферату потписаног о Прилозима II, 2).

И ова чињеница сама собом утврђује другу, основну у овом спору, наиме да су ти завршни стихови којима се Страхињић обраћа тазбини:

Не дам вашу сестру похарчити.
 Без вас бих је могао стопити,
 Ал ћу стопит сву тазбину моју:
 Немам с киме ладно пити вино;
 Но сам љуби мојој поклонии!

недовољно јасни, *двосмислени*. А ту њихову нејасност, двосмисленост још боље и ауторитативније утврђује двојак тумачење њихово код народних певача, наиме код онога што га наводи г. Продановић из збирке „Бановић Страхиња у тазбини“ (Вуковар, 1923,-28) у потврду свога тумачења; и код оних г. Лубурића што их наводи г. Геземан (Прилози проучавању нар. поезије II, 2, стр. 155) у корист закључног „херојског“ тумачења.

И г. Бран. Крстић (у истим Прилозима, стр. 241/2) и г. Вушовић (нав. НЈ) примају само ово последње тумачење а бране га заједнички витешким карактером Страхињићевим. Г. Крстић још и уметничком вредношћу песме а Продановићево проглашује за „најгоре“ од могућних, ипак; иначе других разлога не даје. Г. Вушовић даје више и озбиљних разлога, који ће се споменути кад треба.

Заиста, Страхињић Бан је витез, тип витеза, и јунака и чојка. Најсличнији по томе Марку. Ни један ни други иако витези, племићи, нису горди и болесно „честољубиви“ него напротив врло љубазни, „љубавни“ (по Вуку) милостиви, срдачни према сваком: и према млађима (Страхињић зове своје слуге „ђецом“, роба дервиша поји у тамници вином и хлебом и пустио га вересијом; Марко дочекује осине чауше поздравом: Добро дошли моја ђецо драга! и помиљује их руком, сирочиће доводи на славу бег-Константину и др.), и према животињама чак (Страхињић према Ђогу и нарочито прима хрту Кариману; Марко према Шарцу, према рањеном соколу, и свом, и непознатом). Обојица су, у најкраћем: добричине, „врличине“ (по Вуку). А, по неком злом удесу и „краткој памети женској“, тим се врлинама најчешће догађа да им се верне љубе изневере (Марку и по историји, Страхињићу по песми), свакако и зато што, познајући своје „добричине“, рачунају (не без разлога, како потврђују резултати обеју „афера“) да ће им се лако опростити. Искрени и верни

као што су сами, Марко и Страхињић мисле — наивно — и о другима да су такви, нарочито о најближим својима, дакле, и наивчине су.

Кад се Страхињић Бан схвати само као такав *виџез* (и јунак и чојак), *љубак* и *милосрдан*, *добричина* — онда, разуме се, и они двосмислени стихови могу добити само онако „херојско“ тумачење Лубурићевих певача, и г. г. Крстића, Вушовића и Геземана.

Али, Страхињић, и опет као Марко, под утицајем и споменуте љубазности своје само, још је и врло „дружељубљив“, „дружеван“ (по Вуку) и, што је значајно, врло осетљив на пажњу која му се указује, на „љубазности“ (зачудо, „љубавности“ у Вука нема), на „пошту“, и „двору“ (по песми Милијиној), на милошту, „милости“ (по Вуку), на говења, ужива у томе, поноси се тиме. У вези с тим, реално, он воли гозбе, гошћење, претстављено првенствено пијењем вина. За Марка нам не требају никакви докази. За Страхињића даје их Милијина песма довољно. Сетите се описа гозбе у тазСини, и по осталој госпоштини у Крушевцу, због којих је (бојем као и Марко) Страхињић толико зачамао, те заборавио на кућу у Бањској, на мајку и љубу; па оне утехе коју му таст, после сентенције искусног човека о женском уопште, даје:

(Бољом ћу те оженити љубом)

С тобом хоћу (и даље, не бој се!) хладно пити вино,

Пријатељи бити до вијека.

То је једно. Затим, код Страхињића треба истаћи још да је он, у поређењу са правом госпоштином у Крушевцу, међу којом његова тазбина претставља, после кнез-Лазарева, прву, највишу — тако рећи *паланчанин*. Он јесте прави племић од старине коленовић, оцаковић, и лично прави витез, велики јунак и „чојак“; он није недостојан да буде зет Југовићима, и он њима „чини част“, али кудикамо више они њему; и они у њему гледају зета „поносита“ (по песми) али више још, „поноси се бане у тазбини“. На то паланчанство његово указује и страх таста Југа: да га ко из тазбине није неспретно увредио: да ли му се господске „велеградске“ шуре нису насмејале неком простијем поступку или речи — у „јеглени“; а уображене и потсмешљиве престоничке го-

спође шурњаје, иако су му се дивиле мужанству и потајно можда завиделе својој заови, довољно не удвориле, или се на рачун неке његове невешто — паланачки — изведене галантерије, међусобно погуркивале и домигивале. Страхињић је зет који је тражен, и што је важније: који је тражио не само „за себе ђевојку“ него и дому свом, мајци и себи „пријатеље“, и који зна, а то је још важније, да од Југа и Југовића, највишег племићског дома, не може наћи боље.

То јесте рачун, али не нечастан. Он се не сме мерити данашњим мерилом морала индивидуалног, човека уопште за се, него мерилом старога нашега *задружнога* морала; а по овоме се у женидби и удадби гледа веза, пре свега, два *дома*, два *пријатељства*, достојна једно другог. По мерилу тога морала наше задруге, за које би тек требало доказати да није био и морал Вукова певача, старца Милије Колашинца, мотив Банову праштању неверници: чување *пријатељства*, оличеног и у „пијењу вина“ с тазбином — није неморалан, иако рачунски, а оправдан је. У том моралу задруге или дома, у коме на прво место долази интерес дома, углед његов, који је и главни углед сваког појединца у њему, има, према мерилу данашњег морала, доста „неморалнога“. Сетите се „снохачаства“, па угошћивања угледног госта и женом, а ово и ради поправке „расе“ и др. о чему је г. Т. Ђорђевић дао толике и тако убедљиве примере. По мерилу тога, рецимо и рачунског, практичнога, али народнога, *просионарнога* морала који је несумњиво био морал оног певача што га г. Продановић наводи, па свакако и Вукова старца Милије — Страхињић није ниуколико унизио своје витештво онаквим мотивисањем свога, ипак и витешког праштања неверници, како излази по тумачењу г. Продановића.

И старац Милија из Колашина, алудирајући не на *моћив* поступку него само на *послушак* Страхињићев, на *прашћање* као уопште необично по основном народном моралу који тражи *казну*, оправдано је с пуним одушевљењем ускликнуо завршући своју дивну песму:

Помало је *шакијех* јунака
Ка што бјеше Страхињићу бане!

Оправдано, и с обзиром на све подвиге Страхињићеве у песми споменуте, као и само с обзиром на праштање, и овако мотивисано.

За песму ову, да поменем узгред још, види се да је у основи својој мотивска, контемпорирана и прикључена на-кнадно правим косовским првога цикла (Лазар-Милош 1389) у основи историским. Такве нису на пр. ни Смрт мајке Југовића, ни Косовка девојка, такође мотивске са старијим, угледним можда, варијантама у другом косовском циклусу: (Јанко-Секула 1448; о томе нешто и у Гласу СКАК. CLXVIII: Песма о верном слуги). И г. Н. Банашевић не би нас изненадио, ако у западноевропском витешком песништву баш и у француско-талијанском нађе и песми о Страхињићу паралеле бар. Теже и директан углед, јер је песма та, дата у основном мотиву свом о жени која помаже мужевљевој супарнику, чешће и свом раније вољеном обожаваоцу, толико балканска и примитивска да не указује на импорт, најмање књижевни (на пр. Стојан Поповић и др. и хајдук Малета и др.), те ће је вероватно г. Геземан морати узети у обзир у дефинитивној расправи о песмама Страхињићевим, од које нам је расправе предавањем на Коларчевом народном универзитету (17 окт. 1934) и објавом у Прилозима проучавању нар. поезије (II, 2) приказао прву редакцију.

Још једна напомена о праштању Страхињићеву. Оно је веће него што се обично претставља. Он не прашта само неверној „верној љуби“, него прашта и непоузданој тазбини. Његове речи, онако јетке, пре свега су потсмешљиве. Оне не значе дефинитивно кидање с „презреном“ тазбином, него само бони прекор и потсмех посрамљеном пријатељству, али и даље пријатељству само сада „за невољу“, „с обзиром“ на дом тастов и свој. Да је хтео дефинитивно кидати, он не би ни свраћао с Косова у даљи Крушевац него би пожурιο право на попаљене дворе и ојађеној мајци у маленој Бањској крај Косова. Да олакша само одмах срцу свом реченим прекором („нека знају“) а да песнику даде прилике да онако поентира песму, Страхињић је одјездио прво до Крушевца.

А сад, да се осврнемо на први разлог г. Вушовића, који (стр. 86) тврди да „нема језичке могућности за такво (Продановићево) тумачење“. Г. Вушовић је не само научан позна-

валац нашег језика него има неоспорно и поуздано осећање народнога у њему. Али је и г. Продановић познат као познавалац највећег броја народних песама, и из најмање познатих збирака, а нарочито обрта песничких и фразеологије песничког језика народног, а такође је пореклом из епског краја. Старог Влаха, те има урођено чисто осећање народнога у језику нашем. Могућност Продановићева тумачења, коју не пориче ни г. Крстић, ојачава ауторитет и једног простонародног тумача, оног певача песме „Бановић Страхиња у тазбини“; за г. Вушовићем стоје, најновији, Лубурићеви певачи. По језичком мерилу само, партија би била „реми“. Зато ту могу претегнути само она друкчија, раније дата мерила. А она, по мом нахођењу, претежу на страну Продановићеву толико, да не налазим ни језичке „немогућности“ у спорним стиховима.

А ево да то поткрепим и једном, чини ми се не немогућном, престилизацијом спорног асиндетског става с употребом истих глаголских облика (футура: *сћојићу* и презента: *немам*). Рецимо овако отприлике у овој причи: Требало је с другом да отпутујем возом у 18 часова увече. Загледајући у свој часовник, скупоцен и драга ми успомена, који је био у застоју („ишао натраг“), задржавао сам друга од одласка на станицу. Кад смо, по мом часовнику „на време“, стигли, воз већ давно отишао. Друг плану, и посеже руком за часовник који му показах, и викну:

— Дај да га треснем о тротоар („похарчим“), кад је такав.

Ја му одговорих, склањајући часовник:

— Не дам мога сата похарчити. Без тебе бих могао га стопити, али ћу (тима) стопити неопходно потребни ми апарат, (па) немам (после) чиме контролисати време; но (те) сам (стога) склонио овај од тебе, да бих га дао на оправку и регулисао.

Д. Косић

Језик у школи

ВАЖНОСТ СРПСКОХРВАТСКИХ ПИСМЕНИХ ЗАДАТАКА У СРЕДЊОЈ ШКОЛИ

Кад поставимо себи питање зашто деца у школама уче свој матерњи језик, ми ћемо свакако одмах одговорити: зато да га свестрано упознају и да науче да се њиме служе у најправилнијем облику у писању и говору. Важно је сад на који ће начин деца доћи до тога и да ли ће увек у току свог школовања имати пред собом стручњака који ће умети да их научи и да им сврати пажњу на оно што је битно. Другим речима: цео напредак ученика биће зависан од наставникова рада. Или још тачније речено: настава матерњег језика напредоваће у школи и постићи ће свој циљ само онда, ако сам наставник разуме одлично свој посао и ако има увек пред очима живот за који треба да спреми велики број својих ученика.

Српскохрватски језик, као предмет у нашој средњој школи, можемо поделити: на проучавање граматике, књижевности и на обраду писмених задатака. У нижем течају упознаје се систематски целокупна језичка грађа: гласови, облици, значења и употреба речи, облика и реченице. У вишем течају ученици се упознају са књижевношћу. И виши и нижи течај трају подједнако, по четири године, што значи да се језеку, у ужем значењу, дало исто толико времена колико и самој књижевности. И једно и друго везује нешто треће, оно на чему се стално ради од првог до осмог разреда, — мислим на писмене задатке, школске и домаће.

Задаци треба да буду синтеза ученичког познавања језика и књижевности. Нема ниједног делића целокупне граматике нашег језика који не би био примењен и у најједноставнијем ђачком задатку. У задацима се крије све ученичко знање језика. По њима можемо ученика најбоље упознати. Задаци су покушаји ученичког књижевног стварања. У њима видимо примењено знање из књижевности, стилистике, естетике и језика.

У нашој школи се, међутим, не обраћа довољна пажња на писмене задатке. Има наставника којима је главно да уче-

ници напишу свој месечни задатак и да на тај начин задовоље тражење програма. Није им много стало да се дуже време задрже на тим задацима, да заједно са ученицима прегледају све грешке — граматичке и стилске — и да о њима говоре у разреду. За поправку школских задатака није довољан један час, јер је четрдесет и пет минута и сувише кратко време да се у једном разреду од просечно тридесет и пет ученика задржимо на великом броју стилских и граматичких грешака. Саме поправке које наставник чини у задацима нису никад довољне да објасне ученицима све што је требало рећи о некој грешци. Ту је потребан жив говор у разреду пред целим скупом ђака. Све зависи од начина рада при поправљању задатака. Моје је мишљење да се у том раду има у сваком случају двоје задовољити: прво, сваког ученика треба учинити свесним његове грешке; друго, погрешке свих ученика треба изнети пред цео разред да би их сви упознали и да би их се убудуће клонили. Тај рад захтева најмање три до четири часа месечно. Он много користи ученицима, јер их у правом смислу спрема за будући живот који ће пре свега од њих тражити да јасно, лепо и књижевно исказују своје мисли у писању и говору.

Познајем људе који су свршили по неколико разреда гимназије, па чак и пуну гимназију, а који не знају како ваља да напишу обично писмо или молбу. Има таквих и са универзитетском дипломом. За ово њихово незнање правилног и тачног исказивања мисли, одговорност пада много на наставнике средњих школа који их нису добро спремили, иако су им на час српскохрватског језика дошли током осмогодишњег школовања скоро хиљаду пута.

На часовима поправљања задатака има врло много да се каже, јер нема ученика у чијем се задатку неће наћи нешто за поправљање. Узмимо да ученик виших разреда и правилно пише, што се тиче граматичких и правописних правила, — али још остаје много да се поправи у стилу, где треба да се говори о лепоти, логичности, јасности, складности и многим другим стилским особинама.

У поучном чланку „Стил и језик“ у „Нашем језику“ (год. III, св. 5), лепо је показано на једном кратком тексту,

како се имају схватити стилске особине и колико су оне важне за правилно разумевање језика. Наставници српско-хрватског језика имају увек огромну количину најразноврснијих ученичких текстова погодних за вршење стилске анализе. Не изврше ли ту анализу пред својим ђацима, они су пропустили у настави матерњег језика оно што је битно за ту наставу: да пробуде у ученицима осећање за све лепоте и све богатство писменог израза и усмене речи.

Стога мислим да би у нашим школама требало много више да се ради на писменим задацима, неголи што се досада радило. У једном месецу — недељу дана посветити стилској и граматичкој обради задатака, мислим да није много. Међу наставницима има разних схватања у том погледу. Има их који се задржавају само на најобичнијим граматичким грешкама, а кад треба објашњавати реченице, допуњавати им смисао, преобраћати их у боље, лепше и књижевније облике, — они то остављају ученицима, што не би требало да буде. Другима је опет главно да се форма задовољи, то јест да се изврши службени поправак на једном часу и да се тада ђачке свеске оставе на миру до идућег писменог задатка.

Не сме се никако губити из вида да је настава матерњег језика најважнији предмет у школама. Она има да оспособи ученика за лепо књижевно изражавање приликом слободног говора и за правилно исказивање мисли у писању. Читанке нижих разреда, са целокупном књижевношћу виших разреда, учиниће да ученици науче да течно и логично читају, да се књижевно изражавају, да тумаче мисли и схватања писаца, да упознају духовну културу свога народа. Граматика у нижем течају и писмени задаци током целог школовања развиће у ученицима смисао за језичка опажања, за нијансирања значења речи и израза, за интерпункцију, правопис; развиће у ученику свесно жељу да се из властитог писања избаце туђице, да се мисао искаже увек јасно и потпуно, да се пише по књижевним добрим обрасцима. Једном речју, ученици вођени стручним наставниковим саветима, дугим вежбањем створиће свој стил. Јер не треба заборавити да је знање језика којим се наш школовани свет служи у свом јавном и приватном животу, углавном, стечено у средњој школи и из средњошколских клупа пренесено у живот.

Тугомил Ујчић

СИТНИ ПРИЛОЗИ

1. И намакну гојне воле

Г. Крешимир Георгијевић у приказу редакције г. Божи-дара Ковачевића „Смрти Смаил-аге Ченгића“ у новембарској свесци Гласника Југосл. друштва замера му што је, тумачећи истакнути став, за *намакнуџи* дао у објашњењу само: *зайоведиџи*, него је требало додати: *зайоведиџи да се доведу* (гојни волови који ће вући — навлачити — осуђенике на колац). Ковачевић се у истој свесци Гласника брани од приговора критичарева овако: „Уз реч *намакнуџи* помињемо да др. Никола Андрић мисли да може бити и *намагнуџи*, *намигнути*, *заповедити*“.

Међутим, према једној „милобруци“ Јована Ст. Поповића, у којој се потсмева савременим му загребачким Илирцима, он се речи *намакнуџи*, која би по њему имала да значи само *нашакнуџи*, *нашаћи*, руга зато што је употребљена у значењу *набавиџи*. Значи да је онда, у време његово и Мажуранићево, у књижевном језику Илираца наших, и Мажуранића, имала *џо* значење; али да га је доцније изгубила, кад за њ не зна др. Никола Андрић. Ако је Поповић загледао у Вуков Рјечник, онда је код речи *намећи*, на коју се упућује за *намакнуџи*, видео само прво значење, па можда и друго. Да је пак загледао и треће, видео би да и Вук уз *намећи* (*коња*) упућује на *набавиџи*.

К.

2. О суперлативу

Познати чешки писац Карел Чапек (*Kritika slov*) пише:

„Једна од нај...омиљенијих речи у критици и у животу јесте суперлатив. Непрестано можемо да читамо: „највећи чешки песник“, „најзначајније дело нашега времена“, „најбољи хуморист“ и тако даље, поготову као и у огласима: „најбоље пиће без алкохола“, „највеће подузеће те врсте“, „нај...“ и и опет „нај...“ без краја и конца. Али пиће без алкохола, Алфа или Омега, може бити најбоље, а ипак још није добро. Највећи песник у трезибонскоме царству не мора још да буде

велик, а најбољи хуморист нашега времена уопште не мора да буде добар. Укратко речено, добар је бољи од најбољег, велик је већи од највећег; и позитив је озбиљнија, више апсолутна и важна реч него суперлатив.

Хоће ли која жена да буде у друштву најлепша, онда је то сујетна кокета; хоће ли просто да буде лепа, она врши класично и богоугодно дело. Хоће ли ко да напише најбољи чешки роман, упушта се у прљаву конкуренцију са најмање сто и педесет најбољих чешких романа; али ако хоће да напише добар роман, његово честољубље велико је и поштено. Када је Лајбниц доказивао да је наш свет најбољи од свих могућих, одбранио је тиме Бога врло сумњиво; више би урадио, да је дао (а то је немогуће учинити) доказ да је овај наш свет добар. Ништа више, него добар. Ах, сигурно смо пронашли суперлативе пре свега за то, да лукаво избегнемо напорно разматрање да ли су поједине ствари добре, велике и красне. Не говоримо у суперлативима стога што бисмо желели да претерујемо, већ зато што немамо храбрости да говоримо у позитивима.“

Са чешког О. К.

ЈЕЗИЧКИ ПАБИРЦИ

Љ. Стојановић о Маретићеву „Језичном савјетнику“

(4)

58. „Разудба, разудиши, удиши каже се за месо: исећи га на подуже комаде да се могу превесити преко мотке да се суше, а дати им [тј. горњим речима] значене zergliedern [рашчланити] личи ми на покушај нашег старог Друштва српске словесности да Anatomie преведе са *изудница*.“ Удиши у ствари у народном говору значи: одвајати месо од костију; *изуђено* месо је оно месо из којег су кости извађене (да би се лакше осушило).

59. *Разудаши се*. „Може се рећи *раженио се*, развео се од жене, али се не може никако рећи *разудала се* у зн. развела се од мужа; *разудале се* девојке значи: све су се поудале.“

60. „*Снебиваџи се* код нас се говори само у значењу као што је Вук објаснио под 1) *verlegen sein*, а не као под 2) *etwas mit Verwunderung leugnen*, нити у значењу *ausser sich kommen*, тј. врло се чудити, препадати се.“

61. „*Сѣас* у значењу *Heiland*, Христос — постала је стајаћа реч, а сад се говорн *сѣас* у значењу спасење.“

62. „*Сѣреџан*, -но значи: *was keinen grossen Raum einnimmt* [оно што не заузима велики простор], а *несѣреџан*, на пр. човек, значи *ungewandt*, од природе невешт, а не што се није научно.“ *Сѣреџан* може да значи, као што и Маретић наводи, „*geschickt, geeignet*, тј. прикладан, на пр.: нијесам спретан за тај посао.“

63. „*Срозайџи се* може (метафорично) значити и *умањџи се*: приходи су се срозали; не може се рећи: градски ће се буџет *џоради џоликих издаџака* срозати, већ поради *несавесносџи, неисѣравносџи* у *џрикуџљавању*.“

64. „*Сѣасиџ* баш значи лепа стаса, а што је у Вука (у здравици: да му је шљеме тврдо, од земље високо, на зиду *сѣасиџо*) преведено са *stämmig*, неће бити добро; већ је напред речено *џврдо* па се не би понављало, већ баш значи да је лепа стаса, да није посрнуло, искривљено, улекнуто, једном речју да је *сѣасиџо*.“

65. „*Сударџи се*. Рекао бих да је Вук или направио збрку или помешао провинц. у објашњењу глагола *џодударџи* (*џодударџи се*), *сударџи се* (*сударџи се* нема!), *ударџи се* и *ударџи се* 2. За *џодударџи (-иџи се)* вели *übereinkommen, convenit mihi cum aliquo de re*, с примером: не може ћуд да нам се подудари, а то значи не слажу нам се ћуди, не одговарају једна другој, дакле *zusammenpassen*, на пр.: овај кључ подудара се на ову браву итд. *Сударџи се* упутио је на *џодударџи се*, а то у првом реду значи *zusammenstossen* или додиривати се: имања нам се сударају с источне стране. *Ударџи се* и *ударџи се* 2, објаснио је са *zusammenpassen* са примером из нар. песама: Оба добра из двије крајине и благом се могу ударити=једнаки су с благом. Али то

је тако само у песми речено, а у обичном говору то су рефл. глаголи од *ударати*, *ударити*: удара се песницама у прса, ударио се о камен.“

66. „*Судбоносан* мислим да баш значи *Schicksal tragend*, а не *schicksalreich*.“

67. *Суспрегнути* не говори се, а *успрегнути*, *успрезати* по Вуку значи *узмаћи*, *узмицати* (примери из нар. пес.), а не *zurückhalten*, то се каже *заустављати*, (*за*)*усијезати* (коња уздом).“

68. „*Сустегнути* такође се не говори“.

69. „*Сушти* сад значи: сасвим налик, исти; сушти отац, сушта мати.“

70. *Свагдашњи*. „Има разлике између *свагдашњи* и *свакодневни*; прво значи *immerwährender*, *beständig*, а друго *alltäglich*.“

71. „*Требати* код нас значи *sollen*, а *müssen* значи *морати*.“

72. „*Убојица* није *Mörder* већ човек који је готов за сваку ситницу да се побије. У Вука је објашњено: *der sich gut schlägt*, али је то по нар. песмама: љуте убојице.“

73. *Унапредиши*. „Ваља рећи *унапредиши* (чиновника), јер *помаћи* значи маћи с места уопште, десно, лево, напред, натраг, а *промаћи* — минути, проћи.“

74. „*(У)падаши у очи* добро је, а *упадаши (у)пасти у* у реч народ каже *прекинути*, *пресећи* реч (пресекох ти реч, уста ти се медом пресекала, рече се као извињење).“ Није баш исто *упасти* у реч и *пресећи* некоме реч. Може се *упадаши* (упасти) у реч а да се говорник не задржава, а кад се некоме *пресеће* реч говорник мора, бар неко време, да у своме излагању застане.

75. „*Упалиши* је само фигур. израз за *усејши*, *поћи за руком*: то ти код мене не пали; није му упалило.“

76. „Уйиша̄ти се значи поздравити се при састанку: упита се лепо са свима, тј. свакоме рече: како си, шта радиш, како су ти дома итд. Тако се са се говори и расӣша̄ти се: распитај се где настава, како је, је ли здрав итд.“

77. „Уйоравӣти (ојоравӣти) значи уйӯшӣти се [у чему] sich einüben, а не anwenden; уйораба и уйоравља̄ти се не говори.“

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

32. „*Da se ženidba sklopi trebalo je da se i ženik i mlada privoļje na to*“.

Презенатски облици глагола *йривољей̄ти* (привољети) правилно гласе: *йриволим... йриволимо... йриволе*; облик *йривоље* је неправилан. Отуда је горе требало рећи: ...да се и женик и млада *йриволе* на то.

33. „*Iz bajoslovija raznih naroda vidimo...*“

„Бajosловље“ је из чешког језика (bajeslovi); боље је место те речи употребљавати реч познатију у књиж. језику *мишологија*: Из *мишологије* разних народа...

34. „*Ovaj obzir je s druge strane učinio da su žene imale neke povlasti*“.

Место речи *йовлас̄и*, коју је вероватно, без потребе, начинио Шулек, треба употребљавати *йовлас̄ица*. Дакле: ...да су жене имале неке *йовлас̄ице*.

35. „*Dobro će nam za to doći srpski pjevokazi „Zidanje Ravanice“ i „San Kraljevića Marka*“.

„Пјевоказ“ је ружна кованица која ништа не значи и која је рђаво скована; довољно је место те речи било рећи *йесма*. Дакле: Добро ће нам за то доћи српске *йесме* (пјесме)...

36. „*Oni osim toga što su politički protivnici još su i nuzljubi*“.

„Нузљуб“ је такође рђава и ненародна кованица. *Нузљуб* ће ретко ко и разумети шта значи. Зато је знатно боље рећи: *суџарник, такмац у љубави*. Отуда је и у наведеној реченици требало рећи: ...још су и *суџарници* (такмаци) у љубави.

37. „*Dok se dobije samo jedna uglačana plošica, mora se više dana...*“

Имен. *џлошица* је демин. од имен. *џлоха* која је узета из чеш. језика (plocha) и која нам је сасвим непотребна код наше речи *џовршина* (исп. НЈ I, 251). Отуда је, дакле, и у горњој реченици место: „...jedna uglačana plošica...“ требало рећи: ...једна углачана *џовршина*.

38. „*Oni svikolici počamši od dječaka pjevaju, gudaју i sviraju*“.

Од глаг. *џочешти* прилог врем. прошлог правилно гласи *џочевши*; *џочамши* је покрајински облик (исп. НЈ III, 190). Глагол *гудашти-гудам-гудају* такође је провинцијализам и не иде у књижевни језик; правилно је *гудешти* (гудјети)-*гудим-гуде*. Према томе горња би реченица правилно гласила: Они свиколици *џочевши* од дјечака пјевају, *гуде* и свирају.

39. „*Glatnik je staklena lomljenja...*“

Речи *глашник* и *глаш* су из чешког (hlát); место њих је боље узимати интернационалну реч *кристал*. Дакле: *Кристал* је стаклена ломљења.

40. „*Кошуља му беше од џлашна жушкасије боје*“.

„Жуткаст“ је неправилно, треба *жушкасиј*. Зато је и у наведеној реченици требало рећи: ...од платна *жушкасије* боје.

41. „*U vrijeme rimskih careva umijevahu brusiti glatne urese i posude*“.

Глаг. обл. *умијевашти, умијеваху* и сл. у нашем књижевном језику нема; постоји *умешти* (*умјешти*), *умејаху* (*умијаху*)...; место *брусити* боље је рећи *глачашти*; место *глашне* требало

је рећи *кристалне* (исп. т. 39); *џосуда* је провинцијализам, боље *судови*, *џосуђе...* (исп. НЈезик IV, стр. 91). Према томе горња реченица требало је да гласи: У вријеме римских царева *умијаху глачаши кристалне уресе и судове*.

Грешка са гл. *умети* појавила се због тога што се сматра да је глагол *умети* само свршен. Истина, тако стоји у Вукову речнику, а тако исто и у Броз-Ивековићеву. Али то није тачно. Тај глагол као и неки други глаголи нашег језика има два вида: свршени и несвршени. У то се можемо уверити, ако конструишемо презент реченице са презентом тога глагола: *Умеш ли, сестро, њлесши?* — *Умем*. Уосталом, има код Броз-Ивековића доста примера и са таквим презентом и имперфектом од глаг. *умети*, чега не би могло бити да је тај глагол само перфективан.

42. „...*tako je bilo i s Grcima kada su se kašnje izrodili*“.

Од *касно* компар. облик је *касније*; *кашње* је покрајински облик. Дакле, место: „...*kada su se kašnje izrodili*“ требало је рећи: ...*када су се касније* изродили.

43. „*Пружио му је да се њошшише сломијеним њером*“.

Од глагола *сломиши* облик трпног придева правилно гласи *сломљен*; *сломијен* је неправилно; исп. НЈ I, 125. Требало је рећи: ...*да се потпише сломијеним пером*.

ИСПРАВКЕ

У 3 бр. (IV књ.) на стр. 82	треба постанак м. постакак
„ „ 83	„ $\delta\xi\acute{o}\varsigma$ м. $\delta \xi\acute{o}\varsigma$
„ „ „	„ добива хидроген м. добива, хидроген
„ „ „	„ називе м. назив
„ „ 84	„ коректно м. коретно
„ „ „	„ oleaceum м. oteaceum
„ „ „	„ воденични (кош, камен, пламен) м. воденички

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Белић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“ Ускочка 4. Тел. 21-352. — Влад. М. Анђелковића, Грачаничка 12

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XIII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар, соба бр. 3 или књижарима: Геци Кону, а. д. и С. Б. Цвијановићу у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона а. д. у Београду.

А. *Белић*: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић*: Акценатски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружицић*: Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић*: Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић*: Језик Матије Антуна Рељковића . . . . . 50.—
5. *Михаило С. Стивановић*: Источноцрногорски дијалекат . . . . . 60.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

Поштарина плаћена у готову

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО У БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОКО

ГОДИНА IV СВЕСКА 5

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1936

САДРЖАЈ

	страна
1. А. Белић: О грађењу нових речи	129
2. Slobodan Kovačević: Dva pravopisa	132
3. М. С. Московљевић: Прилог пољопривредној терминологији	134
4. Vladoje Dukat: Bjelogorica, crnogorica	137
5. Миљивој Павловић: Три случаја народне етимологије	139
6. Đuro Šurmin: Protiv kvarenja narodnog jezika	141
7. Јован Вуковић: Нешто о главним питањима народног језика у нижим разредима средњих школа	142
8. Ivan Koštić: Jezički prilozi	151
9. Језички пабирци	153
10. Језичке поуке	156
11. Наша пошта	159

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С.
Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир
Алексић, д-р Петар Ђорђевић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу.
Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље
администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818,
а рукописи — секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски
семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. IV

СВ. 5

О ГРАЂЕЊУ НОВИХ РЕЧИ

1.

Ја сам имао прилике да говорим о томе како је Вук Караџић схватао грађење нових речи. У расправици под називом „О развиту речника књижевног језика“ у Лозанићевој Споменици (1922, 312—318) изнео сам главне идеје које истичу из онога материјала који је сам Караџић објавио у првом издању свога превода Новог завјета (од 1847). У неким примерцима тога Вукова дела изашао је Предговор тексту Новог завјета у којем Вук даје рачуна о новим речима које је у свој превод унео. Он је то чинио због тога што је био „рад да би се из ове књиге поред светога писма могао познати и прави наш народни језик“ (тај је предговор прештампан у Скупљ. грам. и полем. списима III 260—271, а наведено је место на стр. 266).

Нема никакве сумње да је питање о грађењу нових речи било за Караџића од врло великог значаја. Он је тражио да народни језик уђе у књижевност, у културу нашу и у науку, и да им постане основица, а противници су му одговарали: да у народу нема довољно речи за културне и научне потребе. И у томе су они имали право. Али по својој урођеном здравом разуму Вук им је одговарао да је тако било код свих народа, па када се у њима развила култура и наука — развиле су се и потребне речи за то. Па ипак је Караџић морао осећати да у поменутих замерама има и део истине, јер су културне потребе и научне већ постојале у тадашњем нашем друштву и наш их је језик морао некако задовољити. Зато је он осећао да о тој страни нашег језика мора водити рачуна и да мора дати такав одговор непријатељима својим који би их потпуно разоружао.

Караџић нас занима у овом правцу и с друге стране. Наука у то време није била још толико развијена да му пружи

упутстава како треба градити нове речи. Остало је да се руководи својим здравим осећањем и оним општим научним принципима које је он знао из науке о другим језицима. Све ће нам то бити сасвим јасно, и у извесном правцу поучно, ако прегледамо његов рад који се тога тиче. А он је ипак разноврстан. Караџић је покушавао да обради питање о грађењу речи са научне стране; он је имао прилике да говори и о томе шта су други предузимали у том правцу и, најзад; у својим делима он се јавља као практичар, творац нових речи. То последње нам је најлакше проверити по речима у преводу Новог завјета, за које он сам вели да их је први унео у књижевни језик; а о осталоме — говорићемо на основу Вукових расправа и чланака. А у даљим тачкама, видећемо како то питање у народном и књижевном језику нашем стварно стоји.

2.

Већ је Караџић у Даници за 1828 год. написао научни чланак под називом „Главна свршивања суштествителни и прилагателни имена у српском језику“ (стр. од 1—135; штампано сада у Скупљ. грам. и полем. списима II 292—370), тј. како бисмо ми данас рекли, „Главни наставци именица и придева у српском језику“.

Он сам вели за ту расправу да ју је „скрпио“ по начину чешке и словенске граматике Јосифа Добровског на захтев Јакова Грима, преводиоца или, боље, редактора и издавача његове граматике на немачком језику. Вук је објавио тај чланак, како сам вели даље, иако зна да ће у њему наћи доста грешака и Добровски, и Копитар и Грим, јер мисли да је боље да га и тако изнесе него да га сасвим не пише. Уосталом он се даље теши и вели да ће можда он сам највише из тог чланка научити. Већ се одатле види да је Вук заиста мислио да ће прегледајући наше наставке за грађење речи моћи утврдити и правила како се речи граде; али, као што ћемо видети, на основу његове грађе то се није могло урадити. Чак и много година доцније, када је Ђура Даничић 1876 године написао своје Основе српскога или хрватскога језика, које су на 399 страна претстављале потпун

попис наших наставака и сву грађу савременог му језика, и та књига није одговорила своје задатку и није открила тајну грађења речи у нашем језику. За то је било потребно врло исцрпно и свестрано *проучавање* речи нашега језика, а не само ма како *добра* и *исцрпна* њихова *класификација*, извршена према наставцима засебних речи.

Зато не можемо много замерити и Вуку на његову чланку. Он се за њ користио грађом свога речника. Поделио је именице у 77 група, стављајући све наставке редом: ар, ац, ач, ак; ик, ин; ан, ањ, аљ, ељ, ај, ен итд. Затим говори о неколико група именица посталих од глагола (град, род; бој, бакат, насап, врисак, прозор, задај, огрјев, досада и сл.). Други је одељак посвећен сложеним именицама (као безобразник, неправда, злопамтило, Биоград, злосрећник итд.). У трећем су одељку изнесени придеви, изведени и постали непосредно од глагола; најзад — сложени придеви.

Ова студија Вукова није могла бити никоме од *велике* користи. Како је у њој било доста грађе сакупљене под истим наставцима, она је могла послужити као сирова грађа на основу које се могло о понечем и закључивати; могла се из ње узети која аналогија или паралела, јер је Караџић говорио и о томе када се која категорија речи гради од придева, када од именица, а када од глагола. Али, стварно, све је то било — због саме науке о језику која је била у повоју у то време — тако елементарно да је практички могло мало послужити, не само читаоцима него и самоме Вуку. То је била, углавном, збирка примера из које се могло само донекле видети како се који наставак понаша при образовању речи — и ништа више. Као практично упутство за грађење речи то је било сасвим недовољно, као што ћемо ниже видети. Али се томе не треба чудити, јер је и велика књига Даничићева, наштампана после 50 година, а израђена врло слично Миклошићевој науци о основама (*Vergleichende Stammbildungslehre der slavischen Sprachen*, Wien, 1875), имала сличан карактер и сличан значај. Тако је наука у том правцу мало коракнула за 50 година.

А. Б.

DVA PRAVOPISA

Ove godine navršava se sto godina od onog značajnog dana kada je vođa iliraca, Ljudevit Gaj, usvojio kao književni jezik štokavski dijalekat, jezik Vukovih narodnih pjesama i tim stvorio solidnu osnovu zajedničke srpskohrvatske književnosti. On, rođeni kajkavac iz Krapine, velikodušno se odriče ne samo svog plemenskog imena-hrvatskog, zamjenjujući ga imenom ilirskim, zajedničkim za sve Južne Slovene, nego i svog maternjeg govora-kajkavskog, usvajajući rasprostranjeniji i vitalniji štokavski govor.

Književno jedinstvo naše stvoreno je, dakle, već prije sto godina. Stvoreno je u ono doba kad se još nisu nazirali ni prvi znaci našeg političkog jedinstva. Ostalo je još da se stvori troje: jedinstvo pisma (latinica-ćirilica), govora (jekavski-ekavski) i pravopisa (etimološki-fonetički).

Naše tvrđenje da su Jugosloveni lakše došli do političkog jedinstva nego do jedinstva u pismu ili u književnom jeziku, činiće se nekad nekom čudnovato, jer je ono prvo teže postići nego ovo drugo. Tješi nas jedino činjenica da mi u tom pogledu nismo osamljeni, iz razloga koji duboko zasijecaju u različne osjetljive tradicije. Ali je s druge strane vrlo neutješna i žalosna činjenica što mi i pored jedinstvenog pravopisa — koji je čak oglašen i zvaničnim, izdan i latinicom i ćirilicom, napisan i jekavskim i ekavskim govorom — pišemo kako ko zna i hoće. Upravo, ne pišemo svi tako. Ima ljudi koji se i pridržavaju toga „novog“ pravopisa, jer je i njihov „stari“ pravopis bio vrlo sličan ovom današnjem. Ali nije riječ o njima. Riječ je o onima čiji stari pravopis nije bio fonetički, nego etimološki, i koji su mehanički stavljali zapetu ispred svake zavisne svezice. Ima i među njima časnih izuzetaka. To su nastavnici i učenici, i možda još pokoji književnik ili obrazovan čovjek, koji se, htjeli ne htjeli, moraju pridržavati toga novog pravopisa, jer je on zvaničan.

Dovoljno je uzeti u ruke ma koje zagrebačke novine, pa da se već na prvi pogled vidi da je Pravopis g. Boranića ili g. Belića napisan samo za školske potrebe kao pomoćni udžbenik. U tim ćemo novinama naići na odvojeno, etimološko pisanje futura, na pogrešno rastavljene riječi, na krivu upotrebu zapete i dr. Mnogi novinari ili korektori preziru, hotice ili nehotice,

pravila o jednačenju suglasnika, pa čak i ona koja je već i stari, zagrebački pravopis bio proveo i ozakonio (na pr. otplata mj. odplata). Nije rijetko pisanje „d“ umjesto „đ“ iako već odavno u latinici ne postoji slovo „dj“ za glas „đ“. Tako je sa novinama, a nije bolje ni sa časopisima ni knjigama, na ovoj teritoriji na kojoj još vlada duh starog pravopisa.

No, ostavimo i novine, i časopise i knjige pisane starim pravopisom. Kao prijatelji napretka reći ćemo: „Vrijeme će učiniti svoje“. Ali mi ne možemo da ostavimo vremenu da ono učini svoje u jednom pitanju koje se tiče škole, a naročito nastave maternjeg jezika. To je pitanje pravopisa kojim su pisane knjige koje dolaze i koje, zbog svoje vaspitne i umjetničke vrijednosti, i treba da dođu učenicima u ruke. Nemamo prava da išta rečemo protiv knjiga koje su izdane kad još nije bilo zvaničnog pravopisa, ali imamo prava, štaviše — dužnost je naša, da u interesu poboljšanja pismenosti i ortografije naših učenika ustanemo protiv izdavača školskih knjiga koje nisu napisane novim pravopisom. Na žalost, nije tako. Omladinske knjige zagrebačkih izdavačkih preduzeća, koje uglavnom kupuju učenici srednjih škola i školske knjižnice, pišu se još i danas istim pravopisom kojim su se pisale i prije dvadeset i više godina.

Od kolikih je to zlih posljedica za učenike, ne može se dovoljno naglasiti. U školi đak uči da futur na pr. od glagola „biti“ glasi „biću“ i da se tako i piše. U knjizi koju je dobio iz školske knjižnice vidi da se futur može pisati i „bit ću“, pa i „biti ću“! U školi đak uči rastavljati riječi na slogove. Mora da nauči sva pravila o rastavljanju riječi, ali čitajući kod kuće knjigu najnovijega datuma, često u redakciji kojega profesora ili književnika, dolazi neminovno do uvjerenja da se tim pravilima služi samo njegov nastavnik, koji ga nagoni da u pismenom zadatku pravilno rastavlja riječi. Tako je i sa velikim i malim slovima, tako je i sa interpunkcijom.

Šta je posljedica svega toga? U glavi osrednjega učenika srednjih škola, a takvih je danas najviše, stvara se haos, zabuna. Učenik gubi pouzdanje u svoje ortografsko znanje, sumnja u nj, jer su knjige, osim školskih udžbenika, napisane ortografijom drukčijom od one koju on uči u školi. Kakve teškoće stvaraju ta dva pravopisa učeniku, naročito učeniku nižih razreda, gdje

treba da se utvrdi njegovo pravopisno znanje, zna sigurno u ovim krajevima svako ko u školi predaje srpskohrvatski jezik.

Imajući sve ovo u vidu, dolazimo do zaključka: dok novi pravopis ne bude uveden u život, naročito u knjigama koje dolaze učenicima u ruke, dotle će on ostati mrtav i u učeničkim pismenim zadacima, jer kao što jezik i stil postaju sve bolji u onoga koji čita knjige jezički i stilski dobro napisane, tako i pravopis koji je u knjizi ostavlja tragove i u pravopisu čitaocu.

Pri kraju moram da se vratim na početak. Kad su naši preci prije punih sto godina, i bez napisane gramatike, mogli da postignu jedinstvo jezika u književnosti, možemo valjda mi, njihovi potomci, sa napisanim i propisanim pravopisom, da postignemo jedinstvo u pravopisu.

Vrijeme je već da i naši izdavači i pisci omladinskih knjiga počnu o tome da misle.

Slobodan Kovačević

ПРИЛОГ ПОЉОПРИВРЕДНОЈ ТЕРМИНОЛОГИЈИ

Наука о пољопривреди, као и друге науке, за означавање извесних појмова морала је створити нове речи, којих није нашла у народном говору. Како она обрађује главно занимање нашег народа, очекивало би се да што мање ствара нових речи, или, ако их већ мора стварати, да их ствара у духу нашег језика. Међутим, у ствари је сасвим друкчија. Наши се пољопривредни стручњаци често мало обзиру на живи народни језик, чинећи насиља на њему.

Да то покажем, задржаћу се овога пута на речима: *ђубриво, гнојиво, храниво и ловарство*, које се редовно употребљавају у стручној, административној и научној литератури.

Реч *ђубре* наш народ је примио од Турака (*göbre, gübre*), а они су је примили од Грка (*κῆπρος*); она је раширена на целом пространству нашег језика, са значењем: 1) сметлиште, нечиштоћа и 2) сточни измет који служи за поправљање испошћене земље. Поред тога има и преносно значење, кад се односи на рђава човека.

Поред речи *ђубре* употребљава се у народу, највише по западним нашим крајевима, са истим значењем и реч *гној*, која је стара словенска реч, али има и значење нарочите течности која се лучи из тела при неком обољењу или повреди (*pus*, *Eiter*). Са овим значењем она се највише употребљава у источним крајевима. Иако се ова реч са значењем „*Dünger*“ употребљава и у руском, што значи да га је имао и прасловенски, ипак ју је у нашим источним крајевима у том значењу заменила само реч *ђубре*. У последње време, путем стручне литературе и школа, уноси се у народ реч *гној* у значењу средства за побољшање плодности земље. Питање је, коју реч треба узети као општу за тај појам: *гној* или *ђубре*?

Пошто је *гној* наша народна и заједничка словенска реч, на први поглед рекло би се да треба њу задржати, а избацити туђу реч *ђубре*. Али ја бих рекао да није тако. Јер се оне не поклапају потпуно својим значењем. Док се *ђубре* у значењу „*Dünger*“, „*Düngstoff*“ употребљава у целој земљи, догле се *гној* у већем делу народа употребљава само у значењу „*pus*“, „*Eiter*“, па је сад тешко натурити народу сасвим друкчије значење тој речи, за коју он има нарочиту реч, која је, истина, туђа пореклом, али је одавно усвојена и осећа се као народна, тако да је добила чак и преносно значење. (Нико неће рећи неком неваљалцу да је „гној“, већ „ђубре“!). Према томе, ја мислим да је боље задржати реч *ђубре* као пољопривредни термин, која је позната у целом народу, него *гној*, која то значење има скоро само у западним крајевима.

Али није зло што се за исти појам употребљавају две речи, нити би било зло ако би реч *гној* потисла реч *ђубре* у говору наших земљорадника, већ је зло што се поред њих употребљавају још две: *ђубриво* и *гнојиво*. Оне су потпуно сувишне, иако су, с формалног гледишта, сасвим правилно начињене. Има омања група речи начињених наставком *иво* од глаголске основе, а скоро све (изузев *сочиво* и *кољиво*, која је, изгледа, туђа) означају предмет, средство или оруђе глаголске радње. Такве су именице: *вариво*, *везиво*, *јестиво*, *љлешиво*, *љредиво* (оно што се *вари*, *везе*, *једе*, *љлеши*, *љреде*); *градиво*, *кресиво*, *мазиво*, *сечиво* (оно чим се *гради*, *креше*, *маже*, *сече*). Према њима су начињене и речи *ђубриво* и *гнојиво*, дакле, речи које означају оно чим се *ђубри* односно *гноји*.

Али кад саме речи *ђубре* и *гној* означају средство или материју која служи за ђубрење односно гнојење, шта ће поред њих и *ђубриво* и *гнојиво*? Овде смо прво имали именице, па су од њих начињени глаголи *ђубриши*, *гнојиши*, а код горе поменутих именица на *-иво* није било основних именица, већ су ове изведене од глагола. Једино је код *мазиво* раније постојала (сад се ретко где чује) именица *маз*, али се она изгубила, па се морала начинити њена замена, а поред *јестиво* има именица *јело*, која је све више потискује.

Што је речено за „ђубриво“ и „гнојиво“ вреди и за *храниво*. И она је правилно начињена од гл. *храниши*, али је потпуно непотребна, кад имамо реч *храна*, од које је начињен гл. *храниши*. Ту реч је измислио Шулек и унео у свој „Рјечник техничког називља“, а никакве друге потврде нема у речнику Југославенске академије. Она тамо значи „Nahrungsstoff, sostanza nutritiva“. Па то значи и *храна*! Свака материја која служи за обнову организма зове се *храна*, што значи да је свака храна „sostanza nutritiva“. Да нема речи *храна*, морала би се створити реч *храниво*, а овако је сувишна.

Напослетку, реч *ловарство* је не само сувишна већ и накарадна. Па ипак се она употребљава у законима, књигама и школама, чак се под тим именом и предаје на нашим универзитетима!

Ловарство је начињено према многобројним речима на *-арство*, које означају неко занимање, као: *коњарство*, *млекарство*, *живинарство*, *виноградарство* и др. Пошто се називи толиких привредних грана завршују наст. *арство*, зашто да се не каже и *ловарство*? које је такође једна привредна грана, — мислили су они који су скрпили ту реч. Само су се они преварили у погледу постанка оваквих речи. Нису оне изведене од именица наставком *арство*, већ су начињене наст. *ство* од именица на *-ар*, које означају човека који се бави неким занимањем. Прво су, дакле, постале речи: *коњар*, *млекар*, *живинар*, *виноградар*, јер су људи прво почели да гаје те животиње и по њима добили свој назив, па тек после су ти послови постали нарочите привредне гране и добиле своје име, тим што је додат наст. *ство* на ове именице са *-ар*. А најстарији људски посао је *лов*, којим су се бавили сви ради исхране. Од ње је начињена реч *ловац*, за ознаку човека који

иде у лов. Пошто *лов* није стално занимање, и реч *ловац* не означаје човека који се стално бави ловом, већ који иде с времена на време у лов, зато и није начињена реч „ловар“¹, а преко ње народ није створио ни реч „ловарство“, јер му није ни требала, пошто реч *лов* тачно означаје појам.

Могло би се приметити да *лов* значи само радњу гоњења и убијања дивљачи, те да је потребна друга реч која би означавала привредну грану и науку о њој, дакле све оно што је у вези с ловом, а то би било „ловарство“. На то се може одговорити да има и других занимања и наука које се не завршавају на *арсиџво*. Имамо на пр. речи: *хемија*, *техника*, *медицина* које значе и посао и науку, па ипак имамо речи *хемичар*, *техничар* и *медицинар*, иако нисмо начинили речи „хемичарство“, „техничарство“, „медицинарство“, јер су, уз оне прве, непотребне.

Мислим да из овог излагања јасно излази да је *ловарсиџво* и непотребна и накарадна реч, код речи *лов*. Она је исто толико оправдана, колико би била оправдана нека реч „пољопривредничарство“, која би значила науку о пољопривреди.

М. С. Московљевић

BJELOGORICA, CRNOGORICA

Danas su, mislim, na cijelom području našeg književnoga jezika prihvaćene riječi: „bjelogorica“, za ono što Nijemci iskazuju riječju „Laubwald“ (Laubholz = lisnato drveće) — i „crnogorica“ — što Nijemci iskazuju sa „Nadelwald“ (Nadelholz = igličasto drveće). Prvi su put ove osvanule u „Njemačko-hrvatskom rječniku“ Bogoslava Šuleka, izdanom god. 1860, i sva je prilika da ih je skovao ili sâm Šulek ili koji od suradnika njegovih među kojima je bilo izvrsnih znalaca štokavskoga govora (na pr. Ivan Trnski). Ali nijesu samo književnici, naučenjaci i uopće obrazovani ljudi prihvatili te riječi, već su one — putem škole, popularnih knjiga i osobito novina —

¹ Само на једном месту је забележена да се говори у Црној Гори.

ušle i u šire redove naroda. Tu nedavno zapitao sam jednog dobrog znalca našega jezika, jesu li mu poznate obje riječi, na što mi on odgovori: „Kako ne, ta to su vrlo lijepe narodne riječi“. Kad sam mu rekao da su te riječi u novije vrijeme skovane, nije isprva htio vjerovati, tvrdeći da se one govore u njegovu (štokavskom) kraju i među seljacima. — To je, dakako, samo dokaz da obje riječi vrlo dobro odgovaraju duhu jezika i onome što označuju — ili, kako je pomenuti moj poznanik završio razgovor o njima: „E pa ako ih je Šulek skovao, dobro ih je skovao“. Inače, dabogme, selo ne prihvata lako nove riječi koje mu se nameću iz grada a ne odgovaraju duhu njegova govora.

Bez sumnje je Šuleku, kad je pravio ove riječi, služila ugledom riječ *sitnogorica*. Ima je i Vuk i tumači: „šuma, das Gehölz, nemus“ s bilješkom da se govori u Hrvatskoj. Držim da je Šulek najprije napravio riječ „crnogorica“ ugledajući se pritom u prvom redu na njemačku riječ „Schwarzwald“. Nijemci naime zovu šumu s igličastim drvećem ne samo „Nadelwald“, već i „Schwarzwald“ — bilo zbog tamne boje kojom se ističu te šume kad se gledaju iz daljine, bilo zato što sunčana svjetlost teško prodire u njih. Tako se naziva „Crnom Šumom“ (Schwarzwald) i čitav jedan kraj uz Bodensko Jezero, koje je na glasu zbog svojih (i danas još) gustih jelovih šuma. Pa i Česi (a Šulek je vrlo dobro znao češki) zovu takvu šumu: černý les. Kad je tako bila skovana riječ „crnogorica“, nametala se riječ „bjelogorica“ sama od sebe — kao prirodna opreka (crn-bijel). Kod te se riječi Šulek nije povodio ni za njemačkim „Laubwald“ ni za češkim „listnatý les“, već je pošao svojim putem.

Začudo je da veliki „Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika“ Jugoslavenske akademije ne donosi ni jedne od obiju riječi. Začudo je, velim, jer je prvu svesku rječnika, u koju bi morale ući obje riječi, uredio Đuro Daničić koji je zacijelo dobro znao razlikovati dobre od loših kovanica. Čini se da je on uopće bio nepovjerljiv prema Šulekovim neologizmima; tek nasljednici njegovi (Budmani i Maretić) počeli su ih obilnije donositi, što je i posve u redu, jer njegove kovanice obično nijesu lošije, a često su i bolje od Stulićevih neologizama koji su, rekao bih, svi uneseni u akademijski rječnik. Još je više začudo da ih nijesu.

unijeli u svoj rječnik ni Broz i Iveković, premda su oni inače uzeli mnogo i Šulekovih i Stulićevih kovanica, pa čak i kajkavskih riječi. No prihvatili su ih odmah — kao vrlo zgodne i upotrebljive nazive — naši botaničari i putem škole učinili ih popularnima. Tako se desilo da su oni najzad (1934) kao *službeni* termini ušli u našu srednjoškolsku terminologiju (ispor. S. T. II, 1, n. v.).

Po ugledu na riječ „sitnogorica“ napravio je Šulek još nekoliko riječi: velegorica (Oberwuchs), vinogorica (Reberland)... i možda još koju, ali te se riječi nijesu održale.

Vladoje Dukat

ТРИ СЛУЧАЈА НАРОДНЕ ЕТИМОЛОГИЈЕ

Случајеви народне етимологије јављају се обично при уношењу нових речи у употребу, а то бива разним путевима. Овде ћемо објаснити три примера, један (*јџмица* — „мјеница“) територијално ограничен, а друга два (*мазџлин* — „вазелин“, *гомилџација* — „мобилизација“) временски прецизирана.

*

Реч *јџмица* позната је у крагујевачкој околини, и забележена у Доњем Тронбасу и Светлићу. Она се осећа као етимолошки везана за глагол „јемчити“, и њу објашњавају на тај начин људи из народа. Међутим у банкарском промету и пословном језику биле су до светскога рата у употреби речи *јемац* (уз глагол *јемчиџи* и именицу употребљавану у администрацији *јемсџвеник* „тробојни канап за ушивање аката“), али као глагол употребљавана је арх. реч *јамчиџи*, а не *јемчиџи*; уз то је употребљавана преведена и старијег типа изговора именица *мјеница* (Wechsel) и дијалекатска туђица, у прилично широким размерама употребљавана *вџксла* (Војводина), према којој је и начињен превод *мјеница*. По рату је уопштен екавски облик *меница* и реч *јемчи*. — Реч *јџмица*, која је забележена у ужем кругу, не би се могла сматрати као директна појава народне етимологије; њен постанак највероватније се може објаснити комбинованим процесом аси-

милације лабијалне артикулације пренете на *n* из другог слога, уз дисимилацију (губљење *m* из првог слога): *мјеница* >* *мјемица* > *јеница*, а ово је управо било омогућено тиме што је реч *мјеница* била одвојена од глагола *мења—ши*. Секундарно, реч *јеница* у означеном крају, потпуно је остала без везе са *мјен-*, и приближила се речи *јемчиши*; ово је пак омогућено тиме што реч *јеница* (<*мјеница*) није схваћена у значењу *Wechsel* — „гарантна обвезница са периодичним замењивањем“, већ је везана била за значење „жирирати“ — „жирант“, *јемчиши* — *јемац*, као што је ближе народном разумевању (испор. *на Бога* — *на јемца*, из народне песме „Корсно име слави, оном и помаже“).

*

Друга два примера везана су за „војнички језик“, једна још из времена пре ратова, друга из доба балканских ратова, а типични су примери некомплицоване народне етимологије.

За „вазелин“ војници су употребљавали реч *мазџлин*, стога што је вазелин употребљаван за *подмазивање* — *мазање* оружја. — Уместо „мобилизација“, што није имала никаквог ослоња у свести војника, створена је реч *гомиллизација*. Прва реч била је у општој употреби; друга пак потекла је као појава ужега круга, и одржавала се извесно време, па је о мобилизацији при почетку светскога рата нестало — била је замењена речју *мобилизација*.

Код ова два случаја уочавају се ова питања, на која треба дати одговор: како је почињао процес и каква му је судбина била. — Прво. У оба случаја сама сличност вербалне слике — комплекса звукова — није била полазна тачка, већ је то само олакшало психички процес, а, у ствари, семантичка вредност речи била је полазна тачка: у првом случају употреба — „мазање“, а у другом случају „прикупљање“ — „стварање гомиле“. — Друго. Ове две речи нису имале исту судбину; „вазелин“ — *мазелин* при употреби утврдила је своје значење за глагол „мазати“, проширена је врло брзо, тако да је и пре ратова и после ратова била у општој употреби. Друга, као субјективна грешка, примљена је доста ша-

љиво, и из шале била је добила доста широку употребу и код официра, па је у току ратова почела опадати, тако да данас нема више ни трага о оваквој употреби.

Миливој Павловић

PROTIV KVARENJA NARODNOG JEZIKA

Mi Hrvati življamo stotinama godina u nekoj nepostojaloj „trojednici“, mi smo i u toj trojednici imali u književnosti po mogućnosti pravilan i čist književni jezik. Kao Jugosloveni imamo jednu državu sa trojstvom jezičkim, jer se u nazivu jezika za Jugoslaviju s političkih razloga stvaralo i ono čega nema. I bivši Vidovdanski ustav kao i dekretirani Ustav 1931 godine imaju za ime jezika trojstvo: „srpsko-hrvatsko-slovenski.“ Kad bi neko pitao za taj jezik, gdje on postoji i gdje se govori, bilo bi i najvještijem našem filologu nemoguće odgovoriti i dati oznaku njegova postojanja. To je rezultat naše politike, koja misli da se trojstvo mora istaći tim da se ono označi imenom nečega što postoji samo za politiku i političare koji neće kazati pravo svoje mišljenje. Iz ovoga čudovišta rađaju se i kojekakve druge jezičke nakaze koje će na kraju od našega narodnoga čistoga zlata stvoriti stanje, da ni Gospod Bog neće znati šta treba da se u školi i u nauci o narodnom jeziku uzme kao pravilno i kao ispravno. Do ovih misli dovelo me, koji sam se nekad morao baviti i filologijom, pisanje naše dnevne štampe i hrvatske i srpske, dok se slovenska ili slovenačka nije dala zavesti političkom filologijom beogradske štampe.

Nedavno sam čitao kao natpis velikim pismenima u jednom dnevnom beogradskom listu: da su otkrivene prevare nekoga Kranjca. — Dnevno pak možete u svim novinama čitati da su neka gospoda posjetila gospodina pretsjednika dra Vlatka Mačeka. Neko je zaboravio da je oblik i u prezimenu Maček čisti oblik našega hrvatsko-slovenskoga kajkavskog dijalekta i da taj oblik potpuno odgovara po svakoj gramatičkoj nauci našem štokavskom obliku máčak. — Kako niko ko zna hrvatsko-srp. jezik neće nikad reći da je potjerao *mačaka*, nego *mačka*, tako nijedan čisti i nepokvareni (neškolovani) kajkavac ni Hrvat

ni Slovenac neće nikad reći da je udario *mačeka* nego *mačka*, jer je to u njegovu dušu usađeno, i to je naše od starine, da od *pétek* nema nigdje **peteka* (пѣтъка), nego se samo kaže od *pétka* do *pétka*, pa i onda kad se neko lice zove *Pétek* ili *Svétek*, jer poluglas u staroslov. jeziku u našem kajkavskom dijalektu se zamjenjuje glasom *e*, a u štokavskom glasom *a*, ako je slog zaptvoren (**пѣтък*). U kajkavskom dijalektu kao i u slovenačkom ima čudo ovakvih riječi, gdje je *e* između dva suglasnika u zaptvorenom slogu, i to *e* nikad ne ostaje u imenima lica, već se gubi, budući da se nalazi u otvorenom slogu (kra|тъ|ka: kratъk, jer se ni u starini u ovakvim položajima nije osjećala potreba zamjene poluglasa.

Ako štokavac ne može kazati da je došao iz Knjaževca, već samo iz Knjaževca, a u kajkavskom bi glasio nominativ Knjaževac, Kraljevec (Kraljevca), a nikad iz Knjaževca, kao niti od Gradec (**Градъц*) nikad se ne bi čulo u narodu: ide iz Gradeca (Градъца), tek pokvareni koji gospodin koji misli da je sramota reći da se nalazi u Gracu ili u Kragujevcu, pa će za naš Gradec reći iz Gradeca, a za onaj Mali Gradac u Srbiji, da živi u Gracu, a ne u Gradacu, dok je to, u stvari, i u narodnoj jezičkoj svesti isto.

Budući da se ove nepravilnosti iz Gradeca i kod Mačeka sve više kao za inat u javnoj štampi pojavljuju, kao sin svoje zemlje i naroda smatram za svoju dužnost da ustanem protiv ovoga kvarenja narodnoga jezika makar i za volju politike spram gosp. dra Mačka, koji bi bio dobio slabu ocenu da je prije kojih 30 godina pisao zadačnicu Vladimira Mačeka.

prof. dr. Đuro Šurmin

Језик у школи

НЕШТО О ГЛАВНИМ ПИТАЊИМА НАРОДНОГ ЈЕЗИКА У НИЖИМ РАЗРЕДИМА СРЕДЊИХ ШКОЛА

Потребно је проговорити о питању наставе матерњег језика, о практичној страни обраде предмета с обзиром на познатије околности у којима се наставници налазе при овом

послу у нашим средњим школама. Овде бих то учинио и зато што ми се чини да се најчешће чују различита мишљења, и од оних који се тим питањем поближе интересују, и од оних који се понеки пут узгредно и површно умешају у расправљање кад је реч о циљевима, о градиву и о методама правилног и успешног обрађивања овога предмета. Ограничио сам се на рад у нижим разредима, зато што је ту питање наставе матерњег језика сложеније, па се ту чешће и сукобљавају различни погледи у питањима о томе шта је потребно, а шта непотребно, шта је важно, а шта споредно, који путеви воде главном смеру наставе предмета, и још зато што мислим, кад се правилно схвати и са потпуним разумевањем изведе настава језика у нижем течају, упола је решено питање правилног развоја наставе за овај предмет у вишем течају и у стручним школама.

Ни у једном предмету као у овоме није наставнику остављено мање ограничења да сам располаже градивом, налази методе предавања, да се и у једном и у другом снађе с обзиром на средину у којој се деца одгајују, на прилике у којима се крећу, и на опште духовне способности појединих ђачких генерација. Нигде теже није ни довести у склад ову сложеност посла. Таква је природа предмета. Уз то долази и неизрађеност и непрецизност наставног плана и програма. Нигде, дакле, наставник није више остављен личном опредељивању у раду, па, с обзиром на важност предмета коме дајемо централно место у целокупној настави, нигде нема толико ни одговорности.

Није онда чудо што се овде најмање постиже једнообразности у раду наставника. А то, свакако, кад се још узму у обзир честе промене у наставничком особљу, ремети правилан ток у стицању систематског знања које би, једном утврђено, ученику остало. Али није то све, — има још једна врло тешка околност која иде на штету једнообразности наставе језика. И у оним средњим школама које се за овај предмет налазе у повољнијим приликама, у којима, наиме, предмет не обрађују нестручњаци, — и у тим школама предају језик наставници неједнако стручно квалификовани, па и с неједнаким надзорима понекад у основним питањима о извођењу наставе и, чешће, с различним поступцима. Предају ту, како знамо, на-

ставници који су студирали књижевност под *a*, језик под *c*, или у бољем случају језик под *b*, и с друге стране наставници са језиком као главним стручним предметом — под *a*. Нећу да говорим о обичним појавама да се међу онима који су на универзитету студирали језик под *c*, па покоји и међу онима који су га имали под *b*, налази и таквих који се у разреду пред ђацима покажу сиромашни стручним знањем језика. О томе се говорило, говори се, о томе се писало, о томе вам често могу причати и ђаци. Ја бих овде да истакнем нешто друго. И у бољим случајевима, кад је реч о наставницима који, употпунивши своје знање, сами дођу до потребне стручне спреме, избијају често између ових наставничких група супротности у појединим питањима и јављају се обично различите методе у раду. Тако се дешава да ђаци, и онда кад имају срећу да кроз сва четири разреда буду у рукама добрих наставника, услед ове неуједначености, осете на себи укрштање различитих метода, осете различита гледања на ствари. Кад се то има у виду, разумљиво је што у нижој гимназији обично знање матерњег језика остаје још неизграђено, тако да није не обично да ученик сврши нижи течај са доста научених граматичких правила, са доста прочитаних добрих књига, са познавањем доста писаца — све су то од њега тражили — али не утврди ни основне појмове из граматике, не стекне способности да се ни у најобичнијим приликама правилно и лепо изражава у говору, да задовољи и основније услове писмености, — а ипак остаје и врло мало упућен у лепоте књижевности.

Далеко сам, наравно, од тога да све у неуспеху припишем приликама у настави предмета у школи. Имам увек на уму опште прилике нашег културног живота. Кад се ђак и не задржава много на улици, кад чита књиге, новине, некад кад слуша и предавања, кад гледа филмове, кад разговара с људима из кругова интелигенције, неће тако често приметити да се код нас поклања каква већа пажња култури књижевног језика. Да се ту стање поправи, тешко се може шта учинити.

Потребно је, а то се може, поправљати стање у школи; треба који пут расветлити те супротности које срећамо у раду наставника. — Обележимо најпре у неколико потеза тај несклад који налазимо код наставника књижевности и наста-

вника са језиком као главним предметом кад се нађу на истом послу при обради овога предмета. Више се, чини ми се, те две групе наставника разликују у начину обраде и распоредивању грађе него и у том што се сукобљавају у принципским питањима о односу језичке грађе према појединачним и свкупном циљу предмета. Те разлике премашају обичне разлике метода које одговарају индивидуалностима наставника. Да пођемо од обичних појава, да узмемо најобичније приговоре који се чине и с једне и с друге стране, или који некад долазе с треће стране — од наставника који не обрађују наш предмет, — или с које стране споља.

1.

Чује се често да филолози претерују у обрађивању граматике, а, с друге стране, да је наставници књижевности занемарују. Ако бисмо имали у виду већину наставника и на једној и на другој страни, мислим да ни једно ни друго мишљење није тачно. Први обично не иду даље од онога што у најмању руку захтевају циљеви обраде овога предмета, а други понекад радије и са више труда обрађују језик него и свој главни стручни предмет — књижевност. Само ми се чини да их међу овим другима има више који тај посао раде, не само са мање стручног знања, него и са мање разумевања смисла, са ужим схватањем сврхе и појединих одељака и целокупног градива. Ту је, дакле, разлика у постављању тежишних тачака у појединим питањима и разлика у начину рада. Налазећи се у једном интернату где сам морао пратити рад својих ђака, разговарајући с наставницима различних школа и из једне и из друге групе, разговарајући с ђацима који су прошли кроз средњу школу, имао сам више пута прилике да се уверим како се баш наставници књижевности губе у непотребнијим стварима кад предају језик, радије се задржавају на ситницама језичким, где су често и несигурни, него на ономе што је неопходно, што ђак мора да зна, што чини основу целокупног потребног знања. Баш код ових је некад тежиште у теориској страни граматике, а не у примени правила на живој речи у реченици. Зато се код њих обично и догађа да, и поред знања правила и језичких закона, деца се никад

не увежбају на тексту у најосновнијим стварима — у распознавању врста речи, облика променљивих речи и у подели и у распознавању реченица. Видите, ретко ће који филолог нове школе по оним старим методима прозвати ђака да му непосредно постави питање о каквом обичном граматичком правилу, не везујући га за текст, неће поставити ђаку као питање да изговори читаву парадигму какве променљиве речи (*ја, мене, мени* и сл.), а то се може понекад чути од наставника књижевности и на угледном предавању. Наставници књижевности, кад се нађу у улози филолога, показују много онога што се у обичном говору назива филолошким ситничарењем, — остају обично на нижим степеницама филологије. Ево један пример да илуструје један тип наставника књижевности на часу при обради језика. Тиче се наставе у вишим разредима, али не смета — карактеристично је. Некако у невеликом размаку времена разговарао сам са двојцом студената који су недавно били завршили гимназију у два удаљена места, и кад је био говор о историји језика, и један и други су ми рекли да ће тешко заборавити како су њихови наставници „гњавили“ ђаке у VIII разреду на одговорима да им до ситница одреде границе кајавског дијалекта, а, с друге стране, рекли су ми да се не сећају да су код тих својих наставника ишта ваљано научили из дијалектологије. Тим наставницима је било врло важно да ђак до ситнице зна да граница дијалекта иде од Вировитице у кривудавај линији до Јасеновца на Сави, а одавде Савом до Сиска итд., много важније, како причају ови њихови ђаци, него да зна и основне особине дијалекта. Да и не помињемо овде колико су ученици били далеко од тога да проучавањем дијалеката продубљују стечена знања из описне граматике у нижим и историске у вишим разредима. Оба ова наставника су из групе са књижевношћу под *а*, — узгред буди речено и књижевници су. Овакав рад, кад се не уоче прави циљеви посла и не истакну као тежиште главније ствари, претстављају кулук и за наставнике и за ђаке. Наставник мора сам код куће научити да све ситнице поређа својим редом, или ће пред ђацима отворити књигу и повлачити прстом преко редова да покаже да и сам не зна оно што тражи од својих ученика. На овај начин наставник убија интерес за предмет, прво код себе, па онда код ученика.

Примери наставника о којима је горе говорено нису, можда, тако обични, али их има подоста. Могао бих указати на много случајева који би разбили ону укорењену заблуду о некаквој „филолошкој педантерији“, коју, тобоже, уносе у наставу о језику они који су по струци језичари, чега, по општем мишљењу, нема код наставника књижевности. Ако се ови први који пут и више задрже на којем посебном питању језика, ипак они неће дати да се знање ученичко претвори у обично меморисање и неће запустити главније ствари пред споредним. Кад вам стручни наставник језика детаљније, према резултатима новије лингвистике, и на индуктивној методи обради фонетику у ком нижем разреду, то ће бити друкчије него што изгледа из далека, он ће имати у виду да тим удара темељ у учениковој писмености.

Напомињем да се ово моје уопштавање, с једне стране, наставника књижевности и, с друге стране, наставника језика не сме схватити у крајњим границама; реч је о обичним и најобичнијим појавама. Остављам изузетке и с једне и с друге стране. Ако међу наставницима књижевности изузем још и оне који збиља још и омаловажавају рад на граматичи и синтакси, који мисле да је потребније дати још у нижим разредима више књижевног образовања, — а тих, како мислим, није много — остаје нам да говоримо о онима који обрађују савесно и са више разумевања језик, траже меру и потребну везу у настави између језика и књижевности.

2.

Морамо одмах признати да ће се код таквих наставника наћи и доброг познавања градива, савесно рађених и методски добро одржаних предавања, згодног вежбања у писмености, потребног вежбања на штиву, умешног испитивања, али ће већ изненадити који пут то што ученици ипак нису довољно стекли најосновнија знања. Изненађује вас некад то што од таквог наставника примите разред па вам ђаци, који су иначе добро напредовали у предмету, покажу на тексту недовољно знање у ономе што смо напоменули у распознавању врста речи, именских или глаголских облика, у подели и разликовању реченица итд. — Откуда то? Или наставник није сма-

трао да није важно толико трошити времена на граматичку анализу (а ова се знања, заиста, утврђују само дугим увежбавањима), или иначе његов метод у извођењу наставе није одговарао захтевима обраде предмета. У првом случају наставник није уочио, или је уско схватио све циљеве предмета, у другом, ако их је и обележио, није водио рачуна о томе да ова знања чине основу предмета. Претпоставимо за моменат први случај: наставник, рецимо, мисли да је време које би се трошило на анализу, да се утврде ова основна знања, много корисније употребити на увођење деце у књижевност, на изграђивање говорних вештина и друго што.

Како изгледа на први поглед, наставник је у праву — он има на уму циљ да што пре и што више уведе децу у књижевне лепоте и лепоте књижевнога језика. И још с једне стране је у праву — лакше ствара интерес код деце. Деца воле да читају на часу и да им се читају лепе приче, песме и сл., воле да им се говори и да говоре о томе. Наставник брзо постане омиљен, а то је један од главних услова за успешан рад. Сасвим је то лако разумљиво — деца ће радије примити наставника кад разговара с њима о каквој лепој прочитаној причи, него кад претражује у каквом тексту реч по реч. Тим више што деца у овом другом послу често не виде никаквог циља. Али тај циљ, односно те циљеве, не сме заобићи и наставник. Има ту нешто што никад наставник не би смео изгубити из вида, кад се ради о оним најобичнијим и неопходним стварима у знању граматике. Он, који сам неће пропустити да истакне свој предмет међу осталим, не сме га издвојити из оног средишњег места у настави уопште, мора га, наиме, посматрати у склопу ових предмета, — на првом месту мора водити рачуна да је настава матерњег језика основ и за учење живих језика и латинског. Ми често и не видимо колико је обрађивање живих језика и латинског у зависности од обраде дескриптивне граматике матерњег језика. А ту на видном месту долазе, не толико ни она виша знања, колико увежбаност и сигурност у оним основним стварима. Ми, наставници матерњег језика, готови смо увек да истакнемо ону сарадњу коју нам пружају наше колеге наставници живих језика и латинског, а често заборављамо колико

је наша сарадња баш њима неопходна. Заборављамо да је наш удео у тој сарадњи за њих од већег значаја, јер наш рад улази у основе обраде њихових предмета. Заборављамо и то да је наш посао у тој узајамној сарадњи лакши, — од нас се мање тражи. Тражи се од нас да децу увежбамо и утврдимо их у оним знањима што су их она у елементарном облику донела још из основне школе.

Не може се успешно обрађивати стран језик, и поред свих погодности које можете наћи код деце за учење тога предмета, кад ученици у свом језику не знају разликовати у тексту номинатив од акузатива, не распознају аорист од имперфекта, у сложеној реченици не умеју одредити ни број простих реченица. Случај да и бољи ђак, који вам долази од бољих наставника — а то, рекао сам, није необично — покаже овакве недостатке у свом знању, можете објаснити једино тим што наставник у прво време, — још у првом разреду није утврдио вежбањем ова знања и што иста вежбања уз остали посао није продужио кроз све ниже разреде. Наглашавам поново сталну потребу вежбања на тексту, јер се ова знања *лако ситичу* код наставника који лепо предају, али се *тешко утврђују* код деце која сваког дана имају нешто ново да науче из тога и из других предмета.

Има лакших и тежих питања у градиву језика за први разред, али никако не могу веровати да наставник с једним смишљеним планом рада не може савладати са свим ученицима које оспособљава за виши разред основне ствари. Кад једно од основних питања граматике наставник пређе, не сме ни један одељак даље обрађивати, а да некако у вези с новим градивом не додирује и то свршено питање. Тако треба ићи кроз први разред, тако се иде кроз све ниже разреде. У свим одељцима ширег разрађивања граматике треба чврсто одржавати онај централни ужи круг који садржи основна знања граматике. Кад се, на пр., у трећем разреду обрађују глаголи, по врстама и облицима, не сме се сметнути с ума целокупно раније градиво. Наставник треба да је сигуран да му деца знају разликовати глагол од глаголске именице, — треба скоро увек при испитивању учинити покоји екскурз да се провери знање у распознавању врста речи. Заћи треба згодном приликом, иако то не стоји у ближој вези с датим градивом,

и у анализу именских облика, итд. Другим речима, треба, што је више могуће, ученику задржати будну пажњу над оним што је главно у градиву које се научило у ближој и даљој прошлости. Ту настава матерњег језика има нешто слично са наставом математике, где се ђак уз ново градиво увек вежба у основним рачунским и математичким операцијама.

Задовољи ли наставник српскохрватског језика у овим неопходним захтевима које му је поставила веза његова предмета са живим језицима и латинским, може бити задовољан што је удовољио у великој мери још једном задатку који му је наметнут с друге стране. А тога су још мање свесни они који налазе да је овај рад, који се води ситно и исцепкано на граматичкој анализи, безначајан. Дobar део ђака који имамо пред собом имаће и у свом стручном послу рад на језику. Ако и оставимо онај мали број између њих који ће га студирати на универзитету, морамо имати на уму да није мало оних који иду у учитељску школу и који ће у свом учитељском позиву имати сталну потребу стручног знања свог матерњег језика. Ако ђак из ниже гимназије не изнесе сигурност у знању ових основних језичких питања, храмаће у овом предмету и у учитељској школи, и доцније у свом наставничком раду. Ово могу боље знати они који су предавали српскохрватски језик у учитељској школи, и који су, макар и једанпут, присуствовали учитељском државном испиту. У основној школи деца треба да науче врсте речи, облике променљивих речи, да стекну основна знања о реченици, да се упознају с главним правилима правописа, — а често њихови учитељи показују недостатке тих основних знања. Нећу да верујем свему овоме што су ми причали о исправљању задатака код појединих таквих учитеља, али сам имао прилике да се уверим да учитељ на учитељском испиту, после три или више година практичног рада, не зна разликовати падежне облике, реченичне делове и сл. Да се ту у учитељској школи стање тешко да поправити, да се, наиме, тешко надокнађава оно што се није утврдило у нижој гимназији, у то се могу уверити сви они који тамо предају овај предмет. И данас, после пет година, сећам се из свог тадашњег другог разреда учитељске школе појединаца, као изузетака, који ми нису правили основне погрешке у граматичкој анализи, — сви остали грешили су

прво, у врстама речи, па даље, — иако је већи број од њих дошао у учитељску школу из гимназије. Довољна је била једна година да се заборави оно што се учило у низу година, јер се никад није довољно утврдило. А не знам колико би после тога требало времена да се увежбају ђаци у анализи ●нако како се могу, кад се рад плански изводи, увежбати у *првом разреду гимназије*.

(Свршиће се)

Ј. Вуковић

JEZIČKI PRILOZI

Ovih dana dobio sam u ruke knjižicu od uglednog javnog radnika iz Dalmacije. Napisana je neobično lošim jezikom. Da navedem nekoliko primera: Htjeo je [njemački kaizer] da zagospodari sa Balkanom“ (str. 3). Srbin ili Hrvat pita: *kim* gospodariš? (ne: s kim?) odg.: Balkanom. — „Da zapriječi do iskorenuća razvitak Slavenstva“ (str. 3). Glagola *iskorenuti* nema; valja reći: do iskorenjenja“ (od glag. *iskoreniti*, — im), ili: do uništenja.

„Vi ste solunjani“. — Svaki đak niže gimnazije napisao bi: Solunjani (kao sva imena stanovnika gradova, zemalja itd.).

„Papa se uvjeri o *netemeljitosti* osvada“ (str. 7). Pisac je htjeo da kaže: o neosnovanosti kleveta ili potvora, jer je *osvada* i arhaizam i provincijalizam.

„Dva sjemeništa, jedan u Zadru, drugi u Poljicama“; „Priko u Poljicama“ (str. 23). Da se zove mesto Poljice (žensk. r., množ.), ne bi moglo biti „u Poljicama“, a pošto se zove Poljica (sr. r., množ.), ne može biti „u Poljicama“. Ispravni je oblik samo „u Poljicama“.

„Štrosmajer se *odalečio* iz dvorane“ (str. 28). Srbin ili Hrvat kaže „otišao je“ „udaljio se“, a Namac „er entfernte sich“ (od fern = daleko!) i Talijan „si allontanò“ (od lontano = daleko).

„Istočno pitanje, koje se je namećalo Europi“ (str. 29). Srpskohrv. — *namećalo*. Pisac je nešto čuo o prezentu *namećem*, a iz toga je načinio infin. *namećati*! — „Konkordat sa Crnogorom“ (dva puta na str. 30). Ovu je nakazu pisac stvorio valjda prema pridevu *crnogorski*.

„Zovemo je [tj. borbu protiv glagoljice] odlučna“ (str. 30). Tako može da piše samo tuđinac (Talijan ili Nemaц) koji je *nekoliko* meseci učio srpski jezik, a nema jezičkog osećanja. Hrvat ili Srbin bi kazao: „Zovemo je odlučnom.“ — „Slav. hodočašće, sjajna manifestacija slav. solidarnosti, smatrali su provokacijom“ (str. 30). Apozicija mora, dakako, stajati ovde u akuzativu („sjajnu manifestaciju“), jer je dodana imenici (objektu) u akuzativu. — „Da ga obavijesti o svrhi delegacije“ (str. 36). Srpskohrv. kažemo „o svrsi“. — „U nijednom gradu nije se obavilo svečanije slavlje kao u Splitu“ (str. 37). Valja samo: „Ni u jednom“ i „nego“.

„Neka pusti glagoljicu na miru u *svojem* tisućljetnom posjedu“ (subjekt: papa, str. 37). Treba „u *njenom* t.p.“ Pisac je mislio na posjed glagoljice, ali je mislio talijanskim jezikom, u kome je zamenica *suo* = njegov, njezin, svoj i vaš, zato je napisao pogrešno „svoj“ umesto „njen, njezin“.

„Mi hoćemo da slušamo riječ božju, a ne *skrivati* se za bitnim crkvicama“ (str. 38). Infinitiv nije moguć u drugom delu rečenice, pošto je pisac u prvom delu metnuo „hoćemo *da...*“

„Papa se nije iskazivao *sklon* glagoljici“ (str. 43). Treba: *sklonim* (jer pitamo: *kako* ili *kakvim* se pokazivao? a ne *kakvo?*).

„Sa talijanskom okupacijom grada Krka, tiskara bila je znatno oštećena“ (str. 53). Treba: „okupacijom“ bez predloga *sa*, jer se pita: *čime* je bila tiskara oštećena? a ne: *sa čime?*

„Koncem oktobra 1918 god. *dovršio* je svjetski rat“ (str. 54). Srpskohrv. kažemo: rat *se* svršio. Opet je zaveo g. župnika talijanski jezik (la guerra terminò, jer je glagol terminare i prelazan i neprelazan).

„Spomenik *sa* svojom dinamikom i *sa* svojim stavom borbenosti oživljava veliko razdoblje naše historije“ (str. 62). Treba: dinamikom i stavom (bez *sa*), jer se pita: *čime* spomenik oživljava vel. razd. n. ist.? Pisac je mislio opet talijanski.

„Ideolog Hrvatske prošlosti i Jugoslav. prošlosti“ (str. 62). Nema ovde razloga za veliko početno slovo. — „Glavni nosioc“ (str. 63). Treba: *nosilac*. Pisac je čuo često „*nosioca*“, „*siocu*“ ..., pa je prema tome uzeo nominativ „*nosioc*“.

„Sve krajeve koje on (tj. naš narod *obitava*“ (str. 64). Treba: *naseljuje*. *Obitavati* je prema crkvenom *obitати*, ali tada ima neprelazno značenje. — „Ovom slavlju dajte izraza *sa vašim* saučestvovanjem“ (str. 64). Srpski: *svojim* učestvovanjem (bez *sa!*).

„Niko nije bio *uzradio* na njivi *Gospodinovoj*“ (str. 6). Niti valja *uzradio* u ovakvoj vezu, niti je dobro *Gospodinovoj*, već treba *Gospodnjoj*. Manjih pogrešaka ima na svakoj strani poviše.

Novo Mesto

Ivan Koštić

ЈЕЗИЧКИ ПАБИРЦИ

Љ. Стојановић о Маретићеву „Језичном савјетнику“

(5)

78. „*Усџон* се употребљава само за узбрдито земљиште уз које се пење пут: успон је 5%.“

79. „*Ушице* [и уши] на пр. у игле, у мотике итд. говори се само у множини, а никад у једнини.“

80. „*Увелике* значи да је неки рад или неко стање у пуном јеку; на пр: он сад спава увелике, они већ тргују увелике; има већ зрела грождја увелике итд. и према томе не може се рећи: ја га увелике ценим; они језици се у многим којечему увелике разликују од нашега.“

81. „*Увријежиши* се im sich greifen, einreissen, мислим да није добро рећи: то се зло код нас још није увријежило, већ увукло, укоренило се, раширило се према смислу шта се хоће да каже.“ Стојановић није овде у праву. И у народу се каже: болест се уврежила, зло се уврежило и сл., тј. пустило вреже, раширило се као што каже и Маретић.

82. „*Узречица* није Redensart, Phrase, већ она реч коју неко у говору без потребе сваки час уплеће, на пр.: *душо медена*, или *вели*, или *којекуде* (узречица Карађорђева) или *чиниш волико* (узречица кнез Милошева).“

83. *Узвратиши*. „Ни *узвратиши* ни *одвратиши* није добро за нем. erwidern, већ или *одговориши* (добро си му одговорио)

или *врайшићи* (мило за драго: добром му се вратило! рече се човеку који се налази другима у тешким приликама).“

84. *Веле-*. „Немачко Gross- не ваља преводити са *веле-* (велесила, итд.), већ треба рећи *велика сила*. Али се то не може увек чинити, на пр. Grosskreuz није *велики крст*, већ *орден I степена*; Grosshändler није *велики трговац*, већ *трговац на велико*, који продаје на велику количину.

85. „*Вид* не значи само Augenlicht (тако ми очњег видал) већ и das Sehen, па мислим да није рђаво (ни у правом ни у преносном смислу) *изгубићи из вида*, *имаћи у виду*.“

86. „*Воњати* (бар данас) не значи *мирисати* већ (само нешто блаже) *смрдећи* као и ударати, заударати, задисати. Тако и *воња* — *задах*.“

87. „*Зачудићи* мислим да се може рећи и без *се*: то ме је зачувило, као и *забринући*: то ме је забринуло.“ Маретић мисли да је то иста погрешка као и у *чудићи* (чуди ме и сл.). Биће да овде Маретић има право.

88. *Заглибићи*. „Тако и *заглибићи* [може се рећи и са *се*]: заглибио кола у блато.“

89. „*Задњи*. Ако је што састављено из два дела, онда је први део (према себи, на пр. седиште или с лева на десно, на пр. двосложна реч) *предњи*, а други *задњи* или *стражњи*; а ако је састављено из више делова, онда је први део *први*, а завршни *последњи*.“

90. „*Задојићи*, задојен мржњом, патриотизмом значи од малена тако васпитан, то је посисао с материним млеком, а мије исто што и *прожеш*, *ојојен*.“

91. „*Заговарати* значи одвраћати разговором пажњу: један заговара газду док други што не украде; befürworten је заузимати се, бранити. Не ваља, дакле, ни заговорник“ [у зн. онај који се заузима, Fürsprecher].

92. „*Закартавати*, *зайићи* има само са *се*, и значи: дуго остати пијући, картајући се, а verspielen и vertrinken каже се *проићи*, *прокартавати*.“

93. „*Зайлијениши* значи *уљачкаши*, а *зайљена* је непотребна кад имамо *љачка* [и *плијен* (плен)].“
94. „*Засебан* је сасвим добра реч (*засебиш* нема), на пр. засебна кућа, соба, и боље је тако рећи него *особиш*, *одјелиш*“.
95. „*Заскочиши* значи опколити, а не напасти“. Није ни заскочити и опколити исто. Један или два човека не могу опколити чету људи, стадо оваца, али их могу заскочити, тј. заобићи их с друге стране.
96. „*Засишати* значи мало стати, па продужити кретање, и боље је рећи: дошавши до онога кипа *засишадосе*, него *стадосе* или *уставише се*, јер *сишати* и *уставиши се* значи прекинути сасвим кретање.“
97. „*Зашећи* не значи *übergaschen*, већ управо *treffen*: затекао га је код куће, у крађи, на спавању итд. Према томе никако се не може рећи: незгодно ме је затекао, или: нађох се затечен, већ *изненадио*, *изненађен*.“
98. „*Завољети* је врло добра реч (*lieb gewinnen*); свакако боља од *замиловати*, јер *миловати* значи *lieb kosen* (руком). Компаративно значење глагола *вољети* губи се у језичком осећању, али се против тога још можемо борити и сузбијати изразе: *више* волим тебе него њега; но не треба сузбијати значење *lieb haben*, и за то је *завољети* добро“.
99. *Зеленаш*. „Реч *зеленаш* постала је у нашим варошицама и значи трговца који купује од потребних сељака жито у пролеће, „на зелен“, по јефтину цену, па је (као и *каишар*) пренесена и на *Wucherer*-а“.
100. „*Звијезђе* стоји према *звезде*, као *комађе* према *комади*, *пруће* према *прушови* итд. и не може значити *Sternbild*“.
101. *Жвало*. „Ја мислим да *жвало* значи предњи део уста: *чељуси*, а *ждрело*, задњи, код ресице, где су уста сужена, и да је отуда пренесено и на *Engpass*“.

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

44. „Налазио је сџошине разлога да оџрадџа свој науџ:
и часџ и џошребу... и мноџо друџих исџрика и смиџалиџа.“

„Исприка“ је сумњиве правилности, начињена (у ранијим временима) према глаг. исприџати и сл.; место ње треба у књижевном језику употребљавати реч *изџовор* (по зап. крајевима употребљава се покрајинско *исџриџавање*, што би у књиџ. језику имало сасвим друго значење).

45. „... *da bi smjeo izgubiti iz vida zadatke koji ga i budućnosti чекаџи.*“

Од глагола *сметџи* прошастџи придеџ по јужном изџовору правилно гласџ *смио*, јер у њему (у јужном изџовору) кратко старо џ испред *о* прелазџ у *и* (на пр. *дџљ* > *дџо* > *дио*, исп. НЈ II 254). Отуда је и у горњој речениџи место „... *da bi smjeo...*“ требало рећи: „... *da bi smio...*“

46. „... *и обезбеди шџо глациџи и независниџи рад.*“

Од придеџа *гладак* компаратив правилно гласџ *гладџи*. Облик *глациџи* је покрајински и не иде у књижевни језик.

47. „*Тушњала је и јечала (грмљавина) као да неко неџдје... дрџа огромном... канџом.*“

У књижевном језику не постоџи глагол *шџушњашџи*, постоџи *шџушњашџи* — *шџушњим*, *шџушњила*. Према томе и у горњој речениџи место „*тутњала*“ требало је рећи *шџушњила*.

48. „*Они вайџијаџу за одузетџом слободом.*“

Од глагола *вайџиџи* облиџи през. правилно гласџ: *вайџем*, *вайџеш...* *вайџемо...* *вайџу*. Облиџи: *вайџам...* *вайџу* су неправилни. Отуда је и у горњој речениџи место: „*Они вайџијаџу...*“ требало рећи: „*Они вайџу...*“

49. „*То су усејане главе које неће нишџа да чуџу и разуму.*“

„Усејан“ је од глаг. *усејаџи*, säen, а не од глаг. *усијаџи се*, *усјаџи се*, erglühen, на што се мислило; од *усијаџи се* трпни придеџ је *усијан*. „*Разуму*“ је погрешно, треба *разумеџу* (исп. НЈ I 26). Према томе горња речениџа требало је да

исправно гласи: „То су *усијане* главе које неће ништа да чују и *разумеју*.“

50. „*Навраћао би њо неколико пушта преко дана у оштару да види шта се продало...*“

„Оштарија“ је талијанска реч. Говори се у Истри, на Рабу и другде. Место ње треба употребљавати нашу реч *крчма*. Зато је и у горњој реченици место: „Навраћао би... у *оштару*...“ требало рећи: „Навраћао би... у *крчму*...“

51. „*Njegov temperamenat, kultura, radoznalost ne jenjavaju.*“

Глагол „јењавати“ је покрајински; место њега треба употребљавати, нарочито у горњем смислу, у књижевном језику глаголе *попуштајући*, *слабијући*. У горњој реченици, дакле, место „...*ne jenjavaju...*“ требало је рећи: „...*ne popuštaju...*“ или „*ne slabe*“.

52. „*Онда ни Кеко не може... сам, са слушкињом, која ништа не зна, доскора мора на испит...*“

Место *доскора* у горњој реченици требало је рећи *скоро* или *наскоро*, *ускоро*, јер *доскора* значи: „недавно“, „до овог часа, времена.“

53. „...*a вајра је буктала...*“

Буктајући, *буктала* значи нешто друго, треба: *буктејући*, *дуктала*.

54. „*Све се у њу слева, — све се с њом шљубљује.*“

Сугласници *с* и *з* када се налазе у глаголским предметицама не прелазе у *ш* и *ж* испред меких сугласника *љ* и *њ*, већ остају као *с* и *з*: *слубијући*, *разљубијући*, *изљубијући* и сл., а не: *шљубијући*, *ражљубијући*, *ижљубијући* и сл.; међутим: *пошљем*, *мишљу*, *бојажљив* и сл., а не: *посљем*, *мисљу*, *бојазљив* и сл.

55. „*да из једног озбиљног рања изађе озбиљно обештењена.*“

Глагол *обештејући*, за који се у речнику Југославенске академије вели да се налази „само у Шулекову нем. хрв.

речнику“, значи: „учинити да ко буде без штете“, дакле, онако као што глагол *обешчаси́ти* значи: „учинити (кога), бешчасна“, „осрамотити“, а не — *ошће́ти*. Зато је у горњој реченици место „...озбиљно *обешће́ена*“ требало рећи: „...озбиљно *ошће́ена*“.

56. „И он није могао да срачуња колико има да добије“.

Глагола *срачуња́ти* у нашем књижевном језику не постоји; постоји глагол *срачуњава́ти* од *срачуни́ти* и *срачунава́ти* од *срачуна́ти*. Зато је и у горњој реченици место „...да срачуња...“ требало рећи: „...да *срачуна*...“

57. *Обесхрабљен, Одисеј се заустави.*“

„Обесхрабљен“ је неправилно, треба — *обесхрабрен* (исп. НЈ I 90).

58. „Три су војске — без војводе, без вођа, без водића“

У горњој реченици место „водића“ требало је написати *водича*. В. о овоме опширније у НЈ II 259—260.

59. „...дали би могућности да *вентилира* изрази́тије словенску *пенетрацију* у *зајадно-евројски свей*...“

Туђе речи *вентилирати* (лат. *ventilare*) и *пенетрација* (од лат. *penetrare*, исп. фр. *pénétration*) непотребне су нам код наших речи *рашчисти́ти*, *расправи́ти* и *продирање*. Отуда је у горњој реченици место „...да *вентилира* изрази́тије словенску *пенетрацију*...“ требало рећи: „...да *расправи* изрази́тије о словенском *продирању*...“

60. „... да заради за своју *нејачад*...“

„Нејачад“ је непотребна кованица код познате речи *нејач*.

61. „Наша југословенска мајка сачувала нам је кроз *вјекове... домају од германске, романске и маџарске најезде*.“

Реч „домаја“ је покрајинска (говори се у Барањи и другде); место ње треба у књижевном језику употребљавати реч *ошацибина*.

62. „Шта више руска влада загазила је у раӣ под при-
шиском...“

„Шта више“ као прилог треба писати састављено — „штавише“, дакле: „Штавише руска влада...“

63. *Командир прошећа селом, па се исјења на један
брежуљак.**

Глагола *исјења̄ти* у књижевном језику не постоји; има *исје̄ти* (се), презент: *исјнем, исјнеш...* или *исје̄њем, исје̄њеш* итд. Зато је у горњој реченици место „...па се *исјења*...“ требало рећи: „...па се *исјне*“ или „...па се *исјење*...“

64. *„Ми ћемо се на ово волуминозно дело вра̄тӣти, да
га нашим чӣтаоцима ойширније прикажемо“.*

И „волуминозан“ је недопуштена туђица (франц. *volu-
mineux, se*), јер имамо своју реч — *велики, обиман*. У горњој
реченици, дакле, место „волуминозно“ требало је рећи: *ве-
лико* или *обимно*.

65. *„У новцу... је увек оскуђевао...“*

„Оскуђевао“ је неправилно, треба — *оскудевао*: инфинитив *оскудева̄ти*, презент *оскудевам, оскудеваш* итд.

66. *„...да се осећа по̄ш̄уно независт̄ан човек“.*

Јасно је из смисла горње реченице да је требало написати *независан*, јер је тај придев изведен од основе глагола *завис̄ити*; када се пише *завист̄ан* — то је сасвим други придев, који је начињен од именице *завист̄*, и значи: *завидљив, завидан*.

НАША ПОШТА

Д. Ц. Панчево.

1) Није рђаво речено „улакћени су“ кад двоје ухвати једно друго испод руке, тј. као да су некако спојени у лактовима и тако иду.

2) *Јаићак* у Херцеговини и Ц. Г. значи *јахаћи коњ*, а *ујаичӣти* значи однеговати јаићака или као јаићака. Често

се у шали вели и за угојена и однегована човека да се ујаичио.

3) Придев *џлах*, сем значења *џлаховић*, *нагао*, *брз* и сл. може негде (на пр. у Ц. Г. и другде) да значи и *џлашљив*, *слаб*, на пр.: *Плах* (плашљив) човјек низашта није; пада *џлаха* (слаба) киша и сл. Исп. овде и стих из Горског вијенца: „Нема посла у *џлаха* (у плашљива) главара.“

Д. В.

ИСПРАВКЕ

- У 4 бр. (IV књ.) на стр. 108 треба двојаку м. двојки
„	„	109	„	употребити м. употребити
„	„	„	„	код глагола м. код глаголи
„	„	„	„	за грађење футура м. инфинит.
„	„	„	„	хоћеш ли да дође м. хоћеш ли да дођеш
„	„	111	„	зависних м. зависних
„	„	112	„	граматички м. гламатички
„	„	113	„	диференцијација м. дифренцијација
„	„	116	„	завршујући м. завршући
„	„	117	„	Страхињић м. Страхињић
„	„	122	„	намаћи м. намећи

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Велић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“ Ускочка 4, Тел. 21-352, — Влад. М. Анђелковића, Гвачаничка 12:

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XIII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар, соба бр. 3 или књижарима: Геци Кону, а. д. и С. Б. Цвијановићу у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона а. д. у Београду.

А. *Белић*: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић*: Акцентски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружичић*: Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић*: Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић*: Језик Матије Антуна Рељковића . . . . . 50.—
5. *Михаило С. Стевановић*: Источноцрногорски дијалекат . . . . . 60.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

Поштарина плаћена у готову

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ДКОР

Година IV Свеска 6

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1936

СА Д Р Ж А Ј

	страна
1. А. Белић: О грађењу нових речи	161
2. М. Будимир: О двојезичним сложеницама таутолошког типа . .	165
3. П. Ђорђевић: Из историје нашег књижевног језика (Именице типа <i>божанство</i>)	169
4. Бранислав Крстић: Још нешто о завршним стиховима песме „Бановић Страхиња“	172
5. Св. М. Гребенац: Шта је појам речи „кнез“, а шта речи „књаз“ у нашем језику XIX века?	179
7. Јован Вуковић: Нешто о главним питањима народног језика у нижим разредима средњих школа	183
8. Језички пабирци	188
9. Језичке поуке	190

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С.
Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир
Алексић, д-р Петар Ђорђевић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу.
Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље
администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818,
а рукописи — секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски
семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. IV

СВ. 6

О ГРАЂЕЊУ НОВИХ РЕЧИ

3.

Када се стварало Друштво српске словесности, сматрало се да је његова прва дужност стварање нових речи, управо стварање научне терминологије. И друштво је почело да гради тај речник. У Подунавци изашла је 1844—45 год. *Пријрема за називословни* (терминологически) речник коју је израдило Друштво србске словесности.¹ Караџићу је то било довољно, па да одмах напише, 18 маја 1845 год., исцрпно писмо Пауну Јанковићу, који је у то време био и „попечитељ правосудија и просвјештенија“ и „президент“ Друштва.

Он у томе писму помало критикује грађу коју је Друштво изнело, али још више критикује сам принцип да Друштво, најистакнутије и најауторитетније научно тело, — гради речник. Вук ту умесно вели да нам није потребна *причина*, кад имамо *узрок*, да нам не треба *безумство*, кад имамо *безумље*, да *слово* не значи исто оно што и *реч* и *беседа*, да код *двоженства* није потребно ни *двобрачије*, ни *двосујружије*; да ће једни рећи по немачком *браколомство*, а други ће више волети словенско *ирељубочинство*; да ће једни хтети рећи *посипројница* и *посипројственица*, а да ће други сматрати да је боље задржати *архитектура*, исто тако као што ће једни сматрати да је боље задржати *анатомија*, а не преводити је речју *изудница* итд.

Пошто је изнео овакве и сличне речи, Вук вели: „Зашто бих ја рекао да се Друштво окани терминологије и свакога измишљавања новијех ријечи, већ то нека чине професори сваки у својој науци, и списатељи сваки у својој потреби; па *човјек* сам за себе ако и погријеши, није велике срамоте, а *друштво* се никакоме не допушта да може погријешити“ (Караџић, Скупљ. грам. и полем. сп. III 153).

¹ Исп. о целокупном раду Друштва у том правцу код Љ. Стојановића, Живот и рад Вука Стеф. Караџића, 589 и даље.

Вук се све бојао да због ауторитета овога Друштва, и неправилно узете или саграђене речи, којих је он навео приличан број, не буду тиме проглашене за правилно саграђене речи. Тада би то Друштво не само потврђивало погрешке тадашњих књижевника, него би и само потпомагало да се књижевни језик квари.

Када се почело о томе говорити, одржане су поводом поменутога огледа наше терминологије две седнице Друштва српске словесности 21 и 27 маја 1845 год. у којима је учествовао и Вук Караџић.¹ Како је већ раније Друштво српске словесности позвало чланове који нису учествовали у том огледу, за који Јован Ст. Поповић скромно вели да су у њему „неке речи посрбљене добро, неке усиљено, а неке и несходно“ (исп. Гласникъ Друштва србске словесности I, 1847, 9), то се сем Вука пријавио и Петар Матић, који је у истом смислу критиковао Друштво, а који је већ раније изјавио (поводом терминолошке грађе у 14 бр. Подунавке од 1845 г.) да Друштво то не треба да ради. Матић је наишао донекле на одобравање и у самом Друштву.

Матић и Вук успели су да омету тај посао. Тако су после тога времена само појединци давали своје прилоге у том правцу, али се Друштво само није више бавило њиме.

Ј. Ст. Поповић искрено је жалио што је тако одлучено. Он је износио неуједначеност тадашње терминологије; тако су, вели он, у истој школи ученици учили код једног наставника *кривично* право, код другог — *казнишелно*, код трећег — *казнословно*, а код четвртог — *криминално* (исп. Гласник 1, 11)! Али ту је питање о уједначености терминологије, а не о новом стварању. Међутим кад говори о главним разлозима Вуковим, Ј. Ст. Поповић показује да ипак није у довољној мери разумевао посао који је хтео да ради.

„Г. Вук Караџић — вели Ј. Ст. Поповић — изрази се и устмено и писмено да Дружество, занимајући се овим послом ништа друго не чини, него само квари и грди наш језик. — За чудо! кад прост човек каже *йсоглав*, *брзойлейи*, *вишторог*, онда се језик не квари, а када учен напише *водо-*

¹ Тако вели Вук (Ск. гр. и пол. сп. III 152). Ј. Ст. Поповић говори да је то било на главном заседанију 20 маја те год. (Гласникъ 1, 9).

пад, *предујис*, *редосџав*, онда се језик квари и грди. Кад прост Бачванин каже *дамчић* место дамфшиф, то је добро; а кад учени каже *пароброд*, то је покварено. Кад се у обичном говору каже *јамачно* од *јемац*, језик се не квари; али кад не би тога прилагателног било, него би од учени ко написао *јемачно*, то би било наопако. Дакле прости имају право богатити језик новима речима; учен, поне Србин, то не сме, зашто он по речима г. Вука не уме мислити у свом језику!¹

За ово се заиста може рећи да се добрим разлозима једна рђава ствар брани!

Ако узмемо редом наведене примере, видећемо да наш одлични комедиограф није могао бити судија у језичким питањима.

Псоглав, *брзојлет* и *виџорог* одличне су сложенице, начињене у духу нашег језика, јер у њима први део одређује други и имају све три првобитно придевско значење: и *псоглав* је, у ствари, придев: са псењом главом, и тек доцније је добивено именичко значење: „човек са пасјом главом“; међутим *водопад* је превод немачке речи *Wasserfall*. У нашем језику могао би бити начињен придев *водопад*, на пр. *водопада* време „време кад вода пада“; *водопада* би према томе могло значити „време кад вода пада“ или „место где вода пада“ или сл., исто онако као што *листопад* значи „време (месец) кад лист пада (опада)“. Према томе *по значењу водопад* је преведено са немачког и не би се могло употребљавати с тим значењем у нашем језику. Исто тако и реч *предујис* није саграђена у народном духу. То би морала бити глаголска именица од *предујисајти*, онако како је *зајис* од *зајисајти*, *најис* од *најисајти*, *ујис* од *ујисајти* итд.; али глагола *предујисајти* нема, зато не може бити ни горње именице (уопште глагола са предметком *пред* нема у народном језику, зато су књишке речи *председавијти*, *председавајти* и сл.; али са два предметка, од којих би први био *пред* — нема савим; зато није добра реч ни *предумишљај*). Тако исто не би била саграђена у народном духу ни реч *дрвосџав*, ако би требало да она значи *ред дрвета*, исто онако као што није добра сложеница *дрворед* у значењу „ред дрвета“. Придев *дрворед* морао би значити „са редовима дрвета“, „онај ко

¹ Гласник кн. 1, 10. Овде је старија ортографија замењена данашњом.

има редове дрвета“; *дрворед* би могло значити „место са дрвећем у редовима“, а никако „ред дрвета“, исто онако као што *водој* не значи „појење водом“, већ „мјесто гдје се стока поји“ или *рукошвор* не значи „рад руком“, већ „оно што је руком створено“, или *рукосад* не значи „сађење руком“, већ оно што је руком посађено“ (исп. код Вука нешто слободнији опис: „ein von mir selbst angelegter Weingarten“, Вук, Рјечник, под речју). Могло би се рећи да је ово танана разлика; али њу мора осећати онај ко гради речи, исто онако као што је народ осећа.¹

Што народ употребљава *дамчић*, то још не значи да је та реч добра, али је Вук свакако знао да *пароброд* претставља обичан превод нем. Dampfschiff и да већ због тога није добра реч. Ја мислим да би Вук у овакој прилици рекао да би и *дамчић* било боље за невољу од *пароброда*, кад не бисмо имали својих лепих речи *брџ*, *лађа* и сл. Јер, тако би он вероватно развијао своју мисао, *дамчић* је усамљена реч (макар и накарада по пореклу), која нема за језик наш никаквих даљих рђавих последица и могла би бити увек замењена новом, ваљаном речју; а *пароброд*, по значењу *парни брод*, давала би рђав углед за грађење нових речи као што је *градоначелник* и сл., јер би значила именицу у којој оба дела задржавају своје значење, што не бива у сложеница те врсте. Па и када бисмо узели — као што су неки чинили — да је *пароброд* постало од основе *паро-* у сложеници у значењу инструментала и глагола *бродити*, тј. онај који паром броди, то таква сложеница не би имала значење *брода* или *лађе* већ *краја* или *места* којим се (или где се) паром броди или нечег сличног. Истина, има наших стручњака (на пр. Т. Маретић у своме Jez. savj.) који допуштају и *дрворед*, и *пароброд* и сл. речи, али то само значи да је и стручњацима каткада тешко у њима разабрати се.

Када народ употребљава *јамац* и *јемац*, то има зацело разлога, на којима се ја нећу овде задржавати, али кад говори само *јамачно*, онда и књижевник има тако да говори, јер књижевник и народ нису два супротна појма, већ исти појам. Ј. Ст. Поповић није обратио пажњу на то да се *јамачно*

¹ Исп. расправу о сложеним речима Ј. Живановића *Глас* 68, 175—207.

у значењу „заиста“ потпуно одвојило од речи *јамац* или *јемац* у значењу „онај који за некога јемчи“, тако да данас није више могуће градити *јемачно* онако како он хоће, јер његово значење не би било у вези са *јамачно*, већ у вези са *јемац*. Зато и „учен“ не би имао права да врши то насиље над језиком.

Све је то Вук морао осећати. Зато је он с правом говорио: „прављење је новијех ријечи тежак посао за свакога човјека, а особито у нас гдје књижевници нити свога народнога језика управо знаду, нити хоће да га уче, него га окрећући сваки по своме кривоме знању, или, управо рећи, по својој вољи, једнако кваре и грде“ (Ск. грам. и пол. сп. III 152).

Иако је Ј. Ст. Поповић и у својим чланцима о језику — трезвен и разборит човек, из горњег се види како је он грешо и у оним стварима за које је поуздано мислио да су тачне и које је против Вука износио као нарочито јаке аргументе. Оне су Вука само још више потстицале да се бори против оваквог рада на стварању књижевне терминологије једне установе у којој је већина учесника била сигурно у познавању овог предмета испод Ј. Ст. Поповића. Тако је Вуку остало једино још да у пракси, на самоме делу, покаже како треба градити нове речи. То је он учинио у помињатом предговору Новог завјета који је изашао значајне 1847 год., а на којем ћу се ја у даљим чланцима задржати.

А. Б.

О ДВОЈЕЗИЧНИМ СЛОЖЕНИЦАМА ТАУТОЛОШКОГ ТИПА

То су сложенице чији делови припадају различним језицима (хибридне), а од којих сваки исто значи (таутолошки су).

Мешани карактер неког језика несравњиво се боље огледа у речнику него у осталим деловима ове друштвене радње. Речи су, без обзира на њихове врсте у погледу употребе и значења, по свом опсегу и по својој садржини довољно јаке творевине, које се могу јављати и ван реченичке фразе. Стога и јест семантичка страна важнија од гласовне и морфолошке. Гласовне и морфолошке грешке у нашем говору

не изазивају ни издалека толику забуну као лексичке. Имајући пред очима једноставност китајске фразе и енглеске морфологије, која је последица дугог развитка, а не знак неке примитивности, може се рећи да је речник извор и утока наше језичке радње. Најзад и сама чињеница да има језика у којима је лексички и морфолошки део сасвим разнородан, утврђује нас у мишљењу да је мешавина нормално стање сваке језичке заједнице, при чему треба имати увек у виду да та мешавина може носити на себи разна обележја.

Сматрајући према томе мешавину као нормално, а не као патолошко стање неке језичке заједнице, не би се могло у строгом смислу речи говорити о двојезичним сложеницама, које су нарочито честе у савременој техничкој терминологији, али се јављају и ван ње. Таутолошки тип тих сложеница показује јасно да је при сусрету са страним елементима наша језичка свест у пуној акцији, јер ми одмах уз страни оригинал дајемо и наш превод. Најпознатији примери двојезичних сложеница таутолошког типа забележени су у италијанском делу романске области и то на југу, где се меша са грчким, и на северу, где се меша са германским елементима. Овде мислим на имена места као *Lingua Glossa* (тал. грч. „језик“) и *Monte Gibello* (тал. нем. „Брдо“). Ја ћу овом приликом да наведем неколико јужнословенских примера које сам забележио у Босни. Они не показују сви одреда оно напоредно стављање које смо иначе преузели од Турака, него и претварање у једну реч, па се у том погледу разликују од поменутих романских примера. Међутим пада у очи још једна разлика. Кад се пореди сицилијански назив места *Lingua Glossa* са нашим примерима као *џајип-џаге*, *саба-зора*, *џевизора(х)*, може се одмах приметити да код јужнословенских примера страни и према томе мање обичан елемент стоји напред, испред већ уобичајеног, док је код Романа ред управо обратан. Ова наша особеност постаје нам одмах разумљива кад поменемо још неке наше сложенице туђег порекла. Један парк у Пешти зове се *Városliget*, али су га босански војници готово по правилу звали обратним редом. Они су управо најпре реч раставили, па су онда страни, мање познати део ставили напред. Тако је место *Városliget* постао *Ligetvaros*. Исто су тако поступили са немачком сложеницом *Maschinen-*

gewehr, од које су направили нову сложеницу *гевермашина*. Очевидно им је реч машина била много боље позната него одредбеница *Gewehr*, која је изазивала већи отпор и тај је требало најпре савладати. У истом смислу треба схватити и стављање напред „пасјег слова“ *p*, на које при првом сусрету наша језичка свест најпре обрати пажњу. Према томе, примери као *пайир-ћаге*, *саба-зора*, *цевиз-ора(x)* на једној страни и *Лигейварош*, *гевермашина* на другој могу нам послужити као поуздан путоказ при тумачењу замршенијих двојезичних сложеница таутолошког типа, као што су уједностављене речи *лабрња* и *лејлук*.

У погледу значења може се код поменутих двојезичних сложеница приметити, да се готово увек ради о неком сужавању појма или о неком ближем одређивању. *Пайир-ћаге* не обележава било коју врсту хартије, папира или ћагета, како се у Босни обично вели, него једино танку хартију за умотавање духана, која је раније била у Босни непозната. Тако је *пайир-ћаге* технички термин за цигаретни папир, а само *ћаге* означаје сваку врсту хартије. *Саба-зора* је оно време кад се са минарета чује позив на јутарњу молитву, а *цевиз-ора(x)* је нека нарочита врста ораха. Стога је у овим случајевима таутологија само донекле уочљива. Али то важи и за све остале врсте превода, па је стога свака замерка овим „народним“, да их тако назовемо, безименим преводиоцима потпуно неоправдана. И они преводе, у главном, тачно. То се види не само из наведених превода са сачуваним оригиналом као *Lingua Glossa* (тј. језик-језик) итд., него и онде где је оригинал давно већ ишчезао из живог говора или је ограничен у својој употреби. Такви су примери имена места Благај у Херцеговини поред имена реке Буна (од лат. *Vona* тј. *aqua*, исп. наша имена као *Добра вода* и *Црна [Река]* у Вардарској бановини). Као што су херцеговачки Југословени превели латински назив *Vona* тачно изразом *Благај* (завршетак као у *Космај*, *Маглај*, *Ноћај* итд.), тако су и Турци слов. *Црна* превели са *Кара-су*. И словенски и турски превод одговарају пајонском *Erigon* „таман, црн“ (грчки *erebos*, јерм. *erek* „мрак“). Ове примере наводим само стога да се види савесност и способност народа као преводиоца.

Та се способност огледа и код уједностављених сложе-

ница таутолошког типа *лабрња* и *лејлук*. Обе сам речи забележио у средњој и западној Босни: *лабрња* или чешће у множини *лабрње* су увредљив или подругљив израз за усне. Реч је настала стапањем романског *лабра*, од којег сам у тим крајевима забележио само име *Лабро* и презиме *Лабрић* (исп. класично лат. *labeo* „човек са дебелим уснама“), и нашег *брња*. Ова домаћа реч ограничена је у својој употреби као и синоним *губица*. Уједначење у *лабрња* могло је настати и путем упрошћавања од *лабра-брња*. Тај старији облик одговарао би потпуно сличним образовањима као *саба-зора*. Ознаке за делове тела ретко су када страног порекла, али све страно има на себи преимућства оног што је свеже, новије и експресивније. Тако се слично као и у осталим савременим европским језицима јављају промене и у овом најконсервативнијем делу индоевропског речника. У романском имамо туђице грчког порекла *kampa* „нога“ и *mystax* „брк“, а у нашем јужносл. *гуша*, које је са Балкана стигло све до у Беч, затим у североисточним крајевима *буза*, а у Босни *ћиверица*, фамилијарно подругљиви синоним за *глава*, *шиква*, *башуна*. Од грч. *kerphali*, са променом *lr*, добивен је по свој прилици преко турског посредника (прелаз *a* у *e*) наш облик *ћиверица* и проширен деминутивским суфиксом. Све ове мешавинске творевине због своје новине одликују се изразитошћу и служе као подругљиви „*Kraftausdrücke*“.

О двојезичној сложеници *лејлук* „војничка плата“ писао сам раније на другом месту (Из класичне и савремене алоглотије, Спом. Ак. 76, 39). Реч су сложили Босанци у аустријској војсци од таутологије нем. *Löhnung* и турске *ајлук*. Од немачке речи узет је само први слог, док је старијем, Босанцима познатијем елементу дато опет друго место као у сложеницама *пайир-ћаге*, *саба-зора*, *лабрња*, *Лигејшварош*, *гевермашина*. Исти начин слагања налазимо и у бечком дијалекатском изразу *Gattihosen*. Бечки Немци и Југословени показују насупрот романском *Lingua Glossa* исти поступак са страним и необичним елементима.

М. Будимир

ИЗ ИСТОРИЈЕ НАШЕГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

Именице типа божанство

У нашем народном језику, и пре његове књижевне обраде у првој половини прошлог века, било је различитих језичких црта које су у народ ушле из нашег старог црквеног и књижевног језика. Народни језик, који је, као увек и свуда, имао обиље назива за стварне претставе и стално их и слободно градио, био је оскудан у области мисаоних појмова. Виши и развијенији духовни живот уносила је у народ пре свега црква која је, утврђујући хришћанску науку и делом и речју, морала тако упознати народ и са главним богословским појмовима. А за те појмове ваљало је наћи подесан језички израз, било да се он просто узме из народног језика, или да се гради нов или, најзад, да се употреби готов назив из црквеног језика. Тако, када је требало једном речју означити својство које припада само Богу, тј. божанско биће, није се ковала нова реч, него је узета реч *божанство* — пореклом још из старословенског језика.

Та реч, да је самостално постала у народу или да је начињена према осталим речима тога типа, гласила би *боштво*, као што од *убог* имамо *убоштво* или од *друг-друштво*, од *многи-мноштво*. У старословенском та је реч имала облик *божѣство*. Као таква прешла је у нашу редакцију старословенског језика и добила изговор *божаство*, са вокализацијом полугласа према томе како се тај облик писао у старословенском језику и свима његовим редакцијама. Тако је стално било и у свој ћирилској књижевности на нашем истоку и у глагољској на западу. У том облику употребљавају ту црквену реч и далматински писци који су писали народним језиком, као Марко Марулић, Петар Хекторовић и Петар Зоранић. Од XVI века, и то прво код дубровачких писаца, јавља се и облик *божинство* код Марина Држића, А. Гучетића, Ивана Гундулића и других. Исп. Рјечник Југосл. акад. I, 566-7. Јасно је да је тај нови облик са завршетком *анство*, који је већ био познат у домаћим речима типа *достојанство*, лако заменио необичнији облик на *-аство*, тако да је старински облик *божаство* почетком XVIII века коначно изашао из употребе.

У уској вези са речју *божанство* стоји и реч *човечан-*

сѣво и по своме пореклу и по значењу. Као што је именица *божасѣво* начињена да означи једну натприродну особину коју смртни људи не могу никад имати, тако је у црквеном језику постала и реч *чловѣчѣство* и доживела преображај и имала исту исгорију као и реч *божѣство*. Тако у значењу „човечја природа“ има у Акад. рјечнику 50 примера. Сви се они односе само на човечју природу Христову¹ и сви сем једног долазе у старијем облику на *-асѣво* или млађем на *-ансѣво*. Марко Марулић има и ту стари облик: И тако понижен бил је чловичаством, а пако узвишен ли бил је божаством. А у Дубровачком зборнику од 1520 г. имамо нови облик: Гдје буде божанство, и царство и човјечанство моје. Само Бартол Кашић, који је, као што је познато, писао неким средњим језиком, има *чловичѣво*. Као што показује и сама употреба облика *човечансѣво*, та је реч морала постати прво у богословском језику. Али већ у значењу онога што доликује човеку јавља се та реч у народном облику *човешѣво*. Од 17 примера има само 3 са старим завршетком, и то два код А. Томиковића, славонског писца с краја XVIII века, који уопште није имао добар језик. И у свима осталим значењима јавља се по правилу онај краћи облик. У нашем савременом књижевном језику у употреби су оба облика: *човечансѣво* и *човешѣво*. И као што се то обично у језику догађа, та два облика добила су своја засебна и готово утврђена значења, тако да *човечансѣво* значи „род људски“, а *човешѣво* — „бити човек“, чешће у сложеници *нечовешѣво*. Исп. Ристић-Кангрга, Речник срп. хрв. и нем. језика II, 1226.

Истим путем су се јавили и облици *владичансѣво*, *девичансѣво*, *мужансѣво*, *ѣророчансѣво*, *величансѣво* и према њему *височансѣво*, *сведочансѣво* и *безочансѣво*. Да се завршетак *ансѣво* уопштио баш код именица које су углавном црквеног порекла, показује и облик из народног језика *рожансѣво* који је постао од црквеног *рождасѣво*, старослов. *рождѣство*, али није ушао у наш књижевни језик. Тако је било и с речима *дошансѣво*, *нашансѣво* од старијег *дошасѣво*.

Сличну судбину имала је и реч *ошачансѣво* која се у

¹ 51. пример, као што се да видети из пуног текста, погрешно је унесен у категорију значења „човечја природа“.

старом црквеном облику *оѡачасѡво* употребљавала у нашој старој књижевности и све до у XIX век. Вук ју је једанпут употребио и у свом Новом завјету. Данас место речи *оѡачансѡво* имамо реч *оѡаѡбина* која се налази прво код западних писаца око половине XVII века.

Некад је била врло обична и реч *сушѡасѡво* која је имала и облик *сушѡансѡво*. Речник Броза и Ивековића има и понародњени облик *суѡансѡво*.

Када је Вук Караѡић изграђивао наш нови књижевни језик, он је налазио у књижевном језику својих многобројних противника мноштво именица старословенског типа *кожѡство*, али не у нашем облику *божасѡво* или *божансѡво*, него у рускословенском облику *божесѡво*. Тако је и кнез Милошева Србија била *књажесѡво*. Учени Јован Стејић још 1845, у Примједбама на Вуков Нови завјет, сматра да су нам потребне речи: *началничество*, *човечество*, *отечество*, *божество*, *сушество*, *величество*, *височество*, *општество*. Капетан Миша Анастасијевић 1863 г. оставља своје велико здање „отечеству.“ Није онда чудо што се и Вук у својим првим списима није могао снаћи те је и он употребљавао такве облике. У Писменици, 1814, Вук има реч *књижесѡво*, или 1821, у Писму Дим. Фрушићу, писаном 19-XI-1819, место те славеносрпске речи има он међународну: *литѡраѡура*, док није 1845, у Писмима о срп. правопису и језику, устао у одбрану речи *књижевности*, јер је „ријеч књижество начињена против својства језика нашега (мјесто књижаство или књижанство).“ Занимљиво је да је Вук више волео узети и реч *књижесѡво*, која је у руском књижевном језику била застарела, него реч *словесности* која је позајмљена из руског језика и била је дуго код нас у употреби. 22 године постојало је Друштво српске словесности (1842-64) и сам Вук је био његов члан. Сем речи *књижесѡво*, Вук је употребљавао и речи као *вешѡесѡво* (Писменица), *содружесѡво* и *множесѡво* (Објављеније о сербскоме рјечнику 1816), *оѡшѡесѡво* (Одговор Јовану Ранитовићу 1821). Истом у критици о језику 1843 Вук брани српски облик *оѡачасѡво* од рускословенског *оѡечесѡво*. Требало је, дакле, да прође много година па да изађу из употребе руски и славеносрпски облици на *-есѡво* и да превладају понародњени облици на *-ансѡво*. Исто порекло и судбину имали су и придеви типа *божански*.

Као што је показано, порекло таквих облика треба тражити ван народног језика, као што и сами појмови, које ти облици означају, махом нису постали у самом народу. Задатак је историје нашег језика, и књижевног и народног, да при објашњавању језичких чињеница узима у обзир и утицаје које су долазили из црквеног језика. Тиме ће бити многи језички појави сасвим јасни и неће бити потребно тумачити их механички, као што је Даничић у Основама (стр. 244) изнео за облик *божанство* да је постао од „божство“ тиме што се уметнуло *а* и том уметку још додано *н*. Ништа није боље ни шаблонско објашњење у великој Лескиновој граматици српхрв. језика, с. 299, § 512, по коме се споменути облик изводи од неког придева *божънъ*.

П. Ђорђевић

ЈОШ НЕШТО О ЗАВРШНИМ СТИХОВИМА ПЕСМЕ „БАНОВИЋ СТРАХИЊА“

Било ми је пријатно кад сам сазнао да је г. Вушовић у чланку о завршним стиховима песме „Бановић Страхинја“ (Наш језик IV, 3) дошао до истог закључка о њихову значењу као и ја у чланку објављеном истовремено у Прилозима проучавању народне поезије (II, 2), ма да међу нама о тој ствари није било разговора.¹ На наше се чланке затим критички осврнуо г. Д. Костић, што може само допринети разјашњењу „загонетке о Страхинићу Бану“. На помисао о дефинитивном разлазу између Бана и његове тазбине дошао сам први пут после једног предавања г. Ј. Продановића о моралу у нашој народној поезији, у коме је с правом наглашено да се он каткад прецењује. У потврду свога мишљења навео је г. Продановић између осталог: да морал у песми Бановић Страхинја није тако висок као што то на први поглед изгледа, јер Бан поклања љуби живот зато да би имао с ким пити вина. Доцније је г. Продановић изнео ово мишљење, само у блажем облику, у својој значајној књизи „Наша народна књи-

¹ Напомињем да је пре нас слично решење наговестио, ма да не довољно јасно, г. Иван Димитријевић у својој књизици „Загонетка о Страхинићу Бану“.

жевност“. Да своје мишљење о овој ствари објавим дало ми је повода предавање г. Геземана, јер сам, као и г. Вушовић, имао утисак да он углавном усваја тумачење г. Продановића. Кад сам прочитао чланак г. Геземана „О Бановић Страхињи“ (Прилози проучавању народне поезије II, 2), видео сам да смо и ја и г. Вушовић били у заблуди, јер је г. Геземан проблем који нас интересује оставио нерешен.

Да би смо допринели колико толико његову решењу, морамо разликовати две ствари, ма како оне иначе биле тесно међусобно везане: 1. проблем праштања кривице неверној жени и 2. проблем даљег односа Страхињића Бана према тазбини. Оба се могу решавати и независно један од другог. Бан може поклонити љуби живот, а ипак се разићи са тазбином; а може убити љубу, па ипак остати с тазбином у добрим односима.

Први проблем има, по нашем мишљењу, више могућих решења. Може се на пр. усвојити мишљење да Бан прашта љуби ради вина; из обзира према јакој кући Југовића; зато што своју жену толико воли да је склон да јој све опрости само да је за себе задржи и, најзад, што се и сам донекле осећа кривим за оно што се десило: да није тако дуго остао у Крушевцу, а жену саму оставио код куће, можда би се несрећа још могла избећи. Све су ово, додуше, само могућа, иако не и тачна решења првог проблема. Које је од њих тачно, може се рећи пре свега на основу критичке анализе текста. Разуме се да и студија варијаната може знатно допринети решењу нашег проблема. Ми се овде засад ограничавамо само на анализу познате Вукове песме.

Што се тиче другог проблема, он има само два решења: Бан и даље одржава пријатељске везе с Југовићима или их сасвим напушта.

Решење по коме Бан прашта не само жени већ и Југовићима има једно преимућство над свима осталим, оно једним метком убија два зеца. Ако се усвоји гледиште по коме Бан опрашта љуби да би имао с ким пити вино, односно да би и даље остао у пријатељству с Југовићима, онда су тиме решена оба проблема: и проблем мотивације праштања љуби и проблем даљег односа према тазбини. Па ипак нама се ово решење учинило као једно од најмање срећних

по уметничку вредност саме песме.¹ Њиме се Банова личност срозава на ниво пијанице, односно човека који на основу хладног прорачуна прашта љуби, јер иза ње стоји јака кућа Југовића. Додуше, Бан може имати племенитије намере, он неће да понижава и вређа чувену и заслужну кућу Југовића, зато љуби прашта, а с Југовићима остаје и даље у пријатељству. Као што се из овога види, и мирење с Југовићима (Бан их је оставио срдит, „без збогом“) може имати више узрока, али је за нас главно питање: да ли се Бан уопште на крају песме с њима мири. За мирно решење сукоба с Југовићима говоре, по нашем мишљењу, нарочито две чињенице.

1. Кад се по убиству Влаха Алије Бан врати у Крушевац сусрет с Југовићима је врло срдачан:

Руке шире, у лице се љубе,
За лако се упиташе здравље.

Кад би Бан имао намеру да кида пријатељске везе с Југовићима, како да се објасни ово грљење и љубљење? Да бисмо то разумели, морамо имати на уму да Југовићи немају никаквог разлога да Бана не дочекају пријатељски. Напротив, они се свакако осећају према њему кривим, те љубазним дочеком покушавају, колико толико, да загладе своју кривицу. Бан је на овај начин силом тренутне ситуације био принуђен да одмах не почне са прекорима и оптужбом. Сем тога фраза којом се овај сусрет изражава одвећ је стереотипна за наше народне песме, те се певачу могла и нехотице омаћи. Али се нама чини да се у њој ипак испољава извесна резервисаност. Место уобичајеног: „За *јуначко* питају се здравље“, у песми се каже: „За *лако* се упиташе здравље“. Можда ова, на први поглед, незнатна измена долази отуда што певач, после свега онога што се десило, Југовићима не признаје право јунаштво. Срдачан сусрет Бана са тазбином не искључује, дакле, његову намеру да с њом раскине пријатељске везе.

2. Бан, витез без страха и мане, у чији отворени ка-

¹ Овде радо избегавамо израз „једно од најгорих“, који, чини нам се, г. Костићу нарочито смета. У исто време хоћемо нарочито да нагласимо да смо далеко од тога, иако је г. Костић то за нас тврдио, да сматрамо да је неко решење тачније ако је боље по уметничку вредност песме. Није реч о томе шта је лепше а шта не, већ шта је певач мислио.

рактер не може бити сумње, у једној прилици говори неистину или бар прећути праву истину. Кад Југ, видевши обрањена зета, проговори кроз сузе:

„Весела ти наша царевина!
 Међер има у цара Турака,
 Међер има силнијех јунака,
 Који зета обранише мога,
 Кога данас у даљемо нема“ —

Бан му, видећи да су се и шуре поплашиле, одговара:

„Немој ми се, тасте, раскарати,
 Ни ви, моје шуре, препанути;
 У цара се не нађе јунака,
 Да дохака и мене обрани...“

Кад се има на уму да је у току борбе Влах-Алија стално надмоћнији, да Бана више спасава добар коњ него сопствена снага и вештина, да он победи Алију што се овај окрене да види банову љубу која пишти борећи се са хртом — јасно је да Бан не говори истину. Шта је разлог овој лажи? Може их бити више: Бан то може чинити из личног честољубља, што неће да призна да од њега има бољих јунака; кад види како су се Југовићи поплашили, хоће да их умири и охрабри; најзад, он схвата озбиљност ситуације, сам је видео с каквом су силом Турци притисли Косово, те Југовићима затаји Турчиново јунаштво, као што Милош Обилић саветује побратиму да кнезу Лазару не каже тачно каква је турска сила, да га не би обесхрабрио. Нема сумње да обе последње могућности говоре у прилог мирења Бана са Југовићима. Међутим његове се речи могу и друкчије протумачити. Можда он намерно истиче своје јунаштво да би тиме повећао кривицу своје љубе и Југове ћерке, па и самих Југовића који су га у невољи, као и она, изневерили. Изазивајући их на овај начин да казне своју сестру, он ствара прилику за своју, како Геземан каже, „велику беседу“ :

Што се, браћо, данас обрукасте?
 На кога сте ноже потргнули?
 Кад сте, браћо, ви таки јунаци,
 Камо ножи, камо ваше сабље,

Те не бисте са мном на Косову,
 Да чините с Турцима јунаштво,
 Десите се мене у невољи?

Ово, по нашем мишљењу, није, као што г. Костић тврди, „само бони прекор и потсмех посрамљеном пријатељству, али и даље пријатељству само сада ‚за невољу‘ ‚с обзиром‘ на дом тастов и свој“, већ почетак раскида с људима чија му ћерка замало не дође главе, а чије пријатељство песник још у самом почетку овако описује:

Кад пијаху вино и ракију,
 Сви се фале за добре јунаке,
 Фале с' зету и Богом се куну:
 „Волимо те, Страхинићу Бане!
 Но сву земљу нашу царевину.“
 Ал' да видиш јада на невољи!
 Бану јутрос нема пријатеља....

Да је песник мислио да Бана на крају измири с тазбином, онда вероватно не би сукоб до ове мере заоштравао.

Овим смо дотакли и питање о разлозима који говоре против мирнења Бана с Југовићима. По нашем мишљењу, то су сви важнији моменти после убиства Влах Алије, као и неки пре њега. Бан је страховито разочаран неверством Југовића. Он стога сам седла коња и одлази без збогом. Кад пође, још не верује да ће га шуреви пустити самог, али они немо гледају „у земљицу црну“. Чак и кад стигне у Крушевачко Поље: „Обзире се ка Крушевцу бјелу, неће ли се шуре пријетити...“ На жалост, све је узалуд: „Бану јутрос нема пријатеља“. Стога је по убиству Влах Алије његова прва помисао — освета, али не љуби, већ Југовићима. Он не мисли ни на поробљену Бањску, ни на мајку на згаришту, већ пре свега одлази у Крушевац да се обрачуна с тазбином. То му је сада важније него обрачун с љубом. Његов нагли одлазак у Крушевац, његово пребацивање кукавичлука Југовићима, који су брзо готови кад треба насрнути на слабу незаштићену жену, али немају храбрости да прате Бана на Косово — све се то тешко да разумети, ако је он решен да с Југовићима остане и даље у пријатељству. Његове последње речи: „Немам с киме ладно пити вино“ звуче као горка иронија на ранију љубазну понуду Југову:

„Бољом ћу те оженити љубом,
С тобом хоћу ладно пити вино,
Пријатељи бити до вијека...“

После свега што се десило потпуно је разумљиво да Бану више није стало ни до тазбине ни до Југовића. Његов раскид је, по нашем мишљењу, природна последица понашања Југовића и свега што се дешава по убиству Влах-Алије. Ко онако људима креше у брк горку истину, тај не мисли на мирење, тај не зна за споразум.

Сад можемо ставити и друго питање: зашто Бан прашта љуби кад му није стало до пријатељства Југовића? Одговор на ово питање изгледа нам тежи него на прво. О мотивима праштања у песми се уопште не говори, те смо овде још више него у питању даљег односа Банова према Југовићима упућени на нагађања, пошто нисмо усвојили мишљење да он то чини из обзира према Југовићима. Пре него што покушамо да одговоримо на ово питање, морамо имати на уму да Бан само поклања живот љуби, што још не значи и да јој прашта кривицу. Шта је с њом даље било, из песме се не види. Ми не знамо чак ни то да ли је Бан после своје страшне беседе остао у Крушевцу, или је отишао на неку другу страну, а још мање, да ли је повео собом љубу или ју је оставио на срамоту Југовићима. Једно је сигурно: она жива је већа срамота за Југовиће него мртва; то је, вероватно, један од разлога што они тако брзо кидишу на њу, кад чују шта је учинила. Да ли и то није један од разлога што је Бан није „на лицу места“ убио? Хајдук би на његову месту проблем много простије решио; он би неверну љубу питао: „Ил’ ми волиш сабљу целивати, Ил’ ми волиш лучем свијетлити.“ Бан је, међутим, витез, и то прави витез, а не „паланчанин“ и „наивна добричина“, како га претставља г. Костић. Као такав он неће да се обрачунава са слабом женом пре него што рашчисти рачуне с Југовићима. Њен проблем се још некако и може решити Југовим речима: „Бог ј’ убио, па је то проклето“, али шта да чини с Југовићима? За њих ће бити највећа казна и срамота ако им сестра остане у животу, те је то вероватно један од узрока што јој Бан поклања живот. Боље се он Југовићима није могао осветити за учињено неверство и опасности којима је био изло-

жен донекле и њиховом кривицом. Ми, додуше, признајемо да овим проблем „праштања“ није коначно решен, али је бар указано на још једну могућност, која је боље у складу са Бановим витешким и бескомпромисним карактером него праштање ради жеље да и даље сачува пријатељство неверних Југовића. Одласком на Косово Бан се својим јунаштвом и храброшћу далеко уздиже изнад Југовића, а праштајући жени живот, он их надмаша и великодушносту, чак и кад се има на уму да у овом праштању и жеља за осветом игра знатну улогу.

Против оваквог схватања г. Костић износи два разлога, који по њему говоре за тезу да Бан прашта љуби из обзира према тазбини.

1. Бан је „паланчанин“ који је сав срећан што се ородио с племићком кућом Југовића, па то сродство неће да раскине чак ни после неверства жене и њихова кукавичког понашања. Своје мишљење г. Костић потврђује чињеницом да је Бан из малене Бањске, док су Југовићи из престонице — Крушевца. „На то паланчанство његово указује и страх таста Југа: да га ко из тазбине није неспретно увредио: да ли му се господске ‚велеградске‘ шуре нису насмејале неком простијем поступку или речи.“ Мислимо да ће се и г. Костић с нама сложити да Бан својим понашањем нигде не даје повода оваквом схватању. Према томе је оно пука претпоставка, која се оснива једино на чињеници да је Бан из „малене Бањске“, али не налази никакве подлоге у Банову држању и догађајима који су у песми описани. Праштање жени и мир с Југовићима не могу се, дакле, довољно образложити Бановим „паланчанством“.

2. Важнији је други разлог, на који је већ указао Гезман: „Јунак се не жени девојком, него се жени, тако рећи, ваљаном и јуначком породицом, која гарантује својим сојем, својом расом за моралну и расну вредност својих кћери!“ А по г. Костићу: „Страхинић је зет који је тражен, и што је важније: који је тражио не само ‚за себе девојку‘, него и дому свом, мајци и себи ‚пријатеља‘, и који зна, а то је још важније, да од Југа и Југовића, највишег племићког дома, не може наћи боље.“ Питање је само да ли је овакво схватање женидбе довољан разлог да Бан љуби и Југовићима опрости онако тешку кривицу. Логички се, по нашем мишљењу, ово

питање не може решити, јер се увек може навести довољно разлога „за“ и „против“; све зависи од степена у коме је у његовој личности укоренењено поменуто схватање брака. Стога нам не остаје ништа друго него да видимо шта раде други јунаци у сличним приликама. Ми се не сећамо да смо у нашој народној поезији наишли на неку песму у којој би се праштање неверства и издајства жени правдало на сличан начин. И за много мање кривице жена, без икаквих обзира на њену породицу, бива обично „на лицу места“ кажњена смрћу. „Задружно“ схватање брака не спречава, дакле, остале јунаке да се освете за издају и неверство жене. Ако би оно било разлог Банову праштању, то би био изузетак, а не правило. Такав би изузетак био сасвим разумљив да су се Југовићи нашли Бану у невољи и да је бар један од њих пошао с њим на Косово. Али га стари Југ-Богдан, кад га Бан понизно моли да му да Југовиће да с њима потражи своју љубу а његову ћерку и тако опере срамоту и са свога и њихова образа, одбија, па га чак назива и будалом: „Виђех јутрос да памети немаш.“ — Шта има Бан још да тражи у Крушевцу и да очекује од оваквих пријатеља? Племенита крв Југовића је у овом случају изневерила, јунак није нашао ни љубу ни пријатеље какве је желео. Зато их он оставља разочаран не само у љубав жене, већ, што је још горе, и у јунаштво и верност пријатеља.

Бранислав Крсћић

ШТА ЈЕ ПОЈАМ РЕЧИ „КНЕЗ“, А ШТА РЕЧИ „КЊАЗ“ У НАШЕМ ЈЕЗИКУ XIX ВЕКА?

Г. Драг. Страњаковић, доцент Београдског универзитета, не престаје *књаза* Милоша (и *књаза* Михаила) титулисати *кнез*. Ако би то чинили наши лингвисти или људи којима историја није струка, не би им се могло много ни замесити. Али човеку коме је струка баш новија историја нашега народа ово се не сме опростити. Не сме стога што се, бар међу његовим слушаоцима, може наћи неко да се угледа на овакво изражавање. А ту је одмах и сукоб с историским чињеницама, не само са лепим стилем, који захтева да се прецизно изра-

жавамо када употребљавамо какав епитет или какав нарочити израз. Ма колико да би наши језички чистунци налазили да су *кнез* и *књаз* речи које означавају исти појам, с том само разликом што је *кнез* реч *српска*, а *књаз* реч *руска*, и да стога реч *књаз* треба избацити из нашега језика, један историчар *морао би знаћи* да те две речи, у доба Милошево и кроз цели XIX век, *нису код нас означавале исти појам*; и *морао би знаћи* да се Милош никада, *ама баш никада*, није *називао кнезом*, нити га је народ тако ословљавао; и *морао би знаћи* да је за то имало и сасвим *ојправдана разлога*! А титулу *књаза*, а не *кнеза*, носио је и Александар Карађорђевић (1842—1858).

У доба Милошево и доба раније, Карађорђево, *кнез* је било *звање*, остало од турске администрације у београдском пашалуку. Кнезови су у ово доба, дакле, били они људи које је београдски везир именовао за српске народне старешине у појединим нахијама и који су као такви имали одређене дужности према прописима нове турске администрације, заведене у београдском пашалуку после свиштовскога мира. Отуда и видимо у првоме устанку велики број оних који су се називали *кнезовима*.

Али се та реч као звање престаје употребљавати већ у администрацији Карађорђево Србије. Старешина нахије назива се тада *војводом*. И сам Карађорђе није хтео узети титулу *кнеза*, чак ни у саставу ма с којом другом речи (на пр. велики кнез, или главни кнез и сл.), већ се назвао *врховним војдом* или просто *војдом*, и тако направио разлику између себе и *војвода*. Кнезом су тада називали само још оне којима је тај назив (или титула) остао од турског земана, као на пр.: кнез Сима (Марковић), кнез Милан (Обреновић), кнез Аксентије (Миладиновић) из Чибутковице, кнез Теодосије (Маричић?) из Орашца и др.

Првобитно, дакле, у новије доба наше историје, *кнез* је било звање турске администрације, које је звање одбацила већ прва српска управа, бар званично. Али у администрацији првих година Милошеве владе видимо поново употребу речи *кнез*.

По споразуму с Марашли Али-пашом, утврђеним на Морави 1815 год., аутономна Милошева област добила је

поново нахиске *кнезове*, као важније старешине у народу, којима ће главни посао бити да прикупљају порез од народа, како с народом не би долазиле у додир турске харачлије, а осим ових *кнезова*, *кнезовима* су названи и чланови Српске народне канцеларије, којој је дата судска власт за Србе.

Природно је да Милошу, коме је споразумом на Морави призната врховна власт над српским народом, није могла бити дата иста титула. И доиста, Турци га називају *баш-кнезом*, тј. вишим кнезом, или над-кнезом. Али Милош, који је добро познавао психологију како својих обичних поданика, тако и оних који су добили положаје *кнезова* у државној служби, није марио за титулу коју су му Турци дали. Понајпре стога што је то долазило од Турака, чије је све акте он подозревао, а још више стога што ни народ а ни сами *кнезови* не би правили довољну разлику између њега, *баш-кнеза*, и осталих *кнезова*. Нарочито је ту своју титулу Милош морао омрзнути после првих неспоразума између њега и чланова Народне канцеларије, и после Абдулине буне (год. 1821 г.), када се јасно видело да неки *кнезови* из Народне канцеларије доиста и мисле да су равни Милошу, и када је Милош сазнао да им *баш сам* београдски везир, Марашли Али-паша, пуни тиме главу.

Отуда се Милош назвао *књазом*, и тако су га сви морали титулисати, а постепено је избацио и сам назив *кнез* као звање у државној администрацији. Али пре него што је то урадио, Милош је *кнезовима* назвао и оне које је постављао за сеоске старешине, да би тиме умањио значај титуле оних *кнезова* који су седели у Народној канцеларији. Доцније је Милош и то укинуо, а сеоске старешине назвао *кнежевима*, који им назив и данас припада.

Ова разлика коју је Милош направио између титуле *књаз* и *кнез*, остала је на снази све док је Србија била *кнежевина*.¹ Тако се називао и Михаило и Милан II и Милан IV. Па је чак на гробу Сергија, другог сина Краља Милана, написано: „Овде је сахрањен *књажеввић* Сергије“... итд. А Сергије је умро 1878 године.

¹ *Кнежевина* је реч која означава државу, а територија којом је управљао *кнез* звала се *кнежевина*. Као што се види, и ту је направљена разлика.

Отуда ми данас имамо масу њих који се презивају *Кнежевићи*, а ни једнога који би се презивао *Књажевић*.

* * *

Извесну забуну у прављењу разлике између речи *кнез* и *књаз* направио је сам Вук.

Пишући „*Рјечник*“ Вук није у њ унео и реч „*књаз*“. Он је није унео свакако зато што то није била српска реч. Али, зар је Вук једну туђу реч унео у „*Рјечник*“?

Није разумљиво зашто је Вук овде направио изузетак. Утолико пре што је знао и за употребу ове речи у нашем говору, а знао је и њено изузетно значење код нас. На страни 289 „*Рјечника*“, код речи *кнез*, Вук вели и ово:

„И сам Милош првијех година својега владања звао се и потписивао *врховни кнез* докле га његови писари и друге удворице нијесу наговорили да се назове *књаз*.“

Знамо да је и сам Вук био једно време Милошев писар, знамо да су се њих двојица тада посвађали и да је Вук, потом, променио своје ласкаво мишљење о Милошу. Последница те свађе и промене мишљења свакако је и овакво Вуково гледање на уношење речи „*књаз*“ у употребу код нас. Али Вук није био у праву када је онако мислио. Мрзећи на удворице, које су га с Милошем и завадиле и тиме га за једно дуже време лишиле Милошове материјалне помоћи, Вук је и овде, у овој новој титули Милошевој, видео само прстех удворица. У ствари морало је бити онако како смо ми горе изложили, јер и он потврђује утврђену чињеницу да се Милош никада није називао просто *кнез*. Вук је, вероватно, био чуо да су „удворице“ Милошове пронашле реч *књаз* за његову титулу — што је сасвим могућно —, па је отуда веровао да су то учиниле и по сопственој иницијативи. Међутим је та иницијатива морала доћи од стране самога Милоша. Он је, свакако, морао рећи да му се титула *врховни кнез* не допада, и наредити неким из своје ближе околине да му нађу другу. Иначе, како би се „удворице“ и у овом правцу могле додворити Милошу, ако не би знале да он жели другу титулу? Како би се смеле усудити наговарати га да мења титулу коју већ има? Да мења титулу која му је дата и призната од стране суверене државе?

* * *

Вуково схватање о речи *књаз* и њеној употреби у нашем језику, боље речено, у језику наше државне администрације ранијега доба, не би, дакле, смело да буни бар стручњаке, нити би смело бити разлог да и они ту реч замењују другом, њој сличном. Титула мора увек гласити онако како је састављена и унета у употребу; она се само тако може и мора употребљавати. Ни реч *инспектор*, ни реч *мајор*, на пример, нису речи српске, али једнога инспектора или мајора морате тим изразима ословити; не смете им тражити сличне у народном говору и језику. Отуда ни реч *књаз*, која по своме значењу, добивеном када је унета у употребу код нас, *означава шишулу владоаца*, не смемо замењивати речју *кнез*, која значи једно сасвим мало звање у нашој државној администрацији новијега доба. Иначе би нове генерације морале веровати да су разни Кнезмарковићи, Кнезјанковићи, Кнезмилојковићи потомци каквих наших владалаца, па би лупале главу да пронађу када је Србијом владао тај кнез Јанко, кнез Марко, или кнез Милојко, који су, стварно, били само непознати сеоски кметови.

Ето још једнога разлога због којег бар стручни историчари не би смели реч *књаз* замењивати са *кнез*!

Милош је, дакле, *књаз* Милош, а не кнез Милош; као што је и Лазар Хребљановић *кнез* Лазар, а не књаз Лазар!

Св. М. Гребенац

Језик у школи

НЕШТО О ГЛАВНИМ ПИТАЊИМА НАРОДНОГ ЈЕЗИКА У НИЖИМ РАЗРЕДИМА СРЕДЊИХ ШКОЛА

3.

Неко би могао помислити да се изношењем свих ових чињеница иде за тим да би се посветило све време рада искључиво граматички, тако да не остане времена ни за књижевност, ни за вежбања у савлађивању стилских особина књижевног језика. Далеко сам од тога. У једном смишљеном плану, где би се време распоредило како треба,

број часова којим располаже наставник био би довољан и за оваква вежбања, и за обрађивање осталих потребних питања у програму, и за изграђивање писмености и за читање најпотребнијих ствари из књижевности. Све се то може развијати упоредо, у складу. Граматичкој анализи по том плану рада дало би се мало више места у првом разреду, а ако је ту добро изведена, доцније би јој се дало толико времена, колико је потребно да се научено не заборави и да се на основне ствари наслони ново градиво. Од наставника се тражи да нађе згодан начин у распоређивању свога рада, да се уз обрађивање нових методских јединица за утврђивање старог градива не утроши превише времена и да тај посао не ствара деци досаду. Понекад је доста само да се са понеколико питања прође кроз разред, па да се свест ученикова задржи будна над ранијим градивом. Некад ће бити потребан час, некад пола часа, а више пута и мање за вежбање на штиву. Нека то само не долази у већим размацима и нека се, што опет наглашавам, не изгубе главне ствари у споредним. Уколико се у нижим разредима, првом и другом, буде нашла права мера, утолико се у вишим, трећем и четвртном, време оваквог вежбања може скраћивати у корист свега другог што улази у план рада. Нека се овакво увежбавање на штиву провлачи као основна жица кроз читаво ткиво наставникова рада. Оно не мора много запремати места у том ткиву, али се не сме и кидати.

Све што у описној граматичкој даље долази за шире систематско упознавање књижевног језика везано је тешње са крајњим главним циљем наставе језика у нижој гимназији — са изграђивањем ученикове способности да се у свом говору и писању служи књижевним језиком. Тај циљ треба јасно ставити, тако да на њ стално мисле и наставници и ученици. И ученици, кажем, јер треба да они увек осећају у току рада да језичке појаве у његову учењу нису сврха саме себи, него ради главног задатка, тј. упознавања правилности књижевног језика којим он треба да се служи. Та ближа веза између обраде градива и главног циља може се одржавати у свим појединостима ширег разрађивања граматичког градива. Уза све то овде треба имати увек на уму да се потпуно владање књижевним језиком стиче — с једне стране, знањем, а с друге, је-

зичким осећањем. Обрадом граматике наставник ће пружити ученику потребно знање о језику, оспособити га за правилну употребу изражајних средстава у говору и писању, али богатство у изражајним могућностима, потребан материјал, да тако кажем, за правилно и добро изражавање, осећање унутарњег склада и повезаности у говорним целинама стећи ће ученик само на пробраном штиву из књижевности. Ту се изграђује књижевно језичко осећање. Зато је потребна мера у развијању ученичке способности и у једном и у другом правцу. Језичко знање без језичког осећања не вреди много, и обрнуто, — језичко осећање се може учврстити само језичким знањем. Овде се од наставника, поред најбоље стручне спреме, тражи и много спретности. Увежбавање и овде, и у једном и у другом смислу, чини главне путеве који воде право циљу. Сва теорисања, сва уџбеничка знања, и о језику, и о књижевности, треба наставник да узме као путоказе (да се изразимо речима педагога), а вежбања у писмености, и у погледу правилности језика, и у погледу садржајности израза и, донекле, у погледу изграђивања стила, нека буду пут који ће ученици под његовим вођством прелазити на сопственим ногама.

Посао је врло сложен, па је овом приликом немогуће ући у расправљање и о свим важнијим моментима. Чини ми се да у читавом раду наставника језика највише брижљивости изискују вежбања у писмености. С једне стране, треба сузбијати неправилности и недостатке у ученичкој писмености што долази од још довољно неразвијене свести о појединим језичким појавама, а, с друге стране, треба уклањати неправилности везане за локалне или дијалекатске говорне одлике. Погрешке које су ушле у механизам ученикова говорног и писменог изражавања провлаче се годинама, па их, и поред доброг знања, и поред најбоље пажње, није лако, као ни обичне рђаве навике у животу, уклонити.

Потребно је, рекао бих, да наставник од првог дана упознаје писменост целог разреда, па онда тек писменост појединаца. Треба при сваком вежбању, а нарочито при исправљању писмених задатака, хватати и бележити најобичније погрешке које чини већина у разреду, а онда оне које чине појединци. У својој бележници за сваког ђака наставник би имао кратко означене недостатке у писмености. Тако би се

у прегледу могло видети шта је наставник у ком правцу учинио са читавим разредом, и с појединцима. На тај начин се могу, мислим, систематски уклонити на време многе теже погрешке у писмености које нас понекад изненађују и у вишим разредима.

Да узмем овде који пример, како ја замишљам рад на систематском уклањању језичких погрешака у писмености. Недавно ми се жалио стручни колега из учитељске школе да му неки ђаци у првом разреду, који су ето дошли с нижег тецајног испита, пишу неправилно одричне придеве и прилоге: *не љраведан*, *не љраведно*, затим именице *не човек* и сл. Ја сам истих дана у вежбањима по диктатима које сам чинио у свом првом разреду гимназије приметио да ми деца пишу негацију састављено с глаголским обликом: *нерадим*, *незна* и сл. (нарочито, ако је акценат на негацији). Скренуо сам им пажњу на ту погрешку. Кад су ми после неколико дана деца радила писмени задатак, понегде су растављала негацију од глаголског облика, али сам код свих скоро нашао *немогаше* састављено, а много их је написало *не захвалан* и *не љраведно*. Можда је то било и зато што су ученици имали у свести то да сам ја на табли растављао *не* од глаголских облика, али су заборавили да сам им рекао да се то односи само на глаголске облике, изузев трпни глаголски придев. Изградио сам им иза тога правило о томе кад уопште речца „не“ улази у састав речи и не одваја се у писању, објасно им уз то разлику у значењу речце *не* уз глаголске облике и у саставу друге речи. Деца су ово правило научила. При идућим сам вежбањима у диктат уносио и примере са речцом *не* и у једној и у другој употреби. Приметио сам да још неки пишу *неваља*, *нерадим* и сл., али друго само најслабији ученици. Рачунам да ће се до краја године ова неправилност, ако их будем почешће потсећао на наше правило, сасвим уклонити. И ту једном увежбана ствар не сме се узети као готова; требаће им и после који пут поменути правило. Неће се, мислим, десити после тога да и у вишим разредима ови ученици ту греше. Поред оваквих општијих разредних грешака, исправљао сам и специјалне погрешке појединаца на сличан начин. Ако ми је ученик праврио друге погрешке у састављању свезица или енклитика са другим речима, налазио сам у ре-

ченици сличан ред речи. Чини ми се да се код неких брзо осетио напредак.

Погрешке, и општијег карактера, и појединачне, разноврсне су по природи, па би се могло рећи да за сваку треба посебан метод уклањања. У писменом задатку који поменух општија погрешка у разреду била је и неправилно употребавање меких и тврдих, „непчаних“ сугласника *ч, џ* и *ћ* и *џ*. То су погрешке дијалекатске природе, које се налазе често и у осмом разреду. Овде не помаже много граматика, ни описна, па ни историска. Да правилно ђак пише *чеџа* и *већ* и сл., не чини му ништа све знање о јотовању из историје језика. Никакво му правило овде не можете дати. Ја сам у овом случају упућивао децу на то да пазе да ли могу у мом изговору осетити разлику између ових гласова. Рачунао сам да ће деца извежбати слух да код другог осете разлику, ако је сами код себе не могу створити. Ако ђак десет пута једну реч са оваквим једним гласом свесно напише правилно, једанаести ће је пут и несвесно правилно написати. Кад сам приметио после у вежбању да ми један ђак, за кога сам у својој бележници записао овакве погрешке, не греша више, питао сам га, откуд то да сад правилно пише ове гласове. Рекао ми је: „Пазим како ви изговарате.“ Наравно, код свих се неће одмах јавити тај напредак. Код неких је теже навикнути слух на ове разлике. Доцније, кад не буду ученици писали по диктату, требаће им чешће дати посебно неколико речи са овим гласовима да напишу, ради контроле успеха у овом правцу. Нека се са овим планом ради кроз све ниже разреде, верујем да ће и ту успех бити потпун. — Потребно је, дакле, све писмене вежбе подешавати и према погрешкама које ђаци чине.

Овакав и слични методи за вежбања у писмености добри су кад се тиче правописних, фонетских и синтаксичких погрешака у употреби облика. Али са синтаксичким погрешкама у реченичном склопу и са стилским недостацима ове врсте теже иде. Ако и успете да код појединаца исправите једну погрешку реченичког склопа, нисте још ни издалека постигли то да ће се исти правилно изразити у другом сличном реченичном обрту. Осим тога овакве вежбе одузимају више времена. — Ту се може наћи један посредан,

али простији начин. Погрешке ове врсте долазе отуд што ученици, у тежњи да се угледају на језик књига које читају, напусте свој природни говорни израз, траже вештачки израђену реченицу и у томе помуте свој ток мисли. У свом природном говору ученик ће се изразити лепо и правилно, неће употребити дугу претрпану реченицу; али кад му дође да и најобичнију мисао да у писменом облику, зато што и несвесно нагиње оном сложенијем склопу реченице чију механику није још савладао, — даје непотпун, нејасан, некад бесмислен израз.

Кад се код ђака примети тешкоћа у писменом изражавању, било то у реченичком склопу, или у логичкој повезаности мисли, наставник треба да нађе начина да их упути да се изражавају у једноставнијим краћим реченицама. Ово је могуће утолико пре што се у нижим разредима обично тражи описивање познатих ствари, писање о свакидањим доживљајима или препричавање. Нигде природа ствари не тражи сложенији израз. Ако се ђак на једноставној и простој реченици научи јасном и правилном изразу, јасност и правилност ће остати као главне одлике његова писања и доцније, кад он у поступном развоју буде савладао и сложенији израз.

Ј. Вуковић

ЈЕЗИЧКИ ПАБИРЦИ

Љ. Стојановић о Маретићеву „Језичном савјетнику“

(7)

102. *Чији*. Маретић вели да се *чији* може „протезати само на ријечи мушког рода које стоје у синг. и значе чељад.“ Међутим, вели Стојановић, „у ARj. има примера да се релативно *чији* употребљава и кад се не односи на речи мушког рода које стоје у једнини и значе чељаде, и значи просто припадање као: дјевојци у чију утробу он имаше сити; чија је била увреда, онога и освета; сви они чијој се управи придајемо итд. — и против тога се моје језичко осећање не буни нимало.“ В. о томе у НЈезику I 136—140.

103. *Држати до кога* (ја мало држим до њега) ја бих избацио из књижевног језика.“

104. *Избећи*. „Мени се чини да је боље рећи *избећи* нешто него *нечему*; а *ушећи од нечега*, и *умаћи нечему*.“

105. *Изјавиши*. „Ако се хоће место *изјасниши се* (из рус.) да узме *изјавиши*, онда споредна реченица мора доћи са *да*:

изјавио је да је за монархију, републику; изјавио је да је задовољан с пресудом итд.“

106. *Клевешајџи*. „Код нас [мисли у источном делу нашег језика] се каже само *клевешајџи кога*, а што у ARj. има и *на кога*, не значи да је добро, јер тамо има и *сујрош коме* и *од кога*.“

107. *Кроз*. „Мислим да се може рећи *кроз* у значењу *после* у изразима: ето ме *кроз* четврт часа; *кроз* годину дана обогатиће се, итд.“

108. *Дојасџи*, *зајасџи* у значењу *пријасџи*, *јасџи* у *део* (деоном, али више као случајно) стоји с дативом (запало Циганину царство итд.), а што се узима с акузативом, мени личи на оно што се у песмама каже: *сједе зџа Сџрахиниџа бана*; доцна лежеш рано не устајеш; на мору га јутро освануло итд. Зато мислим да није добро запала га је лисница нутарњих послова. Да не буде то према глаголу *најасџи кога*?”

109. *Насесџи* код нас значи као преварити се (насео сам у том послу), награвусити (насео сам с тим човеком), а никад *насесџи коме* „*einem aufsitzen*“: немојте им насести, у значењу: не дајте се преварити.“

110. *Приклојџи* и *поклојџи* некога, а не *некоме*, и значи: у препирању тако му одговорити да заћути, да нема шта са своје стране одговорити.“

111. *Радоваџи се*. „Не ваља радујем *јој* се што је оздравила, треба без *јој*.“

112. *Имаџи* *богаџих* *прича*. „Није добро речено: Грци су *имали* *богаџих* *прича*, већ: *били су* *богаџи* *причама*.“

113. *Оставиџи кога* *на* *цедилу*. „Има пословица: *остао* као брабоњак (или још вулгарнија реч) *на* *цедилу*: испао, избачен из друштва, а да ли се може рећи: *оставиџи кога* *на* *цедилу*, то не знам.“

114. *Да*. „Може се рећи: не само *да* *варају* него и краду, јер ту *да* стоји место *што* (варају) и не може се изоставити, а не може се рећи: он данас не иде у школу, *јер* *да* је болестан, већ: јер је — вели — болестан, или: јер вели да је бол., или: јер је, божем, бол.“

115. *Делом* (*дијелом*). „Болујући читао је *дијелом* поезију *дијелом* новине — то је по нем. *teils-teils*; али се не може рећи ни: *које* поезију *које* новине, већ само: и поезију и но-

вине. *Који-који* стоји место *неки-неки*, а адвербијално *које-које* место *нешто-нешто*, а у горњем примеру не би се могло рећи: *нешто* поезију, *нешто* новине.“

116. *Погибија*. „Не може се рећи: гледао је *погибији* у очи, већ опасности, смрти, јер то може наступити, а *погибија* је већ настало убијање.“ Стојановић овде нема сасвим право, јер се може рећи: претила му је *погибија* (опасност, смрт) и сл.

117. *Одаћи се ићи*. „Ја не бих рекао ни *одаћи се* ни *иодаћи се ићи*, већ просто *иroidи се*.“

118. *Гледаћи своја посла*. „Гледај своја *посла* и: *то су његова посла* тако је раширен израз у народу да се не може назвати провинцијализмом. То је петрефекат у ном. и ак. мн. ср. р. и ја га не бих избацавао из књижевног језика као ни *дома*.“

119. *Промишљена злоба*. „Мислим да не би било добро рећи: он је то учинио *с промишљеном* (прорачунатом) *злбом*, јер злоба не може бити ни промишљена ни непромишљена, она се јавља сама од себе.“

120. *Исход руке*. „Нешто учинити, свршити неки посао *исход руке*, значи неправилним, нередовним путем, па је не-обично рећи: држава и црква иђаху *...исход руке*, боље: иђаху *уиоредо*, заједно. У народу није обичај, кад двоје иду да се узму под руку већ или иде свако за себе или се држе пр-стима, шаком.“

121. „*Све у свему* за нем. Alles in Allem код нас се и не говори, већ *све скуиа*, заједно или *с једно на друго*, на пр. узевши све скупа (или: тако је, и значи да свако за себе не би било добро, али сабравши све, више је добро тако, него није.“

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

67. „*А и том је иједно и сукис сјеле те књиге*“.

„Сукус“ је недопуштена туђица [лат. *sukus (succus)*], јер имамо своје речи: *суштина*, *једрина*, *снага*.

68. „*Војину дође да иза гласа закука*“.

Место „*иза гласа*“ требало је рећи — *из гласа* = „из све снаге“.

69. „а има и једна ријеч и да Крајишници сѝоро зрију.“

„Зрију“ је погрешно, треба — *зру*, јер од глагола *зрѝти* (постајати зрео) презент правилно гласи: *зрим, зриш...* з л. множ. *зру*. У горњој реченици, дакле, место „...споро зрију...“ требало је рећи ...споро *зру*...

70. „Џони Сикиу следела су два балѝта.“

Глагола *следеѝти* у књижевном језику не постоји; постоји глагој *слѝдиѝти* — *слѝдѝм* (слијѝдити — слијѝдѝм — по јужном изговору). Зато је и у горњој реченици место „следела“ требало рећи — *слѝдила*.

71. „У целом ѝелу обузме га нека слабина и он се скљока.“

У горњој реченици место *слабина* требало је рећи — *слабосѝ*, јер *слабина* (и *слабина* — у Вукову речнику) значи нешто друго.

72. „Он сѝрасѝи не ѝоѝцењује, али ниѝи их у ѝесмама идолизира...“

Не ваља „...али нити их у песмама идолизира“; требало је рећи овако: „...али и у песмама од њих не чини идола“.

73. *У лепој приповѝци „Дјед“ има праве rustikalne poezije.*“

„Рустикалан“ је од лат. *rusticus*; непотребно је код наших речи: *сеоски, ѝољски*.

74. „Данас ујутру десио се случај...“ „Јуче увече сѝигао је у Београд...“

„Данас ујутру“ и „Јуче увече“ је чист превод с туђих језика (нем. *heute frůh, gestern Abends*; фр. *hier soir* и др.); нашим језиком је правилно само: *јуѝрос, синоћ*. Према томе у горњим реченицама место: „Данас ујутру десио се...“ и „Јуче увече стигао је...“ требало је правилно рећи: *Јуѝрос* се десио...; *Синоћ* је стигао...

75. „Бојим се да се ѝлочѝ ѝоѝѝом не ѝоломију.“

Од глагола *ѝоломиѝти* облици през. правилно гласе: *ѝоломим... ѝоломимо... ѝоломе*. Облици: *ѝоломијѝм — ѝоломију* су неправилни, исто онако као и *сломијѝм — сломију, сломијѝн* и сл., исп. НЈ II 159. Требало је, дакле, да у горњој реченици стоји: ...да се плоче поштом не *ѝоломе*.

76. „*Nije mogao niti je htio da se svađa s takvim luđakom.*“

„Луђак“ је покрајинско, књижевно је *лудак*. Зато је и у горњој реченици место: „...*da se svađa s takvim luđakom*“ требало рећи: ...да се свађа с таквим *лудаком*.

77. „Случило се оно чему се није надао...“

„Случити се“ је према рус. случиться; непотребно је код наших речи: *деси́ти се, догоди́ти се, зби́ти се* и сл. Отуда је у горњој реченици место: „Случило се...“ било боље рећи: *Десило се* (догодило се, збило се)...

78. „...хи́тро љужали уз лесџи́вице...“

И глагола *љужа́ти* у књижевном језику нема; има *љужа́ти, љужем*. Зато је и у горњој реченици место „пужали“ требало рећи — *љузали*.

79. „И Римљани се тада не усџезају да оскрнавe њихове највеће свџи́ње“.

Од глагола *усџеза́ти* облици презента правилно гласе: *усџезем... усџеземо... усџезу*; облици *усџезам... усџезамо... усџезају* су неправилни. Зато је и у горњој реченици место: „И Римљани се тада не усџезају...“ требало рећи: *И Римљани се тади не усџезу*...

80. „До́и́ си око́ло недџелје и град ра́́ето онда́ видџети.“

„Около“ м. *око* у значењу временском претставља данас архаизам (и провинц.). Требало је, дакле, рећи: *Доћи ћу око недеље* (недјеље)...

81. „Кроз долње разреде најор насџавника иде за џим...“
„Ђак долњих разреда је врло дрско биће...“

У књижевном језику правилно је само *доћи, долћи* не ваља. Дакле, требало је рећи: *Кроз доње разреде... Ђак доњих разреда...; али је свакако боље „нижи“*.

82. „Те мрље много ошџеђују одело.“

Глагол. обл. *ошџеђива́ти: ошџеђујем-ошџеђују* у нашем књижевном језику нису потребни пошто постоје гл. облици: *шџеђи́ти: шџеђи́м-шџеђи́те*. Према томе у наведеној реченици место: „...много ошџеђују одело“ требало је рећи: *...много шџеђи́те одело*.

83. „Само су Филијови дланови и лице искакивали ја́че.“

И глагола *искакива́ти* у добром књижевном језику нема; постоји *иска́кати-иска́чем*. У горњој реченици, дакле, место „искакивали“ требало је рећи — *искакали*.

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XIII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар, соба бр. 3 или књижарима: Геци Кону, а. д. и С. Б. Цвијановићу у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона а. д. у Београду.

А. *Белић*: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић*: Акценатски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружицић*: Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић*: Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић*: Језик Матије Антуна Рељковића . . . . . 50.—
5. *Михаило С. Сићановић*: Источноцрногорски дијалекат . . . . . 60.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

Поштарина плаћена у готову

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ОДКОР

ГОДИНА IV СВЕСКА 7

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1936

САДРЖАЈ

	стрaнa
1. А. Белић: О грађењу нових речи	193
2. М. С. Московљевић: Називи за воћњаке	197
3. М. Стевановић: Предикат збирних именица	202
4. D. Раупов: Ne sud već svjedočenje	206
5. Nikola Rončević: Prilog jeziku društvenoga saobraćanja	213
6. Стојан Бијелић: Кварење народнога језика	214
7. X. Поленаковић: Једна нова реч у дубровачком говору	216
8. Ј. Вуковић: Нешто о главним питањима народног језика у нижим разредима средњих школа	217
9. Језички пабирци	219
10. Језичке поуке	221

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С.
Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир
Алексић, д-р Петар Ђорђић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу.
Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље
администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818,
а рукописи — секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски
семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. IV

СВ. 7

О ГРАЂЕЊУ НОВИХ РЕЧИ

4.

У ранијем чланку показао сам шта је Караџић чинио да уклони опасности за правилан развитак нашег књижевног језика које би могле отуда потећи што би какво ауторитативно тело, на пр. Друштво српске словесности (доцније Учено друштво, а још доцније — Српска краљевска академија), — узело на себе грађење нових речи и тако би својим ауторитетом покривало и могућне грешке. А те би грешке — као што обично бива — послужиле доцније као углед за даље кваријење језика. Зато је он тражио да појединци — када им то устреба — граде сами нове речи, па ће их целина примати или одбацити. Тако је и он сам, преведећи Нови завет, — поред турских речи које је задржао (30 — на број), поред словенских речи које се „ласно могу разумјети и с народнијем ријечима помијешати“ (49 — на број) и других словенских речи које је посрбио (47 — на број), — начинио и 84 нове речи. За њих он вели да би многе од тих речи казао и најпростији Србин онако како је он то учинио, наравно, кад би му затребале; „а може бити да их и говоре“, продужује он (Скупљ. грам. и полем. списи III 267). Зато ћу се ја на њима и задржати, јер ће се из њих јасно видети како је Караџић замишљао да треба градити нове речи. Он их је све у помињаном предговору Новог завјета од 1847 год. навео; и ја ћу их навести овде, само мало у другом реду да бисмо их могли лакше прегледати.

Ево их:

а) *викач, вребач, измишљач, карач, кушач, мењач, пре-
пирач, ругач, сејач, слушац, трубач, шаптач;*

б) *избраник, освешник, четврћник;*

в) *ѿресѿуѿница, вратарица;*

г) *виноградар, вртар;*

д) *ћилимарски, зборнички;*

НАШ ЈЕЗИК

13

ђ) *пребљубочинац, пребљубочиница, пребљубочинство, пребљубошворни, лудокрадица, празноговорљив, незнабоштво;*

е) *зборница,*

ж) *посинаштво, девојаштво;*

з) *отпад;*

и) *распусна (књига), заједничан;*

ј) *смерност, дрвеност, светост, гостолубивост, мртвост, распадљивост, нераспадљивост, пропадљивост;*

к) *избављење, извршење, обновљење, окамењење, ојравдање, ојушћење, осуђење, очишћење, незнање, покајање, помазање, помирење, понижење, посвећење, посињење, послушање, нејослушање, потврђење, похођење, пригошовљење, признање, примирење, ујврђење;*

л) *грабљив, неиститљив, неистиражљив, неосетљив, нејоколебљив, нејримирљив, неразумљив, неродљив, ојадљив, јоучљив, распадљив, непропадљив, свадљив.*

Занимљиво је да је Караџић — свега на пет година доцније — у II издању свога речника од ове 84 речи унео у свој речник 29 речи као да се у народу заиста говоре (у горњем прегледу косим словима наштампане речи нису унесене у Рјечник). Од горњих категорија (група) речи као што се то види, — неке су ушле потпуно у Рјечник (група *а, г, з и и*), а од других категорија само по нека реч; сасвим је случајно, вероватно, што из групе *б и д* није ушла ниједна реч. Међутим објашњење о томе Караџић није дао ни у предговору своме Срп. Рјечнику нити у самом тексту његову. Само у три случаја Караџић даје у тексту Рјечника неке потврде из народног језика о изнесеним речима, тако наводи:

за *девојаштво*: За ким ћемо оставити мајку

И лијепо царство девојаштво;

за *покајање*: *покајње* (у Ц. г.) покајнице иду на покајање;

за *јослушање*: Да дочекаш од мене весеља,

А од Фате сваког послушања.

Иначе, у другим случајевима стоји на пр. овако: *понижење* Erniedrigung humilitas, *појврђење* Bestätigung, confirmatio, *признање* Geständnis, confessio. Требало би претпоставити да је у осталим случајевима Караџић утврдио да се речи које је приписивао себи у предговору Новом завјету или заиста употребљавају у народу или је констатовао да би их народ

заиста онако као он начинио кад би му устребале. Уосталом шта је било од тога двога у сваком засебном случају, тешко је одредити. Узећемо сада ове групе редом.

5.

Речи на *ач* — *викач*, *вребач* итд. — које је употребио у преводу Нов. завјета — Караџић је обележио све и као народне речи. По особинама наставка *ач* речи изведене од глагола тим наставком претстављају *живу* или, како се то обично вели, продуктивну категорију. Од речи које је Караџић навео свега су три-четири у сталној употреби: *мењач*, *шрубач* и *шайтач*, и то зато што оне значе занимање: *мењач* — се једино тако и употребљава, *шрубач* — у војсци или у оркестру, *шайтач* — на пр. у позоришту. Али то не значи да се и друга образовања ове врсте која је Караџић навео не употребљавају или да се она не би могла употребити. Напротив, баш оно значење које *ша* образовања имају и јесте оно право значење које је потстакло Караџића да их помеша међу народне речи. Значењем се речи *викач*, *вребач* и сл. обележава вршилац неке имперфективне радње. Према томе, довољно је да је неки глагол имперфективан, да се завршује наставком *а* или *и* у основи па да се такве именице могу образовати. *Викач*, *вребач*, *измишљач* и сл. јесу они који вичу, вребају или измишљавају у даној прилици, а не они који се *виком*, *вребањем* или *измишљањем* баве као занимањем. Али чим вршење неке радње може постати и занимање (исп. *ковач*, *кројач* и сл.), онда она може значити и стално занимање; тако је и овде од *мењач* „онај који мења“ — постао „сараф“, „онај који труби“ — *шрубач* на пр. у војсци, пошто сви не могу и не умеју то — постало је специјално звање, *шайтач* — тако исто је постало име занимања тамо где је *шайтање* сталан и одређен посао, — те значи човека који тај посао као занимање врши. Али и поред тога што се помоћу наставка *ач* може обележавати и посебно занимање, ипак је тај наставак и даље задржао и своје опште значење вршиоца извесне радње. Чак се по томе каткада и врши диференцијација међу речима: *чйшач* је онај који у даној прилици *чйша*, а *чйшалац* има сасвим друго значење, много сложеније и уже, онај који одређени лист или часопис редовно чита итд. Зато је веза између *чй-*

ша̄ч и глагола *чӣша̄ти* непосредна и уска, знатно и непосреднија и ужа неголи између *чӣшалац* и *чӣша̄ти*. Она даје могућности да се од глагола ове врсте врло широко образују називи вршилаца радње. Зато је Караџић и могао градити такве именице до миле воље, као што их и ми сами обилно градимо (исп. *чӣшачи* обуће, улице, паркета, *обијачи* вагона, *нападач*, *изазивач* итд.). Караџић их је ставио у свој речник свакако по томе што би их народ, несумњиво, да су му устребале — морао начинити онако како их је он начинио. Али Караџић није покушао и код других глагола да изврши тај оглед; зато ја и мислим да би било доследније да је Караџић унео само оне од тих именица за које је утврдио да се у народу заиста употребљавају, а не и оне за које је, вероватно, само сазнао да би их и народ тако саградио. Али он је свакако имао права, према природи тих речи, да их тако сагради и употреби у своме преводу Нов. завјета.

Од три наведене речи (мењач, трубач, шаптач) Караџић је у два случаја (мењач, трубач) имао на уму занимање, а у једном, као и у свима осталим примерима, значење вршиоца глаголске радње (исп. Да буду напуњени сваке неправде..... шаптачи, опадачи, богомрсци. Римљ. 1, 30; у Броз-Ивековићеву речнику s. v. *šaptač*). То одговара у потпуности основним значењима тога наставка у нашем народном језику.

Наставак *ач* има више значења, али га је Караџић употребио у најобичнијим значењима његовим: у значењу вршиоца радње и обележавања занимања. Исп. за прво значење (Рјечник Вуков): *дàвãч* der Geber, *заглèдãч* (у Лици) „онај који иде да *гледа* дјевојку, па послѣ да је проси“, *избìрãч* der Wähler, *ìсòвãч*, der Schimpfer, *развãђãч* „који кога развађа“ и сл.; за друго *кòвãч*, *кùхãч*, *набãвльãч*, *рèзãч* (Rebenschneider), *свìрãч*, *хãјкãч* и сл. Често међу овим значењима нема велике разлике; али је поуздано да је друго значење постало од првога.

Одавде се види да Караџић употребљава за грађење ових речи *наштавак* који је способен да да оно значење новоизведеним речима које је Караџићу било потребно. Заиста општији или слободнији однос између изведене речи и оне од које се она изводи не може бити од речи изведених од несвршене глаголске основе наставком *ач* у значењу вршиоца радње коју та основа значи и саме глаголске основе. Другим

речима, наставак *ач* је структуралне функције: од глаголске основе гради именицу (радника) којој приписује вршење радње коју основа значи. Сасвим је природно што је Караџић у овом случају употребио наставак *ач*, а не који други од оних десетак и више наставака којима се обележава радник; јер само наставак *ач* има неограничену способност претварања глаголске основе у именицу са неизмењеним глаголским значењем; сви су други наставци који се употребљавају за грађење радника, вршиоца радње глаголске — на неки начин ограничени.

И поред овог општег и широког значења свога наставак *ач* почиње добивати у другим речима и друга, знатно ужа и специфична значења. Исп. на пр. *гађач* „који добро гађа из пушке“, *касаџ* на пр. „коњ, који добро каса“; — *букач* der Brüller (vom Ochsen), *проваљивач* „во који проваљује градину“; — *дубач* (das Hohleisen), *жарџач* (die Ofenstange); *завијач* (= завој), *зайушач* (der Stöpsel) и др. Иако није тешко показати како су се ова значења развила из поменутих основних, Караџић се при грађењу својих нових речи поменутих наставком држао онога што је најосновније и најизразитије у њему.

А. Б.

НАЗИВИ ЗА ВОЋЊАКЕ

— Још један прилог пољопривредној терминологији —

Колико је наша пољопривредна терминологија неизрађена и неуједначена, види се и по називима за разне врсте воћњака. Ти називи или су неуједначени или недовољни, тј. и нема их за све врсте воћа.¹ Прека је потреба да се изradi, по могућности, једнолика терминологија за све врсте воћњака; па нека и овај мој чланчић буде прилог и потстрек за пољопривредне стручњаке.

Ма да је наша држава по природи земљишта и по клими изразито воћарска земља, ипак немамо праве воћњаке за све врсте воћа, већ се воћке саде узгред, око куће или по њивама,

¹ На ово ми је обратио пажњу г. д-р М. Влајинац, декан Пољопривредног факултета у Земуну, који се поред своје струке, врло марљиво и успешно, бави и проучавањем нашега фолклора и језика.

без неке нарочите неге. Рационално воћарство се јавља тек у новије време, у првом реду шљиварство. Тиме се може објаснити зашто немамо називе за воћњаке многих врста воћа, а уколико их имамо, они су различни.

Поћи ћемо од наше најраспрострањеније воћке — *шљиве*. Пошто је она најобичнија и најкориснија воћка и пошто праве воћњаке имамо само засађене шљивом, то би било сасвим природно да се према називу њенога воћњака начине називи и за све друге воћњаке, уколико их нема, а уколико их има, да се преиначе по угледу на њега. Али се шљивин воћњак тројачко назива: *шљивар*, *шљивик* и *шљивак*, па се одмах поставља питање: који је од ова три назива бољи, па да се он усвоји као тако рећи званичан? Сва три назива су подједнако и напоредо распрострањена у свима шљиварским крајевима, тако да се ни за један не може рећи да је покрајински. Да бисмо се одмах могли одлучити за један од њих, треба да видимо како гласе називи за друге врсте воћа и да ли различан завршетак не даје и различно значење.

За *јабуку* има пет речи: *јабучњак*, *јабучар*, *јабучје*, *јабучишће* и *јабучик*. Четири речи има речник Југослав. академије; али све не значе само и свугде јабучни воћњак. *Јабучњак* значи: име биљкама, колач с јабукама и име њиви, које је свакако дошло од тога што је на том месту било јабука; у Арсенијевићевој збирци *јабучњак* значи воћњак. *Јабучар* значи: човека који продаје јабуке, човека који радо једе јабуке, једнога од оних који дају „јабуку“ девојци приликом прстеновања, и јабучни воћњак; *јабучје* има забележено само као име многим местима, али су она, свакако, добила своја имена по неком „јабучју“, тј. месту у којем расту јабуке, јер знам да се често брда и њиве тако зову; *јабучишће* (по Микаљину и Стулићеву речнику) значи „mjesto gdje su posađene jabuke“, тј. јабучни воћњак; других потврда за ту реч нема, а судећи по речима са истим наставком, она би у штокавском дијалекту могла значити једино „место где су биле јабуке“, „где је била јабука сађена“, испр. многобројне именице те врсте: *бостанџишће*, *јечмишће*, *кднољџишће*, *кршолџишће*, *кудељџишће*, *кукурузџишће*, *куђушџишће*, *лданџишће*, *лубеничџишће*, *мухарџишће*, *овсџишће*, *ишеничџишће*, *рђџишће*, *рђџквџишће* итд. које значе увек место где су били, или где су сађени: бостан.

јечам, конопље, кртола, кудеља, кукуруз итд. Зато и има више места у нашој држави која се зову *Јабучиштије*; *јабучић*, „mjesto, vrt gdje se sade i goje jabuke“; пример наведен само из Шулека, а вероватно од њега начињен; мени је познато да значи јабучно *расџило*, а према њему тако се зову и поједине њиве.

За *крушку* има шест речи: *крушџак*, *крушџић*, *крушје*, *крушџар*, *крушџак* и *крушчић*, али по Академиском речнику само *крушџић* има значење воћњака, а све остале речи значе или име неком селу или њиви. Али у прикупљеној грађи Српске краљевске академије имају два примера да *крушак* и *крушар* значе крушков воћњак, а осим тога има и реч *Крушчар* као име селу.

Од речи *вишња* начињена је реч *вишњџак*, али она значи или сок од вишања или врсту пасуља; Ристић-Кангрџић речник има реч *вишњевџар* која значи вишњев воћњак. У материјалу С.К.А. забележена је и реч *Вишњар*, али значи име месту.

Од речи *трешња* има реч *трешњак* (у материјалу С.К.А.) са значењем имена једној њиви и *трешњар* са значењем неког инсекта и трговца трешњама. Међутим у Ристић-Кангрџићном речнику обе речи значе и „место где расту трешње“.

Од речи *дуња* или *гуња* изведена је само реч *Гуњџак* (и *Гуњаџи*) као име селу које је свакако дошло отуда што је то село засновано на неком месту где су расле *гуње*.

Од речи *орех* долази у обзир само реч *орџије*, која значи орахову шуму, а по њој и село има, истина и реч *орашњџак*, али она значи неко тесто с орасима.

Од речи *дрен* изведене су речи *дренџић*, *дренџак* које и код Вука значе „дренова шума“, *Дрење* и *Дрењар* које значе имена места.

Од речи *дуд* начињене су речи *дудџар*, *дудара*, *дудињџак*, *дудџарџић* и *Дудњак* (назив улице). Сем последње, све остале речи означају место где расте дуд, само *дудар* значи и одгајивача дудова, а има и име селу *Дудињџак* (у Акад. речнику).

Од речи *леска* изведене су речи *лешџе*, *лешџић* и *лешџар*; све оне значе лесков шумарак или жбуње.

Од речи *маслина* начињене су речи *маслињџак* и *маслињџић*, са истим значењем (маслинов воћњак) и подједнаком распрострањеношћу, и *маслињштије*, коју сам нашао само у

речнику Југослов. академије, а о којој се тамо с правом каже: „mjesto gdje su prije rasle masline, ali je u rječnicima i u primjerima isto što i maslinik.“

И *кесџен* се у неким крајевима гаји као културна биљка и Вук је у свом речнику забележио реч *кесџеник* (а по њему и Академски и Ристић-Кангрин) са значењем „кестенова шума“ Академски речник има и реч *Кесџењак* као име села.

Малина се отскора гаји као културна биљка навелико па због тога Вуков речник нема речи која би означавала место где се гаје малине. Академски и Ристић-Кангрин речник имају реч *мáлињак* с тим значењем. Поред тога Академски речник има и топографске називе *Малиник* (вис у источној Србији) и *Малиниште* (заселак у Хрватској). У материјалу С.К.А. нашао сам један пример с речју *малиник* са значењем места где се гаје малине, према чему је и онај вис добио своје име.

Од осталог јагодастог воћа имамо изведене речи од *јагода* и *кујина*: *јáгодњак* и *кујињак*, које означавају место где расту јагоде, односно купине. Прву реч с тим значењем су забележили Вуков, Академски и Ристић-Кангрин, а другу има М. Ђ. Милићевић.

Од осталог воћа нису начињени нарочити називи за воћњак, јер се не гаје у воћњацима, већ само поједина стабла, односно жбунови.

Из овога што је досад изложено види се велико шаренило и неуједначеност у терминологији за воћњаке. Покушаћемо да се разаберемо у њој.

Изложени материјал показује да називи за места на којима расту разне врсте воћака постају наставцима:

-*је*: *јабучје*, *крушје*, *орашје*, *лешће*, *дрење*;

-*ар*: *шљивар*, *јабучар*, *крушар*, *вишњевар*, *Вишњар* (село); *Дрењар* (село), *дудар*, *лештар*, *трешњар*;

-*ик*: *шљивик*, *јабучик*, *крушик*, *дреник*, *кесџеник*, *малиник*, *маслиник*, *дударник*;

-*(ј)ак*: *шљивак*, *јабучњак*, *крушак*, *вишњак*, *Трешњак* (њива), *Гуњак* (село), *дудињак*, *Дудњак* (улица), *кесџењак*, *лештак*, *орашњак*, *дрењак*, *маслињак*, *малињак*, *јагодњак*, *кујињак*.

Из овога прегледа видимо да се најчешће јавља наставак

-(j)ак, па ипак га не можемо одмах прогласити за општи наставак речима које означају место где се гаји неко воће, док не узмемо у обзир и друге неке ствари.

Поћи ћемо опет од шљиве, као најважније наше воћке, да видимо да ли назив за њен воћњак може послужити као углед за назив других врста воћњака. Као што смо горе видели, имамо три назива: *шљивар*, *шљивак* и *шљивик*, па треба да се одлучимо за један од њих. Одмах ћемо одбацити последњи, јер он више значи младу шљивову шуму, тј. некултивисан воћњак, исто као што и *буковик*, *брезвик*, *грабовик*, *брестик* и др. значе младу букову, брезову, грабову, брестову шуму. Од она друга два назива *шљивак* је у јачем положају, јер има више речи што значе воћњак с наставком *-ак*, него с наставником *-ар*. Осим тога, *шљивџар* има и друга значења, а *шљивџак* значи само воћњак. Излази да реч *шљивџак* има највише разлога за себе да постане стручни термин за шљивов воћњак.

Али, ако погледамо у мало пре изложени преглед назива према наставцима, видећемо да се чист наставак *ак* јавља код мање речи, иначе је саставни део наставка *јак*, који се, због јотовања, најчешће јавља као *њак*. Према томе, већина речи које значе место где расте неко воће имају наставак *њак*. Ако испитамо порекло оваких речи с наставком *њак*, видећемо да су оне постале од придева са завршетком *ни*, којима је додан наставак *јак*. Од придева *воћни*, *јабучни*, *кућусни* наставком *јак* постале су именице: *воћњак*, *јабучњак*, *кућушњак*. Па и овај наставак *јак* је сложен из *-ј* и *-ак*, правог завршетка за означавање места у коме се нешто држи или гаји. Кад је једном срашћивањем придева на *-њи* (на пр. *дудињи*, *кокошињи* итд.) и суфикса *ак* постао наставак *њак*, он се као готов суфикс почео додавати другим именицама и без претходног грађења придева од њих. Тако су постале именице *рибњак*, *пашњак* и др. Иако је начињено доста назива за воћњаке помоћу овога наст. *-њак*, ипак су ретке речи као (покрај.) „шљивњак“, свакако зато што нема придева „шљивни“, па је наставак *ак* додат непосредно на именичку основу у служби придевској.

И тако, имамо на једној страни *шљивак*, за коју смо реч

утврдили да најбоље означава појам шљивовог воћњака, а на другој називе скоро свих других врста воћњака с наст. *њак*. Пошто и општи назив за место где се гаји воће има наст. *њак*: *воћњак*, то овај наставак треба усвојити за стручни назив свих врста воћњака, а само по изузетку наст. *ак*.

Према свему овоме, стручни термин за шљивов воћњак најбоље би било да остане *шљивак*, затим *крушак*, *бресквџак*, *шрешњак*, *вишњак*, *дунјак*, *дренјак*, *дудињак*.

За друге врсте воћњака и башта завршетак би био *њак*: *бадемњак*, *јабучњак*, *јagodњак*, *кајсињак*, *орашњак*, *огрожњак*, *оскорушњак*, *рибижњак*.

С наст. *-јак*: *лешњак*, *кестенјак*, *малињак*, *маслињак*.

Рационално воћарство код нас се тек почиње развијати, па ће се све врсте воћа све више гајити у посебним воћњацима, који ће морати имати и своје посебно име. Пре свих других ту ће потребу осетити наставници по пољопривредним школама и руковаоци воћних расадника. Жеља ми је да им овај мој прилог корисно послужи.

Милош С. Московљевић

ПРЕДИКАТ ЗБИРНИХ ИМЕНИЦА

Слагање реченичних делова (когруенција) треба правилно схватити. Јер правилно схватање тих питања врло згодно се и лако може применити у практичној граматици. У томе, управо, и лежи њихова важност и зато им се у свим граматицама с правом поклања доста пажње. Ипак, може се рећи да у нашим граматицама сва та питања нису довољно разјашњена, или бар није у њима довољно прецизно истакнуто шта се у добром књижевном језику може узети као правило. Овакав случај имамо у слагању збирних именица (као субјекта) и њихова глагола (као предиката). Са овим именицама могуће је двојачко слагање предиката: по значењу (како се обично каже — логичко) и обликом (граматичко); другим речима, предикат се уз ове именице употребљава у множини, јер је субјекат стварно множина, или у једнини, зато што субјекат има

облик једнине. Примери: *Деца су дошла, Сва госџода подра-
нили у цркву, Момчад играју скока јуначкога, Лишће ошпада
с грана* — потпуно су правилни. То се добро осећа, и међу
писцима граматика у овоме није могло бити никаквог несла-
гања. Али су сви они нешто друго предвиђали. Несумњиво у
тежњи да избегну детаљно тумачење језичких танчина које
су им се за практичне граматике чиниле и сувише апстрактне,
они су уопштавали и заједно узимали именице које се у свим
случајевима не понашају једнако и међу којима постоје веће
разлике у значењу. Групу којој припада именица из по-
следњег од наведених примера (збирне именице на *-је*) мо-
жемо одмах издвојити, јер се уз те именице предикат упо-
требљава искључиво у једнини. Именице првих двеју група
(збирне на *-а* и *-ад*) посматране су као да међу њима нема
никакве разлике у значењу, а извесна разлика стварно по-
стоји. Ја сам хтео да упутим на њу, јер није тако безначајна
да се о њој не би морало водити рачуна.

У једним се синтаксама каже да именице: *браћа, деца,
госџода, власћела* и збирне на *-ад* редовно захтевају предикат у множини. Међутим, како смо већ видели, понекад није неправилна ни употреба предиката у једнини. Други писци граматика то наглашавају, али и они опет губе нешто друго из вида. Говорећи о обема овим групама збирних именица, а не правећи никакву разлику међу њима, констатују да глагол уз њих може бити и у једнини, а примере дају искључиво с именицама: *госџода* и *власћела* или и с поједином од њих. У ствари, не само да су то, с обзиром на два различна завршетка, формално две групе, — већ и по значењу, а оно је и у овоме питању много важније, има разлике међу њима. Проф. Маретић у својој великој граматизи (*Gramatika i stilistika*, II izdanje, 1931, str. 371 и 372), полазећи од разлике у облику, говори о свакој од ове две групе збирних именица у засебном параграфу. Али ни то не може бити довољно, зато што преливи у значењу постоје и међу оним неколиким именицама на *а*. У вези баш с том разликом уз *деца* и *браћа* предикат се не употребљава у једнини. На основу Маретићева примера из Вукова Новог завјета: *Неки од браће која бјеше у Јоји, пођоше за њим* — не може се супротно тврдити. Логички се, истина, поставља питање зашто и у односној ре-

ченици са субјектом *која*, што се односи на *браћа*, глагол није употребљен у множини, како је несумњиво много обичније, али то је ипак нешто друго: јасно се види да је овде једнина навлаш употребљена, да би се повукла разлика између *неких* (тј. дела браће) који су пошли за њим и све браће која су била у Јопи. Да је речено *који бјеху у Јопи*, онда би се то односило на *неки*, што није требало рећи, већ је требало истаћи да су *сва* браћа била у Јопи. Дакле, ради стилске јасноће Вук је употребио овде начин слагања који није обичан уз именицу *браћа*. За именицу *господа* број примера с предикатом у једнини много је већи. Али ни примери за њу нису довољно карактеристични; од шест примера које Маретић у својој граматици наводи у четири од њих: „Хрвати имају своју *господоу*, која се од народа простог врло *разликује*“, „Тако зову Латине и *господоу*, која је у царској служби“, „Походи *господоу*, која је у власти“ — предикат се не односи на оне појединце које би могла означавати именица *господа* (јер је *господа* и права множина од *господин*), већ се односи на означавање том именицом *господске класе*.

Много чешћи су примери употребе предиката у једнини с именицом *власћела*. Јер та именица означава, то је већ врло јасно, један сталеж, исто као именица *раја*, рецимо. И као год што уз последњу именицу није могућ предикат у множини, иако она у ствари значи множину, тако исто ни уз именицу *власћела* кад има ово значење глагол не треба употребљавати у множини. Зато се с правом може сматрати да пример: *Дубровачка власћела су љубила свој језик*, како је наведен у једној школској граматици, није добар, већ да у њему треба глагол употребити у једнини, како је то тачно осетио писац друге опет школске граматике. Тако исто и у: *Српска власћела је имала великог ујшцаја на државне полове*, *Средњевијековна власћела је обилашћо помага манастире* и сличним примерима — именица *власћела* означава сталеж, значи један појам, па је и сасвим природно и правилно да предикат уз њу буде у једнини. Међутим, у примерима као што је: *Нека власћела су се после цареве смрти одметнула од централне власћи* — иста именица не означава више цео сталеж (то јасно говори и заменица *неки*), него један број људи који је припадао властeosком сталежу —

дакле, множину од именице *властѣлин*, и глагол у једнини сад се уз ову именицу не би могао употребити. Тако исто ће се лако осетити погрешна употреба глагола у: *После седнице госѣода је изјавила*. У овој реченици глагол мора бити у множини, јер субјекат овде не значи све људе што се *госѣодом* зову, већ само неколико њих који су присуствовали седници.

За збирне именице на *-ад* г. Маретић каже „кашто им глагол стоји у сингулару“ и наводи с предикатом у једнини свега један пример: *Сва чељад њезина има по двоје хаљине*, а тај исти, и једино тај пример, налазимо још само у једној школској граматици. Сем тога, Маретић наглашава да у Вука нема таквих примера. Већ из тога се види да овакво слагање није обично, и оно се може тиме објаснити што та реченица значи *свако чељаде њезино има по двоје хаљина* (= сва чељад њезина има по двоје хаљине). Али познато је да код извесних писаца уз збирне именице на *-ад* сретамо глагол у једнини: *Мишад гризе али по шти гмиже* (И. Мажуранић, Смрт Смаил-аге Ченгића, стих 94), *Сирочад срѣска шражаше заклона* (Ј. Веселиновић, Хајдук Станко, стр. 429, ред 6, Српски писци књ. 36), *Чељад је не дозива*¹ (И. Типико, књ. I стр. 222, ред 5, Српски писци), *Овде чељад мало ради и зарађује* (Д. Шимуновић, С Крке и Цетине, стр. 40, ред 6, Срп. књ. з.). И у овим случајевима се осећа више значење врсте неголи множине.

Употреба појединих делова говора мора се правдати њиховим значењем. Збирне именице, истину, значе множину од више јединки, или још и збир, скупину њихову која се осећа и као нека целина извесне врсте. У једним случајевима збирне именице имају углавном прво значење, а у другима више друго. Именице: *браћа* и *деца* на једној страни, како смо већ видели, никад немају значење целине, већ увек множину јединки. Насупрот овима двама збирне именице на *-је* значе једну скупну целину неодређеног броја јединки, поређаних у тој целини без икаквог система. То се код њих лепо осећа, те нико и не може бити у недоумици како да уз њих употреби глагол. Именице на *-ад* међутим значе обично мно-

¹ Интересантно је да Типико уз именицу *живина* предикат употребљава у множини.

жину јединки од којих се свака у заједничкој скупини издваја исто онако као што се јединке издвајају у правим облицима множине; али и оне могу каткада имати и нијансу оног другог значења.

М. Шевановић

NE SUD VEĆ SVJEDOČENJE

... Kako se naš jezik i dan danas kvari... jer mnogo je ljudi u ovoj zemlji koji naopako i nakazno pišu, a ima ih i takvih kojima jezik više liči na neki međunarodni govor nego na naš narodni... Šta bi mi u ovim krajevima mogli učiniti u odbranu narodnog govora — zabrinuto pita gosp. d-r J. Z. u decembarskom broju banjalučkog „Razvitka“. Poznato je — veli on dalje — da se ovdje govori lijepim i čistim narodnim jezikom; šta je prirodnije nego i da mi svi, koji ovdje živimo, pišemo i govorimo tim narodnim jezikom; tako ćemo najviše učiniti u njegovu odbranu. A iznalazeći i upotrebljavajući narodne izraze treba i da ih poređimo sa drugim koji su nam strani i da pitamo šta je pravilno: je li kao što se u nas govori ili kako drugi pišu i govore. Evo nekoliko primjera za poređenje: šta je bolje „Banja Luka“ ili „Banjaluka“? Je li „u Beograd“ ili „za Beograd“? Je li „drveni“ i „vodeni“ ili „drvni“ i „vodni“? Je li „dragovoljac“ ili „dobrovoljac“? Je li „o“ ili „po“ („o toj stvari“ ili „po toj stvari“)?

Svaki od tih 5 primjera praćen kratkim komentarem kome je zadatak da skrene pažnju čitaoca „koliko se naš dosadašnji narodni govor razlikuje od pisanog i službenog koji danas uzima maha i u narodu“.

Dalje od toga g. J. Z. nije išao. Sam je člančić vrlo kratak: nepune dvije strane („učeni ljudi kojim je to u zanatu“ neka sude i raspravljaju dalje), ali čini mi se — osjećam to i po tonu rasprave — da je g. d-r Z. već a priori zauzeo borben stav i prema odluci suda i prema mišljenju eksperata: jer ako niko drugi i ništa drugo — uz njega je porota regrutovana iz čitave Bosanske Krajine, postojbine Petra Kočića — književnika i narodnog tribuna koji je pisao i govorio besprekornim srpskohrvatskim jezikom. U čemu je tajna tog jezika „čistog kao suza, kao planinski izvor“,¹⁾ tajna „skladnosti i muzike“¹⁾ Kočićevih

¹⁾ Milan Karanović: Kočić i čistota jezika „Razvitak“ 1935. 7/8.

štampanih stvari? U tome što je Kočić pisao istim jezikom kojim je govorio u bos. saboru, a u saboru je govorio istim jezikom kao i planinska sela koja su ga tamo poslala. Ništa više! Ni po čemu se ta dva jezika ne razlikuju. Ortodoksalnost Kočićevih načela, dosljednost njegova, vjernost principu „piši kako govoriš, a govori kako ti narod govori“ ima možda osim književne još i političku pozadinu. To ne smeta ništa. Novi uređivački odbor „Razvitka“ poslije duže ratne i poratne pauze, pokrećući ponovo list, kani da istraje do kraja u borbi za materijalne, a još više za „kulturene vrijednosti ovog (ma koliko zaostalog) naroda... vrijednosti poljuljanih .. novim načinom života koji ovamo struji iz velikih središta „(Razvitak br. 1). Među te vrijednosti spada i jezik. Članak g. J. Z. nije ništa drugo nego odjek tog nastojanja pokretača „Razvitka“. Boriti se, braniti i, ako je moguće, odbraniti. Stoga ne bi smio da ostane neuslišan njegov apel na „učene ljude od zanata“: neka sude!

Davno — kao šegrt još — napustio sam zanat koji bi i meni zagarantovao prava sudije. Suditi ne mogu, mogu samo svjedočiti. Za svjedoka — stvarno — i ne treba osobitih kvalifikacija. Dovoljno je ako umije da zapaža. Još je bolje ako zna zapaziti i ono što se oku drugog izmiče. Savijem je dobro ako sve zapaženo može povezati u neku logičku cjelinu.

Samo u tom smjeru i u tom smislu osvrćem se na članak g. J. Z. i držeći se samo te osnove govoriću o pitanjima „dragovoljac“ ili „dobrovoljac“; o ili po; „vodeni“ i „drveni“ ili „vodni“ i „drvni“. Pođimo redom.

„Dragovoljac“ ili „dobrovoljac“? U nas se u narodu govori „drage volje“ i „dragovoljac“. Istom od rata se čuje „dobre volje“ i „dobrovoljac“. Jesu li obje ove konstatacije tačne? Pro-matraćemo svaku od njih zase, tj. pokušaćemo ustanoviti da li je u narodu uvijek i vazda upotrebljavan izraz „drage volje“, „dragovoljno“ u onom istom smislu u kojem se u književnosti i službenim spisima upotrebljava riječ „dobrovoljno“; je li tačno da se istom od rata čuje riječ „dobrovoljac“. Pretpostavljam pri tom da sam pravilno shvatio g. d-r Z. i da tvrđenje njegovo da se taj izraz čuje istom od rata ne treba razumjeti tako kao da se prije rata uopće nisu mogle čuti riječi „dobre volje“, već da su se te riječi upotrebljavale onda jedino u smislu „guter Laune“, hilaris, a ne u značenju willig, bereitswillig, ungezwungen, li-benter.

Rječnik Jugoslovenske akademije ima riječ „dobrovoljan adj. spontaneus libens: benevolus.“ Rječnik navodi da Vuk na dva načina bilježi akcenat (dǒbrovǒljan i dobrǒvoljan), ali ne spominje ono što je za nas od mnogo veće važnosti, a to je što Vuk ima samo jedno, a ne dva značenja te riječi. Za tog vrhovnog našeg sudiju značenje spontaneus, libens nije postojalo. Prema tome ni riječ „dobrovoljno“ ne može značiti libenter. Za pojam koji odgovara značenju i smislu te latinske riječi Vuk ima prilog „dragovoljno“. Dosljedno tome svuda u Vukovim djelima nalazimo „dragovoljan“, „dragovoljno“ i nikad „dobrovoljan“, „dobrovoljno“ („nadgledajte ga ne silom nego *dragovoljno*“, „koji bi se *dragovoljno* primio bar jednu korekturu pročitati“ itd.). Međutim, Đ. Daničić čiji se rad neposredno nadovezuje na Vukov, ima i jednu i drugu riječ u značenjima potpuno istovjetnim: „osim svijeh *dobrovoljnih* prinosa Vaših...“ kaže on na jednom mjestu, a na drugom: „osim *dragovoljnih* priloga na dom božji“.

U Bosni (u cijeloj Bosanskoj Krajini barem) još i dan danas riječ „dragovoljno“ ima pored drugih značenja i ono koje se potpuno poklapa sa sadašnjim značenjem riječi „dobrovoljac“. Ali je primarno značenje riječi drugo. „Dragovoljno“ = drage volje svuda (pa i u Bosni) u prvom redu znači „rado“. Ta dva pojma: „rado“ i „ne silom nego dobrovoljno“ (odnosno u Vuka: dragovoljno) nipošto nisu sinonimna. Čovjek nešto radi dobrovoljno, ne silom, ali ne čini to možda rado, s veselim srcem. Ne čini to *drage* volje nego samo *dobrovoljno*. To značenje „dragovoljno“ „drage volje“ „rado“ primarnije je, raširenije i zajedničko za sav narod. Vjerovatno je da se nekad ta riječ samo u tom značenju i upotrebljavala; pogotovu to važi za ono pradavno doba kad je riječ „dobrovoljno“ postojala i u živom narodnom jeziku (da ta riječ nije nova već praslavenska, ne može biti sumnje). Možda bi se i dalo pažljivim ispitivanjem utvrditi: kada je te riječi nestalo. Bilo je izgleda vreme u povjesti srpskohrvatskog jezika kad se nije uopće osjećala potreba da se taj pojam održi; nestalo je pojma, nestalo je i njegove etikete. Kasnije, kad se ta potreba ponovo javila, jezik nije mario da gradi novu riječ niti je došlo do uskrsnuća stare, nego starijim predašnjim značenjima riječi dragovoljno (gern, mit Vorgnügen) pridodato je i novo — njemu dotada tuđe — značenje: willig, ungezwungen, aus frein Wahl, tim više što između tih značenja nema nikakvog logičkog jaza; pa i u njemačkom je po-

stepen prelaz od gern preko bereitswillig na willig ungezwungen, a slično je i u francuskom: volontier prevodimo katkad „dobrovoljno“, katkad „drage volje“.

Dakle, tako je riješio to pitanje narod, stvaralački kolektiv, na čiji se autoritet svi mi tako rado pozivamo. I kad bi njegova volja bila stvarno i uistinu neograničena, sumnjam da bi ikad došlo do povampirenja „praslovenizma“ „dobrovoljac“. Ali je volja naroda i u tom pogledu ograničena; ograničavaju je u prvom redu „ljudi od pera“. Svejedno od kakvog „pera“: dobrog ili rđavog; pisarskog, novinarskog, pismenog ili polupismenog. Ako je to dobro pero, saradnja njegova nije samo korisna, već i mnogo efikasnija: jezik je prima, usvaja; ako je to rđavo pero, njegov je rad štetan, a osim toga i efekat sporiji, jer se živo tkanje organizma (narodnog jezika) na sve moguće načine protivi neprirodnom kalemljenju i injekcijama. Ali ni u tom slučaju ne možemo reći da narod (jezik njegov) uvijek pobjeđuje. Riječ koja se svaki dan nađe u novinama, riječ koja stoji na uvjerenju, sudskoj odluci, pozivci, na komadiću papira presavijenog učetvoro i osmoro i stavljenog u znojava njedra, ta riječ ipak ulazi, ipak prodire, ipak postepeno krči sebi put dok se najzad ne sraste sa živim tkanjem organizma. I od tog momenta svi puristički pokušaji operacija, ekstrakcija i amputacija skopčani su sa velikim teškoćama, a vrlo često i sa neuspjehom. Zasluga Vuka nije samo u tome što je uzdigao na nivo književnog jezika najljepši, najčistiji i „najsrpskiji“ narodni govor, nije samo u tome što je pri građenju riječi nepogrešivo pogađao potrebu, oblik i način građenja te nove riječi, već i u tome što nije bio purista, nije proganjao ni jednu riječ *samo* zato što je strana ili *samo* zato što je zastarjela, arhaična ili *samo* zato što je suviše nova, tek iznikla, — ne, za njega je važio jedan jedini kriterij: kako ta riječ pristaje, kako harmonira, može li postati sastavnim dijelom srpskohrvatskog jezika a da se ne osjeća na njemu kao patološka izraslina, kao kakav tumor.

G. prof. Belić kaže da se „riječi mogu goniti iz jezika i kad ih je sam narod ranije pozajmio“. Ali... „kako se mogu te riječi odstraniti,... kad one u samom našem jeziku dobivaju diferencijalno značenje prema drugim riječima“ (Naš jezik, I. 2). Nova riječ „dobrovoljno“ svakako je dobila diferencijalno značenje

prema starijoj riječi „dragovoljno“, odnosno prema izvornom značenju potonje riječi. Uredništvo NJ je branilo i riječ „proizvoljno“, za koju je Maretić rekao da je „nepotrebna kod naših lijepih riječi „samovoljno“, „svojevoljno“. „Istina — citiram dalje uvodni članak uredništva NJ (1, 4) — da su to lepe naše reči ali šteta da ne znače ono što znači reč „proizvoljno“. Namjerno sam se osvrnuo na taj interesantni članak, jer su u njemu uzgred analizirana i značenja riječi „samovoljno“, „svojevoljno“ i „dobrovoljno“, pa bih htio u tu shemu da uklopim i riječ „dragovoljno“. Evo kako.

Ako je proizvoljno = „ne vodeći obzira ni o čemu ni o čijoj volji“; samovoljno = samo „po svojoj čudi sa daljim sporednim značenjem uz spomenuto glavno: i bespravno“, a „svojevoljno = dobrovoljno“, onda bih toj shemi imao dodati slijedeće. Po mome mišljenju, u ovom posljednjem slučaju znak = (svojevoljno = dobrovoljno) ne pokazuje apsolutnu istovjetnost,¹⁾ već samo približnu. Svojevoljno ne znači samo „od svoje dobre volje“ i „bez ičijega utjecaja“, već donekle i „bez sporazuma i sa kim“, „ne pitajući nikog.“ Tog značenja riječ „dobrovoljno“ nema nikad. Svojevoljan je postupak jedno (on se obično kažnjava), a dobrovoljan je sasvim nešto drugo — on se obično nagrađuje makar i čutljivim priznanjem. Oslanjajući se na gornju analizu, graduirao bih ovako sva četiri pojma: 1) proizvoljno (citiram opet NJ doslovce) „kad se ne ističe toliko volja pojedinaca već slučajnost neodređenost i bezvoljnost onog ko to čini“; 2) „samovoljno međutim pokazuje veoma jako isticanje i volje i želje pojedinaca, jogunasto, po svojoj čudi“ „Samovoljno i svojevoljno mogu se i doticati svojim značenjima“ — kaže dalje pisac, a ja bih dodao: *ne samo mogu, nego se vrlo često i dotiču*. Samovoljno radi onaj ko čini nešto *uprkos* nečijem savjetu ili naredbi, *protiv* nečije naredbe ili utvrđenih pravila; 3) svojevoljno radi onaj ko se istina oslanja uglavnom na *svoju* volju, ne traži dozvole i odobrenja, ali tu se ne krije obavezna povreda nečije zapovijesti, pravila ili

¹⁾ Primio sam skoro u posao radnika iz Srbije. U uvjerenju mu je stajalo i „istupio je iz posla svojevoljno“. Bez obzira na besprekorno srpski nastavak „ić“ prezimena direktora koji je to uvjerenje potpisao, nisam mogao da se složim sa stilizacijom i jezikom rečenice, tim više što se ondje očigledno radilo o dobrovoljnom istupanju jednog dobrog i pouzdanog radnika, a ne svojevoljnom njegovu postupku.

običaja kao što je neminivan slučaj kod „samovoljstva“; 4) dobrovoljno pokazuje jače isticanje volje možda isto toliko jako kao i kod pojma „samovoljno“, ali u pozitivnom pravcu. U tom pojmu preovlađuje osjećaj dužnosti, a ne emocija i u tome je možda glavna razlika između te riječi i riječi „dragovoljno.“ Već stog razloga ne bi moglo „dobrovoljno“ značiti isto što i „dragovoljno“. A ima i drugih momenata. U našem sudskom rječniku ima termin dobrovoljno poravnanje (göttliche Vergleichung). Kao što se taj termin göttliche Vergleichung ne može prevesti sa „svojevoljno poravnanje“, tako se isto ne može ni sa „dragovoljno poravnanje.“ Drage volje se nešto radi ne samo ne od sile i po slobodnom izboru, već i veselo, s užitkom, osjećajući ugodnost od samog tog rada, čina ili djelovanja. Možda bi u toj riječi kvalifikovani sudija — filolog otkrio element bezvoljnosti onako isto kao što je taj element otkriven u riječi proizvoljno.

Dakle „dobrovoljno“ i „dragovoljno“ u značenjima koja se sada čuju i upotrebljavaju — nisu sinonimi. A što misli nauka o novim riječima (još uvijek pretpostavljam da je ta riječ *nova*, tj. da je u živom narodnom jeziku svojedobno narušen kontinuitet između praslovenskog „добровольно“ i našeg „dobrovoljno“, ali i to treba dokaziti) kad se njima bolje obilježava naročito značenje koje hoće da iznesu nego dotadašnjim načinom — o tome je nauka već rekla svoju riječ (NJ I, 2).

III

RJA, odnosno sveska u kojoj se nalazi riječ „dobrovoljno“ štampan je 1885, odnosno 30 godina prije rata. Deset godina prije toga (tj. 1875 godine) štampao je Ivan Filipović prvo izdanje svog Njemačko-hrvatskog rječnika. U njemu ima ne samo „dobrovoljno“ sa oba značenja (1) willig, gutwillig, ungewungen i 2) launig, humoristisch) nego i „dobrovoljac“, zatim (posebno) „dobrovoljci“ (freipartei, freibatalion) kao i riječ „dobrovoljno“ (aus freien Wahl). Naročito ističem da je te godine (1875), tj. prije srpsko-turskog rata u Hrvatskoj postojala riječ „dobrovoljac“, „dobrovoljci.“ Poslije tih ratova stekla je ta riječ *potpuno* građansko pravo i u istočnom dijelu sad. Jugoslavije. A čula se i tamo mnogo ranije, jer i Isailovićeve Srpsko-njemački rječnik (koji je kojih 20 g. stariji od Filipovićeve) bilježi tu riječ. Koncem XIX vijeka riječ se toliko odomačila da se sad ni najmanje ne

osjeća kao tuđa. Ona se čuje u narodu i lijevo i desno od Morave sve do Drine. Slično je i u Hrvatskoj: riječ se upotrebljava i u slavonskom selu i u Gorskom Kotaru u običnom, tj. književnom značenju. A čuje se ona i kod seljana — kajkavaca opet sa istim značenjem. Ukratko: tvrđenje da se riječ dobrovoljno čuje „istom od rata“ (posljednjeg, svjetskog) nikako ne može važiti za svu zemlju.

Ljudima od zanata možda bi i pošlo za rukom ustanoviti zašto se desilo da su oba dijela našeg naroda (zapadni i istočni) primila i apsorbovala taj izraz, a centralni dio nije, iako se nalazi „između čekića i nakovnja“, između dva utjecaja: Zagreba i Beograda. Još i sada u Bosni u mjestima iole udaljenim od fabričkih dimnjaka, željezničkih pruga, trgovačkih manipulacija i državnih nadležstava čuje se riječ dobrovoljac *samo* u jednom obaveznom i vrlo uskom značenju tog pojma. Dobrovoljci su seljaci koji su na osnovu izdatih u Beogradu uvjerenja koja ih tim imenom krste, dobivaju besplatno srazmjerno vrlo veliki (prema bosanskom maloposjedničkom mjerilu) komad zemlje (50 „duluma“). Takvo bi po prilici bilo tumačenje te riječi u seljačkoj enciklopediji kad bi takva enciklopedija — od seljaka samih izrađena — zaista postojala. Dakle, ta se riječ može odnositi samo na te privilegovane agrarno-pravne interesente i ni na kog drugog: svi drugi koji bi „po svojoj volji“, „milom a ne silom“ bili spremni na ma kakav *dobrovoljni* pothvat, svi su oni prema bosanskom seljačkom rječniku „*dragovoljci*“, a ne „*dobrovoljci*“. Pa i za dobrovoljce kad pitate: zašto se tako zovu, čućete često odgovor: „zato što su *dragovoljno* otišli iz ropstva opet u rat“.

Šta ćemo sad? Lako je, ako se koji sjeverozapadni ili jugoistočni čošak našeg štokavskog jezičkog područja zainati i zadrži koju riječ ili koje značenje riječi koje je književni jezik već odbacio pošto mu je našao bolju zamjenu. Lako je onda anatemisati to značenje, proglasiti ga provincializmom. A ako je u pitanju pokrajina u kojoj se baš najčistiji srpskohrvatski jezik očuvao? Šta ćemo tad? Istina, geografski, politički, ekonomski ovo je također provincija i to provincija prilično udaljena i još uvijek slabo vezana sa prestonicom. Ali podudaranje političkih i književnih centara nikad i ni za koji narod nije bilo obavezno. Jezik Čukarice i Vračara strogo uzevši nije ništa drugo nego jedan pokrajinski dijalekat; jezik Pančeva, iako je također sad

gotovo postalo prestoničkim predgrađem, je isto tako jedan (drugi) pokrajinski dijalekat; a jezik Gomjenice i Ratkova je onaj jezik kojim je pisano nekoliko svezaka besprekornih po jeziku knjiga.

Šta ćemo sad? — pitam opet. Nisam ovlašćen da sudim, nisam pozvan da odgovorim. „Ne sud, već svjedočenje“. Ako ono iole olakša zadatak sudije, time sam već nešto postigao.

Odnosi između riječi „drveni“ i „drvni“ („vodeni“ i „vodni“), zatim između „u“ i „za“ još su interesantniji. Ali o tome drugi put.

D. Pannov

PRILOG JEZIKU DRUŠTVENOGA SAOBRAĆANJA

— O značenju reči „gospoda“ —

U jednim seljačkim novinama koje izlaze u Beogradu i koje su, inače, pisane dobrim književnim jezikom pročitao sam nedavno i ovu rečenicu: *Njegova gospođa je iz Pazove*. (Govorilo se o g. Hodži, predsedniku vlade ČSR). Jasno je da je ovde reč *gospođa* upotrebljena u značenju žena, supruga, nem. Frau, Gemahlin, tal. moglie'. A doživeo sam već i to da mi je jedan gospodin pretstavio svoju ženu rečima: „Ovo je moja *gospođa*. I ovde je reč *gospođa* upotrebljena u istom značenju (Gemahlin, Gattin) kao u prvom primeru. Moram odmah reći da mome jezičkom osećanju smeta ovakva upotreba reči „gospođa“, pa me je to i potaklo da se pozabavim tim pitanjem. Ja bih, i u prvom i u drugom primeru, mesto *gospođa* rekao *žena*. Smatram, uopće, da je upotreba reči *gospođa* u značenju „žena, supruga“ — germanizam (prema nem. Frau), koji se kod nas utoliko lakše odomaćio što su i klasne razlike pomogle da se, u izvesnim slučajevima, mesto *žena* kaže *gospođa*. Ali, nije samo to loša osobina takve upotrebe reči *gospođa*. Rečenica: „Ovo je moja *gospođa* ima i drugo značenje. Ja bih tako pretstavio nekome ženu kod koje radim i od koje zavisim ili svoju *gazdaricu*, tj. gospođu kod koje stanujem kad bih negde stanovao kao samac. A rečenica: „Ovo je moja žena“ sasvim je jasna i mislim da ne vređa ničije dostojanstvo.

Nego, ima primera koji lako mogu čoveka zavesti na krivi put. Tako sam, pod jednom slikom u Politici, našao i ovo na-

pisano: „G. Baldwin sa gospođom.“ U ovom primeru reč „gospođom“ ne mora vređati naše jezičko osećanje, tj. ako se ne misli da znači *žena* nego ako se uzme da reč *gospođa* ovde zamenjuje reči *gospođa Baldwin*.

U Parčićevu rečniku, u trećem izdanju (Vocabolario croato-italiano, Zadar 1901), navodi se kod reči „gospoja“, pored ostalih značenja, i ovo: ..... 2) *moglie* (se è del ceto signorile, rispetto al marito)....

U Rečniku Ristića i Kangrge (Речник српскохрватског и немачког језика, Beograd 1928) nalaze se kod речи: *гђспођа*, pored ostalih, i ova značenja: .... 2. (opp. служавка) *Frau*; *госпођа* и служавка *Frau und Dienerin*. 3. (супруга) *Frau, Ehefrau, Gattin*; *госпођа X*, рођена *У Frau X, geboren У*.

Iz ovih rečnika vidi se da je upotreba reči *gospođa* u značenju *supruga* potvrđena i u rečnicima, ali se, s druge strane, vidi donekle i to kako je do toga značenja došlo i kako se to značenje meša sa drugim značenjima. Parčić kaže da se reč *gospoja* upotrebljava u značenju *moglie* onda kad se govori o ženi koja je, po mužu, *gospodskoga staleža*. Takav pravac razvitka pokazuje, donekle, i značenje koje 'gg. Ristić i Kangrga navode pod 2. To znači da i Ristić-Kangrgin rečnik, a još više Parčićev, pokazuju da se značenje *supruga* u reči *gospođa* dobilo pod uticajem klasnih (staleških) razlika.

To pokazuje i upotreba reči *gospodin*. Nikada žena neće reći za svoga muža — to je moj „gospodin“. Jer i reč *gospodin* kao i „gospođa“ — znače klasno obeležje (*gospodin, seljak, vojnik* itd.). Prema tome ako drugi kažu s pravom ovo je *gospodin Petrović* i *gospođa Petrovićka*, *gospođa Petrovićka* ne može sama reći za svoga muža moj *gospodin*, pa tako i muž za ženu ne može reći moja *gospođa*; a kad tako govore, oni to čine po ugledu na druge jezike gde se takva upotreba reči *gospođa* razvila.

Nikola Rončević

КВАРЕЊЕ НАРОДНОГ ЈЕЗИКА

Право каже уважени проф. г. д-р Ђуро Шурмин (Наш језик IV/5, стр. 141) да наша политика означава именом нешто што постоји само за политику и политичаре. Из овог чудо-

вишта рађају се и којекакве друге језичке наказе, у којим се на крају нико неће умјети снаћи: шта је исправно, а шта није, шта одговара духу нашег српскохрватског језика, а шта не одговара.

I

Кад су наши политичари распоређивали нашу, муком створену Југославију на области, па послије на бановине, одредише и Бању Луку за сједиште таке једне полит. управне јединице и прозваше је „врбаска“ област, одн. бановина. Ако са овим поратним придјевом „врбаски, а, о,“ испоредимо придјеве који су постали у раније време од именица сличних географ. имену „Врбас“, опазимо разлику између народног и политичарског грађења ријечи. Тако на пр. од имена Врбас постојао је још у XV вијеку изведени придјев *врбашки* град, од Купрес=*куйрешка* врата, од Клис=*клишки* санџак, од Вис=*вишко* вино. — Али у најновије доба створише од Врбас придјев *врбаски*. Из тога је јасно да се језик наших политичара удаљио од нашег народног говора.

Ако тако и даље пође, онда ће наша званична интелекција створити неки нови, званични језик, који ће се разликовати од народног говора, као што је то било прије појаве Доситеја и Вука Караџића.

II

У Босанској Крајини постоје још из средњег вијека позната географска имена Бихаћ, Соколац, Рипач и Острожац. Наш народ говори: Из Острошца до Бишћа, па поред Сокоца преко Рипча. Дакле, у генитиву испушта оно „а“. То још и данас постоји код наших интелектуалаца (писмених људи), али им не може стати у памет да се тога правила — као и наш неписмени народ — држе до краја, већ пишу „У Бихаћу“, а не у Бишћу, тј. против правила нашег језика задржавају оно „а“ које се губи у генитиву и дативу тога имена.

Судећи по томе непознавању свога језика, наши ће интелектуалци — доследни својој граматичкој (навици) — почети називати становнике тога мјеста Бихаћани, мј. Бишћани, а држећи се свог правила није искључено да ће и познато презиме Бишћевић преокренути у Бихаћевић.

Интересантна је појава да се данас у нашим школама обраћа велика пажња нашем језику као најбитнијем обиљежју нашег народа, а из тих школа изилази нараштај који најмање пажње обраћа своме језику, јер га — по свему судећи — не познаје.

Би ли се томе нашем недостатку икако могло стати на пут?

Бања Лука

Стојан Бијелић

ЈЕДНА НОВА РЕЧ У ДУБРОВАЧКОМ ГОВОРУ

Бавећи се јуна месеца 1933 године у Дубровнику чуо сам, на плажи, да често употребљавају реч: *морозинаџ*. И то у овим примерима: *Немој ме морозинаџ*. *Сад ћу га морозинаџ*.

Како ми значење ове речи није било познато, а основа њена дозивала ми је у памети неку познату реч, заинтересовао сам се њоме, па сам, у граду, умолио једнога свога познаника, Дубровчанина, да ми каже значење те речи.

Рекао ми је познаник, смешећи се при том, да се не чуди што ми реч *морозинаџ* није позната, јер је она отскора ушла у говор. Значење њено је: ударити кога изненада с бока. Додао је, затим, да реч долази од талијанске особне именице *Morosini*. Кад ми је то рекао, одмах ми је било јасно одакле је реч дошла. *Morosini* је, наиме, име талијанске лађе „Франческо Морозини“, која је ноћу, између 5–6 јула 1930 године, у Пашманском каналу код Задра, ударила у леви предњи бок нашег брода „Карађорђе“, наневши му, том приликом, велику штету. Тај је судар, како је познато, изазвао велику буру. Данима се о овом догађају говорило у нашој штампи.

И тако је од имена једног од учесника овога догађаја постао један нови глагол са специфичним значењем. Ја сам га забележио три године после догађаја, али вероватно да је много раније, можда одмах иза судара, ушао у говор, јер кад сам га ја чуо био је прилично познат у Дубровнику.

Х. Поленаковић

Језик у школи

НЕШТО О ГЛАВНИМ ПИТАЊИМА НАРОДНОГ ЈЕЗИКА У НИЖИМ РАЗРЕДИМА СРЕДЊИХ ШКОЛА

4.

Не може нас, како ми се чини, задовољити у већини случајева ни обрада књижевности у нижим разредима. Не долази то отуда што се, као што је то некад било, не даје књижевности довољно места поред обраде језика у овим разредима, него се, и поред најбоље воље и љубави за књижевност, коју овде уносе стручни наставници, ту много лута. Питање како би се нашли путеви да се деца поступно уведе у књижевност, која није више дечја, да својим још дечјим искуствима осете у њој уметничке лепоте, да савладају некад и необичније облике књижевног израза, захтева много више пажње него што се у нас томе посвећује, и у изради програма и плана, и у стручним дискусијама, и у појединачном раду наставника. Жао ми је што ћу овом приликом, износећи обичније појаве, моћи само додирнути важније тачке овога питања.

Прво што нам долази на ред јесте избор грађе предмета, а после се ради о начину обраде у свим појединостима. Прво је лако учинити, ако пажљив човек у посао унесе иоле укуса и педагошкога смисла. Није тешко изабрати прву лектуру, кад имамо народну књижевност која обилује свим оним што за децу тога узраста можемо тражити: ту су етички и национални моменти, богатство имагинације, снага духа и нежност душе; ту је богатство и сликовитост језика, — све је то уобличено у делу једноставне, али истинске уметности. Затим је за даље вођење деце кроз наше књижевне творевине лако наћи писце који у разним облицима књижевног изражавања показују самосвојно развијање нашег књижевног језика, писце који сочношћу, свежином, сликовитом речју одају лакоћу и јачину народног говора и који пружају просте природне описе нашег породичног, друштвеног и националног живота. Позната су нам и згодна дела страних писаца која у добрим преводима можемо дати деци

од десет до петнаест година. И поред свега тога и у овом првом послу — у избору грађе — чине се грешке, каткад неопростиве. У програму међу именима писаца, чија се дела прописују за лектуру, узалуд тражите имена Л. Лазаревића и Д. Шимуновића, а, с друге стране, наставници траже често у IV разреду да се читају дела Јаше Игњатовића, која, и због слабог стила и нечистоће језика, и из чисто васпитних обзира, не бисте смели дати деци још у нижим разредима.

Потребно је нагласити овде једну ствар: и у избору градива из књижевности, и у поступку, морамо се прилагођавати приликама у школи, а посебно водити рачуна о стању ђачке писмености у разреду у ком смо се нашли, и о просечним духовним способностима разреда. Не можемо ни у истој школи, некад ни у две заустопне генерације, обрадити успешно исти програм, и на исти начин. Затим бих рекао да би много пута требало непосредније довести у везу обраду градива из књижевности са писменим задацима и са обичним вежбама у писмености; чешће него што се чини. Дешава се да вам знају за лепе описе у књижевним делима, а кад им дате тему за најобичнији опис из сопственог посматрања, пишу сви одреда извештачено, измишљено, онако како су научили у оним стереотипним темама које се обрађују у нижим разредима. Морате у таквом случају уписати наставнику у грех што се или нису ни читала у разреду лепша места, која би упућивала децу на стварнија посматрања око себе, или што се уз такво читање деца нису навикавала на посматрање и описивање онога с чим сваки дан долазе у додир.

Једна од већих, не ретких, погрешака, по моме мишљењу, јесте и у томе што се, место избора дела и одломака за лектуру, држе и у нижим разредима нека академска предавања о писцима. Имао сам прилике да видим код једног ђака, не сећам се, трећег или четвртог разреда, у свесци на три или четири стране забележено сувопарно предавање о Лази Лазаревићу. Скупљено из уџбеника, предавање је било претрпано тешким уобичајеним уџбеничким фразама, ученику неразумљивим. Ученик није био слаб, а од свега знања о Лази Лазаревићу показао ми је да уме од речи до речи испричати ово предавање („Мора се тако научити“, рекао ми је) и препричати садржину приповедака. А колико само у приповеткама Лазаревићевим има добре грађе за упућивање ђака

у описивање њихове околине! Прелиставајући даље ову свеску, наишао сам на изразе и речи о којима ми ђак није ништа знао рећи. Ту сте могли наћи: *реализам, социјални тон, симбол, мотив* и сл. И о том наставнику говорило се само као о добром и ваљаном. — На једној страни предавања високог тона, често и сува, а на другој присилно читање дела која ђаци обично знају и да препричају, доводи до тога да ученици у петом разреду, и бољи и слабији, ако их привољите да нешто искрено рекну о својој лектури, признају да не воле оне писце које су им наставници препоручивали.

Читање на часу одабраног градива, скупни разговор а не препричавање — о ономе што се код куће читало, посао је једноставнији, али успешнији. Треба што више одломака из лектире узимати као потстицај да се ученик научи да боље посматра околину и себе и да се вежба у природном исказивању својих запажања и својих доживљаја.

Ј. Вуковић

ЈЕЗИЧКИ ПАБИРЦИ

Љ. Стојановић о Маретићеву „Језичном савјетнику“

122. *Унајредан*. „Мислим да није добро рећи: примам своју плаћу у месечним унајредним оброцима, већ: месечним оброцима унапред, јер нису оброци унапредни, већ плаћање. Тако и уназадан.“

123. *Уйеџи све силе*, кад се каже: упети се из све снаге, из петних жила, а *најейџи* (се) обично значи *надуџи* (се), *укруџиџи* и услед укрућености исправити; напела трбух, рече се за бређу жену. — За дугове, порез ми не кажемо ни да се *уџерују* ни *исџерују*, већ *најлађују*.“

124. *Узеџи*. „Узети чај, купељ није добро (а што није добро није ни „отмено“), већ *йойиџи чај, окуйаџи се*“.

125. *Десеџога вељаче*. „У изразу *десеџога вељаче* није вељаче м. рода, јер се десетога односи на изостављену реч дан: десетога (дана) вељаче. *Десеџа вељача* рђаво је речено као и *десеџи фебруар*, јер је и ту изостављена реч дан и треба рећи: *десеџи* (дан) *вељаче, фебруара*, али се тај погрешни израз толико раширио да неће бити могуће истерати га.“

126. „Односно. Односно њега (према рус. односитељно итд.) није односно предлог с генитивом, већ је генитив уз

прилог као и уз прилоге *ево, ено, ешто, нушто* као што је и датив уз прилоге у изразима: *много је мачку* говеђа глава, или: *ласно је девојци* с мајком пређу сновати, итд. У изразу ова је књига преведена, *односно* прерађена, значи да су неки делови преведени, а неки прерађени, и може се лепше рећи: нешто преведена а нешто прерађена. Тако и: ова је књига преведена, *односно* прерађена у пет језика, значи да је у неке језике преведена, а у неке прерађена, или: које преведена које прерађена, или: преведена или прерађена у пет језика. Али: умрла нам је премила мајка, *односно* тетка, не може се рећи: које мајка које тетка, већ (за невољу) коме мајка, коме тетка (а најбоље само: мајка, тетка), јер *које-које* значи само *нешто-нешто*: радили смо *које* ја *које* ти, значи: нешто сам радио ја, а нешто ти.“

127. *Ми*. „Читајући како писци место *ја* често пишу *ми*, ја никад нисам помислио да они то чине *из надувености*, већ *из скромности*, као да није он сам који тако говори, мисли, већ да има још неко и он као да у име свих тих говори. И то управо одговара народном језику. Прост човек, кад говори са старијим, никад неће рећи о себи *ја* већ *ми*, а старијему никад *ви* него *ми*: дошли смо да ти се пожалимо; на питање чије је нешто, одговориће: божје, па *наше*.“

128. „*Бакљада*, Fakelzug, јамачно је направљена према *парада* (јер управо и јест парада с бакљама), а није према *барикада, бригада, команда*. Не може се заменити речима *бакљарија*, или *лучарија, зубљарија* (ако *бакљу* заменимо својим речима *луч, зубља*, међу којима има само утолико везе што све три значе ствар која се ноћу пали да светли), јер оне у свести не изазивају претставу да су постале од *бакљар, лучар, зубљар* пошто тих речи нема (иако би се тако могле направити), већ пре би се довеле у везу са речима као: *дрвенарија, нишћарија, шричарија* итд. Ако би се баш и довеле у везу с *бакљар, лучар, зубљар*, оне би значиле само колективно име као *кашанија, неверија, чобанија, шурадија* итд. а то није Fakelzug.“

129. „*Бојеван* је што и *бојан* (*бојна, убојна* спрема) као и *џлачеван-џлачан, учеван-учен* итд. и према томе не може значити човека који је *kriegerisch, kampflustig*. Мислим да би се то могло рећи *убојица* и да је код Вука нетачно обја-

шњено: *der sich gut schlägt*, место речи: који је готов да се за сваку ситницу побије.“

130. *Брачници*. „Место *брачници* може се рећи *младенци* само у првој години брака“.

131. „*Брид* не ваља, прво, што не значи ништа (за невољу могло би значити *бриђење* од *бридети*, *jucken*), друго, што је начињено од *бридик* одбацивањем суфикса, а тако не постају речи, већ обратно, од готове речи или од једног дела готове речи прави се изведена суфиксом. Баш ако би то овде и допустили, *брид* би могло значити само *оштрице*, а дати значење *Kante* зато што „је оно, чему нем. каже *Kante*, оштро“, то се никако не може допустити. Кад би на тај начин стварали речи, добили би некакав језик који би разумевали само они који су га направили. Немачко *Kante* има разна значења, па се према значењу може разним речима и исказати“.

132. *Пушан*. „Има, истина, речи које су и без префикса без: *безгрешан-грешан* итд. И кад немамо речи *џушан*, смемо ли је правити од *бесџушан*? *Бесџушно* значи оно како не треба да је, неваљало, неуредно и једва да би се могло протегнути и на значење *неморално*, а *џушно* треба да значи *sittlich*. Ако нећемо руску реч *наравствено*, онда морамо рећи *џошћено* и *неџошћено*, јер народ каже *џошћен*, *неџошћен* човек, управо онога који је *моралан*, *неморалан*, а нарочито за жену и женско поштење. — Истина, још Вук је *џушно* и *бесџушно* употребио у смислу *морално* и *неморално* (посланица Римљанима 1, 26 и 27), али, мени се чини, да је погрешно.“

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

84. „*Začudan je to bio čovek*“

Зачудан је непотребна кованица код познатих речи *чудан*, *чудноваш*; има прилог „зачудо“, али он нешто друго значи.

85. „*To vide stariji pa se povadaју za djecom.*“

Од глагола *повести се* (презент: *поведем се* итд.) учестали је глагол *поводиш се*, презент *поводим се*, *поводиш се* — зл. множ. *поводе се*. Зато је у горњој реченици место „...па се *повађају*...“ требало рећи: ...па се *поводе*.

86. „...*rastaje se sad ovim svijetom...*“

Овако се: *расијаје се овим свијетом* не може рећи, већ: *растаје се с овим светом (свијетом)*.

87. „*Kad i robožne duše stizavaju...*“

Глагола *стиизавати* у књижевном језику не постоји; има глагол *стиизати*, презент: *стиижем, стиижеш* итд. — зл. множ. *стиижу*. Отуда је у горњој реченици место *стиизавају* требало рећи *стиижу*.

88. „*Uspjeh zahvaljujemo ...kapelani*“

У нашем језику се каже *захвалиши коме за што*, или *захвалиши коме на чему*. „Захвалити коме што“ је према немачком: *einem etwas verdanken* (Исп. НЈ III, 124). У горњој реченици, дакле, место: „Успјех захваљујемо ...капелану“ требало је рећи: *За усјјех захваљујемо... капелану*.

89. „*Лају на њега ѿсеѿад са свију сѿрана*“

Збирна имен. „псетад“ не постоји у нашем књижевном језику. Само од оних именица средњег рода које означавају нешто младо, а које се завршавају на *e* (теле, јагње, пашче и сл.) могу се правити збирне именице на *-ад* (телад, јагњад пашчад и сл.). Према томе у горњој реченици место *ѿсеѿад* треба узети обл. *ѿси*, тј. множина од имен. пас (или збирна имен. пашчад); дакле: *лају на њега ѿси (пашчад) са свију страна*.

90. „*Нека сѿрани државници зайиѿају своје народе је ли деле ѿо „мишљење и је ли желе да уклоне раѿ.*“

Упитно „је ли“ у овој реченици употребљено је неправилно, овде место њега требало је узети „да ли“ (исп. НЈ II 217). Дакле, правилно би у наведеној реченици било рећи: *...да ли деле то мишљење и да ли желе да уклоне рат. Је ли се употребљава за 3 л. једине; исп. је ли дошао? исто као јесу ли дошли.*

91. „*Та се богиња рађа из снијега, изравно елемената воде.*“

„*Израван*“, „*изравно*“ су рђаве и непотребне кованице; место њих треба узимати познате наше речи *уђраво*. Зато је и у горњој реченици место: „...*изравно* из елемената воде“ требало рећи: *...уђраво из елемената воде*.

92. „*Дао је прстен краљевној са севера*“

Место имен. *краљевна* (рус. королевна) боље је рећи *краљева кћи*. Они писци који ту реч употребљавају греше и у томе што је узимају у придевском (краљевној) месту имен. облику (краљевни). Дакле, у наведеној реченици место: „Дао је прстен *краљевној*...“ било је боље рећи: Дао је прстен *краљевој* кћери...

93. „*Она никад није давала Турској данак, иако је била прегажавана*“

У нашем књижевном језику глагола *прегажавати* нема. Постоји свршени гл. *прегазити* и трајни *газити* од којег трпни прид. гласи *гажен а, о*. Према томе у горњој реченици место: „...иако је била *прегажавана*“ требало је рећи: ...иако је била *гажена*.

94. „*Usled toga će se čestice međusobno sraziti i na stijenama posude biće više srazova, tj. tlak plina biće na posudi veći.*“

У овој реченици има неколико речи које нису добре: „сразити“ је из чешког јез, место тих речи боље је било узети *сјојити*, *сјој* и сл. (исп. НЈ II, 185); „стијена“ у значењу *зид* је покрајинска реч; реч *посуда* такође не иде у књижевни језик, већ место ње треба рећи *суд* или *посуђе* (исп. НЈ IV) *шлак* опет није наша реч, већ је узета из чешког језика (*tlak*) место ње требало је рећи *притисак*. Према томе горња реченица требала је да гласи: Услед тога ће се честице међусобно *сјојити* и на *зидовима* (странама) *суда* биће више *сјојева*, тј. *притисак* плина биће на *суд* већи.

95. „*Ove hipoteze ovlaštaju danas i opreznog naučnika da govori...*“

Од *овласити* трајни (итер.) је глагол *овлашћивати-овлашћујем*; обл. *овлашћивати-овлашћујем* неправилни су и не иду у књижевни језик. Отуда је у наведеној реченици место: „Ove hipoteze *ovlaštaju*...“ требало рећи. Ове хопотезе *овлашћују*.

96. „*Gazeći po drobtinama hljeba...*“

„Дроптина“ је покрајинска реч, правилно је *мрвица*, че-

стица. Зато је и у горњој реченици место: „Gazeći po *drop-tinata* hljeba...“ требало рећи: Газећи по *мрвицама* хлеба (хљеба).

97. „*Овде је реч о поколењима која су изумрла или изумирају*“

Од гл. *изумирайџи* обл. сад. вр. правилно гласе: *изумирем... изумиремо... изумиру*; облици *изумирам-изумирају* су неправилни. Зато је и у наведеној реченици место: „...која су изумрла или *изумирају*“ требало рећи: која су изумрла или *изумиру*.

98. „*Словени привукују у знајној мери ђажњу својих суседа*“

Привукивајџи-привукујем је покрајинско и не иде у књижевни језик; књижевна је реч *привлачијџи-привлачим*. Дакле, требало је горе рећи: Словени *привлаче* у знатној мери, а не: „Словени *привукују*...“

99. „*Ако их вода ђојрска, џо значи да ће им молијџва ђомоћи у болести, а најројџив не ђомаже*.“

Ова реченица стилски није добро написана, те је отуда мало и нејасна. Иза речи *најројџив* требало је да стоји још „ако их вода не попрска, онда“. Дакле, реч *најројџив* овде не може да замени изостављену реченицу, — то би се донекле могло учинити само изразом „у противном (случају)“ место кога је, вероватно, и писац горње реченице употребио реч *најројџив*. Отуда је, дакле, место: „*најројџив не ђомаже*“ требало рећи: *најројџив, ако их вода не ђојрска, онда не ђомаже* или: *ујројџивном* — не помаже.

100. „*Јуче је било суђење сину који је убио оца вилом*“.

Именица *виље*, Neugabel, у књиж. се јез. употребљава само у обл. множине: *виљџ, вилама...*; облици *вила, виле, вилом* су покрајински и не иду у књижевни језик. Отуда је и у наведеној реченици место: ...убио оца *вилом* требало рећи: ...убио оца *вилама*.

Власник за Лингвистичко друштво
д-р Александар Белић
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р Радомир Алексић
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“ Ускочка 4. Тел. 21-352. — Влад. М. Ђићковића, Гвачаничка 12

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XIII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар, соба бр. 3 или књижарима: Геци Кону, а. д. и С. Б. Цвијановићу у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона а. д. у Београду.

А. *Белић*: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић*: Акценатски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружичић*: Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић*: Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић*: Језик Матије Антуна Рељковића . . . . . 50.—
5. *Михаило С. Сивановић*: Источноцрногорски дијалекат . . . . . 60.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

Поштарина плаћена у готову

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ДЖОФ

ГОДИНА IV СВЕСКА 8

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1936

САДРЖАЈ

	страна
1. А. Белић: О грађењу нових речи	225
2. Исидора Секулић: Белешка о једном глаголском времену код Лјуб. Недића	233
3. Драг. Костић: Још о значењу завршних стихова у народној песми „Бановић Страхиња“	236
4. Тугомил Ујчић: Читанка српскохрватског језика у нижим ра- зредима средњих школа	245
5. П. Ђорђић: Кнез и књаз	253
6. Језичке поуке	255
7. Наша пошта	256

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С.
Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир
Алексић, д-р Петар Ђорђић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи — секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. IV

СВ. 8

О ГРАЂЕЊУ НОВИХ РЕЧИ

6.

У прошлом сам чланку показао како је Караџић имао право када је, држећи се свога језичког осећања, градио речи које значе раднике наставком *ач*, а не наставком *лац*. У исто време ја сам гледао да покажем да је постојала разлика између наставака *ач* и *лац*, тако да се наставак *лац* није ни могао употребити тамо где се употребљавао наставак *ач*. То долази отуда, као што је речено, што је наставак *ач* шири по значењу од наставака *лац*.

Ја се још једном враћам на питање о овим именицама зато што је деведесетих година прошлога века о њима писао у то време истакнути филолог П. П. Ђорђевић (в. Наставник 1890, књ. I, 181—184), па је од значаја видети како је он о томе мислио. Он у својој расправици вели: „Још бисмо се могли запитати: која је од ове две речи (*чиџшалац* и *чиџшач*) згоднија за књижевну потребу?“ (стр. 183). „Одговор је на то питање: да има разлога и за једну и за другу“ (на истом м.). Пошто је надугачко расправљао о тим разлозима, он закључује: „И тако, дакле, можемо примити (за м. род) обе речи: *чиџшалац* и *чиџшач*, па нека време собом или одржи обе или једну сачува, а другу сахрани (у мушком роду). Ово исто вреди и за придеве *чиџшалачки* и *чиџшачки*“ (стр. 184).

Из овога се види да је П. П. Ђорђевић нетачно ставио прво или основно питање. Оно је требало да гласи: да ли се значење именице *чиџшалац* и *чиџшач* поклапа; да ли на основу тог најглавнијег момента у природи речи може именица *чиџшалац* заменити реч *чиџшач* и обрнуто. Да је ставио такво питање, одговор би свакако био негативан, тј. он не би могао рећи да се оне обе могу употребљавати напоредо. Па кад се значење тих речи не поклапа потпуно, како једна може замењивати другу?

Тек после тога првога и основнога питања, ваљало је ставити друго: да ли су обе те речи, пошто је раније утврђено да су обе и нове и правилно саграђене, потребне нашем језику. И на то се питање може одговорити само опет испитивањем *разлике* у значењима тих речи. Нама је данас сасвим јасно да те речи обележавају *различне појмове*: да је значење речи *чишач* данас у нашем језику шире, и да значи сваког вршиоца радње читања, а значење речи *чишалац* да је знатно уже, и да значи *чишача* извесне, нарочите врсте. То значи да се диференцијација између њихових значења извршила, и да ми, свакако у зависности од њихова порекла, без вршења насиља над живим организмом језика, не можемо једну од тих речи замењивати другом. За сваку од њих има разлога да остане у нашем језику, али свака од њих — са својим значењем.

Како је П. П. Ђорђевић — који такође говори о разлозима који нам налажу да обе речи задржимо у истој употреби — могао доћи до својих разлога? Само тако што он у своме чланку уопште и не говори о значењима тих образовања и о односу међу њима. Зато он није ни могао ући у питање о разлици међу њима. Задржаћемо се због тога још мало на природи речи саграђених наставком *лац* и *ач*.

Узмимо прво речи на *лац* које је употребио Караџић у своме речнику и које у својим Основама (1876) наводи Даничић. Све Караџићеве примере ове врсте можемо поделити у три групе.

1) Именице на *лац* које су постале од свршених глагола и које имају значење именица посталих од придева: *погорелац* — коме је кућа изгорела (тј. који је погорео, те је сада без куће), *ирегалац* (у Ц. Г.) — који на што прегне, *der Entschlossene*, *Wager*, *promptus* (и Вук преводи ову реч придевским именицама), *устшалац* „тј. човјек, *der fleissige Arbeiter*: Има једна брата устаоца“; *добјегалац* — *der Ueberläufer*: Већ дошљаци и добјегаоци (исп. и *добјеглица* — девојка која добегне).

Јасно је да су све ове именице постале од глаголских придева употребљених у значењу простих придева (а о томе када глаголски придеви и како постају обични придеви в. у Наш. јез. II 33—39): *погорели* (човек), **ирегли*, **устшали*, *добегли*. На тај начин овде имамо управо глаголске именице

постале наставком *ац* од придева (глаголског порекла). Чим је то тако, чим су од глагола постале именице са придевским значењем, оне се по значењу своје одвајају од глагола. Зато оне не могу ни послужити као углед за даље грађење нових именица на *лац* од глаголске основе¹⁾. А када која нова именица такве врсте постане, она постаје на исти начин од глаголског придева употребљеног као прост придев и наставка *ац* или *ица* за ж. род (исп. *избеглица* и сл.).

2) Највећи је број именица на *лац* постао од несвршених глагола, али су код њих посредовале именице на *-ло* на пр. од *даваши* има именица *давало*²⁾ која значи „који увек даје“, „који прекомерно даје“ „дарежљив човек“ или сл. Према томе и именица *давалац*, изведена од *давало*, мора значити „ко увек даје“, „ко је дарежљив“. И када се рече „Бог је стари давалац“, онда то потпуно одговара унутрашњем смислу речи давалац („Бог одискона стално даје“). У свима речима које ћу навести видеће се да је у основици морало бити то *придевско-глаголско* значење, тј. обележавање неког ко стално врши какву радњу, и то више обележавање особине његове неголи вршења глаголске радње; истина, и ту се обележава и вршење радње, али више као нечије квалификације, а не ради означавања вршења саме радње као такве. *Владалац* није само онај који влада сада, већ ко стално *влада* (наш је акценат *владалац*), отуда и значи *владалац* — монарха. *Добивалац* је онај који стално добива; исп. пословицу коју наводи Вук: „Кад би трговац свагда добивао, не би се звао трговац, него добивалац“. Тако исто имају слично значење и ове речи: *нѐмалац* (Вук тачно преводи придевом *der Dürftige, inops*), *сѣрадалац* *der Leidende, von einem Uebel betroffene, male affectus* (и овде се осећа квалификативно, придевско значење „мученик“, на пр.: „Који хоћете да сте страдалци, уђите опасавши се добријем трудом поста, јер који по закону страдају, праведно се вјенчавају; Броз — Ивековић s. v.); *убивалац* = *убивалац* *der Tödter* (опет са квалификативним значењем „разбојник“ или сл.); *сједилац* не значи онога ко врши радњу

¹⁾ *Неваљалац* — је постало од готовог придева *неваљао*, а не од глаголског придева који је употребљен у служби правог придева.

²⁾ Исп. *дрѐмало* које Вук преводи са *der Schlafträge, die Schlafmütze*, тј. дремљивац или сл.

седења (како Вук преводи *der Sitzer*), него онога који је готов увек седети, дакле је „седење“ само његова особина, исп. Вуков пример: „Не фали му вечерњега сједиоца, већ му фали јутрењега раниоца“; *кудилац* је онај који увек куди, чија је особина куђење, исп. код Вука: „Куде ми је троји кудиоци“. Имен. *носилац* употребљава се у значењу занимања код Вука (на пр. „Носиоцем танане кошуље“ у Рјечн., исп. још: „Имаде Соломун седамдесет тисућа носилаца“ или „Клонула је снага носиоцима“, Броз-Ивековић s. v.), али се у савременом језику већ врши разлика у употреби речи *носилац* и *носач*. *Носилац* какве особине, какве службе итд. јесте онај који има ту особину или службу као саставни део своје природе, а *носач* онај ко материјално што носи или чије је занимање ношење. Дакле се и овде осећањем нашим издваја апстрактно значење, које је увек продужење придевског значења, као значење речи *носилац*, а стварно значење — као значење речи *носач*.

Да наведем још три именице код којих још није придевска нијанса сасвим ишчезла: *пйлац* (Огулин), *срѣшалац-срѣшшилац* („Оно није од Пераста Бајо, него наши брзи сретиоци“) и, можда, *пјрсилац* (*der Werber*). Тако се мора разумети и значење ових именица: *пјршилац* (*der Begleiter, comes*), *рјнилац* (*der früh aufsteht*), *хвѣлилац* (*der Prahler*: „Не боји се лисица вечерњега хвалиоца, него јутрењега раниоца“), тј. и код њих је праћење, рањење или хваљење особина; зато је и њихово значење врло блиско — као и код *носилац* — значењу занимања, па се у том значењу могу и употребити. Овамо иде и *пјрелац*; — *weiblich, effeminatus*, исп. *пјрело* als Spitzname für einen Mann, *der gosponnen*.

Због овог квалификативног значења ових образовања, често се додаје и какав прилог који то значење још ближе одређује, на пр. *доцнолѣгалац* (у Боци) које би значило „ко увек доцно леже“ (дакле, *der spät zu Bette geht* није довољно): „Раноранилац и доцнолѣгалац кућу тече“ (Рјечн.); слични су *ранорјнилац*, *стјаросјѣдилац* или *стјаросјѣлац* (у Ц. Г.). Тако се исто ово значење види и из ових речи: *рукодѣвалац* (у Боци) — дужник, *крвопйлац*.

Као што смо видели код речи пре овога наведених, значење сталне особине даје могућности да се такве речи

употребе и као ознаке занимања. Зато и има изванредан број оваквих речи — тај број није велики код Вука — и са искључивим значењем занимања; *шкалац* (der Weber), *кућилац* (Aufleser), *мајшилац* (у Дубр.) der Färber (исп. бојација), *шргалац* (у Дубр.) der Weinleser (исп. берач), *прашилац* (у винограду), *комилац* и *крчилац*. Код ових именица није тешко разумети како је квалификативно значење прешло у значење занимања: *шкалац* — човек који зна, уме ткати — прелази лако у значење: човек који се ткањем бави као занимањем.

Као што се види, у свима образовањима ове врсте имамо у основици придевско, квалификативно значење, било да је оно добивено преко глаголског придева (са резултативним значењем), употребљеног као прост придев, било преко образовања на *-ло*, која у себи крију значење сталног или чак и претераног вршења глаголске радње (отуда код тих образовања и пејоративна нијанса). Значења те врсте сасвим лако развијају значење: умење вршења глаголске радње, а одатле и значење занимања.

Код наставка *ач* имамо међутим нешто друго. Њиме се граде именице *увек* од несвршене глаголске основе, и то непосредно од ње, а не као код наставка *лац* преко других образовања (на пр. на *-ло*). Зато је веза тих образовања са глаголском основном која значи трајну радњу — непосредна, тако да речи са наставком *ач* значе радника, вршиоца неке радње. Ако наставак *лац* и дође каткада до таквог значења, оно је код њега добивено посредним путем: развитком других значења у то значење. Исп. *викач* (онај ко виче), *вребач* (онај ко вреба), *загледач*, *засједач* (у лову), *избирач*, *измишљач*, *казивач*, *карач*, *кушач*, *набијач*, *надевач*, *најадач*, *најијач*, *насрћач*, *обирач*, *погађач*, *прејијач*, *пробирач*, *развијач*, *ругач* итд. Да се одавде лако развија значење занимања, то смо већ видели (НЈ. 1936 св. 7, 195—196).

Али и код ових образовања има и других значења која су се из основног значења развила; само за нас је поменуто основно значење најглавније, тј. значење вршиоца несвршене или трајне радње.

Из овога се види разлика у основном грађењу и основном значењу образовања на *лац* и на *ач*: именице на *лац* имају квалификативно значење, тј. износе глаголску радњу као осо-

бину којом се једно лице одликује од другог, а именице на *ач* значе вршиоца какве трајне радње. По себи се разуме да се даља значења, изведена из ових основних, могу каткада и додиривати (на пр. оба ова значења могу дати и значење занимања), али се тај развитак ипак врши у *појединачним* случајевима као развитак значења ове врсте у засебним речима. Главна разлика међу њима осећа се у целом низу примера и она не допушта да се образовања на *-ач* идентификују са творевинама на *-лац*.

Уосталом то потврђују и наши писци који имају добро језичко осећање. Из примера које ћу навести видеће се да се *чишач* употребљава код већине у значењу вршиоца радње читања уопште, а читалац у значењу ужем, читача извесне врсте.

Ево неколико примера за прво значење: око читача би се окупило и старо и младо (Ч. М. Тодоровић, Поуке за сеоску омладину, 1891, 18); — међу читачима крагујевачке народне библиотеке (Срп. нов. 1885, 1032); — на свршетку читач би запитао, да ли га осуђују (М. Зечевић, Историја ср. века, 1894, 129); — тада се примио за читача код херцогинје удове (С. Д. Мијалковић, Из нем. лир. 1895, 73); — скупило се на неколико добровољнијех читача и појача (С. П. Вулетић, Просте душе, 1905, 46) — пошто су чули читача... који на средњи степеница држи одвијену повељу (Богдан Попивић, Срп. књ. гл. II 1901, 224); — нисмо испосници ни читачи молитава (Исид. Секулић, Ђакон Богородичине цркве, 249); — и потом опет обје стране одговарају читачу који на глас чита пјесму њихову (Ђ. Даничић, Писма о служби божијој, 1867, 145); — тма божија... јавних читача (Владан Ђорђевић, Отаџбина I, 1, 206); — Мирабоа не треба сматрати као једног великог читача (Слоб. Јовановић, Вођи француске револуције, 1920, 109); — између ученика Климентије је бирао читаче, подђаконе и ђаконе (Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Историја Срба II 107, 1894); — за лежача читача још нездравије је то... јер је већа навала крви у главу (В. Пелагић, Нар. учитељ, 1905, 77)¹⁾.

Ја сам нарочито навео ове примере без реда и без груписања по значењима; али сада пошто су примери наведени,

¹⁾ Из грађе Лексикографског отсека СКАкадемије

можемо у њима разликовати ова значења именице *чиџач*: а) ко чита ма што или различне ствари за себе; б) онај ко врши читачки посао (било у цркви, било као најмљено лице) — у тим случајевима гласно читање узето као занимање; в) ко гласно чита. Међутим *чиџалац* се употребљава друкчије, на пр.: Надамо се да ће и овај пример припомоћи читаоцима да и они себи створе правилан поглед (Ј. Ђ. Авакумовић, Стицај злочина 1883, 124); — више него простоме читаоцу треба речник књижевнику и писцу (Ј. Бошковић ск. списи, 1887, I 3); — предајући ову књигу читаоцима С. К. Задруге (Крит. студ. Љ. Недића, 1910, VII); — сваки читалац ваља да их (брзалице) каже трипут брзо (Ј. Миодраговић, Народна педагогија, 1914, 274); — могао је читалац из до садањих редова видети (Ј. Ст. Виловски, Из живота једног ц. к. официра, 1863, 190); — пишући о Војиславу Илићу наши критичари су се преварили тврдећи да његова поезија неће имати читалаца (Јован Скерлић, В. Ј. Илић, 1907, 64) и сл.¹⁾

Одавде би се могао извући закључак да су *чиџаоци* они који *за себе* читају. Тако се све више осећа нова и још једна разлика између *чиџача* и *чиџаоца*. *Чиџач* — чита гласно, чита за друге; а *чиџалац* — чита у себи, чита за себе; *чиџач* — чита све без разлике (он је велики читач), а *чиџалац* — је везан за извесну књигу, часопис или писца.

Сада би се могло ставити питање, откуда је дошло да се баш овако развију значења именице *чиџалац* и *чиџач*. Према нашем разлагању требало би очекивати да *чиџалац* има значење „чија је особина читање“, а *чиџач* „ко чита“. Види се да је прво значење нешто сужено и да му је, под утицајем друштвених прилика, додато ограничење: „чија је особина читање извесног листа или сл.“, дакле „стални читалац неког листа“, а после уопште „читалац извесног дела“. За остала значења није тешко погодити како су се развила.

Иако је разлика између *чиџач* и *чиџалац* — као што се могло видети из наведених примера — и јасно одређена и много пута јасно обележена, ипак се може наћи по који пример, нарочито из нешто старије књижевности, употребе

¹⁾ И ови су примери узети из грађе Лексикографског отсека. С К Академије.

речи *чиџач* у значењу *чиџалац* и *чиџалац* у значењу *чиџач* у духу разлагања П. П. Ђорђевића. Али се такви примери губе пред множином примера правилне употребе њихове. Ево и за то примера:

а) Читачи траже доказа па да верују у ову или ону тврдњу (В. Пелагић, Нар. уч. 1905, 674, 725 — место читаоци); — а и боље је читач да вјерује нама (Д. Станојевић, Бијесни Роландо III 103 — м. читалац)

б) Лисио Висконти био је, и те како, велики читалац књига (В. Милићевић, О љубави од Стендала, 1922, 952; — место читач); — *lisailleur* — рђав читалац, натуцало (Н. Петровић, Речн. франц. срп. II 839; — м. читач) итд.

Нема никакве сумње да има случајева када се речи *чиџач* и *чиџалац* веома приближују¹⁾, али ипак не само у савременом језику него већ и у Вуково време у типичним случајевима међу њима је било одређене и јасне разлике. И зато је Вук Караџић имао потпуно право када је вршиоце радње градио наставком *ач*; а П. П. Ђорђевић није имао права када је мислио да су наставци *ач* и *лац* једнаки у употреби за грађење именица мушк. рода.

Обе ове речи, и *чиџалац* и *чиџач*, новог су порекла и дошле су да замене старију и ненародну реч *чиџаџељ*, која се обилно употребљавала у нашој новијој књижевности и која се по гдешто и сада још употребљава. Из наведених се примера види да су различни писци, пишући независно један од другог према своје језичком осећању, правилно поступили када су употребили реч *чиџач* у ширем значењу вршиоца радње читања ма које врсте или назива таквог занимања, а — реч *чиџалац* у ужем значењу онога ко чита за себе, прати писање извесног списка, са даљим нијансама које прате појам сталног читања дела каквог писца или каквог повременог списа или листа. То може само посведочити о њиховом правилном језичком осећању.

А. Б.

¹⁾ Тако је на пр. у последњем примеру.

Б Е Л Е Ш К А

о једном глаголском времену код Љуб. Недића

И сасвим проста граматичка и синтаксичка анализа електрише човека као спор са живим бићем. Носимо се некад са текстом по читаве сате. Језик је жива драма; сав од симбола унутрашњег живота људи; а језичке чињенице, језички случајеви, пре свега су ситуације, па тек онда облици. Нису падежи наставци, него су ситуације. Нису глаголска времена облици, него су ситуације. А глаголски начини, у језицима у којима играју важне и fine улоге, то су праве драмске режије.

Овај широко постављени увод има у овој прилици да нас веже за једну ситну језичку белешку. У издању *Српске књижевне задруге*, књига 131 од године 1910, изашле су неколике критичке студије Љуб. Недића — целине и фрагменти — сабране после смрти пишчеве. Унесено је ту и једно јавно предавање Недићево, *О Хамлету*, одржано 1889 године. Дакле текст који је прошао испред јавности, вероватно био ревидиран од писца, па се можда сме црпсти као материјал за студију.

Недић интерпретира Хамлетов карактер. На месту које нас занима каже следеће: „Хамлет, који је непрестано оклевао да изврши дело освете и то своје оклевање правдао пред собом тиме што није довољно уверен да му је стриц заиста убио оца, долази сада на мисао да преко глумаца сазна да ли је Краљ доиста убилац његова оца. Он им састави позоришну игру, у којој изнесе убијство онако како му је отац испречао био своју смрт. Стриц његов, ако доиста буде био убилац, мораће се одати“.... При читању тог одељка зауставила нам је пажњу последња реченица, и у њој условно прошло будуће време од глагола *бићи*, у вези са показним будућим временом од глагола *морати*, и оба облика у вези са ситуацијом из које излазе и са којом се узајамно држе и одређују. Све то, ако се не варамо, доста је занимљиво и не свакидашње.

Прво ситуација. Она је заплетена. Како ће се стриц Хамлетов држати за време претставе, зависи, каже нам се, од околности да ли он јесте или није убица. Али поставка та зависи од истинитости сведочанства духа који се Хамлету

јавио. А то опет зависи од околности да ли је дух који се јавно збиља био дух оца Хамлетова. Па онда: ако је дух био дух Хамлетова оца, не следи још да му је сведочанство тачно. А кад се ни једно од тога двога не да контролисати, како онда закључак: *стриц Хамлејшов јесте или није убица*, учинити зависним од одавања његова (узбуђења) за време претставе, кад је могућно да се пред сценом где брат трује брата, узбуди и недужан човек, и, с друге стране, могућно да злочинац остане савладан пред искушењем.

Ситуација се компликује даље тим што Недић и Хамлет различно своде низ ситуација. Недић их своди на алтернативу апсолутно категоричког смисла, у вези са осумњиченим стрицем: *Ако стриц његов буде био убилац, мораће се одаћи*. Хамлет — да ли иронично, да ли по неком нагону — своди ситуацију на алтернативу свакако мање категоричну, јер је у вези са духом од онога света. Хамлет каже Хорацију, пред претставу

.... ако краљев скривен грех
Не буде каквим говором ошкривен,
Онда је дух, ког видесмо, нечастив.

— — — — — Пази
Оштро, и ја ћу ујрећи поглед свој
У краљево лице, па ћемо скупа
Здружити своје опаске за суд
О његовом изгледу.

Међутим, после претставе, и после узбуђења стричева, Хамлет не здружује опаске, не изриче ништа дефинитивно. Он говори с алузијама, али одвише у фигурама и с посредностима. Тако да бисмо се могли запитати: да није можда у свему томе мање реч о мудром Хамлету који строго истражује истину, а више о неурастеничном Хамлету који има потребу да гледа муке онога на кога сумња и кога мрзи.

Али како ово последње води у студију друге врсте, и како Шекспир има сва права да каже: што писах, писах, мора се искључити даља дискусија о његову тексту. Оволико је довољно, даље имамо да останемо при Недићеву тексту, који нас је и покренуо на ово размишљање. Шта чини Недић? Он, напоменуто је већ, згушњава низ ситуација на једну катего-

ричну алтернативу. Отуда, можда потсвесно, тражио је и глаголски облик који „згушњава“, резимира прошлост и будућност, вероватноћу и истину. Појављују му се у памети време прошло будуће и начин условни. Али је Недићу, познаваоцу страних језика, у оваквој ситуацији вероватно био проминуо испред очију пре свега један облик који наш језик нема, инфинитив прошли (*avoir tué*), па онда, због опште неизвесности података, Недић је, у мислима, облик тај везао за кондиционал, и најзад, у мисли, дошао од прилике до овакве фразе: *Ако буде било (што јест* *ако и* *тако испадне* *проба) да је стриц убио; па ту фразу праметнуо у следећу: Ако стриц буде био убилац.*

С друге стране гледана, ствар стоји овако. Недић категорично везује појаву узбуђења стричева за чињевицу да је стриц убица. Али у моменту кад гради своје две реченице да томе односу да изрази, не зна ни једно ни друго, ни да ли ће се стриц узбудити, ни да ли је убица. И како сагради глаголски део реченица? Реченицу која садржи чињевицу узбуђења, чињеницу која ће се евентуално у будућности десити, тој реченици даје израз аподиктичан; с помоћу будућег времена показног, и још сувише од глагола *морати*. *Мораће се одаћи*. А реченици која садржи чињеницу убиства, дакле нешто што већ јесте и стоји, иако још неизвучено у осветљење садашњости, тој реченици даје израз лабилан у форми и значењу. *Ако стриц Хамлејшов буде био убилац*. Дакле екстремно друкчије третира у глаголској фиксацији оно што је као ствар подједнако неизвесно, ако не квалитативно оно квантитативно.

Примимо ли Недићеву категоричну везу између двога (одавање, убиство), онда је, по нама, идеолошки и језички логично почети од оног што ће се за мало времена моћи контролисати, што је, по Недићу, кључ за тајну; дакле рећи: *Ако се стриц Хамлејшов ода (узбуди), он је убица*. Може се, са оном категоричком везом на уму, казати и овако: *Ако је стриц Хамлејшов убица, он ће се одаћи*. Та друга фраза, као слика, најближа је Недићевој. Има још једна варијанта, која је врста праметнутог графикона Недићеве фразе: *Буде ли се стриц Хамлејшов одао (узбудио), он је убица* — где је условно

прошло будуће на свом месту, јер смо пред процесом радње у будућности, који ће се процес затим констатовати у прошлости.

По личном убеђењу, ми смо, између три горње фразе, за прву или трећу, из разлога већ наведених.

Има још један Недићев момент који је пратио ово наше разматрање. Недић не говори о *узбуђењу* него о *одавању*. У нашем случају, то су сигурно синоними, јер се тежак кривац одаје узбуђењем ове или оне врсте. Али како је у језику синонимика опет дијалектика, могла би дискусија прећи на нешто ново. Могао би можда Недић, или ко други, рећи: По мени: убица се пред адекватном пробом *мора одаћи*. Чиме? *Нечим*, што може бити безброј знакова, и нешто сасвим неслућено, што није узбуђење, али је ипак одавање. Да примимо и то. Али тиме би се оправдала, у Недићевој стилизацији, само друга реченица, глагол *морати*, будуће време показно; а не и оно прошло будуће условно у првој реченици. Оправдана би дакле била не Недићева фраза као таква, него она наша коју смо дали у варијанти Недићева типа: *Ако је сџриц његов убица, мораће се одаћи*.

Прошло будуће време, и показно и условно, доста је чудан индивидуалитет у нашем језику. Јер често, и често доста натегнуто, ускаче за неку начинску нијансу, понекад за инфинитив прошли. Добро би било можда да неко позван, поводом ове забелешке узме на око, и у перо, и Недићеву фразу и прошло будуће време уопште.

Исидора Секулић

ЈОШ О ЗНАЧЕЊУ ЗАВРШНИХ СТИХОВА У НАРОДНОЈ ПЕСМИ „БАНОВИЋ СТРАХИЊА“.

Заиста, ни о једној песми народној није расправљано толико у нас колико о Вуковој песми „Бановић Страхиња“, почевши од расправе Ђ. Малетића у Гласнику СУДр. 18 из г. 1865 до последњих дана, када се појавила прва свеска треће књиге Прилога проучавању народне поезије. У свесци тој говори се о истој песми у шест прилога, у два чланка и четири реферата (о три чланка у Нашем језику и о дискусији

у Друштву за српски језик и књижевност). А све се то. расправљање тиче познатих завршних речи Бановића Страхиње Југовићима. Тако су у тој свесци приказана сва мишљења у тумачењу „спорних“ стихова (804/808), узгред и уредниково.

Међу тим прилозима проучавању „загонетке о Страхињи“ највише је интереса, оправдано, побудио чланак г. проф. Богдана Поповића. Стилизован фино, излаган објективно, без полемике, с уверљивом логиком *стиране* с које је искључиво расправљано питање, чланак овај, док се чита, лако и пријатно, заиста подвргава читаоца сугестијама уваженога писца. А страна је та чисто *формална*, одређеније: чисто *стилска*, на коју заиста досадашњи расправљачи нису обраћали пажњу, најмање главну. (Тумачења према страни формалној, али чисто *језичкој* — Вушовић-Костић у Нашем језику — нису довољно одлучна). То је ново, самостално, и с још једном разликом од досадашњег више хипотетичкога расправљања — сасвим одлучно, ауторитетно.

Да ли пак крајњи закључак, кад базира на разматрању објекта само с *једне*, формалне, стране, може бити и тако одлучан и проглашен за „чињеницу, која се не доказује“, друга је ствар, о којој доцније.

Да видимо, пре свега, да ли ова „загонетка“, решавана само са стране стилске, мора добити исту одгонетку коју јој даје г. проф. Б. Поповић.

Познати спорни стихови гласе:

Не дам вашу сестру похарчити,
805 Без вас бих је могао стопити,
Ал' ћу стопит' сву тазбину моју,
Немам с киме хладно пити вино;
Но сам љуби мојој поклонио.

Наводе се с интерпункцијом (знак „;“ пред последњим стихом) Вуковом и свих који су о „загонетци“ расправљали, јер она сама собом не означаје ништа више до то: да последњи стих (808) не треба непосредно везивати само за претходни (807), да јој је „поклонио“ само „вино“ (в. тумачење г. В. Томановића у Прилозима проуч. н. п. III, 1, стр. 114).

Г. проф. Б. Поповић тврди да у наведеном низу стихова имамо стилистичку фигуру *хистерологију*, и додаје да је „њена

употреба шта више једна особеност Старца Милије“. За хистерологију утврђује да је у ствари парентеза, од које „се разликује једино тиме што њен уметак није, као код парентезе, само обична допуна, но је још уметак који би иначе — у обичном, нефигуративном говору — *логички и хронолошки* дошао *после*, а не *у средини* реченице, — „доцније“ а не „раније““.

За парентезе каже, оправдано, да их „Старац Милија има скоро на сваком кораку“. Да их Старац Милија има, и то врло обимних, показује убедљивим примерима из Милијине песме „Женидба Максима Црнојевића“, а њихову појаву и уопште оправдава довољно и „асидентичким стилем“ нашег народног песништва. Примера за њу из песме „Бановић Страхиња“ не наводи, као мање илустративне, али, мислим, да их је потребно навести кад се о њиховој песми расправља. Ево их, оних правих, где се прекид синтактичког реченичког склопа асидентичким уметком неоспорно осећа, онако као у наведеном примеру с парентезом од 10 стихова из „Жен. М. Црнојевића“ (између ст. 159: Куд те сила сломи преко мора — и ст. 170. Да ожениш јединога сина), а с обзиром на интерпункцију Вукову и државних издања:

Тако у ст: 217/221:

Ја ћу ћецу шуре сјейоваџи,
 Када са мном буду кроз Косово,
 А кроз војску цара на Косову, (а)
 Пред њима ћу бити делибаша,
 220 *Нек се сџиде и нек се прејану,*
Нек се свога боје сџарешине...

али мање већ у логички само везаним „главним“ оквирним реченицама које прекида уметак с детаљисањем, набрајањем, анализом облачења и припремања, у низу стихова од 204 до 215, међу којима је последњи дошао као синтетичан закључак уметнутог анализирања (ст. 207/214) а као таутолошко понављање предњег оквирног (ст. 206):

Ја ћу ћеци, мојим шуревима,
 205 *Хоћу њима рухо промјениџи*
А у шурско рухо облачиџи:
 Око главе бијеле кауке,

- А на плећи зелене доламе,
 А на ноге меневиш чакшире,
 210 О појасу сабље пламените; (б)
 Призват' слуге и казаћу јунак,
 Нека слуге коње оседлају,
 Оседлају, тврдо опасују,
 Нек пригрћу мрким међединам':
 215 Учинићу ђецу јаничаре...

или као што је прекид с детаљним описом између две „главне“ реченице које су, по субјектима, само у апозиционом односу а, по целини, у таутолошком, у низу стихова од 21 до 26:

- Ойреми се Сйрахињићу бане:*
 Удри на се дибу и кадифу,
 Поноситу чоху сајалију, (в)
 Што од воде чоха црвенија,
 25 А од сунца чоха руменија;
Окиши се један срйски соко,
 Па посједе Ђога од мегдана...

Ту је веза између прекинутих реченица тако слаба да би се прекид могао и интерпункцијом друкчије обележити стављањем тачке место „;“ после стиха 25, те наредним почињати нов став, нераскидно везан са стихом непосредно за њим и осталима. Тада не бисмо ни имали парентезе, уметке, него само дометак.

Дужу парентезу имали бисмо у низу стихова од 130 до 136, сличну овима под (б) и (в) а уоквирену таутолошким „главним“ реченицама (130/131 и 136), којима би служила за анализно образложење:

- 130 У Турчина једну кажу силу,
 Самоволна Турчин-Влах-Алију,
 Те не слуша цара честитога,
 За везира никад и не мисли, (г)
 За цареву сву осталу војску
 135 А колико мраве по земљици;
 Тајву силу у Турчина кажу...

Интересантан пример комбинације и парентеза у парентезама даје нам низ стихова од 247 до 261, у говору таста

Југа Богдана. Између логичког оквира од главне одлуке, претходне, образложаване накнадно, (ст. 247: Не дам ђеце водит' у Косово), и поновљене, закључно изведене из претходног парентетичког образложаванја (ст. 261: А не дам ти ђецу у Косово), уз парентетичке клетве, опет се у мањи оквир од споредне одлуке, о кћери, претходне (ст. 248: Макар шћери никад не видео) и закључне (ст. 258/259 и даље: Нека иде, враг је однесао! Бољом ћу те оженити љубом...) умеће за обе одлуке главно образложење:

- Не дам ђеце водити' у Косово,
Макар шћери никад не видео.
Мио зете, дели-Страхињ-бане.*
- 250 Рашта си се тако раздертио?
Знаш ли, зете, не знали те људи!
Ал' ако је једну ноћ ноћила,
Једну ноћцу с њиме под чадором,
Не може ти више мила бити, (д)
- 255 Бог ј' убио, па је то проклето,
Воли њему него тебе, сине;
*Нека иде, враг је однесао!
Бољом ћу те ожениши љубом,
С тобом хоћу хладно пити вино,*
- 260 Пријатељи бити довијека;
А не дам ти ђеце у Косово...

У дуже парентетичко образложаванје (ст. 251/256) уметнута је централна парентеза (ст. 255: Бог ј' убио, па је то проклето) као главни разлог споредним разлозима пре и после њега казним (ст. 254: Не може ти више мила бити, и ст. 256 Воли њему него тебе, сине,) из којих потиче одлука о кћери (ст. 257 и даље: Нека иде, враг је однесао, Бољом ћу те оженити љубом), која служи као разлог главној (ст. 261: А не дам ти ђеце у Косово). Уза све то има и сасвим споредних парентеза, кратких, клетава у полустиховима.

У низу стихова од 294 до 299:

- Паде на ум, па се досејшио*
- 395 *За његова хрша Карамана,
Кога воли него добра Ђога,*

Те прѣвикну из бијела грла, (ћ)
 Остало је хрче у ахару;
Зачу гласа, хитро пошрчало...

поред парентезе у форми релативне реченице (ст. 296), истицао би се као парентеза нарочито стих 298: Остало је хрче у ахару, и због асидентичности своје (претпостављало би се „јер“). Међутим, стављањем тачке или знака „;“ иза стиха 297 а заменом знака „;“ запетом на крају ст. 298, добиле би се синтактичке целине без парентеза.

Не би се ни променом интерпункције скрила парентеза у низу логички тако свезаних стихова од 354 до 362, са оквиром (354/355 и 360/362) и синтактички (са „па“ пред ако у ст. 360) везаним у сложену реченицу:

Ово није Стѣрахињићу бане,
 355 *Но је ово цареви делија,*
 Једеци (коњи) се царски покидаше,
 У ордију турску побјегоше,
 Све делије хитро потрчаше, (е)
 Да једеке цару похватамо;
 360 *Ако кажем цару јал' везиру,*
 Коју си ми ријеч бесједио,
 Хоћеш, стари, јада допанути...

Даље, у низу стихова 420/422:

420 *Кад ја виђех дворе зашворене,*
 Неста блага, неста пријатеља, (ж)
Нешио мислих, ња на једно смислих...

парентеза у ст. 421 могла би се просто оградити зградама или цртицама. Исто као и у низу 456/458:

Ти, соколе, Стѣрахињићу бане,
 Тврђа ми је вјера од камена! (з)
Да ћеш сада сабљу повадиши...

или у низу 562/564:

Но да можеш оком погледаши,
 Ти се немој, душо, препанути, (и)
Кад поштегнем моју бришкѣ сабљу...

па и у низу 602/605:

*Па на њега бојно койље пусиш;
Удари се јунак на јунака,
Пружи руке силан Влах Алија, (j)
605 У руке му койље уфайшо...*

где би тачка иза ст. 602 била оправдана, и логички као у кратко испресецаном и убрзаном опису борбе а са клишетним стихом (603), којим обично и почињу епизоде у опису борбе.

Довољно је и оволико примера да се види како Старац Милија, заиста, има парентеза „гстово на сваком кораку“ и у песми „Бановић Страхиња“, те да се за њих неоспорно може рећи да су „једна особеност песника-певача о „Бановићу Страхињи“, једно од главних обележја његова стила. Тиме се он, заиста, разликује од других познатих певача Вукових, од Подруговића (ср. пес. „Марко и Арапин“, „Марко и кћи арап. краља“, „Марко и Муса“), Рашка („Зидање Скадра“), Филипа Влашњића („Смрт М. Краљевића“).

Друга особеност стилска Старца Милије у песми „Бановић Страхиња“, којом се највише разликују од споменугих певача бар у поређеним песмама, јесте честа и широка употреба усклика-свезе „но“, уз коју ређе иде и „ну“. За ову другу, са значењем „хајде!“ или „де-де!“ примери су (1) у ст. 66/73:

Молећи се силну Југ-Богдану:
„Господару, силни Југ-Богдане!
Љубимо ти свиленога скута
И десницу твоју бјелу руку,
70 Ну потруди чудо и господство,
И поведи мила зета свога,
Ну доведи Страхињића бана
У дворове и у куће наше...

или у ст. 539/541:

Господару, силан Влах-Алија!
540 Ну се дигни, главу не дигао!
Ну опасј мукадем-појаса...

У првом примеру могло би се узвичној речци „ну!“ дати и значење закључног „стога“ или „дакле“ у функцији после-

дичне свезе (као: Молимэ те... љубимо ти скуте... и десницу... па стога, с обзиром на то, хајде...)

Таква се служба истиче у стиховима 500/503:

500 О, мој брате, старишу дервишу!
Појиш коња јутром и вечером,
Појиш коња на води Ситници,
Ну увјецбај и право ми кажи...

Према ономе што се каже за *ну* и *но* у RjJA. и краће у Вукову: „1. *но* (особито у Ц. Г.) vide него cf. ного: Боље у гроб *но* бит' роб; Радије сам без једнога сина, *Но* без моје руке у рамену — Милиј ми је свекар мој *но* рођени тата мој — 2. *но* 1) (у војв. по варошима) aber, at, cf. али (1); — 2) (у Србији до времена Карађорђејева, als Parodie der germanisierenden Serben) пип, пу! age: *но* мој драги; — 3) у Црној Гори кашто се узима место *али*, а у пјесмама на много мјеста не значи ништа. Ово је (*но*) по свој прилици у обадва значења помијешано са *но* и *ну*.“ — могло би се у горњим примерима „*ну*“ заменити и свезом-узвиком *но*.

(2). За значења њена, редом по Вуку, за 1) *но*, тј. поређење са *него*, имамо у „Бановићу Страхињи“ примере у ст. 281/282:

Волимо те Страхињићу бане,
Но сву сву земљу нашу царевину...

а у вези и с негацијом у првом делу, даље у ст. 333/334:

Не бијаше силан Влах Алија,
Но бијаше један стари дервиш...

или у ст. 354/355:

Ово није Страхињићу бане,
355 Но ја јесам цареви делија...

затим у ст. 456/457:

Ни ја тражим моје дуговање,
Но ја тражим силна Влах-Алију...

или у ст. 609/611:

Нису ово бабе шумадијске,
610 Да разгониш и да набрекујеш,
Но је ово силан Влах Алија...

(3). Знатан је број примера са *не* — *него* („но“), који се од наведених разликују тиме што се у свези *но*, у дилеми, може осећати и значење закључнога *стига*, *дакле*. Тако у ст. 269/271:

Не шће викнут' ни призиват' слугу,
270 За сеиза ни хабера нема,
Но сам иде Ђогу у ахаре...

па у ст. 600/601:

600 Ал' не чека Страхињићу бане,
Но на њега Ђога нагоњаше...

затим у ст. 664/665:

Не да своје руке иштетити,
665 Но се брани оном половином...

или у ст. 692:

Немој мене, но удри Страхина...

па у ст. 744/745:

Он не тражи ништа од оружја,
745 Но му грлом бане запињаше...

даље у ст. 414/415:

На оцаку нико не остао,
415 Но су моји двори пропанули...

или у ст. 586/589:

Мудар бане пак је *ишћейишо*:
На јутру му не зва добро јутро,
Нити турски селама називаше,
Но му грдну ријеч проговара...

најзад у ст. 686/687:

Које јаде гледаш на планини? (Не гледај...)
Но ти подби један комат сабље...

(4). Највише се осећа *стига* у примерима без претходне негације, које дају ст. 560/562:

560 Препали се цареви везири,
Да им почем сабљу не ударим;
Но да можеш оком погледати...

или у ст. 183/194:

Каже јаде тасту на уранку:
Како су му двори похарани,

185 Како су му слуге разагнате,
Како му је мајка прегажена,
Како му је љуба заробљена;
Но, мој тасте, стари Југ-Богдане,
Иако је данас моја љуба,

190 Љуба моја, ал је шћерка твоја:
Срамота је и мене и тебе;
Но, мој тасте, старац-Југ-Богдане,
Мислиш ли ме жива пожалити,
Пожали ме док сам у животу...

(5) Са значењем истицајнога *али*, издвајања *мимо* друге, *поред* других, осећа се *но* употребљено у ст. 49/52:

Ко л' је млађи двори господаре;

50 Но бијаше до девет шурњаја,
Но шурњаје дворе упоредо,
Дворе свекра силна Југ-Богдана...

Али, у поновној употреби (стр. 51), друго *но* би се могло осећати и само као: *и шо*.

(6) А такво се значење очевидно осећа и у примерима што их дају ст. 112/113:

Под број, сине, на тефтере кажу
Но у цара сто хиљада војске...

или још боље у ст. 338/339:

Пије Турчин вино кондијером,
Но сам лије, но сам чашу пије...

На овакве је свакако примере мислио Вук кад у Рјечнику код 2) *но* под 3) каже: „а у пјесмама на много мјеста не значи ништа“.

(свршиће се)

Драг. Костић

Језик у школи

ЧИТАНКА СРПСКОХРВАТСКОГ ЈЕЗИКА У НИЖИМ РАЗРЕДИМА СРЕДЊИХ ШКОЛА

Наша школа има доста начина и много могућности да у ученицима развије осећање доброг књижевног језика и да их васпита у разумевању језичких творевина и њихових лепота.

Питање је само, да ли се у нашим средњим школама искоришћује све што може да унапреди учење матерњег језика. Рекосмо једном раније од колике су важности за наше ученике писмени задаци, школски и домаћи. За граматичку грађу знамо да се мора обрађивати систематски у нижим разредима, а књижевност има да се проучи од петог до осмог разреда. Тако бисмо могли учење матерњег језика према поменутом свести на граматику, књижевност и писмене задатке. Међутим, то не би било потпуно, кад не бисмо свему томе додали и читанкама за ниже разреде којима се, на жалост, не придаје онај значај који оне у настави језика имају.

У нижем течају, поред граматике и писмених задатака, читанкама српскохрватског језика припада видно место. Многи се наставници не користе довољно читанкама или то чине са врло мало плана. Читанке су стални пратиоци граматике, као мале књижевне антологије. Њих не треба сматрати уџбеницима који су подређени граматички или јој служе као средство. Читанка је, по моме мишљењу, самосталан уџбеник, независан, са својом тачно одређеном службом.

Мисли се обично на двоје кад се о читанкама говори: или се помиње само читање или граматичка анализа на штиву. Многи други важни чиниоци о којима ћу овде говорити — занемарују се и ретко имају срећу да уђу у круг наставникова рада.

Међу самим наставницима има различних мишљења о раду са читанкама. Једни су присталице „граматизирања“, а други „књижевниковања.“ Има их који иду средњим путем, настојећи да задовоље једну и другу страну. Многи, који нису успели да створе овај систем рада „лутају“ између часова граматике, читанке и писмених задатака, радећи оно што највише воле. Док се једни никако не могу да засите декламацијама и препричавањима, други из дана у дан „муче“ децу вечном граматичком анализом штива, тако да није никакво чудо ако деца омрзну граматику која им се чини сувом, без живота, као „откинута грана са дрвета.“ Увек су за то криви наставници и њихов начин предавања. Докле год се буде граматика предавала као нешто засебно, што је само себи циљ, неће бити успеха. Настава матерњег језика има да буде органски повезана, да једно пристиче из другог,

да се сви делови губе у целини и за целину. Коначан циљ свега треба да је: леп, чист и правилан књижевни језик у говору и писању.

Ми се стога нећемо у предавањима у нижем течају ограничити само на „граматизирање“ или само на „књижевноковање,“ већ ћемо и једно и друго сматрати једнаким по значају.

У сваком раду мора бити реда, па тако је и са наставом језика. Граматику не треба мешати са читанком. Оне свака за се, понаособ, допуњују наставу матерњег језика, али увек у свом делокругу и на засебним часовима.

Да је било незгодно вршити граматичке огледе на штиву из читанке, увидели су и сами писци наших новијих граматика. Они су потребан материјал за граматичку анализу унели у своје граматике, остављајући читанкама да се баве другим областима језика. И сам наставни програм узима реченицу као мисаону целину за граматичке вежбе. Тако има у програму за први разред: „Све радити само на реченици. . .“ — за други разред: „стално граматичко анализовање реченица.“

Рад са читанкама у нижим разредима разнострук је. Читанке су мале књижевне енциклопедије за ученике. У њима су заступљене у малом обиму све врсте књижевног рада. У прозном и поетском штиву једне читанке сваки ће наставник наћи доста грађе за свој рад са ученицима. Читанка тражи такође рашчлањавање у раду са њом, као и граматика. Наставник и кад ради са читанком имаће своје методске јединице, јер као што је на једном часу граматике немогуће говорити деци први пут и о именској и о глаголској промени тако је исто немогуће на једном часу читанке вежбати ученике и у читању, и у препричавању, и у декламацији итд.

Имајући у виду тежње програма, могли бисмо саставити следеће четири методске јединице за часове читанке:

- 1) читање;
- 2) препричавање прочитаног штива;
- 3) речничка и фразеолошка грађа, сликовитост језика, осећање поетских лепота и идејна развијања;
- 4) словеначки језик.

Додаћемо овим методским јединицама још три друге, које нису уско везане са самом читанком као уџбеником, али које можемо такође убрајати у часове „читанке.“ То су:

- 5) слободно причање (утисци, доживљаји, домаћа лектира);
- 6) декламација, рецитација;
- 7) народна књижевност.

Огледаћемо сваку јединицу засебно. О свакој се може понешто рећи, јер свака чини део у општем језичкокултурном образовању школске омладине.

* * *

Читање је основица свега. Не може се замислити ученик средње школе који не уме тачно да чита. Предмета има много, а сваки захтева читање. Деца морају већ из основне школе да донесу знање читања и писања. Пријемни испити у гимназијама имају да утврде дечје знање у читању и писању. По моме мишљењу, ти испити су врло корисни. Наставници имају у првом реду на том испиту да обратe пажњу на читање ћирилице и латинице. Може дете све остало добро и одлично знати, али ако не зна течно да чита, оно није за средњу школу. Захваљујући пријемном испиту, сва деца која би могла да ометају рад у првом разреду, бивају отстрањена. Такве деце има у свакој групи пријемника, што најбоље оправдава постојање тог испита.

Према томе први разред средњих школа добива децу која знају обично само да читају, али која још увек не познају све лепоте читања. Деца не познају: изразито, природно, логично књижевно читање. Свему томе треба их учити већ у првом разреду и не престајати са напоменама у том погледу све до осмог. Треба одвикавати ученике од „певања“ у читању, и увек наглашавати правилност и јасност изговора гласова. Физиологија гласова изнета у граматици има да помогне у том раду. На часовима читања треба сва деца да дођу до речи. Њих треба стално поправљати, и то не само у изговору гласова, већ и у дикцији, у акценту речи и реченице. Разумевање реченичких знакова много значи у добром природном читању. И ток гласа у читању не треба занемаривати. Спуштен или повишен тон има својих лепота

ако се употреби у добар час и кад то природа читане ствари захтева.

Из свега изложеног можемо закључити да наставници на часовима читања имају да науче своје ученике: *шачном, јасном, изразитом, логичном и природном читању; разумевању интeрпункције, акценџа и тона.*

*

Један од многих задатака у настави матерњег језика је и ово: да ученици на књижевном, добром језику исказују своје властите мисли или туђе. На часовима препричавања прочитаног штива ученик има прилике да покаже моћ схватања и разумевања садржине. Говорећи о ономе што је прочитао, он ће употребити у говору нове књижевне речи и изреке које се налазе у штиву. Његова урођена тежња за подражавањем гониће га да и усмено понови значајније реченице из штива, и тако ће се добар књижевни стил кроз усмену реч усађивати у ученикову свест.

Док ученик препричава има наставник да пази на правилан, јасан и књижеван изговор речи и реченице.

*

На часу треће методске јединице наставник ће скренути сву пажњу ученикову на речи у штиву: на њихова значења и употребу. У вези са значењем неке речи биће говора и о томе како је постала дотична реч и како се по значењу њој сличне речи граде. Досада се у нашим школама врло мало, боље рећи никако, није говорило о значењима и грађењу речи, а то је један од најважнијих делова наставе матерњег језика. Ученици воле анализу значења и грађења речи. То се осећа док се ради са њима. Сав тај рад буди „нарочито интересовање код ученика“ — тачно примећује г. Белић у својој граматици за други разред.

На часовима те врсте ученици треба да се упознају са синонимима и хомонимима; њима ће наставник објаснити барбаризме, провинцијализме, архаизме и неологизме, трудећи се да заједно са ученицима нађе добре књижевне замене. Говорити о правилним сложеницама биће најзгодније на једном таквом „речничком“ часу. О преносним значењима речи и нарочито о апстрактним речима има увек много да се

говори. Ученицима су значења многих мисаоних речи непозната или врло непоуздана. Састављачи школских читанки не објашњавају увек у штиву све речи које би требало објаснити. Ипак, и поред тумачења у читанкама, наставнику, остаје много речничке грађе да објасни ученицима.

Често се од ученика чују најразличитија тумачења неке апстрактне речи. Кад сам једном у првome разреду ставио питање — у вези са једном песмом: шта значи „сејно звоно“, добио сам одговор да сетно звоно значи весело звоно, дакле сасвим противно правом значењу. У истом разреду, који броји педесет ученика, једва је неколицина нагађала шта значи придев *скровић* у стиху „У Крушевцу месту *скровић*ome.“ У четвртоm разреду скоро половина ученика није правилно употребила у школском задатку реч *успомена* у њеном апстрактном значењу.

Ова три примера довољно показују колико треба са ученицима разговарати о значењу апстрактних и конкретних речи, чак и оних за које би се могло рећи да су сасвим једноставне и обичне. Да ли може ученик сасвим поуздано разликовати све преливе значења у, рецимо, овим речима: поље, ливада, пашњак, травњак, њива, ораница, рудина, утрина, ледина, угар итд.? А зар се те речи не налазе скоро у сваком другом, трећем штиву?

У вези са тумачењем и тражењем речи стоје и фразе и изреке чији књижевни облик треба увек истаћи.

Штива у читанкама су пуна лепих описа природе и људи; у сваком штиву налазимо велики број нових епитета, поређења, метафора, разних обрта у изразу. Све то чини сликовитост језика коју треба ученику показати, и учинити га свесним лепота које се огледају у прозном и поетском штиву.

Песме које састављачи читанака уносе у своје књиге треба да су одабране у погледу облика и мотива, да су пре свега јасне, јер се иначе кроз нејасну мисао песме не може нагледати ни лепота поетских изражавања. Има у нашим читанкама песама које због метафорских израза премашају моћ схватања ученика нижих разреда. Тако песма „На бојишту“ од Сил. Страх. Крњачевића — у читанци за трећи разред од г. Павловића — ствара велике тешкоће при тумачењу на часу.

Исто тако песму „Детињска игра“ од Б. Ловрића, у читанци за четврти разред, ученици не схватају.

Исцрпном анализом једне добре песме буде се у ученицима естетска осећања уско везана за лепоту речи или израза.

У целокупном раду са читанком треба наћи времена и за идејна развијања у вези са разним штивима. Она имају да изграде наше ученике у културноморалном погледу. Идеја, мисао водиља једног штива, присно је везана за реч, израз, реченицу. И она је заправо сам језик.

*

Читанка нижих разреда има ученика да упозна и са словеначким књижевним језиком. Наша је и југословенска национална дужност да деца из области српскохрватског књижевног језика уђу у разумевање особина словеначког језика. Све читанке имају штиво и на словеначком језику. Да би се пружила „ученику прилика већ у нижем течају да упозна разлике у гласовима и облицима између књижевног језика српскохрватског и словеначкога“¹⁾ — мораће наставник да одреди у ту сврху засебне часове.

*

Нова методска јединица била би слободно причање. Ту се мисли на слободан говор пред целим разредом о личним утисцима, доживљајима, о прочитаној домаћој лектури, о писцима прочитаних дела итд. Ученик на таквом једном часу постаје стваралац. Он мора пред великим бројем својих другова да пази на израз, реченицу, реч, на композицију и логички ред онога о чему говори. Ти часови могу се сматрати као малом припремом за доцније слободно изношење мисли у књижевним или научним делима.

*

На једном засебном часу наставник ће са ученицима обрађивати рецитације и реторске покушаје. Код рецитације има стално да се истиче ученицима како треба да говоре: гласно, полако, јасно, да пазе на логичку дикцију, на модулатије у гласу, на природан акценат у речи и стиху. Реци-

¹⁾ Из наставног плана.

тација је „један виши степен усменога казивања код којег морају преовлађивати и уметнички захтеви. Рецитација је у ствари музика говора“.¹⁾

Код ученика вреди то исто и за декламацију; јер се од њих може тражити да у декламавању само овлаш окарактерису израз лица, гест и покрет тела.

Иако много ређе, ипак и вежбања се у говорништву могу додиривати на таквим часовима. Мало је што се говорништво помиње само у вези са теоријом књижевности, и то обично у шестом разреду, и што програм за осми разред упућује на примере беседништва. Јер кад се узме да „у поређењу са осталим говорним облицима реторство по значају своје заузима највиши степен“,²⁾ — онда је велика штета што се ученици мало боље не упознају са вештином слободног говора. У томе су стари класични век и средњи век били напреднији од нашега. Ученици имају своје ђачке дружине на чијим састанцима могу увек да примене оно што су научили.

*

На крају, часовима „читанке“ додаћемо и проучавање и тумачење наше народне књижевности. Читанке имају, из разумљивих разлога, мало народних песама. А важност песама је у језичком, естетском и моралном погледу толика да заслужују обраду на засебним часовима. Многи наставници их недовољно обрађују међу ученицима, остављајући да се њима баве сами ученици. Међутим, баш је на том пољу наставник позван да буде тумач и духовни посредник, као што и програм тражи.

*

Из изложеног се види да је читанка, као уџбеник српско-хрватског језика у нижем течају, књига којом се ђаци заједно са наставницима имају служити често, по одређеном плану и са циљем да се у њој све искористи што ће унапредити наставу матерњег језика.

И часови „читанке“ треба да буду носиоци методских јединица као и часови „граматике“, „књижавности“ и „пи-

¹⁾ Бр. Нушић: Реторика, стр. 39.

²⁾ *op. cit.* 39.

смених задатака“. Покушај да се методске јединице рада са читанком сведу на седам главних делова, потиче од тежње да се и у овом правцу не пропусти ништа што је од значаја, јер само сви делови укупно узети и добро повезани чине потпуност у раду и постају чиниоци напретка и успеха.

Рума

Тугомил Ујчић
професор

КНЕЗ И КЊАЗ

У претпрошлом броју Нашег језика чланком „Шта је појам речи „кнез“, а шта „књаз“ у нашем језику XIX века“ устао је г. Св. М. Грабенац у одбрану речи књаз замеривши г. Драг. Страњаковићу, нашем младом историку, што Милоша или Михаила Обреновића стално титулише *кнез*. Треба ипак пре свега истаћи да г. Страњаковић није ни једини наш савремени историк, нити је први и последњи по времену и значају који се не служи старинском речју *књаз*. Тако исто и филолози изреда Милоша Обреновића зову кнезом, а не књазом, и то не ваљда зато што не познају стручно историју. Према томе ни „језички чистунци“ не морају се борити против речи *књаз* и избацивати је из нашег језика, као што мисли г. Г., јер је та реч већ одавна изашла из књижевне употребе. У истом броју НЈезика у коме г. Г. брани *књаза* назвао сам и ја Милоша кнезом (стр. 171).

Ако данас нека кисела вода носи назив „Књаз Милош“, то још не значи да тако морају чинити и сви они који говоре и пишу нашим језиком. Тако је и с називом београдске улице Милоша Великог, али тај атрибут Милошев данас се чува само у том називу улице, иако је тај назив био у своје време званичан исто онако као што је био и назив *књаз*. То је г. Г. врло лепо показао. Данас, међутим, титула „Књаз Милош Велики“ звучала би мало иронично.

Тако, дакле, данас стоји с употребом речи *књаз*. Питање је пак зашто се није одржала владарска титула *књаз*. Г. Г. држи да је „забуну у употреби кнез или књаз начинио сам Вук“, али он не разуме зашто Вук није унео реч *књаз* у свој Рјечник. Није је ни могао унети, јер је Вук знао да је та реч

тек у његово време вештачки ушла у званичну употребу и после се ширила и по народу, али никако није могла истиснути и свој еквивалент *кнез*. Вук је у том погледу био доследан. Пребацивали су му, међутим, да је у својој познатој биографији кнеза Милоша ипак назвао *књазом*. Вук је у „Одговору на лажи и опадања у Србскоме улаку“ 1844 објаснио да је само у наслову ставио назив *кнѣзь* *Сѣрбїи* штампан усто црквеним словима, а узео га је просто с Милошева печата који је видео 1820 године. У том своме одговору Вук је с правом устао и против облика *началник* место *начелник*. Тако исто ни данас нећемо васкрсавати старе титуле и називе звања који су били у употреби у XIX веку као *совјейник*, *полковник*, *поручик* итд. И као што свима таквим речима данас одговарају народни или понародњени облици *савейник*, *џуковник*, *џоручник*, тако исто и *књаз* не може се схватати као свака туђа реч — као што хоће г. Г., упоређујући је с међународним речима *инспектор* и *мајор*. Милош, и када је био званично *књаз*, он је опет у народу био и остао *кнез*. Као такав је и у историју ушао. Тако је и с осталим речима које стоје у вези с том речју. Милошевица је *кнегиња* Љубица а не *књагиња*, и држава је *кнежевина*, а не више *књажевство*, придев је *кнежевски* не *књажески*. Они који су Милоша титулисали *књаз* придевали су му титулу *сијаишељство*, а данас ћемо место тог русизма казати *свеиљост*. Облик славеносерпски *књаз* остао је само у месном називу *Књажевац*.

Нема, дакле, никакве потребе враћати реч *књаз* и остале њене изведенице, тим пре што данас — као што каже и г. Г. — *кнез* углавном значи што и руска реч *књаз* (князь), тј. нем. Fürst, франц. prince.

Друга је ствар шта је реч *кнез* или *оборкнез* некад значила у нашој и турској администрацији. То су већ нарочита значења која ваља научити из народне историје. Када је, дакле, за нестручњаке Милош Обреновић само *кнез*, зашто би онда и наши историци морали да поступају друкчије и да намећу заборављени назив *књаз* који, природно, није ни могао дуго живети после престанка „књажеског“ достојанства у Србији, са којим се родио и за којим је убрзо и нестао.

Кнез Милош се звао „књаз“ не само зато што је хтео да се не меша са тадашњим значењем речи *кнез*, као што сматра г. Г.,

него је тај назив просто ушао као и толике друге речи и облици из рускословенског односно славеносерпског језика. Тако је и Карађорђе назват *вождом* не зато да би се разликовао од *вођа*, који, по Вуку, води само слепце, него зато што је то више значило, као и код речи *књаз*, кад се узме из тадашњег књижевног језика или просто из руског. Али ту је и разлика међу њима. Јер док за кнеза Милоша не кажемо више *књаз*, дотле је Карађорђе само *вожд*, а не *вођ*. Зашто? Разлог је врло прост. *Вожд* је управо синоним за *вођа* првог српског устанка. Тај се назив не везује ни за кога другог сем за Карађорђа, док је „књажева“ било неколико (у Србији четири и Црној Гори два). *Вожд*, дакле, има исту ограничену и одређену употребу као што на пример има данас реч *Дуче* или *Фирер*, која значи исто што и *вођ*, у црквеном језику *вождъ*. II. Ђорђић

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

101. „*Тијелом му промили неки врели жаоц*“

„Жаоц“ не ваља, треба *жалац* (као што на пр. не ваља ни таоц, већ треба *шалац*, исп. НЈ I, 247). Облици *жаоц*, *шаоц* добивени су по сличности других падежа тих именица (*жаоца-шаоца*, *жаоцу-шаоцу* и сл.). Зато је у горњој реченици место: „...неки врели *жаоц*“ требало рећи: ...неки врели *жалац*.

102. „*Прича се да је Марко јашећи на Шарцу дошао...*“

Од глагола *јахати* прилог времена садашњег правилно гласи *јашући*; облик *јашећи* је од гл. *јашити*, који не иде у књижевни језик. Према томе место горњег: „...Марко *јашећи* на коњу“ требало је рећи: Марко *јашући* на коњу.

103. „*Та је тврђња скроз и скроз нетачна*“.

„Скроз и скроз“ је према немачком *durch und durch*, боље је: *сасвим*, *потпуно*. Отуда је и у горњој реченици место: „Та је тврђња *скроз* и *скроз* нетачна“ требало рећи: Та је тврђња *сасвим* (потпуно) нетачна.

104. „*Један од њих беше Јован Петровић, катан, а други Милан Павловић, поручник; њих обоје путоваху истим возом...*“

Збирни број *обоје*, сем употребе уз збирне именице и уз имен. које имају само множ., исп. НЈ. I, 31, може се употребити и онда када се односи на два лица средњег рода или када су лица различног рода; али када су два лица само женског или само мушког рода, онда се за жен. род узима број *обе* (обе жене), а за мушки *оба* или бројна имен. *обојица*. Према томе у горњој реченици место: „њих *обоје* путоваху“... требало је рећи:.... њих *оба* (*обојица*) путоваху.

105. *Прву је песму донесао најписану на неком малом пайирићу.*“

Од глагола *донети* радни придев правилно гласи *донео*; облик *донесао* сасвим не ваља. Зато је у горњој реченици место: „Прву је песму *донесао*...“ требало рећи: Прву је песму *донео*...

106. *„Не шреба ши дурбин да мој мали прчави нос догледаш... И покажа мали прчави нос...“*

„Прчав нос“ није правилно; правилно је *прћав*, *прћаси*, *напрћен* (нос). *Прчав* би могло значити сасвим нешто друго (исп. прч и сл.). Према томе у горњим реченицама место: „...мали *прчави* нос“ требало је рећи: ...мали *прћаси* (напрћени, прћав) нос“.

НАША ПОШТА

З. Ц. и В. П. Скопље.

1) Реч *порив*, која се често употребљава у нашим западним крајевима узета је из рус. језика (порывъ), на пр.: порив мога срца, душе и сл.; непотребна је код наших речи: полет, одушевљење, узбуђење и сл.

2) Ни *присјодобити*, *присјодобљаваши* и сл. није добро; то су покрајинске речи, боље: *поредити*, *упоредити*. Отуда је и место: „Тако сам ђак *присјодобљава*, изводи итд.“ боље би било рећи: Тако сам ђак *пореди*...

3) Имен. *Србин* (Срб) у множини правилно акценатски гласи *Срби*, а не *Срби*. Д. В.

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Белић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“ Ускочка 4, Тел. 21-352, — Влад. М. Ањелковића, Грачаничка 12

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XIII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар, соба бр. 3 или књижарима: Геци Кону, а. д. и С. Б. Цвијановићу у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона а. д. у Београду.

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић:* Акценатски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружичић:* Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића . . . . . 50.—
5. *Михаило С. Стевановић:* Источноцрногорски дијалекат . . . . . 60.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

Поштарина плаћена у готову

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОЛАН

ГОДИНА IV СВЕСКА 9-10

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1936

САДРЖАЈ

	страна
1. А. Белић: О грађењу нових речи	257
2. Драг. Костић: Још о значењу завршних стихова у народној песми „Бановић Страхиња“	264
3. А. Крaсовски: Наромене povodom stranih reči	273
4. Fr. Plešić: Istra (iz istorije ove reči)	274
5. Језички пабирци	276
6. Језичке поуке	283
7. Регистар IV год. Нашег језика	289

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С.
Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир
Алексић, д-р Петар Ђорђић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу.
Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље
администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818,
а рукописи — секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски
семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО У БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

О Д Б О Р

ГОДИНА IV

Овај је часопис препоручен **свим школама** одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД, 1936.

ШТАМПАРИЈА „МЛАДА СРБИЈА“ — УСКОЧКА 4.

Влад. М. Анђелковић — Грачаничка 12.

Телефон 21-3-52

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С.
Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир
Алексић, д-р Петар Ђорђевић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу.
Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље
администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818,
а рукописи — секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски
семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

	СТРАНА
<i>Лалевић М. С.</i> : Једна напомена поводом акузатива	53—58
О промени именице Беране	56—58
<i>Мићовић В. М.</i> : О хемиским називима: водоник—водик, кисеоник— кисик	82—85
<i>Московљевић М. С.</i> : Из медицинске терминологије	38—44
Још о употреби свезице „да“ с презентом ме- сто инфинитива	107—113
Прилог пољопривредној терминологији	134—137
Називи за воћњаке	197—202
<i>Новаковић Новак</i> : Родбински и својбински називи	24—27
<i>Павловић Миливој</i> : Три случаја народне етимологије	139—141
<i>Раипов Д.</i> : Ne sud već svjedočenje	206—213
<i>Поленаковић Х.</i> : Једна нова реч у дубровачком говору	216
<i>Прерадовић Ђорђе</i> : О изразима: „Он је лисица“, „Он је лис“ и сл.	55—56
<i>Пријатељ наше школе</i> : Граматика у школи	65—67
<i>Рађеновић Пејшар</i> : Како треба писати имена светаца	44—46
<i>Ропчевић Никола</i> : Прилог језику друштвеног саобраћања (О значењу речи „gospođa“)	213—214
<i>Секулић Исидора</i> : Белешка о једном глаголском времену код Љуб. Недића	233—236
<i>Сивановић М.</i> : Предикат збирних именица	202—206
<i>Тодоровић Б. Д.</i> : Прилог питању о називима кукуруза	8—11
<i>Ујчић Т.</i> : Матерњи језик у говору у раду наставника	20—23
Важност српскохрватских писмених задатака у средњој школи	119—121
Читанка српскохрватског језика у нижим разредима сред- њих школа	245—253
<i>Чајек К.</i> : О суперлативу	122—123
<i>Surčin Đuro</i> : Protiv kvarenja narodnog jezika	141—142
<i>Језички њабирци</i> :	27—31, 58—60, 90—92, 123—126, 153—155, 188—190, 219—221, 276—282
<i>Језичке њоуке</i> :	60—63, 92—94, 126—128, 156—159, 180—182, 221—224, 255—256, 283—288
<i>Наша њошћа</i> :	32, 63—64, 95—60, 159—160, 256
<i>Регистар IV год. „Нашег језика“</i>	289—299

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. IV

СВ. 9 и 10

О ГРАЂЕЊУ НОВИХ РЕЧИ

7.

Овде бих хтео проговорити и о осталим речима за које Караџић вели да их је сам начинио (в. НЈ од ове године св. 7, стр. 193—194).

Да ли су добро начињене Вукове речи *избраник*, *освешник* и *четврћник*? Две су од њих остале у књижевном језику (*избраник* и *освешник*), а трећа није.

Реч *избраник* начињена је на исти начин као и *посланик*, тј. од глаголског трпног придева *избраи* и наставка *ик*, као што је *посланик* саграђено од истог таког придева *послаи* и наставка *ик* (исп. слична образовања: *вѣренѣк*, *мученѣк*, *ученѣк*, *храњенѣк* и сл.). Према томе наставак *ик* дошао је овде да обележи да је придев који му је у основици, а који у своме одређеном виду може имати именичко значење, употребљен као именица.

И *освешник* је начињено правилно, иако је код Караџића забележено *освеша*, а *освешни* није забележено, али оно постоји (исп. у Броза и Ивековића s. v.); исто онако као што код Вука има на пр. *ошћадник*, *ошћадница* и *ошћад*, а придева нема, ма да би и он могао постојати, као што је и постојао код писаца XVIII в. (исп. примере под речју *otpadan* у Акад. рјечн.).

Нешто сасвим друго имамо код речи *четврћник*. Исп. у Нов. завј. (Дјела апост. 12, 4): Предаде га (Петра) четворици четвртника (исп. код Броза и Ивековића s. v.). Ја сам уверен да ову реч (четвртник) нико ко не зна јеванђељски текст са које друге стране — не би могао разумети (исп. у вулгати: *Petrum... traditum quatuor quaternionibus militum, ut eum custodirent*). Одатле видимо тек да *четврћник* значи онога ко је „над четврти“, а *четврћ* треба разумети као *quarta*, тј. четврти део од стотине војника; према томе јасно је да *четврћник* значи оно што и *quaternio* на лат. језику. Караџић.

(занимање), а *учишељка* (учитељева жена). Тако је морало бити и у Вуково време, и већ је и тада у појединим случајевима или категоријама могао преовлађивати један наставак, а у другим — други. Колико ту има ђудљивости, нека покаже један пример. Када се нечија жена обележава по имену мужевљевоу, додаје се наставак *ица*: *Гојковица*, *Авакумовица*, *Јанковица* и сл.; а када се именица исте врсте гради од презимена мужевљева, додаје се наст. *ка*: *Сјасићка*, *Марићка*, *Појовићка* и сл. Зато је и с те стране оправдана употреба код њега горњих образовања.

Друга је реч ове врсте *преступница*. Караџић нема у своме језику речи *преступник* која би послужила као полазна тачка за грађење горње речи, али је он узео из црквенословенског језика реч *преступник* (в. Нови завет, 1847, VI) и ставио је међу оне речи које се, истина, „у нашем народном језику не говоре, али се ласно могу разумјети и с народнијем ријечима помијешати“ (ор. сит. V). Тако исто и реч *пријеступ* нема код Вука оног значења које би омогућило разумевање речи *преступник* и *преступница* у смислу кривичном. Код Вука та реч значи: 1) преступну годину и 2) die Uebertretung. А ако је Караџић и писао каткада: Пријеступом закона срамотиш Бога (Н. завј. Римљ. 2, 23 — Броз-Ивековић s. v.) исп. и: Ако ли си преступник закона (Броз-Ивековић s. v.) и сл., то само значи да је тако било и у текстовима са којих је преводио. Међутим реч *преступ* у црквеном смислу врло се брзо одомаћила код нас и у правним делима, а затим и у осталим. Зато данас и *преступник* и *преступница* звуче као народне речи, иако је несумњиво да је једна (преступник) узета непосредно из црквенословенског, а друга је (преступ) добила значење преко црквеног језика (исп. прѣстоупљеник у њему).

Именице *виноградџар*, *врџар* — правилно су саграђене, и по значењу и облику: за значење испор. *воденичџар*, *шџмничџар* и сл.; а да има именица на *-џар* које се граде од именица м. рода, то је добро познато (исп. *камџнар*: *камџн* и сл.). Тако исто је Караџић имао потпуно право да начини *ћилимарски*, кад му је устребало; јер, иако нема у његову речнику *ћилимар*, има реч *ћилим* од које је таква именица могла бити увек саграђена, а према њој и *ћили-*

марски. Зато је Караџић могао без икакве бојазни да ће се оргешити о народни језик унети ту реч у II-го издање свога Рјечника, када је већ толике друге од новоначињених речи унео.

Караџић је тако исто начинио и рећ *зборница* и привед од ње *зборнички* у значењу просторије за скупљање људи, која се прилично одомаћила. *Зборница* је прихваћена од многих писаца одмах после изласка на свет Вукова превода Св. писма (1847 г.); чак се каткада употребљавала и у значењу куће (горња зборница и доња зборница), али то се није даље проширило. Иначе се та реч распострла по многим културним центрима (нарочито у Војводини и по западним крајевима). Вук вели о тој речи ово: „Кад би се Срби сабирали по зградама, јамачно би они имали и ријеч *зборница*, али се они сабирају највише по брдима, зато имају *зборишти* и (у Црној Гори) *зборна* главица.“ Он је могао навести као неку паралелу тој речи из народног језика; *судница*, а затим и: *ковница*, *ливница* и сл. Али, уопште узевши, речи ове врсте нису обичне у нашем народу. С друге стране, можемо запитати да ли су и поменуте именице могле послужити као углед Вуковој речи, јер глагола *збориши се* у значењу „скупити се“ „сабрати се“ — нема у нашем језику. Према томе, ова је именица саграђена наставком *ица* од придева *зборнй* (:збр). Међутим именице саграђене на тај начин (исп. *жйишница*, *пйивница*, *грѡбница*, *лѡжница*, *шѡмница* и сл.), иако могу значити неке врсте просторије, ипак немају оног уједначеног значења које би било потребно, па да се једнодушно осети *зборница* као „зборна просторија“, иако се то значење не противи духу нашег језика. За именице које треба да означе да се нека *радња* врши у каквој просторији — наш је језик развио наставак *оница*: *ваљаоница* (die Walkmühle), *гѡсѡионица*, *мјѡшаоница* (das Zimmer (der Ort), wo Brot bereitet wird“...), *пѡрионица* сл. Зато именаца *зборница*, иако је правилно начињена, није добила потпуну распрострањеност; међутим именице са наст. *оница* све више узимају маха (на пр. *слушаоница*, *учионица*, *радионица* и сл.), јер је код њих веза са глаголском радњом непосредна, тако да је тиме њихова продуктивност омогућена. *Зборионица* у савр. јез. значило би просторију „за зборење“, „за дискусију“ или сл. — за разлику од просторија намењених другој каквој радњи.

Сам придев *зборнички* начињен је исправно, али се не употребљава ни онолико колико реч *зборница*, јер се тај придев доводи у везу и са именицом *зборник*, која се у књижевном језику у нарочитом смислу употребљава (ма да за ту реч, која је такође позајмљена из руског језика, има и наша реч *збирка*; у нашем старом језику *съборъникъ* је значио учесника збора, исп. код Даничића Рјечник из књиж. стар. срп. s. v. са значењем „*qui convetum celebrat*“).

9.

Цела група речи *ѡрељубочинац*, *ѡрељубочиница*, *ѡрељубочинство*, *ѡрељубоѡворни* — све више ишчезава из језика и замењује се нарочитим речима од сасвим других корена. Иначе су те речи исправно саграђене (исп. *злочинац*, *шѡеѡочинац* или *шѡеѡочиња* и сл.).

Реч *људокрадица* саграђена је у духу нашег језика; Буку је била пред очима реч *коњокрадица*. Код те речи и однос саставних делова (*коњо-* и *крад*) и начин грађења (од придева *коњокрад* наставком *ица* са значењем вршиоца радње) — све је тако прозрочно и тако правилно да би се на основу оваквих речи могле саградити и многе друге сличног значења.

Иако се *ѡразноговорљив* данас мало употребљава због гломазности, ипак је тај сложени придев сасвим правилно саграђен (исп. *многознали*, *маловјечан* и сл.).

Према *незнабожац*, *незнабожачки* — сасвим је правилно и у духу народном саграђено и *незнабоштво*, јер је свим овим речима у основици придев (*незнабог, исп. *убог*: *убоштво*, и сл.), начињен од реченице „не зна бога“, тј. ко не зна Бога. И именица *ѡѡпад* у значењу *Abfall*, *defectio* — сасвим је тачно начињена (Војска би дана у *ѡѡпад* од жртве свагдашње... исп. Броза и Ивековића s. v.); исп. *ѡѡд* (кад вода опадне), *ѡѡпад* (у прилогу *ѡѡпадом*) и сл.

Именица *развод* у значењу *развода брака* гласила је код Караџића *расѡустѡ* (на пр. „дошла жена на распуст“). Он је према томе начинио *расѡуснѡ* (књига) у значењу *Scheidbrief*, *libellus gerudii* (исп. „Ако ко пусти жену своју, да јој да књигу распусну“, Броз и Ивековић s. v.). Поменути придев саграђен је правилно, али се у савременом језику не употребљава ни тај израз нити именица од које је он постао. То је

дошло због нових прилика и начина како се врши развођење мужа и жене. Исто је тако и придев *заједничан* правилно начињен од имен. *заједница* (*воденични*: *воденица*, *горушични*: *горушица*, *лубенични*: *лубеница* и сл.); али се у савременом језику не употребљава; није примљен ни од писаца који су одмах за Вуком дошли, јер тај наставак у многим придевима потискује наставак *ски* те имамо данас искључиво *заједнички* (исп. *шамница*: *шамнички*, *удовица*: *удовички* и сл.). О односу међу тим наставцима у савременом језику исп. НЈ I 129—130.

Исто онако као што је у народном језику од *хајдџук*, *хајдџуцки* начињено *хајдџуштво*, тако је Караџић сасвим исправно од *дјевојка* — *дјевојачки* — саградио *дјевојаштво*, а од *посинак* — *посиначки* и *посинаштво* — када му је апстрактно значење тих речи устребало (време девовања, стање девојачко, посиначко).

10.

Поменућу најзад још три групе речи које Караџић гради наставцима који имају широку употребу, који су — како се то обично вели — продуктивни. Он гради од придева наставком *оси* именице којима се обележава каква особина (дрвеност, гостољубивост, мртвост, распадљивост, нераспадљивост, пропадљивост, смртност и светост). Од именица које је Вук тим наставком саградио остао је у употреби приличан број: *гостиљубивост*, *смерност*, *свештост* и *распадљивост*; иако су и остале правилно саграђене, оне су замењене другим речима које боље показују особину Вукове речи. Место *дрвености* — *укочености*, иако се код понеког писца (на пр. Љуб. Недића) може наћи и *дрвеност*, место *мртвости* — *мртвило*; *пропадљивост* се не употребљава много, зато што се сам придев *пропадљив* није одомаћио, иако га код неких писаца има и у већој мери (Б. Кнежевића). Али у начелу су сва та образовања и могућна, и добро саграђена и разумљива. У осталом, понеко од њих јављало се код писаца и пре Вука (на пр. *мртвост* код С. Милутиновића Сарајлије).

Што се тиче Вукових именица на *ње* саграђених од перфективних глагола, — за њих сам ја у своје време (в. НЈ I 262—268) дао правило које одговара духу нашег језика, и

тада сам показао да се у Вуковим речима наведеним на стр. 194 то правило у потпуности огледа, иако се Караџић при њихову грађењу руководио искључиво својим језичким осећањем.

Вук је навео такође и неколико новоначињених придева на *-љив*. И данас се многи од тих придева употребљавају тако да су постали сасвим обичне речи као: *неосећљив*, *непоколебљив*, *непримирљив*, *неразумљив*, *распадљив*; други су замењени другим речима: *недокучљив* (м. неиспитљив, неистражљив), *неродан* и *јалов* (м. неродљив), *поучан* (м. поучљив), *сипалан*, *вечити* (м. непропадљив) и сл. Ова група придева врло је продуктивна и у наше време се врло често граде нови придеви наставком *љив*; и они Вукови примери који се данас мање употребљавају и које потискују придеви сличног значења, а другог начина грађења, — могући су и данас и били би разумљиви, да их неко употреби. На пр. придеви *свадљив* и *опадљив* пуни су изразитости; први се употребљавао и пре Вукова Новог завјета (исп. на пр. Срб. нов. 1846, 251.), а други су наши ботаничари (нарочито Јуришић) почели доводити у везу са глаголом *пастити*, *падаити* и *опадаити* у том смислу, а не са *опадаити* у значењу „клеветати“, како је Вук мислио. То могућно двојачко значење и утицало је, вероватно, да се тај придев не прошири више.

У језику увек тако бива: од онога што у њ уносе појединци, ма били и најгенијалнији, нешто прими заједница, а нешто одбаци. Не због тога што одбачене речи не би биле добро начињене, већ због тога што свако одомаћивање неке речи или израза у језику зависи од тога колико је она у даном тренутку попунила ону празнину коју су сви осећали, а за коју у језику није било већ готове речи, а не само њен творац.

Вук Караџић је у грађењу речи ишао врло опрезно, држећи се, углавном, великих, творачких категорија језичких. У ретким приликама, и то онда када се држао црквенословенског језика, он је стварао речи које се нису могле увек одомаћити; иначе је давао такве творевине које су биле примане у нашем књижевном језику и које су се заиста мешале са народним речима. Када то није бивало, онда су те, иначе правилно саграђене, речи биле жртве развитка

нашег књижевног језика којим владају закони општег језичког развитка. Зар се на исти начин не губе постепено и народне речи и не замењују новим речима? Свака нова реч ствара нове прилике за многе речи: често остају старе речи, а нове се изгубе; али тако исто остају много пута нове речи, а старе се полако забораве. Најзад се у многим приликама стварају такви односи у језику да могу остати и једне и друге, било напоредо, било свака од њих са својим значењем или каквом нарочитом службом. Понешто од тога могло се видети и из ових разлагања.

А. Б.

ЈОШ О ЗНАЧЕЊУ ЗАВРШНИХ СТИХОВА У НАРОДНОЈ ПЕСМИ „БАНОВИЋ СТРАХИЊА“.

(2)

Г. Б. Поповић, видели смо, истиче још и употребу *хистерологије* као „једну особеност Старца Милије“, па уз примере из светске књижевности даје и неке из Милијиних песама.

Уз пример за хистерологију речи, наведен баш из стихова Старца Милије: А кад сјутра *дан* и *зора* дође, који је општи и уклишеисан већ тако десетерачком версификацијом, ево и једног баш из песме „Бановић Страхиња“, који је још више Милијин, а удешен са споменутог узрока. Јавља се два пута, у ст. 425:

425 Одох *цару* и одох *везиру*,

и у стиху 360:

360 Ако кажем *цару* јал' *везиру*.

За хистерологију реченица г. Поповић наводи пример из Милијине „Сестре Леке Капетана“:

Би л' оваквог брата иштетио,

505 Који нас је красно дочекао,

А са једне грдне копилице,

И сву Леки земљу расплакао?

где би, по г. Поповићу, стих 507 требало да дође пре ст. 506, али ст. 505 да остане на свом месту (или сасвим да изостане као у наводу на стр. 7) као непосредна релативна допуна, јер, иако је парентетичан уметак, он није и хистеролошки као

што, додајмо, није то ни ст. 507 као закључак (*u=īē*) за сва три претходна, од којих је 505 парентеза у склопу 504—506 а заједно 505 и 506 такође проста парентеза у целом склопу 504—507, „уоквиреном“ од две „главне“ реченице, везане односом узрок-последика, јер за ону „грдну копилицу“ као узрок везано је непосредно само убиство („иштећење“) Лекино, а не и „расплакивање земље“ које се, посредно, истиче као последица убиству Лекину због те „копилице“. Ту, дакле, нема хистерологије.

Место овога тако непоузданог примера, ево из песме „Бановић Страхиња“ два, где би се пре могла осећати нека хистерологија. Први је у ст. 7/10:

Слуге моје, хитро похитајте,
Седлајте ми од мегдана Ђога,
Окитите што лепше можете,
10 Опашите што тврђе можете...

за које се из стихова 212/214 у истој песми:

Нека слуге коње оседлају,
Оседлају, тврдо опасују,
Нек пригрћу мрким међединам'...

види да би ст. 10 требало да дође пре ст. 9. Други је пример у ст. 257/260:

Нека иде, враг је однесао!
Бољом ћу те оженити љубом,
С тобом хоћу хладно пити вино,
260 Пријатељи бити довијека...

где би ст. 260 као логички повод пијењу вина требало можда да дође пре ст. 259.

Само, ни онај најглавнији пример који г. Б. Поповић наводи из „Бановића Страхиње“ и на чију значајност нарочито полаже, те према њему директно утврђује хистерологију и у спорним стиховима, не може се примити, те ни тврдња да је хистерологија једна „особеност Старца Милије“, онако као што смо видели да јесу парентеза и широка употреба усклика-свезе *но* (*ну*). Овде се пример тај наводи у ширем контексту, да се боље види који се стихови логички везују у целине. То је низ стихова од 330 до 340, и он гласи:

- 330 Копље јунак скиде са рамена,
 Те чадору врата отворио,
 А да види ко је под чадором;
 Не бијаше силан Влах Алија,
 Но бијаше један стари дервиш,
 335 Бијела му прошла појас брада,
 Ш њиме нема нико под чадором,
Бекрија је тај несрећни дервиш,
Пије Турчин вино кондијером,
Но сам лије, но сам чашу пије,
 340 Крвав дервиш бјеше до очију...

Ту је „некоректни“ стилиста Старац Милија у једном примерно коректном логичком реду изложио утиске Страхињина гледања и виђења. Тако, а) очекивио је да види Влах Алију, али *није* видео њега већ б) *дервиша старога*, кога најбоље карактерише в) *бела брада*, а затим је видео да је г) у чадору дервиш *сам*, па после, кад га је боље загледао, да је д) и *бекрија*, јер њ) држи *кондир* вина, и то е) *сам лије* и *сам пије*, тако да је ж) дошао *крвав до очију*. У низу истакнутих стихова, (337/340), који несумњиво чине једну целину, јер дају *једну* засебну слику (не старца, с брадом, сама, него *бекрије*) — нема хистерологије. Могло би се само рећи да има парентезе у ст. 338/339 са образлагавањем оквирних стихова 337 и 340, од којих би у првом била претходна оцена („одлука“) о дервишу, а у последњем закључна потврда те оцене спољашњим изгледом и степеном дервишева бекријства.

Г. Б. Поповић добио је „хистерологију“ тиме што је у оквир узео *усамљеност* дервишеву и у целину, место ст. 337/340, везао стихове 336/339:

Ш њиме нема нико под чадором,
 Бекрија је тај несрећни дервиш,
 Пије Турчин вино кондијером,
 Но сам лије, но сам чашу пије...

а изоставио из те целине стих 340, који је, према томе, остао сасвим усамљен, јер није везан за стихове после себе (341: Кад га виђе Страхињину бане), да би могао почињати нов став. Такво везивање логички невезаног, односно растављање логички везаног, па и одбацавање неопходног закључка (ст.

340) из целине, потребно је било да би се пример ове „хистерологије“ сасвим прилагодио примерима наведеним из Молиера и Милијине „Сестре Леке Капетана“, који имају по четири става одн. стиха, како смо видели и у овде доданим примерима (ст. 7/10 и 257/260).

Тога ради је и у низу спорних стихова, којих је стварно *йеџ* у целини, први, као сувишан, једанпут ограђен заградама (стр. 8), а други пут (стр. 9) просто изостављен. Свакако зато да би се утврдило оно што је речено на стр. 6: „Оба се примера („спорни“ и онај у ст. 336/339, такође окрњен, с краја), доиста, потпуно подударају, до последњих појединости, до саме исте свезе „но“, која, као и у другом примеру (ст. 336/339), показује непосредну логичку и синтактичку везу између првог и четвртог стиха“. Да то није тачно за пример у ст. 336/339, у који је нелогично увучен ст. 336 на штету логички везаног а избаченог ст. 340, видели смо већ. Додајмо још да је свеза „но“ у ст. 339 директно везана само за ст. 338 који непосредно претходи њеном стиху, као и то да та свеза нема значења *него* (или: *стилога*), какво му се намеће везивањем за ст. 336, *него* значење *и што* или, како то Вук рече у Рјечнику, „не значи ништа“, већ је по навади Старца Милије дошла да допуни десетерац.

И сада, с обзиром нарочито на непоузданост главног доказа „подударним“ примером у низу ст. 336/339 с „хистерологијом“ а коригованим у низ ст. 337/340 без хистерологије, можемо расмотрити и низ спорних стихова 804/808. У логички везаној целини њих има *йеџ*, а не четири (805/808), а овим су редом дати, тј. од Милије испевани, а од Вука забележени:

Не дам вашу сестру њохарчији,
 805. Без вас бих је могао стопити,
 Ал' ћу стопит сву тазбину моју,
 Немам с киме хладно пити вино;
Но сам љуби мојој њоклонио.

Овде имамо пред собом пример просте „уоквирене“ *паренџезе* (805/807), и то оне типа (в) и (г), нарочито типа (д), дате у оквиру два пута казане исте одлуке (о праштању љуби живота), тј. између претходне одлуке (804), која се накнадно образложавала парентетичком анализом разлога (805/807), и за-

кључне одлуке (808), изведене из претходног образлагавања у парентези (805/807). Њу би као такву „закључну одлуку“ обележавала и Вукова интерпункција са „;“ на крају ст. 807, којом се, свакако, хтело сузбити везивање стиха 808 и у њему нарочито израза *поклониши* (без одређене допуне) за непосредно претходни стих, последњи у парентези (807) и за став *хладно пиши вино*, па уместо тога упутити на везивање са целим претходним низом стихова (804/807), а нарочито с првим као таутолошким парником („претходном одлуком“). Ту бисмо још и за исту свезу *но* имали значење не *и то* (ст. 339), већ *него-стигога* као у примерима под (3) и (4), којих је и највећи број у Милијиним песмама.

Не улазећи још у расправљање о значењу спорних стихова: да ли се парентезом у њима изриче Бановићев „прекид“ с тазбином или „праштање“ и њој, да видимо прво шта може управо значити оно што је Вук рекао о Старцу Милији, и може ли се то стављати на рачун његова „нешто непоузданијега укуса и слабијег прибраног памћења у *извесном* правцу.“ Вук (по тачном наводу г. Б. Поповића, стр. 10) каже: „Али кад се с Милијом састанем, онда ми се тек радост окрене на нову тегобу и муку: не само што он, као и остали готово сви певачи (који су само певачи), није знао песме казивати редом, до само певати; него без ракије није тео ни запевати, а како мало сукне ракије, он се, и онако, које од старости, које од рана (јер му је сва глава била исечена тукући се негда с некаким Турцима из Колашина), слаб будући, тако збуни, да није свагда редом знао ни певати“. Вук се овде жали на Милију не толико као стилиста и „језикословац“ колико, пре свега, као бележилац. Не будући стенограф, он је први концепат свој хтео да проверава поновним бележењем и да у брзини неисписане речи допише, а ставове обележи и интерпункцијом; а Милија опет, не будући рецитатор, па да „казује“ песме полако и чека док се све запише, кад се још мало и „поначини“, занесе се у певање брзајући нарочито при опису борбе, те, наравно, није баш могао певати све оним истим редом као први пут, а додавао је и понешто ново, незаписано, па и мењао понешто, ако раније није уклишеисано, и онда је Вук збиља морао бити на „тегоби и муци“ с њим. Позната је ствар да баш „добри“ певачи на-

родних песама никад готово не могу исту песму ни певати ни казивати на исти начин више пута. Старац Милија је, изгледа, певајући, увек поново стварао, импровизовао, те задавао тегобе и муке свом бележиоцу више него други.

Иначе, према тако честим парентезама, па баш и ређим хистерологијама и анаколутима, Старац Милија не би, као стилиста, био ништа „некоректнији“ на пр. и од Вука (и по овде цитираном ставу само), или од Његоша, или од Б. Станковића, којима парентетички умети и умети у уметке такође долазе у особености стила. И не би био у рђавом друштву. Кад се тако у једног „умотворца“ плодније посматрачке фантазије стекне преобиле факата, детаља, слика, мисли, па све навру да се остваре, онда му се, и кад има времена да коректно стилизује, а и хоће то, баш зато не може проћи без парентеза. Од њих се, ето, ни доиста узорни стилиста наш, г. Б. Поповић, није могао одбранити сасвим ни у ставу о Старцу Милији, на стр. 9/10. Ту се каже: „Он своје песме развлачи — парентезама и на друге начине (отуда су његове песме увек дуге, а његова је и најдужа песма нашег народног песништва, „Максим Црнојевић“); његов избор синонима је врло често непоуздан; он многе речи необично употребљава, — понекад, или бар у једном случају, у исто време у њиховом правом значењу и томе противном; и немаран је и у неким другим појединостима стила (као што су анаколуте)“. И у овом периоду, узетом као целина, има парентеза, бар логичких, иако су вешто избегнуте синтактички у појединим ставовима. Без њих се, ето, не може, и г. Поповић их сам најбоље оправдава другим ставом на истој страни 9: „Кад човек има укуса, и има времена да поправља, онда се неуредно речене ствари могу лако исправити. Али у другим приликама, у говору, при импровизацији — као код народног песника, на пример, који не пише текст, и за време певања не може да га поправља, — неуредно речене ствари могу остати неуредно речене, и тако остати и запамћене.“

Ипак се те парантезе, и чешће, кад пређу у особеност стила, не могу стављати на рачун „слабије прибраног памћења“, него, напротив, уколико су дуже утолико јасније показују баш јачу прибраност памћења, у ком се никако не заборавља оно „главно“. Старац Милија је у најилустра-

тивнијем примеру за парентезу, у оном што га г. Поповић наводи на стр. 4, у низу од 12 десетераца из „Женидбе Максима Црнојевићи“ (ст. 159/170), одржао везу између „главних“ оквирних стихова 159 (Куд те сила сломи преко мора) и 170 (Да ожениш јединога сина), у којима је главна мисао прекинута парентезом од 10 стихова! У 88 логичких „целина“, колико сам их нашао у 810 стихова „Бановића Страхине“, Старац Милија никад не губи везу „главнога“ и његов логички градуиран ред набрајања остаје при понављању исти (в. на пр. ст. 184/187 и ст. 141/147). Због те јаче прибраности памћења свега преобиља у детаљима свакако је имао тегиба и мука и Милија као стилиста, и Вук као бележилац.

С тим у вези, још једно питање. Да ли је Вук у више пута бележеном тексту, који Старац Милија „није свагда редом знао ни певати“, кад га је преписивао начисто, по прављао тај „неред“? Да је преправљао, „поправљао“ песме од „слабијих“ певача, врло је вероватно, судећи и по видном преправљању прича, несумњивом код оних причаних му од Грује Механџића. Па кад је, или ако је и Милијине песме преуређивао, а ту би се по његовој оцени најпре могло то и очекивати, онда: зашто није „уредио“ како оне из „Сестре Леке Капетана“ тако и завршне стихове о „Бановићу Страхини“, ако су се, тј. и њему, чинили поремећени, ако је и он у њима осећао нешто више од Милији особене парентезе? А да је овде нешто осећао „хистерологију“, како изгледа да није баш по интерпункцији, па да је тај низ спорних стихова сам „уредио“ стилски, уштедео би нам данас сву ову писанију.

*

Према свему изложеном, да видимо сада, разматрајући „загонетку“ само с формалне стране, стилске и језичке, шта могу значити спорни стихови. Ту нам треба прво утврдити шта се може назвати *чињеницом*. То је, несумњиво:

- а) да спорну целину чини *пеш* стихова (804/808);
- б) да су они дати у реду којим их је Старац Милија певао;

в) да су, и због употребе глаголских времена која имају и „преносних“ значења (ст. 806: *Ал' ћу сѣојити* — футур прави или кондиционални са „бих“; ст. 807: *Немам* — пре-

зент прави или футурни), и због асидентичког стиха 807 (да ли: *ѡа* или *јер?*), и због свезе *но* у ст. 808 са више значења (да ли: *него-али* или *него-сѡгоа?*) — доиста нејасни, двосмислени;

г) да се, према томе, разматрани само с формалне стране, стилске и језичке, не могу „несумњиво“ протумачити ни у корист „прекида“ Бановићева с тазбином, ни у корист његова „општег праштања“, и тазбини, јер се, узети и као проста парентеза без хистерологије (805/807) уоквирена „претходном“ (804) и „закључном одлуком“ (808), могу тумачити у оба претпостављена смисла, и без мењања дате интерпункције;

д) па кад се, посматрањем само с једне стране, „загонетка“ о Страхињи не да несумњиво одгоненути, значи да се мора прибећи разматрању и с других могућних страна, а с обзиром и на другу једну чињеницу, а та је: да су за решавање проблема у области *народног* песништва меродавнија „тумачења“ самих његових твораца, *народних* певача (тумачења, рецимо: теренска) на основи осећања, неголи тумачења и најпризнатијих књижевних критичара и теоретичара (тумачења, рецимо: кабинетска) на основи интелекта, домишљања.

То су чињенице, а тврђења, заснована на разматрању само с једне стране, формалне: да се у спорним стиховима налази баш „хистерологија“ и то подударна с оном у примеру ст. 336/339, где је, видели смо, нема, и да је, с том фигуром у вези, у тим спорним стиховима 804/808 изражен „прекид“ Бановићев с тазбином — исто је толико проста *прећосѡавка* као и тврђење: да се у том низу спорних стихова налази само једна од стварних особености стилских Старца Милије, парентеза, уоквирена поновљеном одлуком а с изразом Бановићева „општег праштања“, и жени, и тазбини. И остале би само претпоставке и давале слику „реми-партије“ у питању ове „загонетке“, да се заиста није прибегло и разматрању њеном и с другим могућних страна. Њих је, пак, г. Ј. Продановић зналачки и вешто искористио и чланком „Бановић Страхиња и његова љуба“ у последњим Прилозима проучавању народне поезије (стр. (26/32) решио у корист своје тезе: праштања општег, и љуби, и тазбини.

Овде ћемо само додати да његова тумачења потврђује и једини пример „тумачења“ народног певача, који је г. Б.

Поповић поменуо, мимо правило (не: закон?) да „варианте не могу служити као доказ“, онај из „Босанске виле“, од певача који је осетио хистерологију могућну у онаквом склопу који би био као Милијин, па настао и њу да избегне и да нејасно *поклониши* попуни објектом, а асидентички стих 807 снабде потребном свезом, овако (по наводу г. Б. Поповића):

Не дам љубу моју погубити,
 Не дам вама душе огрешити,
 Но сам живот љуби поклонио,
 Јера немам коме наздравити,
 Наздравити када пијем вино.

Онај најважнији стих Милијин, 806: *Ал' ћу сшојиши' сву тазбину моју* — овом певачу, такође са „епског“ терена као и Милија и Лубурићеви певачи, измакао је из памети, као сувишан (можда, и као најопаснији, јер је он управо и унео сву забуну и формирао „загонетку“).

Ипак још мало домишљања: „прекид“ не решава „загонетку“ дефинитивно. Он изазива сноп споредних загонетки. Тако, кад се Бановић решио да *прекине* с тазбином, онда: 1) што није пустио љубу да побегне у Турке, шта ће му?; 2) што је, мимо поплачкану Бањску, долазио чак у Крушевац? (само по потреби песника: да се разрачуна с тазбином?); 3) да ли је љубу, кад ју је већ довео у тазбину с којом кида, оставио у Крушевцу, где би је браћа убила те поништила његово праштање, или је одвео у Бањску (да се на њој свети, и њој и тазбини?). Итд?

„Праштање“, опште праштање, и љуби, и тазбини, и без образложивања као „праштање ради праштања“, не повлачи више никаквих питања и загонетки. Оно тек истиче витештво Бановића Страхине у потпуности и најбоље оправдава завршни усклик песников:

Помало је такијех јунака
 Ка' што бјеше Страхинићу бане!

Драг. Косић

NAPOMENE POVODOM STRANIH REČI

Svakom je razumljivo i ne zahteva neko naročito dokazivanje načelo da ne treba u jedan jezik uvoditi iz drugog jezika reči za pojmove i stvari za koje u dotičnom jeziku postoje svoje reči. No povodom sprovođenja tog načela, slobodan sam učiniti nekoliko napomena.

1) Oslobođavanje srpskohrvatskog jezika od tuđih, pa i slovenskih reči, mora se izvoditi samo u slučaju potpune suvišnosti tih reči, bez štete za obilje i bogatstvo narodnog jezika. Primera radi navodim rusku reč *pobornik* koja se već prilično odomaćila kod nas. Preporučuju se mesto nje i sinonimi: branilac, zaštitnik, pristalica. Međutim i u ruskom jeziku postoje slični izrazi za pomenute tri reči, pa ipak i „pobornik“ ima veliku upotrebu. To je otuda što ta reč ima nešto drukčiju nijansu prema drugim rečima. Tako je, mislim, i u srpskohrvatskom jeziku. Pobornik znači, uglavnom, borac, ali za ideje i postignuća koja se tek imaju ostvariti, borac za nešto još udaljeno. Stoga se i može kazati: branilac ili zaštitnik Beograda ili Jedrena, ali ne kaže se pobornik Beograda ili Jedrena. Tako isto i reč pristalica ne može uvek da zameni reč pobornik. Kaže se pristalica te i te partije ili pokreta, ali se ne kaže pobornik demokratske partije ili pobornik borbaškog pokreta. Dakle, može se braniti, štiti nešto ili pristajati uz nešto što već imamo, što već postoji; u tom slučaju ne upotrebljava se reč pobornik. Naprotiv, ne možemo da rečemo branilac, zaštitnik sreće čovečanstva, ako ta sreća još nije ostvarena, jer se ne može braniti ono što ne postoji, kao ni: zaštitnik, branilac ženskog prava glasanja, ako ga još nemamo. Za jedno, drugo i slične slučajeve mora da se upotrebi reč pobornik. Istina, mesto nje bi se mogla upotrebiti reč borac (za žensko pravo ili sreću čovečanstva), ali u tom slučaju, prvo, rečenica ima drugi oblik i gradi se pomoću predloga za, a, drugo, reč borac nema ženskog roda. I zato, kao što je nezgodno reći da je g. Đoka, na primer, nerotkinja, nezgodno je kazati i da je gospođa Lila borac za ženska prava. Tu bi bila sasvim na svom mestu reč pobornica.

2) Treba pronaći i takve pozajmice iz drugih jezika, pa i slovenskih, koje su u srpskohrvatskom jeziku dobile neopravdan ili nejasan smisao i zbog toga nemaju tu prava na

opstanak. Kao primer navodim izraz: nepodeljene simpatije. Taj je izraz po svojoj prilici pozajmljen iz ruskog jezika, gde znači: nekrivotvoren, prirodan, iskren, od glagola поддѣлать falsifikovati (неподдѣльный). Međutim u srpskohrvatskom on znači: nepodeljen od glagola deliti, podeliti. No deliti možemo nešto nekom. Kad kažemo: nepodeljene simpatije, to znači da neko uživa od strane drugih ljudi simpatije koje nisu podeljene. Kome nisu podeljene? Onome ko ih uživa? Ali njemu su one baš dodeljene. Znači u tom smislu izraz bi bio nelogičan. Možda bi se htelo kazati da dotični uživa simpatije koje narod nikom drugom ne deli, već samo njemu, dakle on je jedini primalac tih simpatija? Ali to stvarno ni za koga, ni za najomiljeniju ličnost ne smemo tvrditi. To bi bila jedna vrsta preterivanja, i nedopuštena u proznom stilu, i na prvi pogled nerazumljiva. Uostalom, ako je tačno da je ovo rusizam on bi se mogao lako zameniti drugim izrazima kao: uživa opšte, široke, iskrene, potpune i sl. simpatije.

Međutim za ovu poslednju reč moglo bi se pretpostaviti da je postala i u srpskohrvatskom književnom jeziku: od izraza podeljeni glasovi (pri glasanju: za i protiv), sa podeljenim glasovima, tj. ne jednodušno, mogao se dobiti izraz podeljene i nepodeljene simpatije (tj. ne opšte i opšte). Ako se tako shvati, onda može i ostati.

A. Krasovski

„ISTRA“

(Iz istorije ove reči)

Pod tim sam naslovom u „Jadranskom koledaru, 1936“ (Zagreb), str. 93 –96, napisao raspravicu o „Istri“: „Istriji“. U vreme preporoda, pre 100 godina, pisalo se „Istrija“. Prvi put „Istra“ nalazim u jednom članku Slovenca Matije Vrtovca iz g. 1852; pisao je zatim taj oblik Slovenac Jakob Volčič, koji je bio svećenik u Istri, i to 1854, a branio ga je god. 1856 (sve to u ljubljanskom časopisu „Novice“). Reč je bila narodna u Liburniji, u severoistočnom delu Istre. Iz *dalje* (pretpreporodne) prošlosti navodi Akad rječ, jedan primer iz nekog hrv. spomenika iz god. 1395; ja u svojoj raspravci citiram slovenačkog pesnika Valentina Vodnika koji je 1797 pisao: „Istra“ (ne Istrija), a spo-

minjem i to da je Slovenac M. Ravnikar Požančan 1846 u „Novicama“ imao „Istranca“ (ne: Istrijanca). Svojim tamošnjim izvodima mogu sad još nešto dodati: isti Ravnikar upotrebio je oblik „Istra“ već god. 1839, i to u pismu Stanku Vrazu od 20 jan. te godine („Časopis za zgodavino in narodopisje“ VII (1910. 290), a zatim opet u članku „Začetek Pole u Istri“ u Razlagovoj „Zori jugoslavenskoj“ II, 1853 (Zagreb); Ravnikar spada među one kojima je njihovo „etimologisanje“ preporučivalo oblik „Istra“ (on u „Zori“ to ime izvodi od „ostrov, osterv ili osterva...“). — Što se tiče upotrebljavanja forme „Istra“ u narodu, upućujem na izvođenja Carla de-Franceschi u časopisu „L' Istria“ 1852, VII, br. 51 (18 dec.), kojemu je bio urednik d-r Pietro Kandler; de-Franceschi piše: „Lessi parecchie volte che gli Slavi della Contea di Pisino (ed anche altri) chiamino sè stessi *Istrizi* (Istriben) *Istrianzi*, Istrianski. Ciò e falso. Esse dicconsi tutti e sempre anche in slavo, *Istriani*, e non altrimenti. Qui Slavi liburni chiamano i nostri Istrani, dando ossi l' appellativo d' *Istra* alla nostra provincia.“

Zagreb

Fr. Ilešić

HVALE VREDAN POSAO

U 3 svesci ovogodišnjeg „Našeg jezika“ štampan je prilog g. Ž. Aleksića, učitelja, koji je objavio nekoje „reči i izraze“ koje je on čuo u mestu svoga učiteljevanja, a ne nalaze se u našim rečnicima. Treba pohvaliti g. Aleksića što ima toliko volje i ljubavi za naš jezik da pazi kako narod govori, kakve reči i izraze upotrebljava, da to beleži i šalje u stručni, filološki časopis, da se stručnjaci tom građom pri svom izučavanju jezika posluže. Samo je na žalost to osamljen slučaj. Tako bi trebalo da rade svi učitelji, sveštenici i profesori koji žive u sredini narodnoj, tj. da beleže „reči i izraze“ i šalju ih uredništvu „Našeg jezika“. Tako bi postao „Naš jezik“ središte gde bi se dopunjavao, čistio i usavršavao naš književni jezik. Saradnici bi bili mnogi školovani ljudi, iz sviju krajeva, koji bi slali svoje priloge listu i kontrolovali rad centrale. Tako bi u građenju književnog jezika učestvovao, tako reći, sav narod. Stručnjaci bi se mogli uvek obraćati na te „jezične poverenike“ i tražiti od njih obaveštenja o govoru narodnom.

Oko „Našeg jezika“ okupili su se lingvisti, stručnjaci, koji svi žive u Beogradu. Oni imaju rečnike pri ruci i gramatike potrebne za izučavanje jezika, ali je potreban i živ kontakt s narodom, s ljudima koji svaki dan slušaju čist narodni govor i kojima nije jezično osećanje utrnulo. Kad bi uprava „Našeg jezika“ imala svojih pomagača i pretplatnika u svima krajevima, pomagača koji bi budno pratili i pomagali rad „Našeg jezika“, tada bi taj rad brzo napredovao i dobro bi se svršio. Tako bi se stvorila „jezikoslovna mreža“ u Jugoslaviji, a svi bi putevi vodili u „Naš jezik“. Braćo, narodni učitelji i sveštenici, šalјite svoje priloge i članke „Našem jeziku“, beležite narodne reči i izraze i pomozite graditi i dograditi zgradu našeg književnog jezika.

M. Janjanin

ЈЕЗИЧКИ ПАБИРЦИ

Љ. Стојановић о Маретићеву „Језичном савјетнику“

(9)

133. „Бројка стоји према број као вршка према врша, зверка—звер, кокошка—кокош, шрунка—шрун, лиска—лисци итд. и давати јој значење цифре сасвим је самовољно. Ако би се тако узело, онда бројчана вредност, бројчано су јаки, не ваља, јер цифра нема вредности, није број, већ само знак за број (као слово за глас), већ ваља рећи бројна вредност, бројно су јаки, јаки бројем. Кад бројан само то значи не разумем како му се може дати значење zahlreich. Што има за то потврде у ARj. из старих писаца, не значи да треба примити, јер и стари писци (нарочито писци речника) *грешили су као и данашњи*“.

134. *Сјоштинка*. „Исти је случај и са речју *сјоштинка*; она никако не може значити стоти део ($1/100$), већ само *сјошина*. Тако и *шисућинка*“.

135. „Чесник Bruchzahl рђава је реч, прво, зато што при томе нико не осећа да је *чесци* = део, а друго што би то значило онога који дели, а не један део онога што се дели“.

136. *Уломак*. „Ни уломак није добро, већ само *разломак*“.

137. „*Доличан*, *geziemend*, не ваља. Направљено је према *йриличан*, *различан*, али су те речи постале од *йрилика*, *разлика*, а не од *йриликоваши*, *разликоваши*, а *долике* нема, већ само *доликоваши*“.

138. „Дознака. Anweisung, *најуџница*, новчана, Geld-anweisung; мислим да је боља код нас већ одомаћена реч *уџуџница*. Некад се може рећи и *уџуџиџи* anweisen, али не увек, а *дозначиџи* не значи ништа. Тако и место *најуџтак* — *уџуџ*, *уџуџсџво*“.

139. „Досталац, Ersteher. Те именице нема у Сандерсову речнику, а глагол објашњава овако: „1) tr.: a) aus- über- st.: ertragen. — b) Etwas e., bei Versteigerungen zugeschlagen erhalten, u. übert. — 2) intr. (sein): im gehobenen Stil- auf-e“ . Дакле досталац би значило онога који на лицитацији давши највише нешто „достане“, а може ли се за тако што градити именица (као усталац) кад то чак ни Немци не чине?“

140. „Изазив, изазов, Herausforderung. Иако имамо *позив*, *назив*, не можемо више тим начином правити *нову реч*, већ морамо рећи *изазивање*, ако већ нећемо готове речи: *чикање*, *чикаџи*, *чикнуџи* (од тур. *çik!*)“.

141. „Изберив, -осџ wählbar, Wählbarkeit, није добро, јер се наставком *ив* и *љив* праве адј. само од основа, од готових речи, а не од корена, а ми немамо речи *избер*“.

142. „Израван, неизраван, direct, indirect то [бар у источном делу нашег народа] не значи ништа, јер *раван*, *равно* значи eben, а у значењу *geradezu* архаизам је, или, ако се где говори, провинцијализам; то се сад каже *пправо*, *управо*. Не бих стварао ни нову реч *управичан* (према *управице*, која је такође начињена а непотребна поред *управо*), а *ураван* има друго значење. Ја бих задржао *посредан*, *непосредан* (према рус., иако посред ственный има у рус. друго значење)“.

143. „Изрок није добра реч што не значи ништа. Иако имамо *рок*, *порок*, *урок* ми не можемо сада тим начином правити нову реч *изрок* и прогласити да значи Edict (в. изазив)“.

144. „Извадак (Auszug), на пр. из новина, добро је, ако је у целини извађено, а ако није онда треба рећи *извод*“.

145. „Извид, Augenschein, не може се рећи као ни *изрок*. У правничкој терминологији то се каже код нас *увиђај*, *извиђање*, а у војничкој *извидница* значи део војске који иде напред да *извиђа*, да *извиди*“.

146. „Једноврџтан, -носџ није добро рећи за homogen, ität, јер то значи да је нека ствар (неко лице) исте врсте као и друга (упор. *једноличан*). Приличније би било рећи *једносџаван*, *једносџавносџ*“.

147. „*Каматњак*, Zinsfuss, није добра реч, јер све речи постале овим суфиксом значе или лице или ствар, па би и ово могло значити што и каматник“.

148. „*Кайљевина*, маст из брава или свињчета што истиче када се пече, у нас *џријетхой*. Али у значењу Flüssigkeit не ваља, јер *кайаџи* није flüssen, а не треба ни поред *џечностџ* (оно што тече, као *свеџлосџ*, оно што светли).“

149. „*Казалишџе* збиља не ваља, као ни наше *џозоришџе*, али су се обе тако одомаћиле да их је немогуће истерати“.

150. „*Крваришџи* може значити да крв помало, на махове тече из ране, а не bluten: крварио је из неколико рана.“

151. „*Мировина* никако не може значити Pension већ само *мир*, *мировање*, као што *хладовина*, *гаревина*, *џрошњевина*, *државина* значе *хлад* итд. или *куџовина*, *свеџковина*, *џрговина* итд. значе *куџовање* итд. Тако није добро ни *умировишџи*. Тако и *службовина* не може значити Funktionszulage, већ само *служба*. И за ове речи важи што је речено за *брид* [исп. НЈ IV, 221], да их разумеју само они који су их створили“.

152. *Мједенка*. „У ту врсту речи [тј. у оне речи које разуме само онај ко их направи] долази и *мједенка* за коју се не би нико могао досетити да значи Grünspan, *мједна рђа*, а *драгац* ми је сумњиво; у најбољем случају провинцијализам је.“

153. „*Наслоњач* је јамачно м. рода према столац, а како ми кажемо *сџолица* то говоримо и *наслоњача*“.

154. „*Научник* Lehrling није згодна реч, јер опомиње да је већ научен (ми кажемо научењак d. Gelehrte); боље је *ученик*, који се тек учи“.

155. „(Не)*џрисџран*, (не)*џрисџраносџ* (un)parteilich, -keit. Каже се, истина, *џарнична сџрана*, и *parteilich* ми кажемо: *држашџи коме сџрану*, а да *пристран* то значи, нико се не би могао досетити. *Приморски* је сасвим друго, и не иде овамо [тј. није слично образовање *прид*. (не)*џрисџран* и *џриморски*], а *насџран* значи Sonderling, који излази из обичног реда, и *џрисџран* би могло значити да није баш сасвим *насџран*, али је прилично *настран*. Зато морамо задржати рус. *џрисџрасџан*, што је боље него да градимо реч *џарџајчан*“.

156. „*Неурачунљив* unzurechnungsfähig мислим да „*може поднијети*“, јер свакојако изазива у свести осећање да је тако мали да не вреди ништа; свакојако ће бити боље него *неубројив*, а *неумјенљив* (по рус. невмѣняемый) сасвим је неразумљиво. Тако и *урачунљив*“.

157. „*Неверован* ungläubig није добро, јер је то натезање; *неверан* је treulos, а *нейоверљив* misstrauisch, а за ungläubig не остаје ништа друго него *безверан* (као безбожан, безгрешан итд.)“.

158. „*Невидници* Infusoria не ваља као и *невид*, јер прво значи оне који не виде (упор. осветници, ратници, несрећници итд.), а не оно што се не види; а друго је негација *вида*“.

159. „*Нежења* је направљено према *младожења*, и за невољу могло би поднети и није боље рећи *нежења*к. Ми кажемо *бећар* (тур.), *момак* и *самац*“.

160. „*Неженсџво* је негација од *женсџво*, Weibheit, и не може значити Ehelosigkeit. Није боље ни *нежењење* ни *неженидба*. Боље је *момковање* (пор. девовање), *бећаровање*, *самашџво*“.

„*Ничке*, *ничице*, *ником* није vorwärts, иако је тако преведено у Вука; значење је добро објаснио г. М. у ARj.“

161. „*Ничиговац*, дивљак (у парламенту према нем. Wilder) и *свачиговац*, који ради користи пристаје уз свакога, не свиђају ми се; прво, што је *ничигов* пров. и поред *ничији* ја га не бих пуштао у књижевност (*свачигов* не знам да ли се где и говори), а још мање бих од њих правио нове речи; друго, што те речи имају као презриво значење (а бар прва то не треба да има) и, треће, што између њих и нема разлике, јер оно што је свачије, није управо ничије, а што је ничије, то је и свачије“.

162. „*Оборина* може значити само *џакса* за *оборе* на тржишту или кланици, а никако Niederschlag (према чему је и направљена: оборити niederschlagen). Није добро ни *падна*, јер то значи што и *падање* (упор. мржња, срдња, шетња итд.). Има за то готова реч *џалог*, *ваздушни џалог*“.

163. „*Обосџолан* beidergeschlechtig, на пр. обосполна школа не ваља, већ треба рећи мешовита школа. Ја не знам да ли се може рећи немачки beidergeschlechtige Schule, али се у нашем језику обосполан може рећи за биљке и ниже животиње, које имају оба органа за плођење“.

164. „*Очевид*. „То је доказао очевид на самоме месту.“ Ако се хоће тим да каже: „тј. да судски увиђај (истрага) на с. м.“ онда није добро, јер очевид може значити само гледање (вршења престапа), као и *очевидац—гледалац* (вршења престапа).“

165. „*Обраник, обранички суд, Schiedsrichter, gericht*, није добро, јер *обрати* у значењу *изабрати* стајаћа је реч; није ни потребно код *избрани (изборни) суд, судија*; па није потребно ни васкрсавати стару реч *душевник*.“

166. „*Ойозваџи* и *порећи* није једно исто; опозвати наредбу значи повући је, одузети јој важност, уништити је, *ойозваџи* посланика значи одузети му право да државу заступа, а не одазвати га; *порећи, порицаџи, ойорећи* значи одрећи се својих речи, свога исказа, своје сведочење“.

167. *Оверити*. „Довољно је рећи *оверити*, на пр. рачуне, исправе, да нису лажни и не треба правити нову реч *оверовити*. Што има (*рас*)*йоловити* то не стоји у вези с *йола*, већ *йоловина*; а што у старијем језику има *йосиновити, објуговити се, удомовити* итд. (место *йосинити, објужити се, удомити*) држим да је књижевничко, а не народно.“

168. „*Овластѣ, овластѣица, овластѣити*. *Овластѣити* је *berechtigen*, али *Berechtigung* је само *овлашћење*, а не *овластѣ* и *овластѣица*, јер је *овластѣити* постало непосредно од *властѣ*, као на пр. *урадити* од *рад*, па као што не можемо од *урадити* правити реч *урад*, тако ни од *овластѣити* — *овластѣ*. Код нас се однекуд увукло *йовластѣица, йовлашћен, йовлашћење* у значењу изузетно право које се добива нарочитим законом као нека врста монопола за неко време.“

169. *Пајински*. „Поред *йајски* може се рећи и *йајински*, само ваља имати на уму да суф. *ински* долази само на оне речи где само *-ски* не може доћи, на пр. *очински, мајтерински, сестрински* итд., али *Papsttum* не може се рећи *йајинскѣво*, већ *йајскѣво*, јер би се та реч наслањала на *очинскѣво, мајтеринскѣво*, а не значе *Vater- Muttertum*, већ наслеђе од оца, матере. То исто значе *брајинскѣво, сестринскѣво, а женинскѣво* значи оно што жена донесе мужу (мираз).“

170. „*Почешљаџи* значи очешљати више њих једно иза другога (као пописати, побити); *йочешљаџи се*, мало се очешљати; а *очешљаџи (се)* свршити чешљање“.

171. „Погодан значи управо passend, а zgodан — добар, леп.“

172. Подлисџак. „Ни подлисџак ни лисџак није добро за feuilleton, јер прво не значи ништа, а друго мали лисџ. То је додаџак (било на засебном листу, било при дну истог листа) политичком делу новина о неполитичким стварима.“

173. Поредба. „Ако је поредба постало као женидба, онда би требало да се каже поредидба, поредидбен. Што не би рекли поређење, поређен?“

174. „Посџојаџи, оисџојаџи, оисџајаџи, bestehen. Немачки глагол има различна значења међу којима је и existieren. То ми можемо рећи само биџи (јесам) и у понеким приликама пребиваџи, находиџи се; и, за невољу, посџојаџи као да оно што је посџало и даље стоји, посџоји. Али то је већ мало натегнуто, јер посџојаџи управо значи мало стојати (па отићи). Оисџаџи значи издржати: не може човек опстати од зиме; тако је у Вука и објашњено: aushalten, bestehen (али у значењу einen Kampf, eine Probe, Prüfung bestehen), а оисџојаџи или боље оисџојаваџи било би само итеративно од оисџаџи. Оисџајаџи не знам шта би друго могло значити сем сџајаџи унаоколо.“

175. „Посџаја Station. И код нас се увукла та реч (али није добра; упор. овласџ) у значењу мала станица на коју се не заустављају сви влакови.“

176. Поузеће. „За нем. Nachnahme (на пошти) каже се поузеће, повука, доџлаџа, али ниједно не ваља, па ни преузеће ни преузеџак. Говори се узети (дати) робу на почек, па не би ли се могло рећи и на дочек (кад се на пошти дочека да се плати)?“

177. Повеља. У време наше старе државе била је реч повеља и повелеџи, што Даничић објашњава са jussum и jubere, дакле, зајовесџ (наредба) и зајоведиџи. Повеље су издавали владоци, и то је био закон. Сад тога више нема, па мислим да повељу не треба васкрсавати и давати јој значење које није имала: диплома, а још мање правити од ње глагол повељиџи у значењу privilegieren, diplomieren (повељена школа, ко би могао то разумети?).“

178. Пожељан. „Ако је пожељан направљено према поћудан, повољан, онда не може значити Wünschenswerth, јер

поћудан, повољан значи *пријатан* (тј. по ћуди, по жељи), па и пожељан значило би пријатан (= по жељи.)“

179. „Повољити, повољитина не може значити begünstigen, -gung, јер повољити (пров. у Боци) значи *уредити, задовољити*. Ми за то немамо једне речи, већ према смислу ваља рећи: помагати, бити на руци, ићи на руку, штитити итд.“

180. „Позадина је сковано у новије време, али је добро, јер свако одмах разуме да значи оно што је иза, позади нечега. Али имамо и готову реч *залеђе* (у преносном смислу значи *помоћ, резерва*, као и *заплеће* и *леђа*: има добра леђа...). Ако би хтели правити разлику међу њима, могли би узети *позадину* за Hinterland (у вој. терминол. то и значи: осигурати везу с позадином), а *залеђе* за Hintergrund, али то би било самовољно, јер *залеђе* значи и једно и друго.“

181. „Празживошња добра је реч у значењу давно изумрле животиње (као и *прачовек*), а није добра у значењу Protozoa, као ни *празив*.“

182. „Предујам за Vorschuss није добра реч, јер *ујам* значи оно што воденичар себи узме (*ујми*) од жита које самеле („од сто ока пет ока“). Према томе ујам би се могло рећи за интерес на менични зајам, јер се он унапред одбија. А што се унапред узме од плате, која треба да се одради или отслужи морамо рећи описивањем. Према овоме не ваља ни *изнајмити* ни *дајти у најам* за vermieten, *најамна* кућа Zinshaus, *најмодавац* Mietmann“.

183. „Предвечерје је време истог дана пред вече, а Vorabend је *навечје*.“

184. „Пријегор. „Ако је *пријегор* у вези с *пегорети* (= *прежалити*), онда не знам како би могло значити Ent-sagung?“

185. „Примитак није добра реч (као ни *бериво* ни *принадлежност*) начињена према *добитак, најитак*, јер су ове постале од парт. *добити, најити*, а од примити парт. не гласи *примити* (губитак је постало на други начин). Ако се само хоће да каже што се прима уопште, онда треба рећи *приход, доходак*; ако је примање од рада, онда *зарада, плаћа*, а ако уз плату иде још какво примање, онда је то *додашак*.“

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

107. „Љејоџу велуда каракџерише његова мекоџа“.

Именица *велуд* је од тал. *velluto*; боље је употребити познатију реч *кадифа* (од тур. *qadife*). Према томе и у наведеној реченици било би боље рећи: *Лепоту (љепоту) кадифе* карактерише...

108. „Жене нису смеле изаћи пред Турке, јер су их бечасџили...“

У нашем књижевном језику постоји сврш. глагол *обечасџиџи*, а не постоји несвр. гл. *бечасџиџи*, али почиње улазити у обичај *бешчасџиџи*, и то у смислу апстрактном, а не оном материјалном како је горе употребљено. У томе значењу требало је узети *обечашџавати*, изведен глагол од *обечасџиџи* (као што имамо од *обезбедиџи* — *обезбеђивати*). Дакле, требало је рећи: ...јер су их *обечашџавали*.

109. „Те ноџи џадала је велика киша. Суџрадан јуџро беше красно и сва џрирода весела, јер беше умивена ноџашњом кишом“.

Придев *ноџашњи* значи да нешто припада само *овој* ноџи; да нешто припада ноџи *уоџиџе* — то значи придев *ноџни*. Ова се два придевска значења не смеју мешати као што је то учинио писац у наведеној реченици, где је требало да стоји:... јер беше умивена *ноџном* кишом (или још боље речено:... умивена *кишом* која је џадала *џе* ноџи).

110 „Била је врло џрешна ствар са једним џуџним лисџом“.

Речи „*преша*“ и „*прешан*“ су из талијан. језика (исп. *grascia* = хитња) и непотребне су нашем књижевном језику код речи: *хиџња*, *хиџан*. Отуда је у наведеној реченици место: „Била је врло *џрешна* ствар...“ требало рећи: Била је врло *хиџна* ствар...

111. „Поменимо овде и џрамдеду Кара-Мусџафе...“

У нашем књиж. јез. правилно је *џрадед*, *џрадеда* (прадјед); облик *џрамдед* је покрајински. Зато је и у горњој реченици требало рећи: Поменимо овде и *џрадеду*,...

112. „*Ставио је себи у задатак да преведе поменућу књигу за месец дана.*“

„Ставити себи у задатак“ је према немачком: *sich zur Aufgabe stellen*, боље је: *решићи се*, *одлучићи* или сл. Зато је и у горњој реченици требало рећи: *Решио се* да преведе... Одлучио је да преведе и сл.

113. „*Док је цариник мој пртљаг прешуривао угледах да нам се примиче...*“

Од сврш. глагола *прешурићи* трајни глагол у књиж. језику је *прешураћи*; *прешуриваћи* и *прешураваћи* су покрајински облици. Отуда је и у горњој реченици требало рећи: Док је цариник мој пртљаг *прешурао*...

114. „*То је шаква песма коју са сто обзира прошурјују на површину.*“

Глагол „*прошуриваћи-прошурјем*“ не постоји у нашем књижевном језику; постоји у том значењу *прошурати-прошурам*. Према томе у неведеној реченици требало је рећи:... песма коју са сто обзира *прошурају* на површину.

115. „*Ви све већма ошештавајте наш положеј иако да смо приморани...*“

У књижевном језику постоје глаголи *ошешаћи* и *ошешчаћи*; глагол *ошештаћи* не постоји. С друге стране, глаголи *ошешаћи* и *ошешчаћи* мало се разликују и по значењу: отежати значи „постати тежи“ и „постати тежак“ и у материјалном и у духовном смислу, међутим *ошешчаћи* се употребљава највише у материјалном смислу: „постати тежак“, „тром од дебљине“ и сл. Зато је овде ваљало рећи *ошешавајте*.

116. „*Ја поњам да је то најважнији посао, али...*“

Глагол *поњати* је из руског *понять* (овде узет имперфективно, премда је у рус. перфективан), непотребан је код глаг. *појмићи*, *поимаћи*, *разумећи*, *схваћићи*, *знаћи*. Зато је у горњој реченици требало рећи: Ја *поимам* да је то...

117. „Зайшо шїо се мучиш на овоме свеїшу їи си облакчала својој душици“.

Место глагола *облакчайи*, који је покрајински, треба употребљавати *облакиаїи*. Отуда је и у наведеној реченици требало рећи: ... ти си *облакишала* својој душици.

118. „Овамо їо їисмо. Таки да сїе ми га дали, јер ћу иначе...“

„Таки“ је покрајинска реч, књижевно је *одмах*, *смесїа*. Према томе је и у наведеној реченици требало рећи: *Смесїа* да сте ми га дали.

119. „Сїално је била нуз свога оца и никад се од њега није одмицала...“

„Нуз“ је такође покрајинска реч, књижевно је *уз*. Отуда је и у горњој реченици требало рећи: *Стално* је била *уз* свога оца.

120. *Звоно зазвони, локомоїива звижну и наш се воз крену пїуї пресїонице.*“

Глагола *звизнуїи*—*звизнем* у књижевном језику нема, већ *звизнуїи*—*звизнем*. Зато је у наведеној реченици требало рећи: ...*локомотива звизну*.

121. „Брзо је пресїао їај лисї да украсује хрвайску књижевносї“.

У књижевном језику према свршеном глаголу *украсїи*—*украсим* несвршени је *красїи*—*красим* и *украшаваїи*—*украшавам*, а не *украсиваїи*—*украсујем*. Зато је и у горњој реченици требало рећи: ... да *краси* (украшава) хрватску књижевност.

122. „Чини се да је осїенїаїивно износио његове їо-їиїичке грешке.“

Непотребна нам је туђа реч *осїенїаїивно* код наших речи: *намерно*, *нарочїио*, *насилно*, *изазивачки* и сл. Према томе је и у горњој реченици требало рећи: *Чини се да је намерно износио...*

123. „Сви мисле да бегам да сѣасем часѣи своје жене“.

„Бегати“ је покрајинска реч, књижевно је *бежати*. Отуда је и горе требало рећи: ... да *бежим* да спасем част своје жене.

124. „*Međutim to je bilo skriveno unutri u njegovoj velikoj torbi*“.

Прилог „унутри“ је пров. и не иде у књиж. језик, треба *унуџра*. Отуда је и у горњој реченици требало рећи: ... скривено *унуџра* у његовој великој торби.

125. „*Неки осећај топлине и нарочитије раздраганости обузима ме свог*“.

„Свог“ је овде неправилно, — јер од замен. сав акузатив (и ген.) правилно гласи *свега* (свег). Отуда је и горе требало рећи: Неки осећај топлине и нарочите раздраганости обузима ме *свега*.

126. „*Његош и Али-паша стајали су у преписци све док су...*“

„Стајати у преписци“ није у духу нашег језика (исп. нем. *im schriftlichen Verkehr stehen; sich in der Korrespondenz befinden* и сл.); место тога треба рећи *дописивати се*. Отуда је и у горњој реченици требало рећи: ... *дописивали су се* све док су...

127. „*И већ се код нас с њуним убеђењем, без да се ико шоме чуди, пише о лепој музици.*“

Реченица са „без да“ није у духу нашег језика; то је узето према франц. (*sans que*) или немачком (*ohne zu*), исп. НЈ I, 285. Место тога требало је у горњој реченици узети „а да“ са негацијом реченице, тј. рећи: *а да* се нико томе не чуди...

128. „*Ја сам сѣавао у својој соби дочим је моја маџи становала...*“

„Дочим“ је данас архаизам; место тога треба употребљавати *док*, *а* или сл. Отуда је и у горњој реченици требало рећи: ... *док* је моја мати становала или... *а* моја је мати становала...

129. *Мој народ пати и страдава.*

Поред имперф. глагола *страдаћи* непотребан је и глагол *страдаваћи*. Требало је, дакле, рећи: *Мој народ пати и страда*.

130. *„Када он исправи свој циљ не да се лако вратићи“.*

„Иставити“ је према немачком *ausstellen*, боље *испаћи*, *спавићи* и сл. Отуда је у горњој реченици требало рећи: *Кад он испакне (спави и сл.) свој циљ*.

131. *„Није то само занешеност овог малог броја људи, већ...“*

„Занешеност“ не ваља, треба *занесеност*, јер трпни глаг. привед од кога је ова именица направљена правилно гласи *занесен*, а не *занешен*. Дакле, требало је рећи: *Није то само занесеност*.

132. *„Кад буду промијенули новце, вратиће вам цијело дуговање“.*

Промијенући, *измијенући* и сл. су покрајинске речи, правилно је *промијенићи* (променити), *измијенићи* (изменити) и сл. Отуда је и у наведеној реченици требало рећи: *Кад буду промијенили (променили) новце...*

133. *„Овде су часови милили тако као пужеви...“*

Глагол *милићи* у књижевном језику не ваља, правилно је *милећи* (*миљећи*). Према томе у горњој реченици требало је рећи: *Овде су часови милели...*

134. *„Кренуо је на пут шат га на путу добра срећа послужи“.*

„Шат“ је покрајинска реч, место ње у књиж. јез. треба употребљавати „да ако“, „не би ли“ и сл. Отуда је и у горњој реченици требало рећи: *Кренуо је на пут да ако га (не би ли га)...*

135. *„Он тој књизи наурује карактер озбиљности, међушим она је сасвим...“*

Према перф. глаголу *наштуриши* у књиж. језику стоји имперф. *нашурати*; обл. *нашуривати-нашурujem* је покрајински. Према томе у горњој реченици требало је рећи: Он тој књизи *нашур*а карактер...

136. „*Poslije izvršenog prevrata obrazovana je međutimna vlada...*“

Придев *међушиман* не ваља и то ће ретко ко разумети, место њега треба рећи *привремен*. Дакле, треба рећи: „... образована је *привремена* влада...“

137. „*Он се ревно баци на изучавање физике и хемије...*“

Речи *реван* и *ревно* вероватно је начињено према позајмљеној речи *ревност*; боље их је узимати у уобичајеним код нас облицима: *ревностан*, *ревносно* (исп. рус. ревностный). Према томе боље би било да стоји и у горњој реченици: „Он се *ревносно* баци...“

„*Tekar će nastati posvema zlo i zaboraviće se ovo što je sad...*“

„Текар“ је покрајинско, књижевно је *тек*; *посвема* је такође покрајинска реч, треба рећи *сасвим*, *посве* (исп. НЈ III, 95). Према томе у наведеној реченици требало је рећи: *Тек* ће настати *сасвим* зло....

139. „*У субошћу је, у кабинету председника опшћине Н. извршена примопредаја председничке дужности...*“

„Примопредаја“ је врло рађава сложеница и не би је требало употребљавати у књиж. језику, већ би требало место ње рећи: *примање* и *предавање*. Отуда је, дакле, и у горњој реченици требало рећи: *примање* и *предавање* претседничке дужности.

140. „*N. је заповиједио чиновнику да прегледа нашастар и да види...*“

„Нашастар“ је рђава кованица, боље је место те речи узимати туђу, али код нас јако укоренењу реч *инвентар*. Зато је и у горњој реченици требало рећи: Н. је заповиједио чиновнику да прегледа *инвентар*...

РЕГИСТАР

IV ГОД. НАШЕГ ЈЕЗИКА

Скраћенице: арх. = архаизам, варв. = варваризам, герм. = германизам, гл. = глагол, дат. = датив, имен. = именица, имперф. = имперфекат, имперфективни, јд. = једнина, л. = лице, м. = место, мн. = множина, неправ. = неправилно, обл. = облик, покр. = покрајински облик, предл. = предлог, през. = презент, прид. = придев, прил. = прилог, рус. = русизам, чех. = чехизам.

А

а: непостојано „а“ 215
Авакумовица 259
авољити, употреба 89
акузатив: једна напомена поводом његове употребе 53—55

Б

бавити се о (нечему) 99
бадемњак 202
бадњица, значење 89
бајословље, чех. 226
бакљада, порекло и значење 220
Бановић Страхиња: значење завршних стихова у песми „Бановић Страхиња“ 85—89, 113—117, 172—179, 236—245, 264—272
бегати, неправ. 286
бденије, постанак и значење 101
бедрењача 42
„без да“, варв. 286
безочанство 170
безумство 161
белопут, значење 27
Беране, промена 56—58
берац(ица) 258

берићет, значење 27
берићетан, значење 27
беспутан, значење 221
бечастити, неправ. 283
бешчастити 283
бјелогорица, порекло 138
Благај, порекло 167
благоутробије, значење 106
благовјештеније 103
богојављеније, порекло 103
божанство, порекло 169
бојеван, значење 220
брајо, значење 26
бранилац, значење 273
братанац, значење 25
братанић, значење 25
братаница, значење 25
братић, значење 25, 27
братичина, значење 25
братична, значење 25
братучед, значење 25
брацки м. братски 76
брачници, употреба 221
брашнарка, значење 258
брзик, 39, 201
брид, неправ. 221
бројка, значење 276

бројчани, значење 276
 брусити, неправ. 127
 „буде био...“, употреба 235
 буза 168
 буквик, значење 201
 буктати 157

В

ваведеније, порекло 105
 ваљаоница, значење 260
 вапијају (од вапити), неправ. 156
 везилица, значење 258
 везиља 258
 вексла, варв., употреба и порекло 139
 велелепље 105
 велесила 154
 велуд, варв., 283
 весак, значење 89
 „ветар-поветар“, употреба 89
 вечерас, значење 28
 вид, значење 154
 викач 129
 вила (м. вйле), неправ. 224
 виноградар, постанак и значење 259
 висети, архаизам 92
 вишњак 200
 вишњевар 200
 владалац, значење 227
 водоник, образовање 39, 84
 водопад, значење 163
 водопој, значење 164
 вожд, употреба 255
 возионица, значење 89
 волуминозан, варв. 159
 воњати, значење 154
 воњак: називи за воњаке 197—202
 врачар(ица) 258
 врбаски м. врбашки 215
 врбашки 215
 вребач, значење 195
 вртар, постанак и значење 259

Г

гди (прил.), неправ. 22
 гевермашина, порекло 168
 гласина, значење и употреба 28

гласовање, покр. 61
 глат, чех. 127
 глатник, чех. 127
 глацији (од гладак), неправ. 156
 гомилизација, постанак и значење 139
 гнојиво 134
 госпођа, значење 213
 гостољубивост 262
 грабик 39, 201
 граматика: њено предавање у школи
 65, 145
 грло, значење 43
 гудати, покр. 127
 Гуњак (село) 200
 гуша, значење 43

Д

да м. што 189
 да: употреба свезице „да“ с презентом
 место инфинитива 107—113
 дамчић 164
 данас, значење 28
 „данас ујутру“, варв. 191
 дванаесник, употреба 42
 двери, значење 28
 двошачки (прил.), значење 89
 дебела крв, значење 24
 деверичић, значење 26
 деверична, значење 26
 девојаштво, постанак 262
 деканчина, значење 89
 делом — делом, герм. 189
 „десетого вељаче“, значење 219
 добивалац, значење 227
 добровољац, значење 207
 добровољно, значење 208
 довинути се, неправ. 28
 довити се, значење 28
 довитко, значење 89
 дознака 277
 дојенче, употреба 43
 доличан, неправ. 277
 долњи, неправ. 192
 домаја, покр. 158
 донесао (од донети), неправ. 256
 допасти, употреба 189

допунски глаголи 109
 доскора, неправ. 157
 доскочица, значење 28
 досталац 277
 дочим, арх. 286
 дошаство 170
 драгац 278
 драговољац, значење 207
 драговољно, значење 208
 дрвеност, значење 262
 дрворед, значење 163
 дрвостав, неправ. 163
 дреник 200
 дрењак 200
 држати до кога, неправ. 188
 дроптина, покр. 223
 другобратучед, значење 25
 дршкати, употреба 28
 дубач 197
 Дубровник и његово место у духовном
 развиту нашег народа 1
 дудар 200
 дударник 200
 дудињак 200
 душевник 280

Ђ

ђавао, покр. 93
 ђубре, порекло 134
 ђубриво 134

Ж

жарач 197
 жаоба, неправ. 63
 жаоц, неправ. 255
 жвало, значење 155
 жеп, покр. 62
 жито, значење 9
 жуткаст, неправ. 127
 жучни мехур, употреба 42

З

заведљивост, неправ. 61
 заволети, употреба 155
 загледач, значење 196, 229
 заглибити, употреба 154

заговарати, значење 154
 задњи, значење 154
 задојити, значење 154
 заједничан, постанак и употреба 262
 закартати (се), значење 154
 залеђе, значење 282
 заплеће, значење 282
 занешеност, неправ. 287
 заничити се, значење 89
 запаста, употреба 189
 заплени, значење 155
 запорка, неправ. 61
 засебан, употреба 91, 155
 заскочити, значење 155
 застати, значење 155
 затећи, значење 155
 „захвалити што“, герм. 222
 зачудан 221
 зачудити, употреба 154
 заштитник, значење 273
 збориште, значење 260
 зборни, значење 260
 зборник, значење 261
 зборница, постанак и значење 260
 зборнички 260
 звижнути, покр. 285
 звијежђе, употреба 155
 звонарка 258
 зеленаш, значење 155
 злоба: премишљена злоба, неправ. 190
 зоб, значење 9
 зрију (3 л. през. мн. од зрети), неправ. 191

И

идолизирати, неправ. 191
 „иза гласа“, неправ. 190
 изазив (изазов) 277
 изберив, -ост, неправ. 277
 избећи нешто (а не нечему) 188
 избивати, арх. 29
 избити, арх. 29
 избирач 229
 избраник, постанак и значење 257
 извадак, значење 278
 извађати, арх. 93
 извађач, арх. 93

извид 278
 извидница, значење 278
 извитоперити, употреба 30
 извод 278
 изгледати, герм. 63
 изигравати, значење 29
 изјавити, употреба 188
 изнајмити, неправ. 282
 израван 277
 изравно, неправ. 222
 изрок, неправ. 277
 изудити, значење 123
 изудница 161
 изумирам (1 л. јд. през. од изумирати),
 неправ. 224
 „имати богатих прича“ м. бити богат
 причама 189
 инструментал неправилно употреб-
 љен 222
 изменути, покр. 287
 исказати се, значење 28
 исказница, неправ. 28
 искакивати, неправ. 192
 испењати, неправ. 159
 испитивати, значење 29
 „испод руке“, значење 190
 исприка, неправ. 156
 иставити, герм. 287
 Истра (историја те речи) 274—175
 истраживати, значење 29
 иступ, покр. 29
 иступити, покр. 29
 исход, герм. 61

Ј

јагодњак 200
 јабучиште, значење 198
 јабучје 198
 јабучњак (јабучар, јабучник), зна-
 чење 198
 јайњак, значење 159
 јамац, употреба 164
 јамачно 165
 јарик 39
 јашећи (од јахати), неправ. 255
 једињење, значење 43

једначење сугласника 76—78
 једноврстан, -сност, значење 278
 језик: веза између нашег народног и
 књиж. језика 33—35; језик као соци-
 јална појава 36; настава матерњег је-
 зика у средњој школи 142—151,
 183—188; кварење народног 141—142,
 214—216
 „је ли“ (м. „да ли“) 222
 јемац, употреба 164
 јемица, постанак и значење 139
 јењавати, покр. 157
 јутрос, значење 28
 „јуче увече“, варв. 191

К

кадифа 283
 казалиште 80, 278
 казнителни 162
 казнословни 162
 кајсињак 202
 каматњак 278
 капљевина 278
 карач 229
 карлица, употреба 42
 кашње, покр. 128
 кестеник 200
 кикотати се, значење 30
 кис 84
 киселик 84
 кисеоник, порекло 84
 кисик, чех. 83
 кичмени стуб, употреба 42
 клеветати, употреба 189
 кнез, значење и употреба 179, 253
 књаз, значење и употреба 179, 253
 књижевни језик: основица и карактер
 дубровачког књиж. јез. 2; његов ра-
 витак 3—5; његов утицај 5—8; два
 вида нашег књижевног језика према
 другим словенским језицима 78—82
 књижевност у Дубровнику и њен ути-
 цај 5
 књижество 171
 кога (м. који), употреба 94
 колјити, значење 89

колодвор 80
 ко̀мнлац 229
 конгруенција: слагање предиката са збирним именицама 202—206
 коњокрадица 99, 261
 корисност 93
 краљевна, рус. 223
 крварити, значење 278
 кремик, чех. 83
 крсна кост, употреба 42
 крстача, значење 42
 крушар 200
 крушик 200
 кудилац, значење 228
 кукача, значење и употреба 42
 кукуруз, порекло и значење 8—11
 купињак 200
 купрешки 215
 кухарка 258
 кушач 229

Л

лабрња 167
 лејлук, постанак 167
 лекарна, значење 40, 41
 лекарник 40
 лекарница 40
 летос, значење 28
 лештак 200
 лештар 200
 Лигетварош, постанак 168
 лис („он је лис“), значење 55
 лисац („он је лисац“), значење 55
 лисица („он је лисица“), значење 55
 лисичити, значење 56
 лисов („он је лисов“), значење 56
 листак, значење 281
 листопад, значење 162
 лицемерје 103
 ловарство, значење 134
 лоза (управна и побочна — у сродству) 24
 лућак, покр. 191

Љ

људокрадица 99, 194, 261
 људство, значење 30

М

мазелин, постанак и значење 139
 малињак 200
 малочас, значење 30
 маслиник 200
 масло, значење 31
 мастилац 229
 матерњи језик у говору и раду наставника 20—23
 међутиман, неправ. 288
 мењач 195
 мешаоница, значење 260
 ми: (употреба место *ја*) 220
 мйлити, неправ. 287
 мировина 278
 мједенка, неправ. 278
 младенац, значење 31
 млађешина, неправ. 31
 мњеније 105
 могбудем 75
 момковање 279
 морозинати, значење и порекло 216
 мртвост, употреба 262
 мужанство 170
 мунитва, значење 89
 мушица, значење 31
 мушичав, употреба 31

Н

набожан, варв. 94
 навечје, значење 282
 надевач 229
 назирати, значење 31
 наклонити се, употреба 89
 намакнути: „и намакну гојне воле“, значење 122
 напутак 277
 напутница 277
 „народом изабран“, рус. 62
 насести, значење 189
 наслоњач 279
 наставци: именички: *лац, ач* 195, 229; *ишиџе* 198; *ије, је, није, ње* 103—105; *ар, ик, је, јак* 200;
 придевни: *ив, љив* 262, 277
 натуривати, покр. 288

научник, значење 279
 нашастар, неправ. 288
 небрига, значење 31
 неверован, неправ. 279
 невид, значење 279
 невидници 279
 недокучљив 263
 неженство 279
 нежења 279
 нежењак 279
 независтан, значење 159
 незнабожац, постанак и значење 261
 незнабоштво 261
 неизнешен, неправ. 93
 неизраван 277
 неиспитљив 263
 нејачад 158
 неподељене (симпатије), значење 274
 непристран, -ост 289
 веродљив 194
 нетемељитост, неправ. 151
 нећак, значење 25
 нећака, значење 25
 нећакиња, значење 25
 неурачунљив 279
 неутажив, покр. 94
 низљуб, неправ. 127
 нйком 279
 „ни милато ни грлато“, употреба 89
 ничиговац, значење 280
 ничке (ничике) 279
 нове речи: Вук и грађење нових речи
 130—131, 194—197, Друштво српске
 словесности и грађење нових речи
 161—162, П. П. Ђорђевић о имен.
 типа *чишач* и *чишалац* 126—132
 носач, значење 228
 носилац, значење 31, 228
 носиоц, неправ. 152
 ноћас, значење 28
 ноћашњи, значење 283
 ноћни, значење 283
 нуз (м. уз), покр. 285
 нутрина, неправ. 61

О

обелети, употреба 58
 обесхрабљен, неправ. 158
 обештетити, значење 158
 обитавати, неправ. 153
 објуговити се 281
 облакчати, покр. 285
 област, значење 58
 обоје, неправилна употреба 256
 оборина, значење 280
 обосполан, значење 280
 обраник 280
 обрт, значење 58
 обртни, (капитал, порез), значење 58
 обучити, значење 90
 овда, значење 59
 овдешњи 59
 оверовити 280
 овласт (ица) 281
 овластити 281
 овлаштивати, неправ. 223
 огрожњак 202
 одалечити, покр. 151
 одати се пићу (м. пропити се) 190
 одгајити, значење 58
 одгојити, значење 58
 одјарити, употреба и значење 89
 односно, употреба 219
 одојче, значење и употреба 43
 около (темпорално), арх. 192
 окомити се на кога 59
 окомито, значење 58
 окомице, значење 58
 окружница 62
 оксиген, порекло 83
 маловажити, значење 59
 оманути (омахнути), значење 59
 онда, значење 59
 опадљив 194, 263
 опозвати, значење 280
 опона 42
 опоравити, значење 126
 опстајати 281
 опстојати 281
 опшијатити, значење 90
 ортографија: њен историски развитак 37

осветити, употреба 59
осветни 257
осветник, постанак и значење 257
осек, употреба 92
оскуђевати, неправ. 159
остентативно, варв. 285
оцећи (м. отсећи) 77
отежати, значење 284
отештати, неправ. 284
отешчати, значење 284
отпад 261
отпадник 257
очевид 280
очешљати (се), значење 50, 281
оштарија, варв. 157
оштећивати, неправ. 192

П

падња 280
папински 281
папинство 281
папир-һаге, постанак 166
пароброд, герм. 164
партијачан 279
пастир(ка) 258
пасуљ, значење 9
пашанац, значење 26
песме: кварење језика у песмама 68-73
пйлац 228
писмени задаци у средњој школи 119
—121
пјевоказ, неправ. 126
плах, значење 160
плоха, чех. 127
плошица, чех. 127
поборник, значење 273
повађати се, арх. 221
повелети 282
повеља, значење 282
повласт, направ. 126
повластица 281
повољити 282
погибао, значење 90
погибель, арх. 62
погибија: гледао је погибији у очи 190
погинути, значење 90

поглавар, значење 90
погодан, значење 281
подвући (нешто у говору), герм. 32
подлистак 281
подметнути, значење 40
подне, постанак и значење 60
подријетло, значење 90
подручје, значење 58
подударити се, значење 124
подучити, значење 90
пожељан, значење 282
позадина 282
позориште 278
покајање 194
поклопити некога (а не некоме) 189
покрајина, значење 58
полегати, значење 93
поломију (3 л. мн. през.), неправ. 191
полукугла 91
Пољница (промена) 151
поњати, рус. 284
поплућница, употреба 42
поредба 281
порепити се, употреба 90
порив, рус. 256
порођајни болови, употреба 42
посао: гледати своја посла 190
посвема, пров. 93, 288
посветити се 59
посвуда, неправ. 62
посебан, употреба 91
посизати (се), неправ. 61
посинаштво 194, 262
посиновити 281
посланик, постанак и значење 257
постоја 282
постојати 281
постројница 161
постројственица 161
посуда, неправ. 91, 223
посудити, покр. 91
потрбушница, употреба 42
потцртати (нешто у говору), герм. 32
почамши (гл. прил. прошли), неправ. 127
почешљати (се), значење 281
поузеће 282
поучљив 263

- прабаба 24
 прабратић, значење 25
 правопис: етимолошки и фонетички 11-20, принцип етимол. и фонет. правописа 13-19; борба око новог и старог правописа 35-38; како треба писати имена светаца 44-45; писање установа 44-46; савремени српско-хрватски правопис 73-78.
 прадед 24
 пражив, неправ. 282
 праживотиња, значење 282
 празноговорљив 261
 прамдед, покр. 283
 пранећак, значење 25
 прапрабаба 24
 прапрадед 24
 прасестричина, значење 25
 прасестрић, значење 25
 прасиновац, значење 25
 прасиновица, значење 25
 прастриц, значење 25
 пратетка, значење 25
 праујак, значење 25
 праунук 24
 праунука 24
 прашукумбаба 24
 прашукундед 24
 првобратучед, значење 25
 првобратучеда, значење 25
 превлака, значење 91
 прегажавати, неправ. 223
 прегалац, значење 226
 прегор (пријегор) 282
 предвечерје, значење 282
 предујам, неправ. 282
 предумишљај, неправ. 163
 предупис, значење 163
 презимена: о женским презименима 47
 презреније 104
 преиспитати, неправ. 93
 прекривало, значење 91
 прекрити, значење 91
 прѣлац 228
 прељуботворни 261
 прељубочинац 261
 прељубочиница 261
 прељубочинство 261
 премац, значење 91
 преображеније, порекло 103
 препона, значење 42
 препознача, употреба 42
 преступник, порекло 259
 преступница, постанак и значење 25, 193
 претоп (пријетоп), значење 278
 претуривати, неправ. 284
 прешан, варв. 283
 привоље (3 л. през. мн.), неправ. 126
 привукивати, покр. 224
 приклопити некога (а не некоме) 189
 примитак 282
 примопредаја, неправ. 288
 приправљати, значење 43
 присподобити, покр. 256
 пристран 279
 пристрастан 279
 приступити, употреба 91
 причастије, порекло 104
 причешће, значење 105
 проваљивач, значење 197
 провидети се, значење 92
 прогонство, значење 91
 прозирати се, значење 92
 прозрачан, значење 92
 произвољно, значење 210
 проја, употреба 10
 прокола, значење 91
 пролетос, значење 28
 промаћи, значење 125
 променути, покр. 287
 промећуран, значење 91
 промућуран, значење 91
 пропадљивост 262
 просек, употреба 91
 просечно, употреба 91
 ротуривати, неправ. 284
 псетад, неправ. 222
 псоглав, значење 163
 прчав, неправ. 256
 пужати се, неправ. 192
 пунац, значење 25
 пуница, значење 25
 путан, значење 221

Р

равнатељ, неправ. 63
 равнати, значење 92
 развађач 229
 развод (брака) 261
 разудати се, значење 123
 разудба, значење 123
 распаљив 194
 распаљивост 194
 распуст, значење 261
 реван, неолог. 288
 роб, порекло и значење 50—53
 робље, порекло и значење 51—52
 родбина, значење 24
 рођака (родица), значење 25
 рукатка, значење 90
 рукосад, значење 164
 рустикалан, варв. 191

С

с (предл.), погрешна употреба с ин-
 струм. 94
 саба-зора, постанак 166
 садржаније 104
 самаштво 279
 самовољно, значење 210
 сатник 258
 сачиненије 104
 свадљив 263
 свакодневни, значење 125
 свѣст, значење 26
 свастикати, значење 26
 свачиговац, значење 280
 светост 262
 „све у свему“, герм. 190
 свог (м. свега), неправ. 286
 свој, погрешна употреба 152
 својад, значење 25
 својакати, значење 26
 својбина, значење 25
 својевољно, значење 210
 својко, значење 90
 сестрић, значење 25
 сестричина, значење 25
 сестричић, значење 25
 сизати (се), неправ. 61

синовац, значење 24
 синовакиња, значење 25
 синтакса: изучавање синтаксе нашег
 језика 99
 ситногорица 134
 сједилац, значење 227
 склоненије 105
 „скроз и скроз“, герм. 255
 слабина (м. слабост), неправ. 191
 сланик 39
 следети, неправ. 191
 слог: принципи поделе речи на сло-
 гове 74
 сложенице: двојезичне сложенице тау-
 толошког типа 165—168
 сломијен, неправ. 128
 службовина, значење 278
 случити се, рус. 192
 смјео (од смјети), неправ. 156
 снебивати се, значење 124
 спас, значење 124
 спасеније 103
 спој, значење и употреба 43
 сразити, чех. 223
 срачуњати, неправ. 158
 Срби, акцен. облик 256
 срдоноса, значење 90
 сретеније 103
 срозати се, значење 124
 „ставити себи у задатак“, герм. 284
 „стајати у преписци“, герм. 286
 сталиш, покр. 62
 стасит, значење 124
 стена (м. зид), покр. 223
 стизавати, неправ. 222
 тиска, покр. 62
 стичик, значење 90
 стотинка, значење 276
 страдавати, покр. 287
 стриц, значење 24
 стричевић, значење 25
 стомак, варв. 43
 сударити се, значење 124
 судбоносан, значење 125
 сукус, варв. 190
 суперлатив: Карел Чапек о суперлативу
 у критици 122—123

суспрегнути, неправ. 125
 суствани, чех. 94
 сустегнути, неправ. 125
 „сушта истинита“, плеоназам 93
 сушти, значење 125
 суштапица, значење 90
 суштаство 171

Т

тајати, употреба 90
 таки (прил.), покр. 285
 танка крв, значење 24
 таоц, неправ. 255
 текар, покр. 288
 терминологија: из медицинске терминологије 38—44; о хемиским називима: водоник-водик, кисеоник-кисик 82—85; прилог пољопривредној терминологији 134—137
 теткић, значење 25
 тетишна, значење 25
 тисућинка, значење 276
 ткалац 229
 тлак, чех. 223
 требати, значење 125
 трешњар 200
 трокут 39
 трубач 195
 туткати, употреба 28
 тутњати 156

Ћ

ћиверица 168
 ћилимарски, постанак и значење 259

У

убилац, значење 125, 227
 убојица, значење 220
 убојство, арх. 62
 увелике (прил.), значење 153
 уврежиги се, значење 153
 угледати се у (нешто) м. на 64
 угљик, чех. 83
 удити, значење 123
 удомаћен, неправ. 41
 удомовити 281

узвратити, значење 153
 „узети купељ“ и сл., неправ. 219
 ујак (ујац) значење 25
 ујам, значење 282
 ујчевић, значење 25
 украсивати, неправ. 285
 улакћен, употреба 159
 уломак, неправ. 276
 умијевати, неправ. 127
 умировити 278
 унапредан, употреба 219
 унапредити, употреба 125
 унука 24
 унутри, покр. 286
 упадати у очи, употреба 125
 упалити (м. успети) 125
 упасти у реч, значење 125
 „упети све силе“, значење 219
 упитати се, значење 126
 упоравити, значење 126
 усејан, (неправ. употреба) 156
 усјекованије, порекло 103
 успон, значење 153
 успрегнути, значење 125
 успрезати, значење 125
 усталац, значење 226
 устезају (3 л. мн. през. од *устезајти*), неправ. 192
 утећи се, неправ. 61
 учитељица, значење 158
 учитељка, значење 259
 ушице, употреба 153

Ф

филм: језик у филмовима 95—96

Х

хвалилац 228
 хидроген, порекло 82
 хистологија у нар. песм. 237—245
 храниво 134
 храњеник 257
 хтедбудем 75

Ц

цвјетоносије, порекло 103
 цедило: оставити кога на цедилу, по-
 станак 189
 црногорица, порекло 134

Ч

час, значење 27
 часливати (часлевати), значење 90
 чесник, неправ. 276
 четверица, покр. 92
 четвртник, постанак и значење 256
 четерес, покр. 62
 чији, употреба 188
 чикање 277
 чистац, значење 27
 читалац, значење 226—232
 читанка српскохрв. јез. у средњој
 школи 245—253
 читач, значење 226—232

човечанство, значење 40
 човештво, значење 40
 чукумбаба 24
 чукундед 24

Џ

џевиз-орак постанак 166

Ш

шат (м. да ако), покр. 287
 шљивак (шљивик) 39, 198
 шљивар 198, 200
 шљивовик 39
 штавише 159
 шукумбаба 24
 шукундед 24
 шуричићи, значење 26
 шурична, значење 26
 шурњаја (шурјакиња), значење 26

Д. В.

ОД УРЕДНИШТВА

Министарство војске и морнарице актом својим од 29 јануара 1935 год. Ђ. Бр. 1568 одобрило је да се Наш језик може растурати и продавати у војсци и морнарици.

Готове су платнене корице са златним натписом и за IV годину Нашег језика. Ко жели да му се корице пошљу нека уз претплату пошље и 6 дин. за корице.

Цела I, II, III и IV година у платненом повезу стају по 40 дин.

Молимо читаоце да обнове претплату, а оне који је још нису послали — да то учине. Онима који не пошљу дужну претплату неће се часопис даље слати.

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XIII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар, соба бр. 3 или књижарима: Геци Кону, а. д. и С. Б. Цвијановићу у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона а. д. у Београду.

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић:* Акценатски систем поцрског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружичић:* Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића . . . . . 50.—
5. *Михаило С. Штевановић:* Источноцрногорски дијалекат . . . . . 60.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.